

VOROSMARTY
MIHÁLY
ÖSSZE-
SZE-
MŰVEI

VÖRÖSMARTY MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI

13.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI

HORVÁTH KÁROLY és TÓTH DEZSŐ

13.

BESZÉLVÉK ÉS REGÉK – EZEREGYÉJSZAKA I. FÜZET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1974

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

BESZÉLYEK ÉS REGÉK
EZEREGYÉJSZAKA I. FÜZET

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
SOLT ANDOR

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1974

Készült
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

Lektorálta
BARTA JÁNOS

*Magy. in I. 3
99,600.*

A

ISBN 963 05 0451 0 összkiadás
ISBN 963 05 0452 9 kötettség

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1974

Printed in Hungary

BESZÉLYEK ÉS REGÉK

semmiök sem volt, olly egyenlőséget találának mindenütt
 30 's olly szabadon 's függetlenül barangoltak ide 's tova,
 hogy sokszor épen e' határtalan szabadságból el nem tu-
 dák magokat határozni, merre ne menjenek inkább,
 holott mindenfelé mehetnének. Mondók, hogy egyetlen
 35 ellenség volt ez, még azt mondani kell. Ez a' százejű ször-
 nyeteg csak igen ritkán tágíta rajtok, elannyira, hogy ha
 az éhség' napjait amazokkal egybe vetnök, talán éhségtől
 ment napot egyet sem, jól lakástól menteket pedig igen
 40 számosakat, sőt számtalanokat találának; a' jól lakás'
 idejét pedig nem annyira diadalom' napjának, mint in-
 kább diadalom' órájának vagy épen pillanatának lehetne
 nevezni; mert az valóban igen röviden tartó volt. Nagy
 szerencse a' sors' hőseinek, hogy jól lakottan jövendő
 éhségtől soha sem tartottak; annak jelenvalónak 's igen
 45 nyomosnak kellett lenni, hogy érezzék 's a' mult éhezések'
 hosszú lajstromai épen ki valának törölve emlékezetökből.
 Megecsék ugyan, hogy a' gonoszkodó ellenség néha alutt
 téj', vagy egy takaros kerek sajt' képében csalogatá álmai-
 kat, 's ilyenkor mohón kinyujtott kezeik köbe, fába 's
 50 mindenbe, csak az ohajtott tárgyakba nem ütközvén,
 rend szerint felriasztá őket és csalódások után az éhség
 még inkább kiáltó vala gyomraikban; de az örök gyakor-
 lás sokkal keményebbé tette őket, hogy még ezt a' bosz-
 szantó csapást is el ne túrték volna. — Azt tehát épen
 55 nem lehetne állítani, hogy ez a' rettentő ellenség kifogott
 rajtok, sőt mikor leghatalmasabban uralkodott, sem volt
 képes jó kedvöket szomorúságra változtatni; inkább szö-
 kének, rugának, 's füty, dal, 's egymást kergetése lőnek
 az éhség' daczára vigasztalóik. — A' vigasztalásnak ezen
 60 legutolsó fokain valának hőseink (mert maga az éj sem
 vala képes a' kegyetlen ellenséget akadályozni, a' legke-
 ményebb időben fölveré nyugodalmok' táborát 's akkor
 menni kellett) Petró fütyörészett; Gyuró könnyűsége
 miatt meg-megficzánkolá magát, 's olly kényesen szedé
 65 lábait, hogy azok minden emelésre ülepét érinték; Janó
 a' hold' szürke világán andalgott 's ha külsejét nézed, leg-

inkább látszék érezni a' csapást; de a' külsőt soha se nézd, mert Janó egyszerre nagy hahotával felkaczaga 's olly húzamosan, hogy lehetetlen vala a' kaczagás miatt tovább mennie. Mi baj Janó? kérdék társai, mi dolog az, hogy olly ígen kaczagsz? bizonyosan valami gojhóság juta eszedbe: „Hetvenhetedik öregapám' halála juta eszembe” monda szomorún Janó; de azért ne gondoljátok hogy ros szíví vagyok. Ez az én kaczajom nem egyéb mint a' sírásnak pótszere, de sokkal gonoszabb annál; mert valahányszor ósapám' halálára gondolok, a' legnagyobb boszankodás fog el, hogy azon, különössége miatt, inkább kaczagnom mint könyeznem kell. E' szóra mind Gyuró mind Petró hangosan felkaczagának, 's a' szegény Janó, kit már az előbbi nevetés megfárasztott, kénytelen vala újra nevetéshez fogni, melly minthogy egymástól szüntelen ingereltetének, olly sokáig tarta, hogy végre mind hárman lerogyának belé. Midőn lélekzetök visszatért, Janó vala első, ki feddődni kezd: „Hát giliszták, azért beszéltem, hogy kinevessetek?” „Jobb lesz ha hallgatsz” felelének amazok, „mert nem tudod mit beszélsz!” Utóbb kivilágodott beszédeikből, hogy ők nem Janót nevtették, hanem mindenik ósapja' halálán vala kénytelen kaczagni, 's most vetély támada közöttök, melly avval végződött, hogy a' kinek eldőde különösebb halál' nemével halt meg, az legyen a' társaság' királya 's azt a' másik kettő akár honnan szerzendő vacsorával tartozzék megvendégelni. Evvel megelegetni több mint egy oka vala mindeniknek; mert vajjon nem lehet-e reménysége, hogy az a' király, az az akarhonnan szerzendő vacsora' megevője ő lesz? De térjünk a' dologra.

„Csalódtok, monda Janó, ha vélitek, hogy valami hosszú történet az, mellyet beszélendek. A' nyulifark nem rövidebb annál; de ki tehet róla, hogy a' szerencsétlenség röviden történik? — Ósapám abba a' boldog Fehér vármegegyébe járt le kaszálni egész seregével, 's ha jól lakhatott, messze földön nem volt ollyan kaszás mint ő. A' legjobb, legfényesebb, lepengőbb kaszája volt mindenek között, mellyek valaha földet borotváltak, 's azt ő munka után

105 olly veszedelmesen szokta vállain hordani, hogy gyönyörű
volt látni, a' mint nyaka fölé kanyarodott. De ösmerték
egymást: soha meg nem sérült. Azonban, a' mint mond-
ják igen nehéz természetű volt szegény: soha sem elége-
dett meg a' részszel, mellyet a' kaszálásért kikötött; az
110 egészét akarta volna, mert szokta gyakran mondani: az
őket illetné inkább, mint másokat; 's ilyenkor rendsze-
rint egy bizonyos fehér lovat átkoza vég nélkül; vagy el-
merülve földre süttött fejjel elmélkedék magában, mert
szegénynek, mint mondják, igen sok esze volt. Igy ballag
115 egykor, még inkább elsúlyedve mint valaha — talán épen
a' visszafoglalásról gondolkodott, — midőn egy vakand
feltúra előtte. „Hah! te állod utamat” kiálta elkeseredté-
ben „halj meg vakmerőségédért!” de ezen szavakat már
inkább csak feje mondá el; mert a' mint a' vakandhoz
120 kaszája' nyelével mérgesen leüte, a' kaszaél úgy csapódék
nyaka fölé, hogy feje azon pillantatban lába elé gördült.
Képzeltetek társai' csodáját, mikor szegény ősapámat
fő nélkül mintegy elbámulva ott állani látták, mert idő kel-
le hozzá míg erős állásából a' halál földre teríthette.”
125 — Alig mondá el ezen szavakat, midőn társai nevetni kez-
dének 's maga sem óhatá meg magát, hogy újra ne kaczag-
jon. A' mint eszmélének, eszökbe juta, hogy még két tör-
ténét van hátra 's Gyuró foga az elbeszéléshez:
„Meg kell vallani oh Janó, hogy ősapád' története külö-
130 nös, 's épen nem vala méltatlan, hogy rajta szinte ájulásig
nevettük magunkat. Azonban, úgy hiszem, nem kevésbé
lesz okunk nevetni, ha a' következő történetet, melly
igen rövid, elbeszéltem. Szegény ősapám — nyugodjék
békével — széles vala inkább mint hosszu, 's olly híres ere-
135 jéről, hogy közönségesen Vasgyurónak hitták; nem is tör-
tént nevezetes baj, mellyen, ha jelen volt, ne tágitott vol-
na. Józan volt minden tetteiben, haragját kivéve, melly
azonban igen gyakran vón rajta erőt, 's a' jó vagy rossz
gondolat leginkább cselekedet után támada föl benne,
140 mert az előtt valamit meggondolni nem vala szokása.
Szóval, olyan volt mint minden erős ember: mindent erő-
sen tett. Történt egykor, hogy nagy éhség vala a' bércze-

ken; boldog ember volt, ki két hétben jól lakhatott egy-
szer; még boldogabb, ki akkor meg nem halt örömeiben;
145 mert mi nagy öröm jól lakni annak, ki sokáig éhezett?
Már csak néhány ember kongott a' kipusztult faluban,
mint árnyékok jártak ide 's tova, 's takarékosan fogyasz-
ták a' megmaradt morzsákat. De most ünnep, sőt kará-
cson következék a' falura; mert egy szegény fiú, ki a'
150 szugban sokáig kutatott, végtére egy jókora nagyságú
kenyeret húza ki annak rejtekéből, 's olly nagyot és ijesz-
tőt sivalkodott örömeiben, hogy az egész falu, azaz kik
még élének, oda gyülekezett. Örömmel rohanának most,
a' mennyire tudniillik az éhség őket rohanni engedé; 's a'
155 kenyeret tördelni, szét szaggatni, megemészteni, sőt hogy
ez megtörtént, még azt is elfelejteni, szinte egy pillantat'
műve vala, ha a' sziklák csak valamivel volnának kemé-
nyebbek, mint ama' kenyér volt; de képzelhetitek, hogy
csak ujjaitkat tördelték el rajta a' helyett hogy a' kenyeret
160 tördelhették volna, 's köz vala a' szomorúság, az elkesere-
dés a' hozzá férhetetlen kenyér fölött, midőn apám, dühö-
sen a' mint szokott, felragadá, 's egy kusztorát foga kezé-
be. „Vagy te, vagy én!” vala jelszava: neki támasztá
egyik csipejének a' kenyeret 's olly hatalmasan vága hoz-
zá, hogy egyszersmind magát is derékon ketté darabolta.
165 Képzelhetitek az egész falu' csodáját, midőn szegény ős-
apámat a' kenyérrel együtt széthullani látták.”

Alig végezé Gyuró e' beszédet, már társai hatalmasan
felkaczagának, úgy hogy lehetetlen vala neki is nem kac-
170 zagni. Egész ájulásig bántá ismét őket a' kaczajdüh, de
midőn abból fölüdültek, eszökbe ötlött, hogy még egy tör-
ténét vala hátra, 's Petró így kezdé hozzá:

„Soha sem lehet előre mondani, hogy valamelly törté-
net a' legcsodálatosb, mert mindig lehet valami hátra mi
175 annál még inkább csodálatos. Illyen például boldogult ős-
apám' története. Ez a' legjobb munkás minden tulajdo-
nokkal fel vala ruházva, mellyek szegény embert olly ka-
póssá tesznek. Serény volt, engedékeny és türelmes.
Falu' birája volt néhány ízben 's innen nem ritkán tör-
180 tént, hogy dohányt aprítottak hátán; ha asztal nem állt

közel, ír-asztalúl hátát vevék elő; ő csupa kereszténység-
ből dobolni engede hátán, tudniillik, nagy ünnepeken ő
hordozta az öreg dobot. Szóval: körül belül nem volt olly
haszonvehető telek, mint szegény ősapámnak háta. Ez a'
185 minden emberek legtürödelmesbike még sem vala gyenge-
ségek nélkül, nem szenvedélytelen. 'S hogy a' történet'
végére siessenek, kivallom hibáját: indulatosan szereté az
alutt tejet. Nem egyszer történt, hogy a' holdvilágot a'
tóból alutt tej gyanánt felkanalazá. Jobb ösmerősei azt is
190 beszélék, hogy kenyeret aprított bele; annyi bizonyos: e'
két igen különböző dolognak olly nagy rokonsága vala
megtévedt észében, hogy soha alutt tejet nem ehetett a'
holdvilág' dicsőítése nélkül, és viszont, ha a' holdvilág
csak felényire ábrázolta is le magát valahol, már az ősa-
195 pám' tulajdona volt: neki rohant a boldogtalan szüntelen
kebelében hordott kanálával, 's többnyire betegséget ívék
magának a' keserű tóvízből; a' magyar szomszédoknál
pedig annyira nevezetessé lett mohóságáról, hogy neve
példabeszéddé vált: „neki esik, mondák, mint a' tót hold-
200 világnak, vagy pedig: neki esik mint tót az alutt tejnek”:
mert alutt tej és holdvilág csúfosan egyértelmű vala tré-
fáikban. Részint ezen keserű gúny, részint a' még keserűbb
tóvíz eszméltetéék ősapámat. Különböztetni kezdé a'
holdtól az alutt tejet, 's erős fogadása volt, hogy véget vet
205 nyomorúságinak. De vajha ne tette volna! — Szép világos
és pedig holdvilágos este volt, midőn egy tóparton kaszál-
gata, 's ha valaha mosolygó holdvilágot látott, még ez
vala az, minél tündéribb soha sem ragyogott. Beszélék, a'
kik látták, hogy a' hidegebb 's téjutálóbb emberre nézve
210 is csupa csábítás volt. Búsan telepedett le szegény ősapám
a' kaszáló rendek közé 's érezte az ösztönt, de bámuljatok
erőslelkűségén, nem mozdult; sőt hogy egészen ment
legyen a' bajtól, óriási munkáját vivé véghez az öntartóz-
tatásnak, tudniillik a' mint csak erejéből telék, egy fához
215 köté magát 's úgy aludott. Azonban, szokták mondani, az
ördög nem alszik. Pordohányt tarta-e orra alá, vagy mi-
ként történt, elég, hogy ősapám egy irtóztatót tüszszenet 's
fölébredett. Most már vége van minden fogadásnak, a'

feledés' hályogos szemeivel tekintte vissza bajaira, de a'
220 mohó kívánság' legtündöklőbb napvilágával a' tóból fel-
sugárzó holdra. Eszmélet nélkül rohant a' boldogtalan, 's
olly erővel, hogy bal keze tövestül vagy inkább szivestül ki-
rándult testéből 's kötve a' fánál marada. Képzeltetitek e'
zajra felriadt társai' csodáját, midőn őt kéztelenül a' csal-
225 fa holdvilágnál összerogyni láták."

'S most harmadszor hallatlan nevetés következett,
mellyben mind hárman elájulának. — Azonban még min-
dig fenn ragyogott a' hold, téren halmon tündér világa
derengett: magány és csend uralkodának szürkületében;
230 de mind ez nem soká vala így. Egy nagy fekete kakas sétá-
la méltóságosan a' szép téres úton egyenesen hőseink' elle-
nébe, magasan szedé sarkantyús lábait 's olly bizodalom-
mal tekintete körül, mint ki a' rideg éjjellel már régen
meg van barátkozva. — „Ez kísértet!” suttogának hőse-
235 ink, 's mintha összebeszéltek volna, mind egyik futásra
vették a' dolgot. De nem a' kakas volt az, ki elől el lehetne
futni. Hangos dobogással eredett utánok, mint egy vasas
vitéz, 's addig kergeté, míg mindnyájan le nem rogytak a'
nagy fáradságtól. Pusztá domb volt, a' hova jutottak:
240 kegyetlen vén tüskék, álnok csalánok 's haszontalan kó-
rók valának kopár oldalainak gyér ruházatai; de a' kakas
sokkal emberségesebb volt, mint sokan gondolnák. Tüze,
vize, katlana, nyársra, ágasai mind készen állának. 'S mit
tön a' nemes szívű gazda? vendégeit nyársalá fel? távol
245 legyen; a' forró vízbe ugrott 's csak hamar megkoppasztá
magát; majd neki mene egy tüskének, felmetszeté hasát
's kidőlt a' nem sülni való rész. A' nyársnak szalada most,
melly egyik felével a' földre vala tűzve 's addig erőködék,
míg egészen rá húzta magát. Illy készüllettel a' parázs fölé
250 lépe 's nyársát a' két felül álló ágasba akasztá. „Forgassa-
tok!” kiálta most parancsoló hangon 's úgy felkapá szár-
nyát 's lábait, mintha csak feszítve volnának. A' kaland-
orok fél örömmel engedelmeskedének, de az öröm szinte
teljesedett, midőn a' csodálatos kakas nem csak sülni, ha-
nem pirulni is kezdett. Azonban, hogy épen fojtó ne legyen
255 az örömnek árja, a' sors az ijedelem' szigetét vetette közé-

be: tudniillik, a' mint a' kakas tökéletesen megsült, leszál-
la az ágról és monda „egyetek meg!” Azonban ez a' le-
szállás olly annyira a' forgatók' megegyezésével történt,
260 hogy ők a' leszállítást inkább magok' erejének, mint a'
kakas' előző szivességének tulajdoníták; a' mi pedig az:
egyetek meg kedves hangu szót illeti, az talán más fajta
embereket ijesztett volna el; de hőseink udvariatlanságnak
tartották volna, azt egyébre, mint a' legnagyobb szives-
265 ségre magyarázni; különben pedig az a' kísértetes *egyetek*
meg a' megsült kakas' szájából olly tompán, olly mélyen
hangzott, hogy fülig éhes kalandoraink vagy épen nem
hallották, vagy mint a' gyomraikból égbe kiáltó éhségnek
viszhangát úgy tekintették. — A' kakas annál is inkább
270 meglőn éve, 's hogy hamarább haladjunk, jól lakott vendé-
geinket egy falu' végén teszszük le; mert puszta dombon
még sem vala kényökre meghálni. — Faluvégen valának
tehát 's egy házhoz dőlének, hogy ott alugyanak. Azonban
még itt vevé a' sors valóan üldözőbe őket, mert alig veték
275 meg fejüket, hogy valami, mint a' kakas, felszólala ben-
nök. „A! Janó” mondának társai, „hajnalodik, szól a'
kakas.” — „Szól ám”, felele ez szomorún, „de zápult vol-
na meg tojás korában, nem ott szól hol kellene; nem hall-
játok, hogy belőlünk kiált?” Még alig mondá el, midőn
280 ismét hármás kiáltás hallatott. 'S ez a' kikirítés utóbb olly
sűrűen és hangosan terjedett el, hogy a' ház' tövében alvó
gazda fölriada. „Majd elmégy kakas”, monda félálmosan,
„mit ordítasz, még alig mult éjfél.” Meglapultak hőseink,
de a' kikiríki nem hallgatott bennök. Kikiríki 's kétszer
285 háromszor is kikiríki hangzott a' gazdának minden fenye-
getéseire. „Ejnye! veszszen meg az ostoba madara” faka-
da ki végre „bizony nem hallgat, míg derekát nem töröm.”
'S már dorongot foga hogy szavát teljesítse, de ki vala se-
rényebb legényeinknél? mint a' felvert foglyok megeredé-
290 nek, 's mivel szüntelen dobogást hallának magok után,
vég menedékül egy putri' gádorát választák; majd hogy
ajtáját tárva lelék, belsejébe menének 's hangos szívdobogással össze bujának mint (szokták mondani) a' sze-
gény ember' malacjai. Még eddig sem láttak, sem hallot-

295 tak, annyira urrá lett szíveiken a' félelem ; de hogy az üldöző nem jött, lassanként bátorságot vőnek felütni szemeket. Csak egy pillantat kelle arról meggyőződniek, hogy nem jó helyen vannak. Ugyan is az ajtó, mihelyt beléptek, bezáródott 's mint a' legmunkásabb házban, zúgás, zaj, csoszogás hallatott mindenfelé, a' nélkül, hogy 300 csak egy élő lény is mutatkozott volna szemeknek, sőt ha félelmök a' hallást nem gátolja, igen könnyü szerrel meg lehetett volna különböztetniök a' konyhában sülő kolbásznak kedves sisergését, a' mellette fővő káposzta' rotyogását 's a' kövér kása' pöffedezéseit, a' mi egyébkor a' 305 legszebb zene vala füleiknek 's lábaikat okvetetlen tánczra indította. De ezen bájhangok el valának most veszve hőseinkre nézve ; csak a' közönséges zsbongást, a' rémületest, hallák mindenfelé, 's a' gondolat olly törre dermede 310 lelkökben, mint a' leghegyesebb jégcsap, melly valaha háztetőről lógott : azt akarom mondani, hogy igen szenvedtek. De ez még csak a' hallás' gyötrelme volt ; hát még a' látásé ? Láttak pedig először is egy mosófát vagy is sulykot, melly magától szüntelen szállt és kelt 's mángoló helyett látszék szolgálni, mert lezuhantában az alatta forgólódó mosott ruhát törte 's egyengette. Másfelül a' zugban egy guzsaly pörgött, olly sebesen mint a' forgósél 's egész egy boglya szösz vala felkötve elébe, mellyből minden kéz 315 nélkül önként fonogatott. Az ablaknál pedig, melly lantornával vala borítva, kis asztalkán egy félig kikötött kapcza vergődött tüivel 's olly sebesen halada végződése felé, hogy kéz soha sebesebben nem köthette volna. Csak az ajtó megett álló piszkafa vala henyén ; de a' szegény üldözötték' gyanakodó szeme arra sem nézhetett nagy belső 325 aggodalom nélkül. Egyébkép a' szobában igen nagy egyetértés uralkodott ; mert tű, mosófa, guzsaly egyszerre megszünének dolgozni, de a' benn szorultaknak nem nagy örömkre ; mert csak hamar érzették, hogy a' kötötű oldalakat szurdalá, a' mosófa hátaikat kezdé csépelni, a' guzsaly pedig fakó hajaiknak esék 's összefoná őket. Lehetetlen 330 vala tovább kiállniok, az ajtó felé rohanának, hogy kiszaladjanak. De uram' fia ! még most kelle látni a' piszkafát,

hegyökbe szakadt 's végig hosszat úgy elveré őket, hogy
kénytelenek voltak felhagyni szökő szándékokkal. Már
335 ismét munkában vala minden, és ők nyugalomban, midőn
kis váratra másodszor is megszűnt a' munka s' a' vesze-
delmes tájak felől csoszogás hallaték. Mindeniket egy pár
láthatatlan kar kezdé fogdosni 's vagy akarák vagy nem,
! tánczolniok kellett; de ez a' különben szívvidámító mu-
340 latság olly borzasztó 's kísérteti vala nekik, hogy ámbár a'
piszkafa' vitézsége meglehetősen öreg betűkkel vala felróva
emlékezetők' lapjára, még sem rettegének másodszor is
megkísérteni a' szabadulás' utát. Azonban most még szin-
te gonoszabbúl jártak; mert a' piszkafa (ki, mint látszék,
345 házőri hivatalban volt) mihelyt céljokat sejté, által dőlt
előttök 's küszöbbé változott. Már az ajtót is megnyiták
's az alacsonnak látszó küszöböt át akarák ugrani; de az
hirtelen olly magasra emelkedett, hogy lábszáraik meg-
csapódván mind keresztül estek. 'S a' gonosz piszkafa még
350 küszöb alakjával sem elégedett meg, hanem a' mint által
estek, hirtelen nyírlével tele gödörre vált, úgy hogy kaland-
oraink lábszáraik' fájdalmát még el sem nyögheték, mi-
dőn már egy újabb halál, tudniillik a' nyírlébe halás vára-
kozék rájok. Azonban a' leleményes elme segít az embe-
355 ren. „Igyunk! nyírlé!” kiálta Janó társainak, 's mihelyt
társai meggyőződtek, hogy nyírlében úsznak, egész gyö-
nyörrel kezdék hörpölgetni, hogy szinte minden bajokról
megfeledkezének. De a' piszkafából elváltozott szolgál, a'
mint érzé, hogy erősen iszszak, úgy megijede, hogy elordí-
360 tá magát 's kiveté ebihal vendégeit partjaira. Most vala a'
pillantat, hogy a' sors' üldözöttei szabadulásokat remény-
lették. Szerencsésen kijutottak egész a' gádorig; de mi
csoda történék? a' fekete kakas terme előttök egy nagy
toppanással, mellyre mind a' hárman hanyat esének.
365 „Hát így kell megenni az embert a' maga tanyáján?”
szóla a' kakas, midőn már támolyogni kezdének, melly
rettenetes kérdés még inkább megzavarta őket; elképed-
tek 's kis szemek' mécsse szinte kialutt megrendült kop-
nyájokban; de „Így kell megenni az ember' fiát?” — har-
370 soga másodszor is a' kakas; azonban kevés váratra szelidíté

haragját: többször is megettek már engem, még is itt va-
 gyok; de a' lakoma hátra van, forduljatok vissza. —
 Kénytelen kellettlen vissza menének most a' szerencse'
 bajnokai, 's ámbár a' kakas' megjelenése szinte elmehá-
 375 borító jelenés vala, még is egyfelül olly bizodalmok éb-
 redt, hogy a' kegyetlen pizskafa parancs nélkül nem fog
 hátaikon garázdálkodni. Midőn másodszer beléptek, min-
 den az előbbi rendben volt. A' mosófa ütött, font a' gu-
 zsaly, és kötött a' tű; a' pizskafa pedig helyén az ajtó me-
 380 ggett állott. A' kakas' beléptekor egy pillanatig csend lőn,
 's nem sokára egy főző kanál szökdele be a' szoba'
 's kérdezé: lehet-e tálalni? „Lehet” lőn a' felelet s' a'
 legsűrűebb csoszogás következett. Nagy és gazdag asztal
 385 terült meg a' ház' közepén, a' legízesebb 's legdrágább ét-
 kekkel megrakva, mellyeknek repkedő illata a' fűszeres
 szigetekéinek semmivel sem engedett. Ez is meg lévén,
 ismét csend lőn, de azon szürke világot, melly eddig a'
 szobát derítette, egyszerre a' legvastagabb sötétség fogá
 el. Az ablak eltűnt, 's kalandoraink a' halál 's pokol' kína-
 390 it érzették; lélekzetők hasonló vala a' görénylukba bere-
 kedett szélhez, 's mind a háromnak nem volt annyi eszmé-
 lete, mint egy a' halálos borkorsó' szélén egész mámorral
 tántorgó légyfiúnak. „Jőj elő” kiálta most a' gazda, 's egy
 kis fénybogár másza ki a' gerenda alól, majd szárnyára
 395 kele 's mint egy kis villám berepkedé az egész hajlékot.
 Ezután visszabujt ismét rejtekébe; de a' bájvilág oltha-
 tatlanúl fenn maradt a' teremben, jóltevőleg szemnek és
 szívnek, 's a' vastag homály legszelidebb derűre változott.
 Három gyönyörű leányka mosolyga fel a' legelső sugárnál,
 400 házilag, de olly csinnal 's gazdagon öltözve, hogy körülte-
 kintő kalandoraink szinte megszedülének bámulatokban.
 Gyengéd kis kezeik olly szépen foglalatoskodának külön
 helyeiken a' guzsalylyal, mosófával 's kötéssel, 's csókra
 termett ajkaik olly kellemesen mosolygának hozzá, hogy
 405 kalandoraink nem győzék áldani a' pillantatot, mellyben
 őket e' dicsők gyötreni méltóztattak. A' három leányka
 most is mosolyogni látszott elkövetett csintalanságán, de
 mindez a' legnagyobb illendőséggel 's szeméremmel tör-

tént. Az ajtónál pedig a' piszkafa' helyét egy vén kiszol-
410 gált huszár foglalá el, kinek torzonborz bajuszára rémü-
lettel néztek deákjaink. Ezen közben kilépe a' kakas 's
monda: „Látom meg vagytok elégedve választásommal.
Én e' három királyleányt, kiket a' persa királytól oroztam
415 férfiasan kiálltatok, ma által is adom. Azonban, mivel lá-
tom, hogy az éhség nem kevesebbé bánt benneteket, igé-
rem, hogy minden éjjel így foglak megvendégelni, mint
most itt ez asztalt terítve látjátok. — De minekelőtte
420 rész vennétek, halljátok kiáltásomat.” 'S most neki ge-
beszkedék a' rettenetes madár, 's olyat kukorikolt, hogy
mind a' hárman fölébredének. Mert, hogy valót szóljunk,
a' kakas föléptétől fogva minden csupa tündérség volt.
A' kakas tudniillik egy bizonyos környéknek ura és rémí-
tője, nem volt egyéb, mint egy duskát szerető korhelynek
425 elkárhozott szelleme, ki valamint életében többet gyö-
nyörködék az éj' lámpái' mint az isteni nap' sugárainál,
úgy most különösen az éj' bizonyos szakára levén szorítva
sok pajzánságot követte el a' vándorokon, kikkel találko-
zott. De utosó kukorításával hatalma szülvén, a' varázs
430 is elenyészett. Lássuk most hol szedék fel magokat utasa-
ink a' varázs eltüntével? Nem egyebütt, mint a' gazos
ugaron. Janó eltévedt sipkáját keresé, Gyuró a' csalántól
viszkető lábait vakará, Petró úgy a bojtortjánok közé ke-
veredett, hogy alig tudta kifejteni magát, haja pedig egek-
435 re borzada mind a' háromnak és segítségért látszott kiál-
tani. Megindulának most az éhség' mindenható erejétől
üzötten, 's csakhamar a' faluban termének, veszedelmes-
bek a' sáskánál 's minden madaraknál.

[Beszélytöredék]

Már alkonyodott, 's Tihany' rideg árnyéka mind inkább setéten, és hosszan nyújtózott el az erdős Somogy felé, hogy Balaton puszta szélein két fekete vitéz megjelenék. Parthosszat lovaglának, mindha két ellenkező világvégről
5 jőnének, egy más ellen, mindenike lebocsátott sisakkal, 's melly egyedül nem vala gyász rajtok, fehér lobogóval. „Halálom!” kiálta a' napkeletről jövő, hogy' össze érének „itt vagyok”, felele tompán a' napszállati, 's míg amaz zavarban, 's kétségben látszék lenni a' nem helyesen adott
10 jel szó miatt, „életem” monda a' szó jelentésével ellenkező hanggal, mélyen és mormolva társa, 's lefordítá a' dárda' aczélhegyét 's vesztege mintha várná, hogy megszólíttassék, valóban talán, hogy nagyon meg hajtott lova kipihenjen. Azonban a' ki napkeletről jöve, megvetett dsi-
15 dával merőn és mozdulatlan álla, 's nem látszék érteni akarni amannak szandokát. Már kanyarodni kezdének, hogy tért foglaljanak, az össze rohanásra, midőn Balatonnak Veszprémi széle felől a' homályodó láthatáron egy ladik bukkana fel, nem nagyobb mint egy vad liba, 's szint
20 oly remegve a' fodros habok fölött, mint az, midőn legelőszőr úsz ki sásaiból a' ragyogó vízre. A' ladik mindinkább előre tolaték mintegy láthatatlan kéztől, 's már látatos vala hősín zászlója, 's lassudan hallatos a' dal, melly felőle zendült. Gyorsan közeledék, úgy látszik, szél és hab ringaták elé, 's a' szél ragadá a' hangot, melly a' legszebb
25 leány { ^{hang} _{szó} volt. Megállapodék most a' napkeleti 's monda: Zádori! nem fogjuk-e meghallgatni a' dalt, melly egyikünknek végső ez életben, 's melly ha szived nem csal,

egyiránt kedves mindenikünk előtt? Némán megszünék
30 amaz, 's veszteg hallgatának. Már tisztán hallék dal, sza-
kaszonként hozza belőle a' szellő szomorú sorokat, talán a'
hallgatók előtt nem ösmeretlen ajakból, 's bizonyosan
nem részvét nélkül hallottakat napkelet hősétől. A' nap-
szállati éle az alkalommal, leszálla szorítani lován, amaz
35 inkább egyenlőség kedveért, mint szükségből hasonlót
tón, 's elszórt figyelme nem hagyá emlékezni, hogy szilaj
paripáját féken kell tartani. A' ló egy pillantatig gondol-
kodva álla, majd fület hegyeze, 's meg rázá kis bogláros
fejét 's mint ki már nem érzi az ülő hatalmát, fővenyt rúg-
40 va vágatott a' parton vissza felé dárdástúl. A' napkeleti,
a' helyett, hogy lova után menne, Zadorhoz (a' napnyu-
gatit már így fogjuk nevezni,) fordúla, „lovatlan vagyok
modván nem bocsátod-e te is utnak a' magadét?” Ismét
nem felele amaz, de megüté haraggal a' lovat, 's az menni
45 kezdé, a' merre üzeték, 's most mind a' két ló mintha csak
eddig lettek volna fogadva hangos dobogással futának
egymástól, míg végre lassúdott a' dobaj, 's már nem láttá-
tának. Zádor talán vitézi büszkeségből nem akara élni
lovával a' gyalogn ellen, talán azért is, mert most gyalog
50 levén, ha felakarna is ülni amattól megtámadtathatnék.
Azonban letelepedett 's minden indulat' jele nélkül befelé
vigyáza, 's igen jól hasonlék a' hideg kőhöz, mellyen üle,
vagy inkább ahhoz a' melly halál tartományában a' sír
fölött áll, 's mozdulatlan, 's részvétlen virrasztja által a
55 hosszú gyász' idejét, a' napkeleti fölüté sisakát, 's egy
arczot tára ki, mellyen az uralkodó vidámságot csak egy
pillantati gond látszott fogva tartani. A' vidámságnak
bátorság, 's nemes szívüség veték meg alapját, innen a'
leghódítóbb férfias tekintet szintúgy szembe állható a'
60 veszedelemmel, mint a' még veszedelmesb asszonyi szép-
séggel. Most elmerült vala, 's csak halló minden érzékivel,
mert a' csonak az est ködében borongani kezdé. Még ki-ki
lebbent néhanyszor, mint egy tündér alak, majd egészen
beborula, 's már nem látszék többé. Még a' dal' szomorú
65 hangjai jövének koronként, 's midőn az is megszűnt, so-
hajtva 's mintegy fáradtan heveredék le az ifju hős, 's

mélyen hajlott meg feje melle fölött. Így ülének egy pilantati csendben, amaz merőn, emez érzelmeitől legyőzette, mind ketten mozdulatlanúl. Legelőbb az ifju eszméle fel, 's monda elerzékenyülve: Zádor! minek bánthanók mi egymást? nem szeretjük-e mindketten őt, 's nem kell-e azoknak szelídeknek lenni, kik őtet szeretik?" 's midőn amaz még is választalan állá, folytatá, szemre hányás hangján, mellyből azonban békülés akarátja, 's szeretet hangzata tetszék ki: Úgy látszik Zádor, te nem emlékezel a' gyermekkor' napjairól. Születésünk óta tán nem volt egy nap, mellyet nem együtt töltöttünk; közös vala mindennünk, 's boldogságunk az egymásnak tetszés Most tíz év mulva összetalalkozunk, 's első találkozásunk a halálé legyen? mert hogy imént a' hadjáték helyén ismét meglátalak, az nem, nem vala találkozás. Ott nem osmerélek. 'S te meg bukál előttem mint dobogott szívem hogy a' gyermektársnak egy két vonását feltaláltam rajtad, 's mint nem adtam volna minden hatalomért, hogy ha gyalázat van az olyan vesztésben, az engem érjen inkább. Mi gonosz szellem kabíta, hogy előbb rád nem osmerhetek? Tudod, mint rohanék hozzád, de te komor valál, 's hideg, 's nem felelél. Nem volt-e egy bizodalmas szód, csak egy pillantásod, melly tudtomra adja, hogy Jolántát elszeretted tőlem? Szűmnek virága volt, 's véremen neveltem, mert rablói kiontották azt, 's úgy bele van szöve életemnek minden részeibe, minden ágazataiba, hogy lennem csak érette lehet, — még is Zádor ha bizodalommal járulsz vala hozzám, tán más véget érnénk. Hihettem-e, hogy a' véres buzogány mellyre jelszavul halálom 's életed volt róva, á' te küldeményed? hogy a' durva lélek rendítő izenet, mellyben e' partra rendelél, a' te izeneted? Én nem tudok arra haragunni, kit gonosznak nem ösmerek, 's te nem ösmerehetél annak: a' gondtalan boldog kor másra emlékeztethet, 's kevés tetteim csak jó hiremet adák. — Azonban itt vagyunk, folytatá csendesebben, a' halál ruhaja, 's fegyverei velünk, de nem lehetne-e harczunkat hidegbb meggondolásig halasztani? Legalább ne választanók az est' setét koponyegét harczunk' tanujának nap világ-

105 gal, nem or baglyok gyanánt rohannánk egymásra?
Midőn a' lágyabb érzéseitől felolvadt haragja illy szavakat
sugalt, amaz még mindig hallgata, de mozgásokat árula el,
mellyet emez megindulásnak vett, 's elszántan így szóla
tovább: Zádor! a' szerelemnek nem kellene oknak lenni
110 arra, hogy egymást öldössük. Szólj, annyira kiirthatat-
lan-e Jolánta képe szivedből, hogy nem élhetsz nélküle?
Szólj! bizonyítsd esküvel az élő istenre, hogy úgy szere-
ted, mint én, — 's útát hagyok hozzá: Esküdd, hogy csak
félannyira szereted, 's én nem gátollok többé: hozzá adá
115 mintegy igazolva szavát, legyen nyertes a' ki kedveltetik.
— 'S most mély 's unnepi csende álla be, millyen kell a'
mondandó eskühöz. De a' napszállati sem szóla, sem eskü-
vék. A' helyett sikoltás hallott a' csendes tó felől, egyedül,
gyengén, 's elfojtódva, mint a' karvaly által elkapott csa-
120 logányé, 's ismét csend üli, de csak egy moczczanatig tar-
tó. Az ifjú hős elborzada minden tetemében, 's fölcsendül-
tek a' vasak megrendült tagjain. Eszmélet nélkül kardot
rántva siete be a' habok közé, hogy a' szerencsétlennek
segedül lehessen. Sikér, és meneteles a' somogyi részeken
125 Balatonnak medre, 's már jól behata, midőn feje fölé lezu-
hant az ütés, 's ő térdig vízben megszédülten álla. Zádor
tudniillik, midőn, a' sikoltást hallá, fölegyenesedék, 's fe-
nyítő állása jelenté, hogy a' harcz' órája itt van. Midőn
azonban látta, hogy amaz mindent feledve a' víznek ro-
130 han, utána rándula, és hátul teljes erővel csapkodni kezdé.
Bokaig sűlyede amaz a' puha fövénybe, a' mint Zádor tel-
jes hatalommal rá ereszté kardját, 's szédültében ingadoz-
ni kezdé; de Zádor igen nagy bajara meg csuszamodik 's
egy tág gödör bal lábát czombig elnyelé, Mig onnan sza-
135 badkozott, az ifju már föl eszmélten állt, 's a' méltó harag'
egész gerjedtével neki fordítá a' kardot, melly eddig vesz-
tegle kezében, egyszersmind olly erővel csapa rá, hogy
amaz egész hosszában nagy csorejjel, 's csobbanással a'
vízbe hanyatt dőlt. Már ismét befelé siete a' gyozedelmes,
140 midőn az elesettnek fölkelését, 's kardcsörgését hallá. Még
sem szól csak egy fél hangot is, hanem hozzá vága. Átal-
kodva, 's keményen harczolának most iszonyú csattogás-

sal, 's már a' vas ruha bontakozni kezd. Nehéz lábaik viz-
 145 suhogást hallatának fejük körül. A' napkeletinek sisaka
 bomlott meg, Zádornak bal válla vérzett. Még egy ütést
 kapa, 's már biztosabbnak tartá a' szaladást. Egymást
 üzve szaladának a' part' fovenyén nagy zuhaju lábbal,
 150 mint két csörgő kigyó, 's Zádor megfordulva másodszer
 állá harczot. Ez már halálos csata volt. Egyik sem kerülté
 a' másik ütését, a' mit a' kivilágító holdnál már könnyen
 tehet vala, hanem bevára azt, 's nagyobbba ügyekezék
 megszüntetni ismételését. Mint nehéz pöröly ütése hang-
 155 harczola. Össze szedett erejével ellenfele lábához vága
 most, 's már mindketten fetrengve utolsó erővel szurának
 egymáshoz.

Ezerféle hanggal üdvözlék Balaton reggelét a' víz ma-
 darai, az ősz Tihany kikele homályaiból, 's az elnyü-
 160 godott élet mindünnen jeleit adá felvirradásának; a'
 vivók közül csak egyik a' napkeleti ébredé fel halálos
 álmából, vére fogyta miatt nehéz, szédülékeny fejjel,
 's felbontá közel fekvő társának sisakát. De mi nagy
 vala csodája, midőn az ifju arcz helyett egy torzonborz
 165 ábrázatot látta, melly a' legszigorubb vadon lehet vala bár
 melly { rengetegben, a' sebhelyekkel { elszörnyített
 { vidékűl { elcsonkított
 vonásokat nem földheté be végképen a temerdék ba-
 jusz, 's az ifju előtt úgy rémlék, mintha már látta
 volna; mert olly arcz vala melly egyszer látva el nem
 170 feledhető. — A' hitetlen, a' gyáva, az alávaló, töre
 ki boszankodása, nem mer kiállani, haramiát fogad
 másodszer pusztításomra, meggyilkolásomra. 'S másod-
 szor rogya le nehéz ájultában. Mintegy óra mulva ismét
 felébredé, 's a' mint fölveté szemeit, az ijesztő ábrázatot
 175 már nem látta többé: mindenestül el volt takarítva. Egy
 kis halász leány állá fölötté, sugár nyelvű horgát bal kezé-
 ben tartván. Szemei az égnek valának fordítva, mint azéi,
 ki segélyért könyörög. Könyörgése csak pillantatokban

állott; de azon pillantatok szép szemből jövének, ártatlanúl, mint Novaj' galambjai, 's a' legfiatalabb arcznak vonási valának a' tanúk, hogy a' szem valóban szép, 's könyörgése nem hazug. Egy köny pördüle most meg kellemes; de a' levegő változásaitól elbárnult orczáján, 's a' homokra hullott. Mint a' legsilányabb vízcseppet ivá azt el az érzéketlen homok; de látása ír vala vitézünk szívének. Erőt kezdé érezni, hogy mozdulást tegyen, 's a' fegyver megcsördült vállain. Megrezenve tekinté le hozzá a' leányka, 's zavarodása nem engedé szólni. Nem segiténél-e rajtam, kis húgom, monda az ifjú, bágyadt nehéz mellel.

180 — Oh istenem! — csak tudnék, sohajta a' leány, atyám tegnap óta oda van — én erőtlen vagyok. Messze-e tanyátok? — Valami száz lépésnyire itt parton. istenem, micso-da zaj volt ez az éjjel; azt gondoltam egész Balaton hegyembe jön! Ollyan csattogás, zuhogás csak világ' végén lesz. — Parancsolod, hogy elvezesselek, mint segitsek rajtad? — Hozz rongyokat, kötözd el sebemet, 's majd úgy vezess nyugonni tanyádba. A' szegény leány olly annyira akara segíteni, hogy magának semmi gondolatja sem volt; azért nagyon megörüle, midőn ezt hallá, 's tüstént itt terme tiszta rongyaival. Az ifju vértet nagy nehezen leveté a' leányka segélyével, és sebei fején, lábán, bal vékonyán hamar el levének kötve. A' leányka örülni látszott foglalatosságának, 's sokfélét csevege. Te nagy úr lehetsz, monda az ifjuhoz, van-e szép nagy várad? — Nincs, lón a' felelet. Hát hol szoktál lakni? — A' szabad ég alatt. — Oh istenem, az nagyon pusztá ház, az igen nagy ház, monda bánatosan a' kis leány 's elmosolyodék, de csak azért; mert arczvonásinak mosolygás volt minden változása. Az ifju azonban erőt vón fájdalmain, 's az általok imént

200 kicsikart fanyar válaszokat másítani kezdé. Látod-e a' túlparton azt az épületet? Oh ki ne látná azt, hisz az igen szép. Azt mondják, abban egy szép kisasszony lakik, kit Sólyom úrfi a' zsványoktól vett el. — 'S ösmered te azt a Sólyom úrfit? — De hogy' ösmerem; hogyan ösmer-ném, hisz én mindig itthon vagyok. A' révnél tovább nem is voltam még. Azután itt nagyon széles a' víz. — Jésus

Mária! — Mi bajod? — Millyen seb ez! mint egy kis harcsa száj. Oh azok a' kegyetlen emberek, hogy össze szabdaltak. — Fogcsikorítva emlékezék most az ifjú, hogy
220 ellensége talán életben szabadúla meg: eltűnése azonban megfoghatatlan volt előtte. A' leányka ijedve lépe vissza tőle, 's úgy néze rá, mintha mondaná: nem én bántottalak. 'S a' hős szelidűle ismét, és kérdé: nem láttál ma itt a' part alatt embereket jární? — Nem; mert nem mertem
225 lejőni; de dobajt hallottam. A' nap már a' Kajári part fölött volt, mikor ide jöttem hozzád. Azt gondoltam — 'S mit gondoltál hát? — Körül néze most félénken a' leány, 's monda: azt gondoltam, hogy a' fekete lelkek hadakoztak itt ma éjjel, 's hogy te is olyan lélek vagy. —
230 Több ízben körül néze, míg ezeket mondá — aztán mikor megpillantottalak, már nem gondoltam azt. Akaratja ellen is megmosolyodék az ifjú, 's a' kis leány épen munkáját végzé. Feljöhetsz-e most? Támúlj vállaimra. — Nehéz vagyok én a' te vállaidnak, szegény leányka te
235 monda a' napkeleti hős, a' mint vele egy partnilyáson felfelé támolyogni kezdé. Egy kicsint nehéz, egy kicsint meg' nem, monda csintalankodón a' halász leány, — tudod-e, hogy én már nagy hálót is huztam? Oh az metszi ám még a' vállat; de karjaid puhák. Így csevege
240 tovább is 's a' tanyához értek. Alacson sárfalai, bogárhátú nád födele, 's ajtaja, melly a' tónak nyílt, cserénynyel borítva, balról egy kopott egyetlen zöld águ fűz melly az ajtó fölé hajolt, körül száradni letüzött, kiakgattott szákok, gyalmok, hálók, jobbról balról mértföldnyi
245 pusztaság, elül ismét a' nagy sivatag tó, benne a' szikla fenekű Tihany fehér tornyaival, túlparton a' virító szőlőhegyek — ez volt a' halász tanya, környéke, 's kilátásai. A' hős meg támaszkodék a' falhoz, 's a' kis leány meg nyitá kívünnen újjával a' kölykes kilincshez hasonló
250 fa-zárt, melly a' mint némely jámborok hiszik, egyikét teszi a' magyar ősi találmányok szép háromságának, keteteje a' kulacs 's mécses cserép lévén. A' tudósbak azonban ideszámlálják a' kocsit is, mint Kocson készültet; de mi most odább megyünk, 's megtekintjük a' tanya belsejét.

255 Tisztaság, és szegénység vala első látatra minden bútora,
's nem lehet megmondani, a' tisztaság tünteté-e ki job-
ban a' szegénységet, vagy a' szegénység a' tisztaságot.
Egy a' földtől csak arasznyira emelkedett cserény ágy
280 valamelyike talán még a' 77ik ősnak volt gúnyája: a'
másik ágy, mint látszék egy hanyatt fektetett juhász
bunda volt, a' legkinálkozóbb pamlag az egész hajlékban,
's szinte megüté hosszával a' két bel szegletet. Ide tele-
pedék az ifju nagyon elgyengülve, 's félájulatos állapot-
285 jában alig eszméle különben, mint midőn a' leányka, egy
darabot fel nyalábolvan vérté' részeiből azt minden
vigyázata mellett is zörejjelel tévé le. Bágyadt szemei
ilyenkor lopva pillantottak az együgyü leányhoz, de nem
vala erejük kijelenteni a' köszönetet, melyet szive érzett.
270 Még a' kardért, melly együl marada lenn, futa most a'
leány, de nem találá többé. Egy nyulánk fiút látott, ki
valamit tartá maga előtt, az erdők felé futni: de sem
kiáltani sem utána menni nem volt bátorsága. Szomorún
vissza andalga tehát, megnéze szúnyadó betegét, 's kiüle
275 tanya' ajtó elé. Kis feje a' fűzhöz volt támasztva, kezé-
ben ugyan arról egy letörött ág, mellyel a' kitárt ajtó
előtt legyezgete néha, majd nagyobb aggodalma ébredvén
minden irányban körül tekintete. Az alatt a' tó setétedni
kezde, lassu moraj jelenté felháborodását, 's bár künn
280 szél sem lendült, nagy hullámokat emele magában, 's
haragosan túra tajtékot széleire. Egy üres csónak lebbene
meg a' hullámok közt ide 's tova hanyatván dühöktől.
Merőn néze a' kis leány a' felbukkant ladikra, 's rövid
látású elméje mindenféle gondolatot forgata lelkében,
285 midőn egy váratlan; de nem haszon vétlen vendégtől
meglepeték. Szent isten! hogy oda néz ez a' leány a'
puszta vizekre, mintha babonázva volna. Bizony félórája,
hogy itt állok, de csak észre sem vesz. — Na te, leányom,
mit nézsz olyan merőn, kiálta üres hangon, egy meggör-
290 bedt ránczos asszony alak, 's Ila megdőbbenve, de vigasz-
talódva szökék fel, hogy a' vén Jós Marát megösméré.
Egyébkor észre vette volna rajta, hogy különben rendes

öltözete nem ok nélkül van most nagy rendetlenségben,
's egyébkor is színtelen orczái olly ijesztő haloványok nem
295 magoktól lettek, 's az az ezer-egy ráncz rajtok, melly az
arab regék éjei számának csak egygyel sem enged és
mellyek mindenike szinte egy egy rege tudásának lehete
tanúja, ez a' számtalan ráncz mondom mind úgy össze
vala bonyolítva, vala[mi] különös történedés által, hogy
300 az igen szemes Ila is alig lett volna képes egy ismeretes
alakot belőlök kifejteni. De a' tagadhatatlan kék mente,
melly valaha sarkig ére, most azonban a' sok felhajtogatás
által szinte térdig kurtult, 's mellynek bőrig kopott
pereme hajdani ékét a' bodor bárány gyapjút már rég
305 nem ösmeré, a szinte 1001 redőü fekete szőr szoknya,
hason színü bocskor, mellyet az egész vidéki asszonyok
közül csak maga viselt, 's ősz fején a' körül tekert hosszú
fátyol kendő, melly ki maradt végével bal vállán folya le,
mindezek bár, a' mint mondók, nem a legnagyobb rend-
310 ben felagatva száraz csontaira, Marát állíták elő, kit
Csangónak hívának különben, de széltében örömejobb
Jósnak; mert jót mondó vala füben 's jövendőben. A'
mentén foltok is valának, de azt a' jó Balaton vize kivitte
belőlök, 's ha vér volt is, már senki rá nem ösmert; de
315 még nem valának száradtak a' helyek, hol a' mosat történt.
Ila felszökék, hogy megösmeré, 's monda fojtott hangon:
Jaj be jó hogy itt van ked Mara néni, isten hozta kedet.
De csendesen ám; folytatá tovább, az ajtót elállván, —
mert még aluszik. Mi bajotok? suttoza az
320 öreg, kíváncsin betolván Ila mellett fejét, 's hogy a'
sebes ifjut ott heverni látá, ijedve lépe vissza három
lépésnyire. — Boldogságos szent szűz! könyörögj éretünk!
vala legelső kitörése ámulásának. Ezek ám az idők,
ez ám a' rossz világ. — No csak megjövendőlttem én,
325 hogy nem lesz itt békesség, mióta az olasz bejött az ország-
ba. volt. Szent lélek úr isten! Micsoda pusztaságok
ezek, micsoda háboruk, 's örök gyilkolások.

Mara néni, szakasztá félbe Ila, ki tudta, hogy efféle
kifakadásai nem hamar végződnek; Mara néni, monda,
330 nem jobb volna-e, ha arról gondolkoznak, mit tegyünk,

a' szegény sebes úrral?

Elhittem bizony! — Micsoda mohó ez a' fiataltság. el sem várja, míg az ember beszél. Szegény kis csibe te, mit tudsz te még a' világ aggságai felől? Csak ez a' bocs-
335 kor, mellyet lábamon látsz, anyád lehetne, Isten bocsáss — 's mennyit meg ért ez már. Azt gondolod, hogy minden ember, olly csendesesen alszik, mint te apád' gunyhójában, 's a' legízesebb kárászokat süti meg reggelre? Elhittem bizony! — Megfogtak lelkem adta, mint egy darabfát,
340 's mit gondolsz, hová vetettek be?

Ila néni, az istenért, ne ijesszen ked el. Hát talán én meg nem ijedtem-e? Künn fontam, lelkem a' sővény mellett, 's egyszerre — uram ments meg, csak megragadnak ám hogy szedjem orvosságomat, 's egy irtoztató nagy
345 szatyorba vetnek. Elképzelheted, hogy sem eget, sem földet nem láttam, mint ama hitetlen Jónos a' czethal gyomrában, 's egyszerre csak, kitálaltak, mint a' tarhonyát. Hol voltam, hol nem voltam, Isten jobban tudja. — De tudod-e, ki sebeit kellett bekötözöm? Körültekinte
350 most mintha félne, hogy idegen hallja. Azét az istentelen rablókét, a Kuda Bandiét. — Szent lélek nagy isten! az ám még az irtoztató ember. Mind álorczások voltak, még Bandi is, de hiszen, a' kit én egyszer megpillantok, meg van az pillantva. Ollyan sebek vannak rajta mint egy
355 árok, mint ha csak szekerczével vagdalták volna meg. — Aztán megint csak befojtottak az átkozottak, szóla lélekzete fogytán, mint a' sárkány, úgy nyargaltak velem, 's köszönet fejében, úgy öntöttek ki mint ha csak kő volnék. Megrázkodott még az agyam' veleje is, 's képzeld, édes
360 leányom, mire magamhoz jöttem, körülöttem már egy lélek sem volt. Soha! soha! öreg napjaimban így meg hurczolódni. — De hadd lássuk hát azt a' betegedet is — Isten fűbe fába rejte orvosságot.

Oh Mara néni, ugyan oda van ám, szóla most aggodalommal a' kis leány, ki a' beszéd többi részét, mint a'
365 kisértetes meséket, inkább félelemmel, mint figyelemmel hallá. Szegénynek talán minden vére kifolyt. Azonban lassu emelkedéssel, 's kémlelve közelíte a' jós nő az ifjú

370 fekéhez. Mint a' liliom, mint a' kiöntött alutt téj, mormoga magában. Beh halovány szegény. Elhittem bizony! hiszen csupa seb. — Ki tudja, hát ha — mormogá tovább gondolatjait de azokat Ila nem értheté. Egy nagy zsebet húza akkőzben mentéje alól, 's egész szorgalommal neki készüle hivatalának. De már úgy van, mormoga
375 néha közbe. — Jó úr volt szegény, isten nyugossa. — Az ifju, ki ájulásaiból 's veszélyes álmából csak ritkán ébrede, meg lőn most mosva, 's az akkori idő tudománya szerint a' leggondosban el kötve sebei. Azalatt a' kisleány halakat hozza fel, egy fiatal süllőt, pontyokat, 's vagy
380 négy iccze gardát, melly egy különös ízes apró neme Balaton' halainak, 's mikor ivása van, olly fölösen 's vastagon teszi költözését, egy ölnyi mélységű, 's négy öt tíz ölnyi hosszúságu csoportban is, hogy a fenn viczkandók csapását Tihany lakosai a' hegyről könnyen észre veszik, 's
385 szeker számra huznak ki belőlők. Ezekhez a' leányka vevé az üstöt, 's a' partba vágott katlan fölé helyhezé. Balaton tiszta jó italú vize volt a' tenger, mellyben halálra ítélt halseregnek usznia kellett. Süllő, 's gardák fővének a' vizben. A' halakat, midőn már elfőttek, leszűr é 's
390 külön raká; de benn hagyák a vizben azon különös jó izt, melly a' Balatoni halász lét olly híressé teszi. 'S most mint egy fejedelem, egyedül úszott a' kövér süllő a' szőke halász lében, magába szíva a szakig főtt kisebb haltársai izét.

395 Azonban az öreg felrakodék a' megmaradt halakból, 's mintha tartana, hogy új kalandot ér, ha nem siet — olly hírtelen felszedé magát, hogy Ilának a' szükséges módba hagyásokon kívül alig szólt egyebet. Hiába szaladott ez utána, 's kínálgatá már kész ételével, — szokása
400 ellen nem vala marasztalható, csak legközelebbi vissza jövetelét ígérte meg.

Magok maradtak. Ila egy kis fatálat terhele meg a' legjobb falatokkal, 's bőven önte rá az egyszerű léből. Guggon ülve a' beteghez simúla most, 's szemérmesen,
405 de még is, mint ki valamelly okos dolgot teve, látatos megelegedessel kínálá meg vele. Ámbár nyersebb vala

hősünk fájdalma, 's testét a' láz borzongatni kezdé, még
sem lehete az illy nagyon szíves ajánlást el nem fogadnia.
Szék, és asztal, mint a' vidor eszű Mikes mondja nem
410 alkalmatlandának a' házban, a' leánya térdei valának a'
megterített asztal, 's az étek fűszere, hogy maga adogató
azt betegének a' leggondosabb kézzel. Illy foglalatosság-
ban valának egy időig, szótalanúl, mint evőkhöz illik,
's az ifju hős ugy látszék, nem bánta meg, hogy magát az
415 evésre adta. Egyszerre azonban elsötétedék a' ház, 's
egész öles magasságában ajtója előtt egy ember álla meg.
Fényes körös nyelű szigony, 's háló szövetü dolmánya,
melly ünge fölött válláról lelőga, eléggé mutaták foglala-
tosságát, ámbár marczona tartása, 's kemény, de nem
420 vad tekintete, 's bal orczáján a' hosszú elforrt vágás olly
időnek valának tanúi, mellyekben a' halász, más hadnak,
mint a' halak ellen, lehete részese. Pőrén vala, karcsú
derékán szorított gatyája jóval is fölül végződék bokáin,
's száraz könnyü lábszárai, 's meztelen lábai homokos
425 vízzel valának iszaposak. Kurta inge, melly széles vállain
feszüle meg, nem ére le szinte derekáig, 's barnára sütött
vékonya bizonyítá, hogy a' verőfényvel gyakran barát-
kozik. Mint egy erős tölgyfa hajó roppant oldalai, lát-
szott a' már hatvanos halász oldalcsontainak kemény
430 épülete. 'S hogy egész öltözetéről számot adjunk, leírjuk
feje födelét is: egy széles karimájú, zsirral meghízlalt
kalap vala ez, melly be árnyékolá komoly vonásait, azon-
ban, hogy még is több árnyékot ne okozzon, mint kíván-
tatik, elül fel vala nagy karimája ütve, a' mi egyszer-
435 smind azt a' nyílt, bátor tekintetet adá meg arcának,
melly még most is igen soknál szemlélhető a' magyar
pór népben. Ila csak nem elönté a' levét, hogy atyját
illy véletlenül megjelenni látá, 's ámbár hirtelen semmi
sem juta eszébe, mégis olly sok félet akara gondos és
440 sanyarú de nem kegyetlen atyjának adni feleletül, hogy
épen azért semmit sem szólhatott. A' katonás Csabi, ki
eleinte megütközve látszott, csak hamar elhatározott
lőn, 's úgy tetszék, még inkább megerősödött első gondo-
latában, mellyért olly hirtelen, 's csenddel jelenék meg.

⁴⁴⁵ Készülj, leányom, monda, ez a' part nekünk veszedelmes,
itt nem lakunk többé. Készülj, szedd holmidet, és gyal-
maimat. A' leányka kinek atyja mellett akarhatja sem
volt, tevé, a' mi parancsoltaték. Azonban a' halász, és az
⁴⁵⁰ ifju ketten maradának. Este felé már puszta volt a' ház,
nem sokkal üresebb, mint kevessele előbb; de lakói elköl-
töztével minden élet nélkül.

(A' kardtolvaj. Egy sugár kobák állt előtte a homok-
ban.)

[Nincs több.]

A' KECSKEBŐR.

(Pórrege).

N. helységben két szegény ember lakott, kiket a' történet szomszédokká, a' köz inség 's még inkább a' szívreható együgyűség atyafiakká tett. Czigánytalan lévén a' falu, ők foglalák el annak egyik végét, hol parányi sár-
5 házaik, a' földanyának két csodálatos buborékai, egymás mellett szép frígyben állottak. A' bugaczi csárdához hasonlatos bogárhátu fedél, melly eredetileg gyommal fedetve 's a' tavaszok' lanyha szellőiben koronként felvirítva, idővel egész tündérkertté változott, most, midőn az ősz fanyar leheletében díszeit elhullatá, úgy állott
10 gordontól 's labodától borzasan az égnek, mint ha könyörületért akart volna felkiáltani. Ehhez a' rozzant, ki 's behorpadozott falak' fakó oldalai, a' másfél arasznyi, lantornától homályos ablakok, ezen kétesen pislogó szemei a' háznak, nem fölötte vigasztaló tekintettel örvendeztetheték a' fáradt utazót: enyhelyet az itt hiába reménylett. Egyébiránt a' két ház tökéletesen hasonlék egymáshoz, azon csekély különbséggel, hogy a' magyar házak' módjára, egyik homlokkal, másik háttal állt az
20 útnak; utcának kell vala mondani; de ők nem laktak utczában, viskóik azon hosszú sort fejezvé be, melly a' falu' testéből egy nagy kacsiba lábként messze kinyújtózott. Mindenik házhoz, mint illik, kertecske is tartozott, nem sokban különböző a' ház' fedelétől, bennök kizárólag
25 paraj 's a' halovány seprű véletheték uralkodni, ha csak a' hatalmas úritök, melly egy boldog emlékezetű szilvafának száraz ágaira fölkapaszkodék, jelét nem adta volna, hogy a' növények' ezen köztársaságában valami

nemesebb is találkozik. — Mi boldog nép, fogják felkiál-
30 tani olvasóim, melly illy kevéssel beéri; milly példátlan
példája a' megelégedésnek! Vagy talán — fogják né-
melyek gondolni — ezek a' legkétségbeesettebb emberek,
kik egy két garasért készek volnának embert akasztani,
kiknek a' halál csak jótétemény lehet. — Azonban, oh
35 gyarló emberi találgatás! mi messze járnak ezen képze-
letek a' testi valóságtól; a' miről azonnal meg leszünk
győződve, ha a' tanya' kebelébe egy futó pillantatot ve-
tünk. Ott ugyan is egy törött fazék' alján pislákoló mécs'
világánál a' szoba' közepén szüreikre telepedve két em-
40 heralakit látandunk, ki épen vacsorájokat költik. Min-
denik előtt az imént magasztalt kertnek fejedelmi ter-
méke, egy egy jó darab sült tök áll, mellynek vékonyra
vált héja jelenti, hogy a' vacsora vége felé halad. Köz-
ben egy öblös kobak kínálkozék a' kora szüretnek már
45 csipős nedvével, mellyből mindenik torkának saját mér-
téke szerint amúgy látatlanban részesülgete. A' kobakra
nem sokszor került a' sor; de bágyadt kótogása mutatá,
hogy egy két lelkes vonás tökéletesen megfelelt a' cél-
nak. Az evés ivás egyébiránt minden mohóság nélkül
50 esék, egész ázsiai komolysággal, 's érdemes hallani, minő
beszélgetés fűszerezte azt. — Biz úgy! János koma, szolt
legelőbb is a' gazda, kit, mert görbe lábú vala, Lőcsláb
Jakab néven ismere a' környék. Ezen bölcs felszólás után
ismét hallgatás következett, mély titok fedezvén, mit kell-
55 jen azon nagy jelentésű igékből érteni. De Lőcsláb le-
nyelé falatját, illendően leöblíté azt 's folytatá a' szót:
Mondom kednek János koma, az nem volt tréfaság. —
Bizony nem! vigyorga rá Jankó, ki Röhöginek hivatott
idomtalan nevetéseieért, 's ki már maga sem tudta, mi
60 a' becsületes neve.

„Ha még egyszer oda juthatnék — szóla tovább Ja-
kab — 's társam is akadna, kinek amúgy emberül he-
lyén a' szive — János koma ekkor tátott szájjal rá meresz-
kedett, mint ha gyanítaná, hogy ez a' felszólítás tán őt
65 is illetheti — ha egy igazi barátom találkoznék, csak
bebúnám én a' hegy' oldalába, hol az aranypor terem.”

„Aranypor!” eszmélkedék Jankó egy még hatalmasabb vigyorgással.

„Mondom koma, hogy aranypor, de mennyi! milyen
70 kiapadhatlan bőséggel! De hiába, egy ember csak egy ember, ha még olyan derék is.”

„Bizony derék ám!” monda János, ki társának többnyire utósó szavaiból szerkeszté össze gondolatjait. 'S ez esetleñ válasz minden egyebet kivetkeztetett volna magas reményeiből, csak Lőcsláb Jakabot nem; igen ismerte
75 ő sorsosa' eszének csodálatos tekervényeit; azért terve' 's céljai' sürgetésében el nem csüggedett. Legelőbb is egy tündöklő képét állítá fel a' jóllétnek, azaz jóllakásnak, melly merényök' sikeres kimenetelét követendő va-
80 la. A' gombócok még egyszer akkorák leendének élénk rajzolása szerint, mellyekre János koma elragadtatásában borzasztó nyilatú száját már is tátogató; a' húsétel, mellyet most csaknem egyedül jó hírből ismertek, ezen-
85 tul mindennapos a' háznál; disznótorok, kolbász, hurka a' káposztában, véres kásával töltött gömböczök mint egye rá szakasztó. Ezen fölül — csak igen későn kerül-
85 hette rá a' sor — egy tágas épület, téres udvar, telí csűr és pincze, hatalmas asztagok és kazalok a' szűrűn, baromfi annyi mint a' légy, 's végre, — mert ennyi gazda-
90 ságba asszony is kelle a' házhoz — feleség.

Jankó' röhögései rettenetesek levének, annyira magán kívül ragadá őt a' fényes előadás, 's Jakab érzé, hogy az időpont, mellyen komája tehetségeinek ura lehet, el-
95 érkezik; ugyanazért, hogy lelkesedésének irányt adjon, így végzé beszédét: „De hasztalan, ember kell a' gátra: a' hegyoldal ide nem jön, ha csak mink oda nem megyünk. 'S a' hetvenhetedik öreg apám' lelkére mondom, a' ki ha szinte szegény volt is, de azért egy szikrával sem becsületesb; — ha még egy illy ember találkozónék mint
100 én” 's akkor félig fölemelkedék, bal kezével derekát támasztva, jobbjaival mellére dobbantván „tudom azt az egyet, hogy maholnap nem csak tökkel élénk.” Végezé, 's egyszersmind falhoz hajítá az üres tökkérget, mellynek ízes sárga belét már kirágtá volt.

105 Már ezen hathatós izgatásnak ellent nem állhata Jan-
kó, felállott egész hosszában, vagy inkább szélességében,
mint ha mondaná: „itt vagyok, hova menjek veled?”
de csak hamar észrevevén, hogy komája ülve is majd
akkora mint ő, ismét visszatelepedék 's durva daczos
110 hangon kérdé: no hát mikor menjünk?

Lőcsláb tökéletesen meg vala elégedve szónoki remeké-
vel; de még egy feladás maradott, tudniillik az út' ne-
hézségeit is előterjeszteni, részint azért, hogy azok Röhö-
ginek ne legyenek egészen meglepők, részint talán,
115 hogy ön bátorszivüése, melly inkább szóból, mint való-
di bizodalomból állott, komája' isméretes rendíthetetlen-
ségén néminemű izmosodást nyerjen. Azért is újra fel-
fogá a' beszéd' fonalát, 's monda: igaz hogy az út messze
és fáradságos —

120 „Fáradságos!” viszhangozá hörgő csodálkozással a'
koma.

„A' barlang' torkolatja szűk. Belül tágas lehet; de se-
tét mint a' pokol.”

„Pokol!” vigyorga János.

125 „S ha a' kincset valami sárkány találja örzeni —”

„Vagy morkoláb!” mondá vigyorogva Röhögi, ki már
régén nem gondola magától semmit, 's most rendkívül
meg vala lepetve, hogy szunyadozó elméje egyszerre)
illy nagy lobot vetett.

130 „Bizony, János koma, az könnyen meglehet, hogy fo-
gunkat ott hagyjuk, 's aztán, mint szokás mondani, sem
pénz, sem posztó.”

„Posztó!” böge csodálatosan Röhögi, ki előbbi ész-
lobbanása által megerőltetve hűledezéseibe csakhamar
135 vissza esett s' ezen végszó által annyira ki lón forgatva
sorából, hogy az egész beszédben alig emlékezett egyéb-
re vissza, mint a' gombócokra; de arra semmikép rá nem
mehetett, hogy azokat a' posztóval valami összefüggés-
be hozza. Lőcsláb sejté, hogy pajtásának fejét igen meg
140 találta terhelni, azért is összevoná beszéde' vitorlát, 's
a' mit az előbocsátottak után kevesen vártunk volna,
így zárá szavait: „Már, János koma, hát csak elmenjünk

(’s ezt leginkább hangoztatá) a’ jó isten’ nevében, ha
addig élünk is!’ ’S ez ügyes kanyarítással annyira vissza-
145 hozá társa’ eszméletét, hogy midőn ő ültéből fölkel, amaz is felállott, ’s vastag busa hangon így szólt: „no-
hát menjünk.”

Talpon állt mind a’ két jó barát, ’s csak most látszék,
hogy Röhögi egy harmadrésszel kisebb ’s szinte három-
150 szorta vaskosabb Lőcsláb Jakabnál, kinek össze-vissza-
hányt tagjai ügyetlen magasságig felnyulának. Azonban
alig álltak föl embereink, hogy a’ tüzes beszéd közben
roszúl ápolgatott mécsbél egy kétes fellobbanás után
zsírába fúlada, ’s a’ szobát, mint költő mondaná, által-
155 adá éjnek és homálynak. Szerencsevadászaink, kik már
alig tudák hányadán vannak az időben, most eszmélé-
nek, hogy nyugalomra is volna szükségök. Röhögi azon-
nal vissza is dőlt előbbi helyére ’s vadkannemű horkan-
tásai csak hamar hirül adák, hogy elnyugodott. A gon-
160 dosabb Lőcsláb pedig még kifordult, hogy a’ lovakat meg-
tekintse.

Más nap hajnal előtt már kifelé állt a’ félhajból a
kocsírúd, jelenségül, hogy Lőcslábék útnak indulandók.

’S nem vala különben. De mielőtt kalandorainkat útra
165 eresztenők, szívünkön fekszik elmondani különös gaz-
dálkodások’ okait és módját, mely sok tekintetben ne-
vezetes. Ők tulajdonképen ketten tőnek egy emberszá-
mot, ’s ennek igen természetes következése az lett, hogy
gazdaságokat is összesítették. De mind ez nem valami
170 kigondolt terv szerint ’s mégis minden perpatvar nél-
kül mene véghez. Ugyan is Röhöginek — zsák foltjára
talál — egy menyecskéje akadt, kivel az élet’ terheit
kezdé megosztani; de ettől őt egy különös történet meg-
fosztotta. Az utósó tevéjárásokr tudniillik, melytől a’
175 vidékbeli nép az időt számlálni szokta, történt, hogy
Jankó az öregbíró’ háza’ tetején nádaza, ’s épen a’ sze-
gélyen ült, midőn az olasz tápláló mívészársait megállí-
totta. A’ nyerges állat illendő komolysággal viselé ma-
gát; de annál pajzánabb volt a’ majomúrfi, mely gör-
180 csös hátán ide ’s tova ugrándozott, ’s pisze orrát Röhö-

gire több ízben fölfintorgatta. E' látvány Jankót rend-
kívül gyönyörködteté, hogy nem csak szemét száját mer-
reszté el reá, hanem röhögtében a' ház csúcsáról fejtetőre
le is bukkant. Ezen bal és különben is gyenge eszét
185 's beszélő tehetségét olly igen megviselte, hogy a' fürge
menyecske, ki a' szomszédra eddig sem idegenül nézett,
most egészen a' furfang eszü Lőcsláb' részére határozá
magát. 'S ez volt az első lépés a' gazdaság' egyítésére;
mert Lőcsláb és Röhögi ez idő óta nem hogy ellenségek,
190 hanem még inkább elválhatlanok levének. Közösből fő-
zött a' menyecske mind kettejük' számára 's bővebben
mint az előtt, a' mit Jankó több mint elégséges kárpót-
lás gyanánt vett. Azonban a' gyermek is megszületett.
'S már ekkor lehetetlen vala a' házasságot halasztani.
195 A' menyecske Lőcslábné lett, Jankó a' keresztkoma, ki
ezen díszes hivatallal egész a' könyhullásig meg volt elé-
gedve. A' menyecskét az irígy halál nem sok idő mulva
mindkettőjük' nagy siralmára kiragadá ez árnyék világ-
ból, 's az özvegyek, hogy temetését becsülettel megad-
200 ják, kénytelenítettének az egyik szőlőt eladni. Innen lőn
hogy a' megmaradott 's közössé lett szőlőt, melly a'
szívvidámító nedvet adá, együtt kezdenék mívelni,
együtt mivelék szűk földeiket is; együtt a' szélső házban
laktak, mert a' belsőt (Röhögi Jankóét) a' záporok' ereje
205 nagyon megrongálta. A' lovak ellenben Röhögi' ólát fog-
lalák el, részint mert belsőbb vala 's azért a' lőkötők el-
len bátorságosabbnak tartathaték, részint egy legitten
érintendő okból.

Négy lóból gazdaságok kettőre olvadt. Röhöginek
210 egyik lova egy három mértföldnyi útról visszajövet ki-
dőlt, 's szegény Jankó, hogy veszett fejszójának nyele
fordúljon, kénytelen volt azt egy agarász ispánnak ku-
tyák' számára egy zsák zabért általengedni; Lőcsláb'
egyik tátosát pedig, épen midőn kivezetné, a' lezuhant ól
rokkantotta meg. Azonban a' két megmaradott ló ha-
215 mar összetanúlt, 's a' szekérnek tökéletesen megfelelt,
melly szinte csak úgy vala hasznavehető, ha kettőből ál-
líttatott össze; mert Lőcsláb' szekérének két kerekei agy-)

ban ingadoztak, Jankóénak ezen fölül még tengelye 's
220 oldala is eltörött; de a' kettőből egy alkalmas jármű ke-
rekedett, melly csak abban nem hasonlék egyéb szeke-
rekhez, hogy kerekei össze vissza levén cserélgetve, hol
egyik, hol másik oldalán állott magasabban; de azért
épen olly kényesen csikorgott, mint akármelleyik bara-
225 nyai szekér. Vassal épen nem láták szükségesnek megter-
helni; az könnyü, ékes menetelét csak gátolta volna.
Hogy konyhát együtt tartottak, már látók. A' gazdaság'
egységéhez még az is tartozott, hogy Lőcsláb' jobb sze-
mét vastag háló borítván, Röhögi a' nagy eséskor bal
230 szemét elvesztvén, szinte csak kettőjöknek volt egy pár
egészséges szemök, mellynek Lőcsláb' bölcs elintézése
szerint úgy vették teljes hasznát, hogy midőn együtt
utaznának, Jankó jobb, maga pedig bal felül mendegélt
's míg az a' felvidéket tartá szemmel, ő az alsóra fordít-
235 hatá osztatlan figyelmét. De, a' mit előbb illik vala mon-
danunk, együtt nevelék Petit is, a' két ház' fiát, ki már
surjány gyerkcöze volt, 's egyszersmind a' legvásottabb
az egész környéken. Azonban őt az atyai háznál ritka-
ság volt látni, hacsak valami latorsága miatt menedék-
240 keresés végett nem, vagy, hogy valami csínt tegyen, a'
miben mester vala; azért is bármilly különböző sejtéssel
bírt a' két koma eredete felől, abban teljesen megegye-
zének, hogy a' fiú semmirekellő, 's hogy gondjokat róla
végképen levegyék. Erre Petinek nem is volt szüksége.
245 Annyira elmerült ő most a' szüret 's kukoriczafosztás'
gyönyöreibe, a' mesék és dalok' tündérvilágába, 's a'
kósza étellel olly igen megbarátkozott, hogy honn szá-
mot épen nem tarthattak reá. Miért a' két gazda, min-
den aggodalom nélkül a' hollófiú' elélése felől, megindúlt
250 kanászkiürtőléskor 's a' falu' határait, ha nem szinte vil-
lámgyorsasággal is, maga után hagyá.

Már jól fenn volt a' nap, hogy Baranyának hegyei kö-
zött a' mohácsi sík fölött egy két lovas kocsi mendegélt,
mellynek veszedelmes csikorgását varjak, hollók kársejtő
255 zajgással kísérték; a' szajkók felrikkantának, a' merre
ment, 's az egész erdő lázadásba jött madaraival. A' ko-

csi lassan, 's talán igen is kéjtelmesen látszhaték haladni, ha az ülésben mélyen elsülyedt kocsisnak vesződése, a' sűrű, még is sikertelen ostorozások el nem árulják vala, 260 hogy a' sebesebb haladás nem az utazókon múlt. „Hogy meg nem zápuztatok még tojás korotokban! Károgjatok, hogy megfuljatok belé! Hogy isten' haragja mindig varjat fojtogasson és hollót és mindent a' mi feketében jár! Károgjatok a' sátán és lucziper' nevében! Tán lóhúst érzetek? kellene? károgjatok, hogy elveszszetek belé!” Így 265 's így kiáltoza fel, midőn egy sereg varju fejöket fölött károgva elcsapott, türelmét veszve, egy hosszú sovány alak, melly hátúl a' tisztesebb kukoriczaszár ülést foglalá el, ki egyébiránt magas sivány süvegébe, mellynek 270 tetejét egy megfordított kurta szárú pipa ékesíté, egész orrig el vala merülve. Azalatt a' kocsis szüntelen csettegetések 's ostorcsapások között szólogatá Szellőt és Tündért; mert ezek fület farkat eleresztve a' neveikben fennmaradott ősi dicsőségről végkép meg látszának feledkezve lenni, készebbek akármelly gyalázatos kinszenvedésre mint hogy haladjanak. Már is minden ostorcsapásra rugással feleltek, 's vég erejöknek ezen kinyilatkoztatása jelenté, hogy tovább általán fogva nem akarnak menni. Szellő ugyan is olly bágyadt vala, mint az el csüggedett szerelem' utósó nyögése, 's Tündér, dicső nevének 280 egészen ellenére, nem csak tünni nem akart, de csak mozdulni sem. „Szálljunk le koma, szóla most a' hátúl ülő, ne hajszoljuk tovább lovainkat (ez igen bajos is lett volna); a' hegy különben is közel van 's mig oda gyalogolunk, lovaink legelészhetnek.” A' kocsis a' szólóra bámészan tekinté, mintha kérdené: hátha elviszik a' lovakat? A' szoló azonban kinyujtá egyik lábát a' kocsiából, melly 285 azonnal földet ért, a' nélkül hogy ő ülését elhagyta volna. „Soha se aggódjék kee János koma. Ki bántaná itt lovainkat az isten' háta megett?” így folytatá beszédét: „a' kocsi huzzuk be ide a' fák közé, a' lovak hadd mászkáljanak. Csak szálljon kee le bizvást, János koma.” Ez alatt kinyujtá másik lábát is 's lassanként leszállott, vagy is inkább elvált a' kocsiótól; mert úgy látszék, mint-

295 ha minden tagját különösen szedte volna ki belőle. „No
hát szálljunk le.” Felele a' zömök kocsis, széles kalapja'
kajláját felütvén szemérol, 's mint a' karika leperdüle
üléséből, egészen ellenkezőleg a' vontató hanggal, mellyel
300 mast rántott a' szegény párák' üstökén, hogy azok szin-
te térdre rogygyanának. A' lovak csak hamar ki levének
fogva a' kenderhából, 's neki korbácsolva, hogy legel-
jenek; a' kocsi betaszítva a' fák alá, 's utasaink induló-
ban, mindenik egy vastagon össze vissza foltozott zsá-
305 kot terítve vállára. A' zsák épen illett öltözeteikhez, az
egy pár tüszögő bocskorból állott 's üngből és gatyából,
mellynek fehéritetlen vászna csaknem zöld volt az új-
ságtól 's pozdorjás szálaival eléggé csiklandó, ha viselői-
nek elkérgesedett bőre azt érezhette volna. Az elválha-
310 tatlan iszákot oldalaikon egy általvetett posztószél tar-
totta; de fejeik' fődözete még is különbségre 's ha sza-
bad mondanunk, néminemű elsőségre mutatott az egyik
félről; mert Lőcsláb (ki nem fogja gyanítani, hogy ő az
egyik utazó?) süvegesen volt, míg Jankónak fejét egy
315 bágyadt széles kalap fedé, mellynek kajlája egyik felől
zsineggel vala felcsapatva. Így felkészülten megindul-
tak utazóink, Lőcsláb nagy gondolataiba elmerülten
ügyetlen lábszededetéssel, Jankó gondolatlan andalgásai-
ba süllyedve, de annál derekasabban lábálva, olly mély
320 és rejteményes hallgatással, millyen csak a' nevezetes me-
rényhez illheték. Mintegy rövid félórai ballagás után egy
völgytorkolathoz érkezének. Ott egy magasra kivágott
elejű puszta pincze állt, mellynek beomladozott garádjá
gyászoló régi elhagyatottságát. „Itt volnánk” monda
325 most Lőcsláb, nem minden döbbenés nélkül, „ha isten
is úgy akarná!” 's leveté hátáról a' zsákot, nem mintha
terhelte volna, hanem alkalomúl, hogy a' merész munká-
hoz elegendő lélekzetet vegyen. Jankó merőn és határo-
zatlanúl nézett, nem tudva, hol kelljen a' dolgot elkez-
330 deni.

Azonban Lőcsláb egyikét pillanat után elég bátorságot
vőn a' biztatásra, 's így szóla komájához:

Lőcsláb. Koma, tudja-e kee, hogy már itt vagyunk?
Röhögi. Hát!

335 Lőcsláb. No ha tudja kee koma, az igen szép dolog, hanem hajoljon kee csak meg egy kicsint. — Jankó a' mennyire törzsöksége engedé, meghajlott. — 'S nézzen kee be az üregbe. — Jankó benézett. — Mit lát kee ott benn?

340 Röhögi. Mit-e?

Lőcsláb. Mit hát a' milliom-adtában, mit lát keed ott benn, ott a' pincze' közepén?

Jankó mindent akara látni 's komája' unszolására meglátta volna még a' láthatatlant is, de a' fölötte nagy akarás elméjét megfosztotta minden gondoló és kigondoló, vagy is költő tehetségtől. Vigyorgott tehát 's vigyorgása Lőcslábot észrehozá, ki is azonnal lelépe lelkesedése' szédítő fokáról 's így folytató szavát: „Törölje kee ki szemeit, János koma, 's nézzen keed oda az üreg' közepére.” — A' nap épen besütött a' pincze' szelelőjén, 's benne egy fehér pont látszék rezgeni. — „Ott koma, ott, hol a' világosság látszik, ott van az arany por!” Jankó vigyorgással ismételé a' szót. „Arany por koma, vagy arany homok, vagy arany föld, ahogy jobb szereti
355 keed, az az a' világi kincs, miből úrrá leszünk.” Röhögire nézve már minden el vala enyészve, ő most egészen
✕ a' pincze' belsejébe tapadt szemeivel, 's Lőcsláb folytatá a' mesét, mellyet gyermekkorában halla; de mellyet élemedett kora a' csodálatost mohón szerető eszében va-
360 lóvá érlele. A' sok furcsát, rémületest, csodást végre is avval zárá: hogy az egész hegy csupa arany belül, — Jankó fejével az üreg' torkában vala — 's hogy végre hozzá is kell fogni, mert az idő eljár.

„No hát menjünk, monda vigyorogva a' boldog teremzetü Jankó, s megindult, nem mint isten' képére teremtetett állathoz illik, két lábon, hanem négykézláb az oktalan állatként, de annál sikeresebben; mert fenn állva a' torkolat' alacsonsága miatt épen nem mehetett volna. Most Lőcsláb sem védheté magát a' hőskedőség ellen;
370 előre fordítá iszákját, hogy fenn ne akadjon, 's nagyobb

bátorságnak okáért egy kést ránta elő tág csizmaszárából, 's a' koma után mászott. Azonban alig haladott a torkolati közepéig, hogy Jankónak kétségbeejtő 's hajborzasztó ordítását hallá. Röhögi tudniillik már egészen
375 bejuta 's föl is egyenesedék az eléggé tág 's magas üregben, midőn annak egyik oldaláról valamely rémállat szemébe pislogott. Ez hagyján; de a' rém nyugtalankodni is kezdett, mint kinek birodalma meg vala támadva. Most szarvai is felötlének a' derús homályban, 's Jankó,
380 ki mindenkép ember vala talpán, egy fülhasogató ordításban adá bátorsága' jelét. De a' szörnyeteg nem várá be a' megtámadást, hanem egyenesen a' torkolatnak 's az útban álló Röhöginek rohant. Lőcslábnak még alig vala ideje a' fenn megirt ordításra kitelhetőképen megijedni, midőn Röhögi egy az előbbinél még hatalmasabb
385 bődüléssel a' rémálattól fellökette eldőlt. Egy rohanat, 's a' szarvas szörnyeteg már Lőcsláb' oldalát korholta, holott a' szűk torkolaton a' két test megszorúlva, sem ki sem be nem mozdulhatva, sokáig kínos küzdelemben vala
390 a' 's a' nyögés 's ordítás közönséges lón. Az állat kimekedék; de helyette most Jankó nyomult a' torkolatba, ki épen nem jól kezdé magát érzeni a' belső magányban. Úgy tetszék neki, mintha az egész bércz rá készült volna omolni, 's mit valaha boszorkányokról, kísértetekről,
395 gonosz lelkekről és csoda állatokról hallott, most az egyszerre világos képpé alakult eszében. Most sejté először, hogy titkos hatalom is van, 's ez annyira megrendítette bátorságát, hogy egyedül ön mentségéről gondoskodnék. Ugyan azért olly mohón kezdé magát általfúrni
400 a' torkolaton, hogy Lőcsláb komát is, minden nyöszörgéseinek ellenére, magával ragadta. De a' végzet még nem akará kinjaiknak végét. A' pinczeszáj még szűkebb volt, mint befelé a' torkolat, miért is ott újra fenn akadtak. Nem festőileg szép ugyan; de minden esetre mulatságos lett volna látni ezen vég vergődést. Lőcsláb épen
405 akkor ére ki hátfelével a' lukból, midőn hosszú póklábai között egyszersmind Röhögi' borzas feje is előtűnt, melyben az erőködéstől megborúlt savókék szemei sült

veres hajmaként szilajúl forogtak. Ő tudniillik rohantá-
410 ban egészen komája alá furta magát, 's annak hátával
minden kímélet nélkül horzsolgatá a' pinczetorkolatot, 's
most épen azon munkában izzadott, hogy annak lábai
közül valahogyan kimászhasson. 'S ő csakugyan kiküz-
dötte magát. De most történetből-e, vagy hogy erősen
415 megizgattaték, tompa zuhanással beomlott a' pinczeto-
rok 's az illethetetlen kincseket a' mohó emberek' szemei
elől örökre elzárta; a' mi pedig fő veszteség vala, a'
szerencsétlen Lőcsláb is ott nyomatott, fejét tudniillik 's
kezeit földomlat borítá. Azonban Röhögi váltig hú baj-
420 társ maradt. Még jól ki sem törölte szemeit, már is
bajtársa megmentéséről szorgoskodott, a' mit nem gon-
dola ügyesebben véghez vihetni, mint ha annak hosszú
lábaít össze fogja 's őt azoknál fogva kirántja halálos
fektéből. A' kirántás megesett, de nem minden erőtetés
425 nélkül: Lőcsláb komának válla derekasat roppant. Most
őt Jankó egész hosszában a' gyepre kiteríté, hogy kinyu-
godja magát, 's Lőcsláb — hála az áldott természetnek
— éledezni kezdett. Hihetőleg fejét az omlásnak igen cse-
kély súlya érte; de előre nyujtott kezei el levén nyomat-
430 va, magán azokkal nem segíthetett. A' fris levegő elakadt
életműveit csakhamar munkásságba hozta. Egy hatha-
tósat tüszszent legelőször is, azután fútt és tüszkölt sza-
kadatlanúl, mint az utazó koldusnak bocskora, míg a'
port szájából 's orrából lassanként kitüszkölte. Majd fel-
435 ült, 's mint afféle kárvallott ember, öklével törle ki sze-
meit. Majd lábaít emelgeté, mintha kémlené, megbirhat-
nák-e még? 'S miután mindent jó karban talált, lassan-
ként fölszedte magát a' földről, még mindig gyanakodva,
hogy talán valamelylyik tagja elmaradt. Szegény Lőcs-
440 lábnak lelkesen rosziúl kell vala lennie; mert még legte-
hetősb része, a' nyelv is, mozdulatlanúl vesztegile szájá-
ban. Jankó azalatt minden idejét hallgatásra 's bámész-
kodásra fordította, 's azt látszék várni, hogy feleszmélt
komája, kinek uralkodását már megszokta, gondolkodá-
445 sának tárgyat 's irányt adjon; de nem csekély rémületé-
re az folyvást hallgatott. Illy elhagyatottságában Jankó

ki nem kerülheté az öngondolkodást, azért is minden figyel-
mét a' környezetekre veté, hogy azokból valamit szóba
foglalhasson. 'S a' szó felhangzott, ridegen, mint Noé'
450 hollójaé, melly a' bárkán kívül a' sivatag világban maga
kalandozott. „Vér!” monda szörnyűködőleg Jankó, a'
gyepre lemutatva, 's Lőcsláb felriadott ábrándozásiból;
mert valólag fris vérnyom tünt fel az ösvényen, melly
egy bokor felé vive. Legelőbb is magát vizsgálá meg Lőcs-
455 láb, nem maga-e a' vérnek kútfeje? de noha ruháján itt
ott vérfolt mutatkozott is, arcza pedig olly vérevesztett
és halovány volt, mint a' cseppentett tökmag, még is
testét sértetlen találta, 's a' vérnyom egy általok nem
járt táj felé huzódott. Olvasóink már eléggé tudják ezen
460 jeles pár' beszélgetése' módját, azért is annak előadásá-
val türelmököt nem tesszük tűzpróbára. Nem mondjuk
el hogyan kanyarított a' dolgon Lőcsláb, hogy tekintetét
ezen csúfos eset után tovább is fenn tartsa; elhallgatjuk,
hogyan mesterkedett a' rászületett kíváncsiságnál fogva
465 komáját arra birni, hogy a' vérnyomon induljanak egy
talán új, váratlan szerencse' felkutatására; de azt már
szükségesnek tartjuk elmondani, hogy a' vérnyomon, no-
ha nem minden egymásba kapaszkodás nélkül, csakugyan
megindultak, 's hogy végre fenyűbokor mellett egy vére-
470 ben vonagló kecskére találtak, mellynek nyaka felhasít-
va, 's szügyében egy markolatig elmerült kés vala.
Lőcsláb ugyan el nem mulasztá mondani, hogy az ördög-
nek is kecskelába van — 's a' már egyszer megfélemlert
Jankó nem kevésbé borzadozott e' fanyar gondolattól
475 — de mivel ez állat egészen kecske volt, még inkább,
mivel annak szügyében tulajdon késére ismert, legesleg-
inkább pedig mivel az ördög halhatatlan, a' kecske pedig
már is utósót vonaglott, annyira kiokoskodá végre a' va-
lóságot maga előtt, hogy az állatot valóságos bakkecské-
480 nek látta, hitte és vallotta. A' szegény kecske, tudniillik,
isten tudja miféle kandiságból (vagy talán a' pincze' ol-
dalának valami sós ízét érzette), a' puszta pinczében
igen járatos volt. Vesztére ott mulata mostan is, 's ki-
rohantában a' felijedett Lőcsláb' késének ment, ki azt

485 hegyével befelé kezében tartotta. A' boldogtalan állat e'
szerint, úgy szólván, maga végezte ki magát, 's az elme-
rült Lőcsláb észre sem vette, midőn kése kezéből kimara-
dott. Most ismét egy kettős beszéd következék, melyet
490 azonban Lőcsláb csaknem egymaga vitt, a' felett: sza-
bad-e, illő-e, vagy is inkább bátorságos-e a' kecskét ma-
gokévé tenni? 'S miután Lőcsláb megmutogatta volna,
hogy a' kecske önként ment a' késnek, hogy azon fölül
őket szertelenül meg is károsította: de mivel az is meg-
lehet, hogy ura-hagyott, bitang jószág; — mert külön-
495 ben hogy mászkálhatna egyedül illy félremaradt helyen?
— végre pedig, mivel senki sem látja — elvégezteték,
Jankónak szokatlanul kevés rávigyorgásával, hogy a'
kecske isten 's ember előtt övék. Azonnal neki is állt
Lőcsláb, minden irgalom nélkül felvágá hasát; komáját
500 szólítván, hogy együtt a' kocsihoz vigyék. Jankó egy kis
vonakodással fogott a' munkához; ő ezen kalandban két
igen veszedelmes tudománnyal gyarapodék, avval tud-
niillik, hogy ördög, vagy gonosz lélek is van, 's hogy az
ördögnek kecskelábai vannak; különösen pedig ezen kecs-
505 kéről nem igen jó vélekedéssel volt; mert ha igazi kecs-
ke, hogy döntheté őt le lábairól? De mivel komája már
neki gyürközött, ő sem vonakodék tovább, 's vissza in-
dultanak. Elfeledve kincset és aranyport legfőbb gond-
jok (azaz Lőcslábé) az vala, hogy a' vadat a' kocsi-
510 szépen feltakarítsák 's a' világ' kíváncsi szemei elől ga-
lyakkal 's gunyáikkal elfödjék. Ez meg is történt. A' ko-
csi előhuzaték rejtekéből, minden készen az elindulásra;
de, oh morgadalom! ló nem vala sehol. Hiába minden
fürkészés, minden sopánkodás, sőt néminemű szitkozódás
515 is, sem föld sem lég nem adá elő lovaikat. Szellő és Tün-
dér nem valának többé. Megtetszék-e nekik az arany
szabadság, vagy ők tetszének meg valami bujdosó le-
génynek, vagy végre a' fatalis (kár hogy erre nincs ma-
gyar szavunk) hollók riaszták el őket, elég hozzá, hogy
520 nem kerültek meg. Mitevők lennének? Betelék rajtok az
ige: szekéren ment, gyalog jött; 's a' mi több, még a'
szekeret is magok után kelle hurczolniok, a' mire egy

rövid falatozás után rá is fanyalodtak. A' menetel ugyan,
ha veszedelmet nem is, de gyalázatot 's kicsúfoltatást
525 vonhata maga után; de ők úgy intézék bölcsen a' dolgot,
hogy nagyobb részt éjjel, vagy úton kívül jártak;
is így szekerök' keserves csikorgatásától mint valami
rosz lelkiösmérettől 's néhol a' pásztor gyermekek' ujjon-
gatásaitól kísértetve, minden egyéb nevezetes viszontag-
530 ság nélkül elérték a' boldog, az enyhadó hajlékot.

A' lovak' vesztesége Lőcslábnak még egy kis fejcsóvá-
lásába 's dünnyögésébe került; de a' boldogabb véral-
katu Jankó igen meglepő 's csaknem örvendetes fordulat
gyanánt vevé, hogy a' lovakat nem kelle kifognia.

535 De végre ennyi fáradalomnak gyümölcsöznie is kellett.
Kevés pihenet után, azonban óvással, hogy valaki észre
ne vegye a' dolgot, levétették a' kecske a' szekérről, le-
fejtett bőre kifeszítették kertben a' fára, Jankó borért
indult a' pinczébe, Lőcsláb előrántá az egyetlen egy bog-
540 rácsot és szakácskodott: mind olly készültek, mellyek
nem mindennapi tort hagyának várni. 'S nem tartjuk
tovább függőben olvasóinkat, a' vacsora csakugyan be-
következék; de gazdálkodásból 's mert szép idő vala,
mécshelyett a' hold' világánál 's künn az udvaron. 'S a'
545 jóra roszra szövetséges két barát a' felségesen párolgó bog-
rácsnak késeikkel és fa kanalaikkal teljes becsületet tő-
nek. A' sors nem akará, hogy ezen sikeres lakoma sze-
rencsésen végbe menjen. A' legbuzgóbb falatozásban vol-
tak még — a' jól lakásnak alig közepe' táján — midőn
550 az est' méla csendéből egy kísértetes mekegés hangzott
fel. „A! koma”, szolt a' legelébb feldöbbsent Lőcsláb.
„keedből a' kecske szolt.” Jankónak a' hatalmas koncz,
mellyet épen kenyerére tőn, kifordult kezéből, állmozgá-
sa elakadt, szemei elmeredének: a' kecskelábú ördög öt-
555 lék elméjébe. Másodszor hallaték a' mekegés, 's a' két
evő társ egy pillantatban talpon vala, 's midőn a' kert
felől, hol a' kecskebőr kifeszítve volt, mozgást, 's a' kó-
rök' zörgését hallanák, maradhatatlannak érzék mago-
kat; cserben hagyva bográcsot 's lakomát, sietének el-
560 hagyni a' házat, hol, mint vélék, az ember örök ellensé-

ge, a' megtestesült sátán, nyugalmok ellen pártot eskü-
dött. Hozzá járult a' súlyos öntudat, a' nem igaz keres-
mény' érzete. Azonban alig haladának száz öreg lépést,
565 hogy a' mekegés fülökben elhangzott 's a' hirtelen tá-
madt félelem épen olly hirtelen elcsillapodék. A' meg-
ízlett jónak fennmaradt kívánása, a' félig éh gyomornak
ellenvetései döntögetni kezdék a' rémület' óriási bálvá-
nyait. 'S Lőcsláb' térengető okoskodásai után az egész
dolog álomnak 's bohóságnak magyaráztatott. Vissza-
570 lopóznak tehát a' komák, magok előtt is titkolni akar-
va, hogy megfutamodának, még inkább azt, hogy minden
józanodások ellenére is még alkalmas rettegésben voltak.
Visszautjok háborítatlan 's minden folyvást csendesség-
ben vala; közelebből tűnének fel a' két ház' ismeretesb
575 környékei, 's végre az udvaron a' szívemelő bogrács; de
oh halál! a' bogrács mellett egy sötét szarvas alak ült,
háttal a' közelítők felé, melly mintegy boszút állva azon
illetlenségért, hogy vacsorára meg nem hivatott, faldos-
ni látszott a' hátra maradt darabokat. A' kecskebőr!
580 kiálta elámulva Lőcsláb; de a' kecskebőr nem hagyá b-
oszúlatlan háboríttatását: sűrű mekegések között fölemel-
kedék 's a' megriadt s futásnak' eredt lesők után indúlt.
Mekegése hangzott most hegyen völgyön szünetelenül a'
szaladók után, 's mentek irány nélkül a' kecske' gyilko-
585 lói, merre őket az ijedség 's lábaik vihették. Már nagy
útat tettek, midőn egyszerre emberi hang üt meg fülei-
ket, hasonló a' sirva könyörgő gyermekéhez, mellyre
mindketten akaratlanul visszatekintének; de ez csak ne-
velé ijedelmöket. A' kecskebőr két lábu alakká változva,
590 sirva és bőgve kiáltozá „vigyen keetek engem is!” a'
mi őket csaknem örületbe hozta. Vég erejük' feláldozásá-
val futának most eszméletlenül, talán kifutandók szé-
les e' világból, ha egy kis bokron egymásba ütközve ösz-
sze nem rognának. E' helyzetben már az ütődés olly
595 kárhozatosan jóltevő vala, hogy midőn erejüket végkép
eltompítaná, visszaadta nekik a' kínos eszméletet. Éle-
tők most olly keserű vala, mint a' keserűség maga. E'
szánandó állapotban nyögtek néhány pillanatil, lélek-

zsugorodva, szem-behunyva 's fület nem billentve, 's
600 még sokáig az üldöző hangokat vélték hallani, még előt-
tök káprázott a' kecskerém' alakja. Azonban a' csalódás
soká nem tarthatott. Fülök, szemök lassanként neki bá-
torodék olymit nem látni 's nem hallani, a' mi nem volt,
's a' mély csend, a' szelíd hold' világa végre elhité vé-
605 lők, hogy bátorságban vannak. Ezen fölül szertelenül
megviselt tetemök nyugtalmat kívánt, miért is azon he-
lyen, hol elhullások történt, nem sokára el is szenderedé-
nek, képzelhetni, miféle álmodozásokkal; de olly hosszan
és szivesen, hogy a' jól felhaladott nap már arcokra pi-
610 rított, mikor fölébredtek. A' boldog vérü Jankó már alig
emlékezett a' múlt napi balságokról, a' mi körülbámész-
kodó szemeiből nyilván kitündöklött; de annal súlyo-
sabb gondok maradának Lőcslábunk' igen is hú emléke-
zetében, ki most valóban nem tudta, hová legyen. Olly
615 vala most az ő szelleme, mint az ujonnan megszállt ház,
mellyben a' butorok ide 's tova rend nélkül állonganak,
alig engedve utat a' beköltöző gazdának, hogy közöttök
járhasson. Feje csüggött, mint elfonnyadtot szárán a'
kobak 's azon sok felséges gondolatból, mellyel elméje
620 egyébkor áradozott, most csak egy hétköznapi ötlet sem
csillámlott elő. Czéltalan merengéséből végre is — a' mi
alig hihető — Röhögi vette ki. „Gyerünk haza!” monda
ez elmúlt kinjai' mámorában. „Haza?” kérdé felijedve
Lőcsláb 's gyanúsán körül tekingete. „Haza, János ko-
625 ma? tudja-e keed, mi az, haza!?” ismételé üres lelken-
dező hangon. A' világ olly nagy, olly véghetetlen; de
nekik széles e' világon csak egy tanyájok van; ama' ki-
csin, de kedves lak, holott egyedül nyilhatnak számokra
az élet' virágai. Virágai? igen is, virágai, mert nem virág-
630 zik-e a' kóro is, míg fiatal, házoknak fedelén? Az elhatá-
rozásnak, mert választás nem marada, igen hamar kelle
következnie; mentek, mert menniök kellett, 's haza,
mert máshová nem lehet. 'S rég idő óta most Jankónak,
az együgyűbbnek, tanácsa követteték 's nagy kérdés,
635 nem vitt-e nagyobb boldogságra, mint a' felette is bölcs,
de nyugtalan Lőcslábnak kapaszkodásai?

Visszamenet — utokat mindenütt csak torony iránt vették — véletlen egy széles 's már begyepesült gödörré bukkantak, mellyben, oh csoda! Peti, a' megtestesült

640 Peti, a' szürettől még most is szurtos arczaival, hanyatt fekve, édesen szúnyadott, pórén és borzasan, mint az ágról szakadt; alatta egy kecskebőr elterülve, mellynek szarvai homlokát árnyékozáék. Döbbenve álltak el a' komák, igen hajlandók újra kezdeni a' futamodást; de Peti

645 latorságra bélyegzett alakjával félre ismeretlen vala; ő volt a' gonosz csont, 's a' kecskebőr ugyan az, mellyet Lócsláb a' kertben kiakasztott. 'S már most fogja érteni olvasóm — ha csakugyan találkozik, ki a' pedestris Műsának ezen andalgásait végig olvasni méltónak tartotta —

650 az egész történetet. Peti tudniillik, ki az atyai ügyelet határain kívül már megunta a' kalandozást, vagy tán csupa kíváncsiságból 's változatosság, kedveért, egyszer végre rá szánta fejét, hogy az ősi házat megtekintse. Egyenesen szembe nem mervén menni elszokott ápolói-

655 val, most is, mint többnyire, úgy akara a' kert, vagy ház' valamellyik környékéből elő sompolyogni, miután valami csintétel megérkezének jelét adta, 's magát úgy szólván meghonosította volna. A' csintétekért rendszerint meg volt a' leczke, hol több, hol kevesebb ütlegekből

660 álló, mint azt maga a' csín, vagy a' komák szeszélye hozzá. Ezen leczke azonban igen jótevőleg szokott Peti' környületeire hatni; mert az által mintegy újólag beavatottnak érzé magát 's felhatalmazottnak arra, hogy magát a' becsületes család' egyik kiegészítő tagjának tekintse,

665 's a' félbe szakadott ismeretséget néhány pillanati fejlesztés után ismét helyreállítsa. Az új csintét 's a' rá mért büntetés fölmenté őt a' gondtól, hogy régiebb torlatlan maradt csintéteiről s' hosszas elmaradásáról számot adjon, leginkább pedig azon tehertől, hogy magát

670 bemutassa, a' mi neki, mivel szilaj vadságában más felül igen szemérmes 's emberfélő volt, még apja iránt is nagy kinjába került. Azért ő ezen megjelenés' módjától ritkán tért el, nem mulasztván el távoztát is hasonló tétekkal koronázni, hogy a' verés' félelme miatt a' háztól

675 elmaradni annál több ürügye legyen. Már egy illy fic-
kónak épen nem vehetni rosz néven, ha ő a' komák'
visszatérése' estvéjén a' kert' kórói között megjelenik, a'
kiterített kecskebőrt hátára veszi 's magát mind addig
680 meghúzza, míg pajzánkodására alkalom adódnék. 'S ez el
nem maradt. A' két koma vacsorához ül 's ő — kecske-
bőrben mit tehete természetesen? — mekegni kezd,
hogy ez által honn létének némi jelenségét adja. A' me-
kegésnek váratlan sikerét látva, nemde ismét mind ter-
mészetes, a' mit cselekedett? hogy a' párolgó bográcsnak
685 neki ült 's hogy a' visszatérőket újra megriasztá? Végre,
mert az út 's éj' ijedelmei megszelidíték, megbánja tettét
sírni, könyörögni kezd; de azok nem hallják, nem értik,
's szívök inokba szakadván még inkább szaladnak; ő
kifáradottan a' gödörben elaluszik. Most pedig íme a'
690 lábdobogásra altából felnyujtózik; 's a' szégyen' harag-
jától fölgerjedett apa, sőt még a' koma is, már épen dön-
getni akarják, midőn bámulva észreveszik, hogy a' kecs-
kebőr hátán 's haján ragadt. A' gyermek végkép felocsód-
ván sírni 's könyörögni kezd, hogy a' kecskebőr dereká-
695 hoz forrott 's hogy haját annak szarvai alól elválasztani
nem bírja. A' harag szánakozásnak ád helyet. A' jó em-
berek most minden gondjokat arra fordítják, hogy a'
fiút a' kecskebőrből valahogy kifejtsék. Legelőbb is ha-
ját nyiszolják el késeikkel, a' mi Petinek nem kevés arcz-
700 fintorgatásába kerül, majd közelében egy kenderáztató-
ba fektetik, hogy a' bőr lassanként feládván, testétől el-
váljék. 'S így viszik haza bágyadtan és piszkosabban
mint valaha: a' kecskebőrt az ajtóra szegezik örök intő
's emlékjelül, hogy a' nagyravágyás bűn 's hogy a' más-
705 sét, ha szinte kecske volna is, bántani nem szabad.

Még ők sokáig éltek együtt a' barátság' szelíd örömeit,
sokáig voltak a' falu urainak levélhordozói; de jámbor
életökben 's gazdálkodásokban semmi nevezetes ezentúl
nem történt, hacsak azt nem tartja a' netalán még eddig
710 is hű olvasó figyelemre méltó változásnak, hogy az elve-
szett két ló helyett későbben egy szamarat vettek 's a'
mindinkább rozsanó kocsiból taligát csináltak. Petit

azonban eszére hozta az utósó csapás. Elhagyta előbbi kalandozásait; megmosdott, iskolába járt a' tél' derekán; ⁷¹⁵ őszi és tavaszkor beállott a' szántó gyermekek' sorába, 's még ugyancsak ember válhatik belőle — ha isten is úgy akarja.

ORLAY.
(Regényes történet)

I.

A' két vetélytárs harcra száll;
A' jelszó: ő vagy a' halál!

Csendesen és simán folyt a' Duna lombkoszorús partjai között, 's apadt árjai' közepén egy kerekded homokszigetet tűntete ki, mely pusztá minden növényi díszől, 's csak igen kis vízzel látható, egyedül azért látszott a' verőfényre koronként kitekinteni, hogy a' víz' vándor madarai tiszta fövényén megpihenni 's futosni kiszálljanak. Az egész táj ünnepélyes csendben várá az alkonyt
10 's egészen hallgatásba látszék merülni; mert a' béke' 's csend' zavarója — ember nem láttatá magát. Azonban e' magány 's csend' ünnepe nem tarthatott soká. Egy lenge csónak bontakozott ki a' bal part' bokrai közül 's könnyü gyorsasággal befelé haladott. A' hajós egyedül volt, talán
15 egyike a' vidék' halászáinak, de eszkületei most egészen ellenkezőt mutattak szelíd foglalkozásival; mert alig éré el a' leírt szigetet, gyalom helyett két villogó kardot emele ki csolnakából 's egymásnak hegygyel úgy helyezé a' kis sziget' szélére, hogy markolataik a' két ellenpart-
20 nak kifelé állottak. Majd egy magas dárdára vérszín lobogót tüze fel a' sziget közepén 's víz' mentében gyorsan elevezett. Fél negyed óra mulva már nem vala látható. Távozta után nem sokára két lovag jelenék meg a' két ellenparton, tüstént visszavonulók, de csak azért, hogy
25 kevés idő mulva ismét eljőjenek, nem ugyan mint előbb vitézi díszeikkel 's fegyvereikben, hanem pusztán 's

mezetlenül, mint két fürdő, ki a' hatalmas folyam' özö-
nével megküzdeni, vagy abban hevét enyhíteni jó. Mel-
lökre vetett kezekkel 's merőn átható tekintettel állának
30 egy ideig szemközt; de a' mint egyik vízbe veté magát,
azonnal példáját követé a másik is. 'S most mintha
versent úsznának, gyors karral szegék befelé a' csillámos
özönt. Úszások' iránya, melly egyenesen a' kis szigethez
35 tartott, gyaníttatá, hogy egy célra törnek. A' bal part
felől jövő, vagy a' víz sodrától kaptva, vagy ügyesebb
úszó lévén, noha nagyobb tért kellene átszegnie, valami-
vel hamarabb érkezett, 's felkapván a' kardot a' sziget'
felső fokához sieté. Ellentársa épen ekkor nyújtá a' sziget
40 fokhoz kezét; 's a' szigeten álló olly dühösen csapa hozzá,
hogy ez tanácsosabbnak tartá, a' zátonyon, melyet lába
épen érinté, visszavonulni, mint megtámadójával fegy-
vertelenül 's vízben illy egyenetlen csatára bocsátkozni.
A' zátony a' sziget' fokából nyúlt fölfelé a' víz alatt, 's ő
45 ezen, derékon fölül vízben, a' foktól mintegy ölnyire
megállván, pihenő de félelmetlen hangon mondá: „Te
gyalázatos, gyáva ember vagy, Orlay; eddig csak kaján-
nak hittelek. Térj innen helyedre, vagy tüstént vissza
úszok 's kihirdetem Mátyás' országában, hogy a' tős-
gyökeres Orlaynál nincs czudarabb ember. Vívjunk meg,
50 ha jót akarsz, mint vitézekhez illik, egyenlő csatában.”
De a' szigeten álló, kit nem sikerült csapása még bőszebbé
tőn, nem akará martalékát illy olcsón elszalasztani; hir-
telen elszánással a' vízbe szökött, hogy amazt elejtse. Az
azonban most is, mint előbb, jókor félre szökkent, 's míg
55 Orlay víz ellen küzdött feléje, ő az alatt víz' mentében
könnyen elére a' sziget' jobb partját, hol a' neki szánt
kard a' homokra lefektetve volt. „Halld, Orlay — így
szóla most, kikapván a' porondra — ki ne szállj, míg nem
engedem; mert a' milly nemtelenül megtámadál, olly
60 eltökélt vagyok kedvező helyzetemnek hasznát venni,
mihelyt közelebb jössz; maradj a' zátonyon, míg dolgo-
mat végzem.” S a' mérget fuvó Orlay a' zátonyon ma-
radt.

Azalatt emez felrántá a' letűzött dárdát 's darabokra

65 törvén a' Dunába veté; a' lobogót pedig ketté hasítván,
egyikével gondosan megtörlé kardja' markolatját, leszárítá
vele kezeit 's karjait, másikat pedig a' nyugtalanúl váró
Orlaynak hagyva: „Jöhetsz !” monda, 's a' sziget' jobb
szélére visszavonúlt. Orlay kijöve, megtörlé kardját'
70 's tenyereit a' homokba mártá, hogy jobban markolhas-
son; mind e' mellett most korán sem vala olly mohó a'
viadal' megkezdésében, mint imént: szótalánúl komoran
vesztgle helyén 's általellenl társa' mozdulatait vigyázá.
Most nyugalomban vala mindkettő 's látható mind arcza-
75 ik' mind termeteik' különbözése. Orlay magas és izmos
vala, de minden karcsúság nélkül, csaknem egyenlően
vastag; arcza nem eléggé szép, hogy azt indulatainak
vadsága 's erőszakos szenvedélyek el ne rútíthatnák.
Most épen illy kifejezés terült el rajta: komor vala és
80 setét, minden nemesség nélkül. Társa ellenben, bár kevés-
bé szálas, karcsú, de izmosabb, 's tagjai' aránya, 's külön-
ösen bátor, nemes, nyílt, csaknem derült arczulatja
által sokkal szembetünőbb, úgy álla, kurta öve' lepleit
kivéve, egészen metetlenül, mint egy fiatal görög isten,
85 ki a' vizek' országát látogatni jöve. „Nos, Orlay — monda
most nyugottan — tudod-e, hogy ketten vagyunk szem-
köztt, társ és barátok nélkül, kik biztassanak ha lanka-
dunk, kik szánjanak ha elesünk? távol az emberektől,
távol még a' földtől is, melly testünket bevegye, egyedül
90 az igazságos isten' szemei előtt, 's csupán a' szív' bátor
ütéseire, karjaink' hatalmára 's a szerencsére bízva?
Tudod-e, hogy itt egyikünknek halni kell? Én tudom,
Orlay; 's nem rettegem. Te ugyan czinkosúl akarál elej-
teni, 's azt rójja föl lelkedre az ég; de im most itt vagyok,
95 szemben veled, kész harczot állani, mihelyt úgy akarod.”
„Hallgass, kérkedő fattyú! — kiálta haraggal, de szem-
betünőleg megrendülten, Orlay — utállak mint férget,
melly boldogságom' gyökerén rágódik. Köszönd a'
világ' ferde ítéletének, hogy ki nem irtottalak mint a'
100 patkányt, el nem vesztettelek mint az ebet, 's leereszke-
dém e' viadalra, mellyre nem vagy méltó. Véd magad' !”
'S összecsapott a' két ellenség; dühösen 's rémítőleg

Orlay: sokkal vigyázatosabban 's erejével okosan gazdál-
kodva amaz; 's a' harcz néhány pillanatig sikeretlennek
105 látszott; mert Orlay' támadó csapásaira amaz folyvást
védőleg viszonzott, 's erejük vagy ügyességök a' viadalt
súlyegyenben tartá. Azonban Orlay a' vagdalkozás által
neki tüzesedve 's első döbbenéséből felbátorodva, veszé-
lyesebben kezdte bajtársa' feje körül járni. Csapásai már
110 nem valának olly könnyen háríthatók; már ellentársa'
melle, vékonya gyengén megszabdalva 's egy nyakának
szánt 's egészen fel nem fogott vágás által füle megett
a' bőr felkarczolva volt. Orlay most bizodalmaival har-
czolt azon önérzetnek, mellyet neki mind csatán, mind
115 hadjátékon annyiszor diadalmas karjai szereztek. Mind
sűrűbben, mind kárhozatosabban ejté csapásait vetély-
társa' melle 's nyaka körül, 's idejét vélvén hogy a'
viadalt végezze, egy hirtelen vágással végre feje fölé
csapott. Azonban a' veszedelmes csapás el lón hárítva 's
120 a' harcz' szerencséje csakhamar megfordult. Ugyan is a'
sebzett vitéz még csak most látszék viadalt kezdeni,
midőn amaz pazarolt ereje' fogyatékával már hanyat-
lásnak indult. Legelső megtámadását egy hatalmas kard-
csapás tevé, melly, lappal fordulván, kardja nem sértett
125 ugyan, de Orlaynak különben is megfáradt jobbját még
inkább lassítá. 'S ez most magát védőleg tartva inkább,
a' sziget' alsó széle felé hátrált, olly szándékkal, hogy
valamennyire kipihenjen. Azonban egy másik csapás
mellét egész csontig keresztül hasítá, 's vére bőven
130 ömlött alá tagjain, 's befesté a' szomjas homokot, melly
eddig emberek' bűne által fertőztetve nem volt. Orlay,
most, már csaknem a' sziget' peremén vég elszánással
megfeszíté minden erejét, hogy ellenségét visszatorol-
hassa; de egy szédítő csapás, melly fejére zuhant, véget
135 vete az öldöklő viadalnak. Élettelen dőlt hanyatt a'
csendes hullámok közé, 's azok, esése által megzavarodva,
foglatatos keringéssel vevék fel a' nem várt martalékot,
's vitték lefelé az éjnek 's néma lakóiknak áldozatul.

A' győző merőn és mozdulatlan néze egy ideig ledőlt
140 ellensége után, kit a' habok közé majd lemerülni, majd

ismét vérezen felbukkanni látott. 'S noha különösnek
tetszék, hogy a' test többet van víz felett, mint alatta,
végre még is meggyőződött a' felől, hogy halálos ellene
vagy már is halva van, vagy hogy sebei 's a' víz menthe-
145 tetlenül előlendik őt. Illy hittel álla meg egy ideig a' via-
dal' helyén; körül tekintte az alkonyodó láthatáron, majd
felszedé 's a' vízbe veté az elszabdalt lobogót, 's gyilkos
harczának véres tanúját, a' kardot, messze a' habok közé
sujtá. Utána indult nem sokára maga is, 's szerencsésen
150 kiúszott a' partra, hol az erdő' lombjai közt eltűnt. A'
kis sziget ismét puszta maradt, de a' dúlakodó nyomok-
kal együtt járó vér mutatá, hogy ember vendége volt.

II.

Ki jár körül olly hangosan,
Hol a' nagy isten' háza van?

155 Szép s' bájos ő, 's ah fájdalom,
Én soha meg nem láthatom!

A' legdombosabb helyen egyedül állott az isten' háza,
kicsiny, de elég tágas a' nem fölötte népes falu' híveit
befogadni, 's mind csínnal, mind gazdagon felbútorozva
160 a' falunak urai, Darvasék 's az Orlayak által. Már jó
ideje, hogy benn gyűlve volt a' nép; komolyan hangzának
el a' lélekható orgona' vég hangjai a' mester' harsány
énekével. A' templom' ajtajának két hív öre, a' béna vén
Dara 's egy szegény vak ifjú, ki leterített gubán jobb
165 felen ült, felhagyának a' tördelt beszélgetéssel, melly
rendeltetésök' unalmas egyhangúságát néha megsza-
kasztá, 's a' templomból kijövendő népre várakozva,
arcaik s' helyzetök azon könyörületre indító alakot vevé
fel, melly hosszas gyakorlás által nálok természetté vált.
170 Azonban, úgy látszék, a' népet még valami benn tartóz-
tatá, 's a' vak Sajó — így nevezék a' fiút — csalhatatlan
füleinek adatait követve, el nem mulathatá ezen észre-
vételt tenni: „Dara bácsi! ki lehet ez a' mérges úr, aki már

másod ízben kerüli a' templomot, 's be nem mer menni,
175 mintha tömjéntől irtóznék?" De Dara bácsi bölcsen
hallgatott, mert egy köpönyegbe burkolt magas szál
ember épen most csapott el közel az egyházajtónál, 's
mielőtt a' jövőnek háttal térdelő Dara kitelhetőképen
szembe nézett volna, már ismét elhaladott. A' vak Sajó,
180 mintegy folytatva félbeszakadt 's válasz nélkül hagyott
beszédét: „Úrnak kell lenni, monda, mert különben most
templomban volna, 's haragosnak, mert lépései alatt
szinte remeg a' domb.” „Hallgass, felele a' szélhűdt Dara,
jönnek!” 's a' beállott csend után az indulás' mozgásait
185 leheté hallani, midőn a' vak Sajó, fejét a' küszöbre
hajtvá, lágy, csaknem lehelletté finomult sugalommal
mondá: „Zelemér!” 'S a' szép Zelemér, az öreg Darvas'
egyetlen leánya, első lépett ki anyja mellett a' templom-
ból, oly kéjt sugárzó arczzal, millyen csak egy boldog
190 menyasszonyé lehet, kiben üdvözítő hitté áldatott fel
azon édes remény, hogy a' földön legdrágább kincsét, a'
szeretett ifjat, övének mondhatja. De még ki sem lépett
jól a' küszöbön, midőn halványodottan döbrent vissza;
mert most harmadszor jelent meg a' köpönyegbe burkolt
195 lovag a' jobb sarok felől, 's egy sápadt, szenvedély-dulta
arczot tára ki, mintegy ráfeledkezve, az oda pillantó
leány' szemeinek; de épen ezen pillanatban visszafordult,
's a' temlom' oldalától födetve, nem láttatott többé.
A' gondos anya aggódva szorítá magához megrezent
200 leányát; de a' hely 's időpont sokkal ünnepélyesb vala,
hogysen kérdést tegyen hozzá. Utánok jött ősz fürteiben,
komorabban mint ez alkalomhoz illet, az aggastyán
Darvas, mellette az ifju vó a' deli Csatár, alig merve
segéd kezét ajánlani a' remegő, de parancsoló tekintetű
205 ősznek. A' templomon kívül körülömlé őket a' kised
nászkiéret, többnyire rokonság, a' vidék mind két nemű
ifjaiból 's tisztesebb személyeiből szerkeződve. A' nász
általában igen egyszerű 's a' magyar divat' ellenére pom-
pátlan vala, nem kevésé díszesítve mindazáltal az ifju
210 pár' összehangzó szépsége 's az azt környékező arczok'
virító vág্য tisztas tekintete által. Az öltözetek inkább

csinosak és daliásak, mint pompázók valának, egyiránt távol a' porba sujtott szegénységtől 's feleröltetett pazarlástól. A' nép tiszteletes távolságban kíséré az úri nászt,
215 's miután az, részint lovakon, részint hintókon eltávozott, eloszlanak kiki házaikhoz, éldelni a' hetedik nap' nyugalmát 's örömeit. Csak a' két koldus marada még a templom előtt a' napi történet fölött értekezve. „Szép-e a' vőlegény?” kérdé szinte félelmesen a' vak Sajó. „Hm!
220 öcsém — felelt az öreg Dara — csak ollyannak kell a vőlegénynek lenni. A' mellett vitéz is, 's mondják olly jó, mint a' falat kenyér. No hiszen az isten most meg is áldotta.” A' vak Sajónak e' közben sohajtása hallék; de az öreg azon föl nem akadva folytatá beszédét: „Még is
225 az a' pogány öreg Darvas inkább akarta volna leányát a' gazdag Orlayhoz adni.” „Az isten ne adja!” szóla közbe buzgó áhitattal Sajó. „Dejszen nem is adhatja már; mert Orlay ő keme a' vízbe fúlt; már neki régen megesett a' hideg lakodalom. Az öreg azonban nem rosszúl számolt;
230 mert lásd, Sajó öcsém, — folytatá kényesen a' vén Dara — akkor ez a' falu, öt más helységgel, egy kézre jött volna. De máskép tetszék az úrnak. Orlay elveszett, 's az öreg kénytelen volt leányát annak adni, kinek nem akarta. No de már ez megvan. Annyi bizonyos, hogy az isten'
235 angyalai egy szikrával sem szebbek Zele kisasszonynál, ha repülni tudna!” fejezé be kászolódás közben, szinte víg lelkesedéssel Dara, 's vasalt botjával lassanként elkozogott. „Ah én nem látom őt! — sohajta szomorún magán maradva, a' világtalan Sajó, — én nem látom
240 Zelemért. Szép Zelemér! Ah nekem mindig éjjél van, nem esteledem, soha sem virradok, 's gondolatim, álmomhoz hasonlók, fejemben születnek, fejemben halnak el, nincs a' ki megmagyarázza őket. Mindenható! ha én egyszer, csak egyszer meglátnám őt; azután záródnék el szememnek a' világ. Mi nekem az ég, mi nekem a' föld,
245 ha megláthatám! Szegény Sajó! . . .” Az egyházfi' rideg kopogása elveré a' vak fiú' álmaait. Fölkele, összerázá süvegében néhány filléreit, mellyekre könnyei hullottak, 's ügyes tapogatással épen haza felé indult, midőn egy

250 kis, mintegy nyolcz éves leány lelkendezve jött elébe 's
vezetni kezdé; de Sajó észrevév é az ellenkező irányt.
„Hová vezetsz, Boris?” kérdé a' kis leánytól. „Darvasék-
hoz — lön a' felelet —, Zele kisasszony azt mondta, hogy
ma ott ehetünk. Oh, Peti bácsi, ma szép ám még Zele
255 kisasszony, valaki gyöngyöt szórt el a' haja között, úgy
csillámlik, hogy még!” csevegett a' kis leány, 's
öröm 's kíváncsiság-lelkesítette lépésekkel gyorsan elve-
zeté bátyját a' lakodalmas házhoz.

III.

Legszebb virágát vágyaimnak
260 Letörte más;
Vágyaim most téged szomjuhoznak
Megtorolás!

Egy tágas terembe, mellynek öbleit egy falba tűzött
szövetnek világítá, két férfi lépe be, mind termeteikre,
265 mind fegyvereikre igen különbözök, mert a' mint szálas
vala egyik, kinek halvány arczatját nem rég hegedett
hosszú seb bélyegezé, olly zömök 's piros pozsgás volt a'
másik, 's övébe rejtett gyilkaival, széles sárga hüvelyű
kardjával, vállán függő tegzével, ijával, 's a' mellére
270 akasztott buzogánynyal 's kürttel mintegy bepánczé-
lozva, igen hasonlított a' süldisznóhoz, mellynek minden
oldalán ártó fegyverei vannak; míg amaz mind mozdula-
taiban, mind öltözetében lovagiabb, egy könnyü kopja-
szált horda jobbában, nagy egyenes kard lógván balja
275 felől. Azonban volt, mi a' két látszólag olly igen külön-
böző alakot egymáshoz hasonlóvá tevé, tudniillik arczaik-
nak azon kifejezése, mellyen vadság és rosz akarat ült.
„Átkozott setét lak ez a' tiéd — szólt a' lovag, midőn
belépének — pokolnak kellene inkább tartanom, ha nem
280 tudnám, hogy haramia-fészek.” „Igen megbecsülsz,
uram — felele a' zömök öntetszéssel — magam is azt
tartom, hogy a' pokolnak igen nagy előmenetelt kellene

tennie, ha ezen szegény kis üreggel mérkezni kívánna, mert míg a' balsúgó, a' sátán, csak gondolatokat öl, mi,
285 dicsekedés nélkül legyen mondva, életeket irtunk. Noha — folytatá beszédesen — Mátyás ő felsége, a' mi vitéz urunk. ” „Füljön meg a' vitéz urad — kiálta méreggel a' lovag — miatta kellett avval a' félparaszt Csatárral titkos viadalra kelnem, különben örökös közbenjárásai
290 miatt a' leányhoz nem juthattam volna. Oh hogy a' sátán őt kiragadta körmeim közül, hogy én okosabb nem voltam!. ” „Vagy, hogy engem nem ismerél előbb” folytatá a' haramia. „Igen, Csigolya, téged kell vala ismernem, illy emberre lett volna szükségem, mint te
295 vagy, ki két legellenkezőbb dolgot tud egyszermind: tenni és hallgatni.”

„Igen! tenni mint a' villám, hallgatni mint a' föld. De, uram, itt már bizton vagyunk. A' mi haladt, el nem marad: kit kell megfosztani? ”

300 „Nyomorú tolvaj!” monda megvetőleg a' lovag.

„Megállj, uram, még nem mondtam végig, megfosztani jószágaitól, életétől, 's a' mi legköltésesebb és nyakratörőbb, de nem szinte kivihetetlen, becsületétől? No 's megelégszel velem?”

305 „Fejedelem vagy! — monda az ingerlékeny lovag — de most az egyszer meg kell toldanom lajstromodat, neked egy leányt kell elrabolnod 's egy ifjat megölnöd.”

„Megölöm és elrabolom!” kiálta lelkesedéssel a' hold vitéze.

310 „És hallgatni fogsz.”

„És hallgatni fogok.”

„Így. Az alku áll. És még is, Csigolya — szóla szünet után a' lovag — jobban tevé, ha, mikor vég eszmélettel sajkádhoz ütődém, a' helyett hogy fölemelél, lebuktattál, a' helyett hogy ápolál, megfojtottál volna!”

315 „Már megengedj, uram, azt igen ostobául cselekedtem volna. Aztán feleded, hogy azon a' kurta övezeten kívül, melyet alig lehet gatyának mondani, semmi sem volt rajtad. Ruháidat is valami gazember szedte fel a' parton,

320 csak egy rozsz ezüst csat vagy boglár sem jutott kezemhez.’

A' lovag nyugtalanul egy törzsök székre veté magát, 's az asztalra könyökölt.

„S ne vedd hizelgésnek, én egy kissé számot tartottam rád. Templomban voltatok 's én — no én is ott voltam az oltár mellett, 's három emberre vigyáztam különösen. 325 Az egyik, az csak egy gyenge asszonyi állat volt, de szép, mondhatom hogy szép. Szeme mint a' bogár, szemöldöke mint a' nadály, termete mint az özfié. 'S a' hajadon ájtatosan imádkozott: tekintete földre 's koronként az oltárra szegezve. Csak egyszer pillanta fel 's akkor szemei 330 egy pár férfi-szemmel találkozának.” „Hah átkozott!” dühöngve magában a' lovag. „A' szemek, uram, nem tiéid voltak; mert te akkor elsötétedél, 's szemeid, hol eddig kém gyanú borongott, olly haragos szikrát vetettek, hogy . . . de mit beszéljek többet! Arczodon akkor egy egész égiháború volt: setét felhői 's villámai lobbant haragodnak. Mikor így láttalak, gondolám: ez embernek valaha szüksége lehet rád!”

„A' fattyú! — kiálta hirtelen felszökkenve a' lovag — az az útált kölyök, talán épen most öleli őt, most játszik 340 setét fürteivel. Azon ajak, azon szem, tagjainak hőszin bársonya. hah átkozott! — mind azon báj, melyet én csak távolról imádtam, mellyből kétségbeesésem mérget szítt magának, neki mézet terem. Igen, ő ingyen bírja 345 mind azt, miért én egy világot elpazarlani, minden ereimnek vérét kiontani, 's egy öröklétet végig kárhozni nem sokaltam volna. Ő illeti ajkait! egy illetés nekem mennyországom volna; ő fogja fel azon pillanatot, mellynek gyönyörétől megreszket a' lélek; ő azon a' kebelen édeleg. . . 350 Nem, nem ezt nem gondolom tovább. — Mennyi idő van most?”

„Bíz, uram, már közelebb vagyunk a' hajnalhoz mint az éjfélnél.”

„Mindennek vége van! Oh ördög és halál! Haramia!”

355 „Uram!”

„Te nem tudod mi a' szerelem. Én, én tudom azt. De a' ki szeret, az nem lehet szerencsés. Én felnőni láttam őt, én, mint a' kertész, ki csemetét ültete, gyermekkora óta

360 számot tarték arcza' rózsáira, 's azok' legszebbike már le van szakasztva. Igen! az nekem örökre elhervadt; azt egy mindenhatóság vissza nem teremti. Mindenhatóság, én megtagadlak téged!"

„Bolond beszéd!” monda magában az unatkozó haramia.

365 „Oh nekem rég meg kell vala halnom, meg akkor midőn legelső szerelemmel más szemébe nézett; most nem gyötörnének a' pokolnak kínai, nem ért volna ezen mardosó gyalázat. Oh csak egy nappal érkezzem meg előbb, vagy a' világ válnék sírhalommá, legalább ez a' hegy

370 szakadna le reám!”

„Uram! — szóla most a' haramia, ki magát szorosan a' dologhoz szereté tartani, 's igen bámult úri vendégének egészen új gyengeségein — 's minden éjjelre illy fogcsikortó mulatságot akarsz-e magadnak szerezni?”

375 „Villám és halál!” kiálta lázadtan a' lovag.

„Így, uram, már ezt szeretem hallani — folytatá Csigolya. — Fordítsd meg a' sort. Ma te töltéd kínban az éjszakát; de elronthatod vetélytársadnak ez egyért minden éjszakáit. Aztán, uram, ez az első éjszaka, mi van abban kívánatos, ha az ember igazán fölveszi? Te úgy birandod őt, mint egy fiatal özvegyet, ki talán majd nem is lesz olly vonakodó irántad, mint hajadonúl volna. Mert hejh! Uram, leány és asszony két igen különböző dolog. Azonban az idő is elhaladt, akarnám tudni, áll-e

385 előbbi határozatod vagy nem?”

E' végső igen világos szavak hidegebb eszméltre hozták a' lovagot, 's noha még folyvást lázadtan vert ere, nyugodtabbnak erőlködék látszani, 's bizodalmasan megfogván a' haramia' kezét, így szóla hozzá: „Csigolya,

390 én neked már is sokkal tartozom; te mentéd meg életemet; de ha ezen merényünk sikerül, visszatérek ismét ősi birtokomba, 's tízszeresen rovom le adósságomat. Igen, Csigolya, Csatárnak halni ”

„S szép nejének tiédnek kell lenni!” zárá be diadal' hangján a' haramia. De most kívül lassú zaj hallaték, mint ha valaki közelgene. A' haramia hirtelen meggon-

dolással lefordítá a' szövétneket, 's miután azt gondosan eltapodta volna, már besuhant az idegen vendég is. 'S most hárman állottak a' borzasztó setétben, felfogott lélekzettel 's mozdulatlanúl, nem látva 's nem láttatva, gyanú és félelem' tárgyai egymásnak; csak a' haramia' lelkében villant meg egy gondolat, 's az gyilkolás volt. Minden idege megfeszülve, a' tör jobbájában magasan emelve, hogy a' belépettnek első mozdulatát meggyilkolja.

405 „Ki van itt?” zenge most egy félnék gyermeki hang.
„Szent Jeromos!” — zúga magában a' haramia 's ijedve bocsátá le a' tört kezéből. „Hát te, rosz kölyök — szóla tovább a' gyermekhez — nem tudsz jelt adni ha jössz? mit keressz te most itt?” „Oh, apám, hiszen keed van itt — monda a' gyermek. — Hát, édes apám, én csak azért nem adtam jelt, mert elfeledtem. Aztán az emberek ide küldtek a' Farkas-völgyből, hogy már világosodik.”

415 „Fuss előre, kis fiam — mondá szokatlan szelídséggel Csigolya — mondd, hogy mindjárt megyünk, 's az ajtót, ha kimégy, félig nyitva hagyd. Nem láttál künn senkit?”

„Deb'zon!”

„Hát kit láttál?”

420 „Szár az ágon tar varjút. Aztán apa, anyám azt izeni, hogy pénze elfogyott.”

„Takarodj” kiálta rá Csigolya félbosszúsan, A' kis fiú, ki hihetőleg ismeré az efféle követelések' munkálatait, már ekkor az ajtónál volt, készülöben, hogy a' bokrok között szabadba menjen; de apja megjobbítá magát 's így szóla: „Várjatok rám estére a' Solyomkő alatt.” 'S a' fiú most hirtelen eltűnt. Csigolya három ajtót zára be maga után, 's új frigyesével elhagyá ezen örök éjü tanyát, méltó tanúját egy új gonoszság' setét terveinek.

IV.

430 Én láttam őt, az iszonyút!
Olvastam arczán a' boszút.

„Egyetlenem! — monda Csatár, midőn ifju hölgyével az úti szekerektől távol egy rövidebb 's igen kellemes hegyi ösvény' fő fokán megállapodott — szép Zelemérem!
435 milly öröm az nekem, melly üdv, hogy enyémnek mondhatlak, egyémnek isten 's ember előtt, enyémnek a' szív előtt, melly maga fölött semmi idegen hatalmat nem ismer. Ah Zelemér! atyádnak előbbi szigorú tilalma 's nagyra vágyó házasságtervei alig engedék közelítésemet, 's most
440 egyszerre látlak, hallom édes szózatidat, izlem ajkadat, ölellek, birlak. Szent isten! mit adandok vala azon jósnak, ki ezt nekem a' csüggedés' napjaiban megjósolta volna. Még most is úgy tekintelek, mint egy kedves regét, melylyet örömet hallunk, de hinni nem lehet; mint egy kellemes álmot, mellyben tartani kell a' felébredéstől. És
445 mégis tagadhatatlan, hogy te karjaim között vagy, 's hogy te vagy, szépséged a' tanú. Szép Zelemér! Jól adá az ég, hogy többé semmi akadályt nem tettek előnkbe. Azt nem tudom mint, és mennyire szeretlek, de azt tudom
450 hogy ha téged el kell vala vesztenem, fellázadtam, megörültem, a' világot felgyújtottam volna. De nem gyötrellek többé ilyen gondolattal. Ki mondhatja most, hogy te nem vagy enyém? Ezen szem' úszó két ege, ez ajk' mosolygása, homlokod' derűje, mind ezek azt vallják,
455 hogy te enyém, hogy te boldog vagy!”

Mind ezekre, valamint a' beszéd' némelly más részeire is a' boldog ifju nőtől egy néma szíves ölelés volt a' válasz, mellyet most Csatár érzelmeinek azon foka szerint viszonzott, mire azok beszéde' tartalmai szerint
460 emelkedének.

„És mégis, Csatár, — monda a' hosszú ölelésből kifejtkezett nő — félelmem nem akar szűnni. Az, kitől a' templomból kijövet visszadöbentem, Orlay volt.”

465 „Orlay! — monda mintegy elmerülve Csatár. — Álmodol Zelemér.”

„Ah Csatár! — monda félelmesen a' nő — adná isten, hogy álmodtam volna, úgy nem lebegne az a' rettenetes kép szüntelen előttem, nem kísértene nappal örömeim körül, nem riasztaná el álmaimat. Gyermekkorom óta ismerem őt; gyakorta játszott velem, 's atyám' ohajtásaként, mint tulajdonát nézett. Parancsolhattam, 's megteve mindent; de soha sem tűré, hogy mással enyelegjek. Utánam járt, mint az árnyék, sötét gyanúval, 's elfanyarítá gyermekéveimet. Mikor ifjává lőn, egy rettenetes esküvel monda, ha nem lennék övé. Irgalmas ég! ha az az ember él, úgy én nem lehetek nyugodt: csak látása is fölemésztené boldogságomat.”

„Gyermek vagy — monda félig feddőleg Csatár — nem vagyok-e melletted 's juthat-e még időd rá csak gondolni is? Légy nyugodt, édes Zelikém; ha minden baj a' világon olly távol maradna tőlünk, millyen bizonyos hogy Orlay nem él: úgy tiszta 's háborítatlan lenne boldogságunk. Kivánatodra ím elhagyjuk a' helyet; távol leendesz félelmed' tárgyától, ha az a' túlvilágról kísérteni vissza járna is. Mondhatom neked olly bizonyosan, mint karjaimban vagy, hogy . . .”

„Hah, Orlay!” sikolta fel rémülten a' nő, 's a' bámulós Csatár' lábainál összerogyott. A' tárgy, melly ezen rémülést okozá, egy halvány ábrázat volt, két haragos szemtől világítva, melly a' szeretőkkel általellenlombok között egy pillanatra kitekintett. Az arcot nem sokára a' test is követé: Orlay volt. Mielőtt Csatár elájult kedvesét fölemelhette volna, már előtte állott holtnek vélt ellenesége, Csatár vég szavait gúnynyal utánozva: „Mondhatom neked — így szólt — olly bizonyosan, mint azon asszony lábaidnál hever, hogy Orlay él! Ragadjátok el az asszonyt 's e' kölyket vagdaljátok össze!” parancsolá most Orlay, és Csigolya elérohant czimboráival; de Csatár már ekkor felkészülve állott, 's legelső csapása földre terített egy haramiát, ki feléje vágott. Nem sokára közös verekedés lőn, mellyben Csatár a' sokaság ellen egy faderékhoz vala kénytelen hátat vetni, 's onnan elég szerencsésen védte volna magát, midőn elájult kedvesét

felkapá Orlay 's vele a fák között eltűnt. Csatár most
505 mindenről megfeledkezve, dühösen megrohaná az útját
álló haramiákat, 's rendkívüli ereje 's ügyessége által
tágasabb helyen tán utat tört volna; de itt minden felől
körülvéve, 's indulatja által vigyázatlanná téve, csak-
hamar elakadt, több felől megsebezettvén, 's Csigolya'
510 buzogányának egy súlyos ütése által eltántorítottván.
A' harcznak vége lőn. Csigolya még egy biztosító tördö-
fést készüle tenni Csatáron, midőn mindnyájok rémul-
tére közel egy vadászkürt' riadása hallék. „Megálljatok!
ki mer itt csatázni Mátyás' híre nélkül?” kiálta harsá-
515 nyan egy uralkodói hang. 'S a' haramiák rémulve sűgák
egymásnak: „Mátyás király!” 's csak hamar eltűntek az
erdő' sűrűjében, magokkal víve az elejtett társat is.
'S Mátyás király, mert csakugyan ő volt, egy könnyű
sugár termet, vadász kopjával kezében, kürttel oldalán,
520 kijött az ösvényre 's a' mint körültekinteni kis időre
megállt, mind testtartásának daliássága, mind kivált
arczának komolyan parancsoló fensége jelenték, hogy
akár mint levente, akár mint király, a' bajokkal szem-
be szállni kész. Így álla egy ideig, midőn Csatárt szé-
525 dülten egy fának dőlve látá. Igen csodálkozott, hogy illy
nagy zaj után csak egy embert talál, azért is meghagyá
utána érkezett embereinek, hogy az erdőben szerte
nyomozzanak. Az alatt föleszmélt Csatár, ifjui ereje
kiállván a' szédítő csapást, 's midőn első eszmélettel
530 „Zelemért” sohajta, a' királyt látá maga előtt. „Hogyan,
Csatár? te itt? 's mint szavadból sejtem, szeretőd vagy
hölgyed elraboltatott?” Zavart tekintettel 's még mindig
bámultam néze fel erre Csatár, 's kebléből mély sohajtás
szakadt. De a' király, valamint sokat kívánt katonáitól,
535 úgy hű bajtárs is volt. Történetíróink megjegyzik róla,
hogy minden vitézét nevéen szólíthatá. Csatárt azonban
nem csak így ismeré. Csatár Orlayval együtt udvaros
volt nála, 's egyike azon ifjaknak, kiket mind teremei-
ben, mind a' vivó pályán 's csatateren szerete maga
540 körül látni; mert a' milly bátor 's vitéz vala itt, olly deli
's nemes magaviseletű a' társas körökben. Az udvar' ifjai-

nak figyelme leginkább rá és Orlayra volt, azon különbséggel, hogy őt szerették, Orlaytól félték. De a' királyhoz térve, ő kedvelt bajnokának illy balesetén igen felindult, 's alig tartóztatá magát, hogy a' rablók nyomozására 's megbüntetésére el ne távozzék. Azonban Csatár' állapítja szinte segélyt kívánt. A' király felsegíté őt, 's miután kipihenni hagyta, 's látá, hogy ereje 's eszmélete lassanként visszatér, kérdé, mi baj érte 's kik voltak bántói? „Felséges uram! — szóla esdekelve Csatár — ha valaha híven szolgáltalak, küldj a' rablók után, Orlay elrablá hölgyemet.”

„Orlay? — szólt csodálkozva Mátyás — meg vagy zavarodva, Csatár; hisz Orlay nem él. Eszmélj csak fel. Senki sem tudhatja olly bizonyosan, hogy Orlay meghalt, mint épen te, Csatár.”

„Nyelné el őt az örök kárhozat olly bizonyosan, mint az, hogy él.”

„Ohó! hiszen te már tűzbe is jössz; no ez jó jel 's remény a' gyógyuláshoz. Ne hidd azonban, hogy mi tudatlanok vagyunk. Nem alkuvál-e te halálos bajra Orlayval, tiz bajtárs' jelenlétében? Nem vittatok-e a' tavasz' derekán, alkony tájban, Orlayval egy kis puszta szigeten, ketten, minden tanú nélkül? Nem esett-e vég csapásodtól holtan a' habok közé Orlay?”

„Igen, uram — monda mind inkább erősödve Csatár — ezen kar döntötte őt a' habok közé; de a' milly bizonyos, hogy halottnak hittem, olly tagadhatatlan, hogy él 's elrablá hölgyemet. 'S oh boldogtalan, míg én tettemet hirdetem.”

„Addig embereim nyomozzák rablóidat. Férfiasan, Csatár! Ha bajok nem volnának a' világon, mire akkor férfi, mire a' bátorság? nyugodjál meg szavamon. Ha Mátyás' király' hatalma elég, hogy rajtad segítsen, nincs okod búsulni. A' titkos viadalt, mivel becsülettel álltad, nem akarom tudni, ha ellenséged meghalt volna is; de ha él 's rabolt, számot kérünk tőle.”

Ekkor előlépe egy a' király' emberei közül: „Felséges uram — monda — egy holt testet találtunk fej nélkül.

580 A' többi rablóknak nyomára nem akadhatánk, mintha csak a' föld nyelte volna őket el."

„Jőjtek utánam — monda a' király — az Orlayak' várát fogjuk szemre venni."

V.

585 Segítség! ah ez ő vala,
Üdvömnek angyala.

Az nap, hogy Csatár' szekerei megindultak, korán reggel kivezetteté magát Sajó egy szorosút mellé, hol az új párnak okvetetlen át kelle mennie; meghagyá azonban, hogy délután érte jőjenek. Itt ült ő, előtte a' mély úton
590 túl magas meredek part, háta mögött sűrű erdőség, mellynek lombjaitól beárnyékoztaték. Az erdőnek rejteményes moraja, lombsuhogás- 's madárhangból elegyítve, még inkább elmeríték andalodott lelkét, elméletei levén a' leghivebb barátok, kik őt soha sem hagyák társaságtalanúl. De ezen barátok nem voltak vigasztalók, szomorú 's
595 kietlen dolgokra levén emlékeztetői, mindazáltal kedvesek neki; mert nem hagyák el setét napjaiban.

„Én boldogtalan — így sóhajtja fel hosszas merengése után — még csak el sem bucsúzhattam tőle, meg sem
600 köszönhetém neki, hogy gyermekkorom óta őrangyalom volt. Midőn más kicsúfolt, ő vigasztalást monda, midőn más elhagyta, ő felkeresett; midőn kivetének, mint a' kór ebet, ő felvétete, és házában ápolt. — Bár ne tette volna, mondá egy kis szünetre, magát mintegy megczáfolva,
605 most talán nem élnék, nem túrném ezt a' mondhatatlan kint. Szegény Sajó! ki tehet róla, hogy te vak, ügyefogyott és pór születésü vagy? ki tesz téged olly nemessé, vitézzé, delivé, mint Csatár? Oh kit Zelemér szeret, annak dicsőnek kell lenni! — 'S mégis, ohajtanám, hogy e'
610 szem megnyílnék 's felgyújtaná nekem tüzével a' setét levegőt, hogy képét a' fénytől dicsőülve látnám, úgy járulnék hozzá, mint isten' oltárához, honnan üdvözülés'

reménye mosolyog. Oh mit nem adnék egy ilyen álomért !
odadnám azon szemet, melyly most nincs, melyly minde-
nem volna, mellynek vakablakában most éjjél 's levertség
tanyáznak. — Örök isten! én őt nem látom ezentúl! Látom?
boldogtalan! 'S még is, midőn ajka felém olly szelíden
zenge, midőn kis kezeit ajkaim illették, midőn könnyű
lépteit hallám elsuhanni, úgy tetszék, mint ha láttam
volna, lelkem bizonyosan látá, szépnek, dicsőnek, imá-
dandónak! Ah Zelemér! . . De most legalább elbucsu-
zom tőle, még egyszer hallom édes csengő szavát, annak
utóhangja fenmarad lelkemben, lelkem azon hangba köl-
tözik át.”

'S most valóban emberi hang szegé meg a' csendet, de
nem olly csengő, nem olly szelid tartalmú, millyet Sajó
vára, hanem durva, férfias 's gyanúsán elnyomott, mily-
lyenen a' rosz lelkiösmeret szól. „Siessetek haza, a' király'
kopói nyomunkban!” Ezen kevés szó elég vala Sajót
értesíteni, hogy nem jó helyen van. Hirtelen felszedé
csekély batuját' s vele még jókor vissza a' bokrok közé
vonúlt. Azonban nem tudván mennyire van a' haramiák'
szemei előtt fedve, 's nem jőnek-e egyenest rejteke felé,
igen kezdé helyezete' veszélyességét érzeni. „Itt várjatok
be — monda ugyan azon hang — ha egy vagy kettő jön
a' király' embereiből, üssétek le; ha többen, ugorjatok
szét 's úgy térjete haza.” 'S most Sajó több férfinak dobo-
gását hallá, mint a' bokrosból a' gyalogutra egy résen
felkapaszkodának. Sajó most elveszté minden bátorságát,
szellemi gyengéd ohajtásai elenyésztek a' komoly baj
előtt; egyedül szabadulásáról gondolkodott. Majd négy
kéz láb, majd tapogatva, de igen bajosan és lassan hala-
dott befelé a' bokrok és fák között, a' mint csak lehetett
olly kevés zörejjel. Több ízben megállapodott 's körül
hallgatózék; de az ijesztő hangok nem akartak elmaradni
fületől; sőt mintha üldöznék, a' lábdobogás 's haraszt'
suhogása mindig feléje látszottak tartani. Hiába vonult
belebb meg belebb az erdőbe, a' vegyes zaj mind inkább
közelge feléje 's ő most vég erőködéssel keresztül ronta
egy sűrű bokron 's ott vesztegelt, bevárni jó 's bal szeren-

cséjét. Kétsége még folyvást fenmaradott, vajjon, míg egy felől bokortól födetik, nem lesz-e más oldalról egészen kitárva, 's azért térdre bocsátkozék, kezeit össze téve mint az imádkozó, noha félelmében imádkozni nem birt.

655 „Nyissátok meg az ajtót a' patak felől, amaz most messze 's igen szem előtt van — szóla ugyan azon férfihang, melly már két ízben megszólalt — 's várjatok reánk.” A' zaj lassanként kisebbedett 's a' vak Sajó 660 mindinkább kezdé remélni, hogy felfödetlen marad; de most egy segítségért kiáltó asszonyi hang hasítá a' levegőt; és Sajó, ki épen felállani készült, elzúzottan rogya vissza térdeire; szemei villámkarikát vetének, de csak hogy örök éjjelök annál setétebb 's rémületesb legyen. 665 Majd eszeveszetten rohana a' sikoltó hang után, nem gondolva élettél, nem semmi akadályllyal; de a' kiáltás elhangzék 's csak hamar kalauz nélkül maradt. Ott állt most egyedül, tüskétől megszakgatva, úttévesztve, világtalan, minden remény nélkül, hogy vissza térhessen, 670 kitéve a' vadon erdő' ártalmainak, 's mi az élet' legkinzőbb szörnyetege, az éhenhalásnak. 'S ő mind ezt nem érzé, nem gondolá, nem ismeré; mert a' sikoltó asszonyi hang Zelemér' hangja volt.

VI.

675 Haramja-fészek, szörnyü lak;
Ben búsan ül egy nő alak.

Sohajts, avagy kiálts,
Nincsen remény;
Egy bércz fejed fölött,
És öröd — én!

680 Azon setét teremben, hol nem rég két férfiu' gyilkos terveinek valánk tanúi, most igen nagy elevenség mutatkozott. Középen Csigolya állt egy csapat emberrel, kiknek nyugtalanúsága elárulá, hogy valamire várnak; azon köz-

ben több fáklya gyújtatott meg, 's köröskörül a' falból
685 kiálló tartókba tétetett. Most látszék csak tisztán a' te-
remnek mind nagysága, mind különössége: akkora volt,
hogy kétszáz embert bőven befogadhatott; falai termés-
kő, de mellyen az anya természetén kívül emberkéz is
munkált, magassága mint templomé, 's a' mi ismeretlen-
690 nek borzasztóvá tévé, rajta egy ablak sem volt. Fölfelé
ment egy kürtőféle nyílás; de annak gyenge derűje a' szö-
vétnek-fény miatt most nem vala látható. 'S ha az egyet-
len ajtó, hol a' bejárás volt, betétetett, hasonlónak leheté
mondani egy lezárt koporsóhoz. Különösségeihez járult,
695 hogy bal oldalán patak csaponga szilaj árjaival, melly-
nek mormolása a' gyakran sok ideig pusztá terem' csen-
dét egyedül szakasztá.

Most ajtó nyílék 's egy véres fej gördült be a' haramiák'
lábaihoz, kik első pillanatban megdöbbenve 's visszabor-
700 zadva, majd szilaj hahotával fogadák a' lábatlan vendé-
get, mert benne elesett bajtársok' fejére ismertek, a' fej
után belépett annak levágója is, egy nyúlánk, délczeg le-
gény, kit Csigolya különös figyelemmel fogadott. „Derék
fi vagy, Fitos, hogy fejét elhozta, úgy legalább reánk nem
705 akadnak. Mihelyt az erdő tiszta lesz — szóla tovább tár-
saihoz — odább kell állanunk; a' veszprémi vásár nya-
kunkon. Most jertek utánam.” Evvel felszúrá kardja' he-
gyére a' véres fejet 's a' bejárással által ellenben egy ala-
cson ajtóhoz mene. Utána mindnyájan az üreg' belső osz-
710 tályaiba vonultak, de vad zajgásaik gyenge moraj gya-
nánt még néha hallhatók valának.

A' nagy terem' jobb oldalán egy négyszegű benyílás
volt, ott ült alacson kereveten Zelemér, feloldott szemeit
a' hely' 's jelenetek' iszonyai ellen még most is kezeivel
715 fedve. „Szent isten! hová jutottam!” voltak első szavai
csüggedségében. „Szeretőd' karjai közé — monda tompa
merengéssel Orlay, ki most az egyik szeglet' árnyékából,
hol eddig Zelemér őt nem látá, előlépett; — szeretőd' kar-
jai közé jutottál, szép Zelemér! bocsássa meg neki az irga-
720 lom' istene, hogy téged eszénél, az életnél, becsületénél is
jobban szeretett.”

„Haramia! 's ezt a' te nyelveden szerelemnek híják?
Oh, Orlay, ha én téged soha nem láttalak volna, más vi-
lágban fél kárhozatot kiállanék értte. Ne közelíts hozzám,
725 Orlay, te kisértete minden örömmimnek, ne közelíts hoz-
zám; mert az élő istenre esküszöm — Orlay hátrább vo-
nult — hogy holt testemet leled. 'S tudod-e mióta hordom
e tört velem? láttam ördögi képedet a' templom előtt 's
730 tudtam, oh én nyomorú! hogy lelkem után jársz. De jól
van. Eddig boldog voltam, eddig nem láttad erőmet;
most, most látni fogod.”

„Hagyd el — monda most szomorún inkább mint ha-
raggal Orlay — hallgass rám Zelemér! — Ah ha te ez egy
bűnömet meg tudnád bocsátani.”

735 „Soha!” monda indulattal a' szerencsétlen nő. „Soha!
— ismételé megrázó fanyarsággal Orlay. — Ah Zelemér!
a' rövid élet' pillanatai néha hosszabbak minden öröklét-
nél, ha azon élet fölött egy egész nagy bércz fekszik sirha-
lomúl 's a' szűk ajtónál, melly kifelé viszen, a' megvetett
740 szerelem 's féltékenység áll őrt. 'S egy illy keservesen hosz-
szú pillanatban sok megy át a' lelken: kín, fájdalom, két-
ségbeesés, a' gondolatok' ezer meg ezer rajaival, mellyek
közül egy sem hoz virágot, egy sem a' vigasztalás' mézét,
745 míg végre a' pusztá lelket elfoglalja egy nagy gondolat, a'
minden gondolatok' legerősebbike, az ellenállás' lehetlen-
ségének meggondolása. Mondám, itt reánk egy bércz ne-
hezedik, az ajtót én őrzöm; sohajts, vagy kiálts, senki sem
hallja meg, még az isten sem: engem sem hallgata meg
750 vérző kínaimban. Két dolgot hagyok, miről gondolkodjál.
Vagy titkon léssz hölgyem itt, világtól elszakadva, akaratod
ellen, vagy megegyezel összekelésünkben 's akkor
asszonya vagy birtokomnak, életemnek, akaratomnak;
mert tudd meg: mától fogva Csatár' özvegye vagy.”
E' vég szavak villámként rázák meg a' nő' idegeit: fel-
755 ijedt, meg visszarogyott ülésére; de Orlay többé nem ügye-
le reá; tovább ment 's kétszer tapsola, mire a' barlang'
tulsó feléből egy agg banya biczegett elé. „Sára! — mond
Orlay — maradj a' nagyságos asszonynál 's ha valamit
parancsol, légy szolgálatjára. Nem sokára meglátjuk egy-

760 mást.” Ezen szavakkal hirtelen kiment a’ teremből, a’ boldogtalan nőt leggyötrőbb elméleteinek ’s azon gondolatnak hagyva martalékúll, hogy Csatár nincs többé.

VII.

765 Itt nyugszanak mind egy’ hián
’S az íme jó, ’s olly halovány;
Nem tudni: él-e vagy halott?
Ki látta, vissza borzadott.

Két deli hős ’s jó távol utánok a’ kísérő csapat, egy várhoz közelítének, mellynek falain köröskörül nagy fekete zászlók lobogának. Mit a’ vár kívül mutatott, ben még inkább szembetünő volt. A’ vár népe mind egyig feketében; czimerek és paizsok bevonva ’s minden a’ mi szomorúság’ jelét viselheté, a’ legmélyebb gyászban; mert az egyetlen örökös virágzó korban véletlenül kihalt. A’ gyásznak megfelelt azon komoly csend is, melly gyéren lakott teremeiben uralkodék. E’ vár az Orlayaké volt. Midőn a’ két idegen a’ felsőbb palótába vezetteték, egy tisztos öreg, az Orlayak’ régi várnagya fogadá őket, kinek fehér hajfürtei ’s csüggedt tekintete sokkal mélyebb gyászra mutatának, mint az, melly ruháin látszott. „Hol van uratok?” kérdé 780 parancsoló hangon az egyik jövevény ’s az öreg várnagy Mátyás királyra ismere benne. „Urunk? felséges király! — monda az öreg elcsodálkozva — adná az ég, hogy itt volna ’s felségedet üdvözölhetné; de ő nincs az élők között többé.”

785 „Valóságot akarok, öreg, nem csak tőled — monda szelídítve a’ király — miről bizonyos vagyok, hanem embeleidtől is. Mi tudatik uratok hollétéről?”

„Uram! — monda egy kissé neheztelve az öreg — nem tudom, mivel érdemelték az Orlayak, hogy a’ vég ivadék’ 790 elhunytakor fölötte illy kíméletlen vizsgálat tartassék. Látja felséged, hogy mindnyájan gyászt viselünk ’s ez nálunk csak halottért lehet. Urunk hihetőleg a’ vízbe halt;

mert ruhái a' parton találtattak. 'S ez sokkal szomorúbb dolog, hogysem magyarázatot tűrjön."

795 „Nyugodjál meg, öreg; a' mit én keresek, valóság; de azt keresni akarom, ha szinte az Orlay-ház' sírboltjait kéne is feldúlnom. Igen! 's épen a' sírboltot akarom látni, öreg; mert a' sírboltban gyakran élők lappanganak; ki akarom hallgatni a' vár lakóit is. Nyisd meg a' sírboltot

800 's rendeld őket oda."

A' király ez által két czélt remélt elérni, úgymint a' ház' rejtekeit fölfedni 's egy úttal a' vár' népét olly helyre vinni, mellynek komoly 's titkos borzalmu tekintete a' vallást sikeresebbé tegye. 'S a' sírbolt, egy tágas földalatti terem,

805 megnyitatték. Kétfelől a' falnyilásokban porlának az Orlay-ház' elhunytai, versenyt korhadózó koporsóikban 's díszekkel. Középen egy gyász emelet állt, felette koporsó, az elveszettnek fegyvereivel borítva, mellyek fölött fejtűl két keresztbe tűzött kopja lengeté lobogóját.

810 „Nyissátok meg a' koporsót!" monda a' király. 'S a' megnyitott koporsóban az elveszettnek ruhái voltak. Ezen közben begyűlt a' vári nép 's a' király kérdé: mindnyájan itt vannak-e? „A rőt vadász hibázik — monda egy a' cselédek közül — vadászni van."

815 Most a' király kérdéseket teve a' várnagyhoz 's a' néphez Orlaynak elmaradásáról 's vajjon nem hazug-e a' hír holta felől 's nem lappang-e valahol Orlay akár itt, akár más birtokán; 's hogy a' ki ezen lappangást tudva is titkolja, az igen nagy bűnnek 's szigorú büntetésnek teszi részesévé magát. Mind ezekre felelet lőn, hogy halottnak tudják. „Esküdjétek ezen koporsóra, a' mit vallottatok." „Esküszsük!" hangozott mindnyájok' ajkairól. 'S a' király már épen indulóban volt, midőn egy száraz rőt ember a' sírboltba érkezett. „A' rőt vadász!" zúgá a' nép. „Hol urad?" kérdé a' király, midőn megérté, hogy ez az elmaradott.

„Jön!"

A' váratlan felelet a' várbelieket nagy rémületbe hozta; merevenen, némán, haloványan, hajborzadtan álltak, meg-

830 látni a' legszörnyebbet, mit emberi szem láthat, de soha

még nem látott, a' — kísértetet. Ezen pillanatban egy magas alak állá el az ajtót 's a' várbeliek előtt ismeretes hangon kiálta: „Ki meri háborgatni elhúnyt őseimet? Ki az a' vakmerő — folytatá haraggal — ki itt a' holtak' nyugal-
835 mát zavarja?”

„Orlay, jőj közénk!” kiálta fel egy még merészebb hang. 'S Orlay dőbbenve ismeré meg azt. Jöve erőtetett délczezséggel 's bátran, de kísértetnek is elég haloványan. Azonban közeledtével a' vár' népe mind inkább magához
840 tért 's a' borzadás most nem csekélyebb bámulásnak engedé helyt, melly utóbb a' legvontabb figyelemmé vált, midőn a' király, nem várva Orlay' üdvözlét, megfogá annak jobbját 's a' koporsóra tevén, monda: „Orlay! e' nép
845 's mi mindnyájan azt hívök, hogy te halva vagy; eléggé gyász dolog, ha meghaltál volna olly véletlenül; de sokkal inkább az, hogy élsz, ha bűnnek terhe nyom. Eskügyél meg őseid' hamvaira, 's ezen koporsóra, melly úgy vegye valaha nyugalomra testedet mint igazat szólsz; eskügyél, hogy te Csatárnak nejét, az öreg Darvas' egyetlen leányát
850 nem raboltad el.”

Halotti csend álla be 's mindnyájan Orlayra függesztett szemmekkel várák hallani az esküt, melly egy előttök egészen új 's rendkívüli dolog felől vala leteendő. De Orlay a' várakozásnak meg nem felelt. Visszavoná jobbját a'
855 koporsóról s' egy kissé elpirulva, tisztelettel ugyan, de elég makacsúl mondá: „Felséges uram! én az istenen kívül kettőt ismerek magam felett, a' királyt és a' törvényt. Királyom' személyének hódolok, a' törvénynek engedelmeskedem. A' mire most felszólított felséged, ha a' törvény 's biráim' ítélete úgy parancsolja, megesküszöm; ha
860 nem parancsolja, nem esküszöm. Különben pedig — folytatá csaknem elbizottsággal — szeretnék azon embernek szemébe nézni, ki engem, eddig feddetlent, illy bűnnel mint szemtanú vádol.” „Az ember én vagyok, Orlay!”
865 szóla fel Csatár, ki most előjöve a' sírok megől, hol eddig kardjára támaszkodva tompa mélázásban állt. 'S Orlay a' holtnak véltet — mert Csigolya annak állítá — 's elkövetett bűne' legrémítőbb tanúját, örökös és halálos elle-

nét, maga előtt látva, egy oszlophoz visszatántorodott 's
870 minden, ki e' pillanatban látta, megrendült állásán 's
csüggedt tekintetén bűnvallást olvasott; de hajlékony 's
edzett természete hamar gúnyvonással segíté fel arca' le-
vertségét 's a' másik pillanatban már úgy állott az oszlop-
875 hoz dőlve, mint kinek lelkében igen jó alap van az egyked-
vüségre. De a' fájdalmaiból felizgatott Csatár, nem elégelé
csupán megjelenni; férfias határozattal a' koporsóhoz lépe
's így szólt: „Te nem akarsz megeskünni, Orlay? megeskü-
szöm én. Halld, Orlay! én téged a' legundokabb zsvá-
nyok' czimborájának, útonállónak, latornak tartalak 's
880 esküszöm az élő istenre, ezen koporsóra, mely a mulandó-
ság jelképe, mely arra int bennünket, hogy egykor isten
elé állunk, számadandók minden tetteinkért; esküszöm
azon előtted ismeretlen erényre, mellynek becsület a' neve,
hogy te nőmet, Darvas' egyetlen leányát, szemem' láttára
885 latorúl elragadtad. Úgy áldjon 's verjen meg isten' kegyel-
me 's haragja mint igazat vagy hamisat szólok. Ha pedig
mind ezekre sem hajlanál — szólt a' koporsótól kissé hát-
rabb lépve, — 's tagadni mernéd miket állítottam, akkor
hazug vagy előttem 's egész Magyarország előtt, akkor
890 czudarnak, szemtelennek mondalak, oly czudarnak, a'
milly tetemes vagy! nem csak mondalak, de kiállok meg-
bizonyításra akárhol! akármikor 's akármilly fegyver-
rel.” 'S ezzel Orlayhoz hajtá keztyűjét; de Orlay a' kez-
tyüt nem vevé fel, hanem haraggal körültekinte 's kérdé:
895 „Hol vagyunk mi itt? török 's tatárok közt, vagy Magyar-
országon? Mikor túrte még Orlay, hogy háza béke' idején
megszállassék, nevét tulajdon ősei' sírboltjában meggya-
lázzák? — Fenséges uram, csak jelenlétednek köszönje e'
fiú, hogy meg nem zabolázom. Én vele nem vívok, nem
900 víhatok; mert rablók, kiktől távol létemben megtámad-
tatám, tehetlenné sebzék jobb karomat; de túrni nem
akarom, hogy cselédeim előtt nevemet gyalázza. Tagadom
mind azt, mivel vádoltatom, hazugságnak, gonosz költe-
ménynek mondom 's visszatorlok reá minden gyaláztatot,
905 mellyel most illetett; ellenmondok egyszersmind minden
további sürgetésnek 's háboríttatásnak. Van törvény, van-

nak törvényes bírám, hallgassanak 's itéljenek meg; de mind addig házamban én vagyok az úr!"

„Én pedig úr vagyok fölötted és Magyarországon —
910 monda most a' fölingerlett király — s' megmutatom, hogy a' gonoszsal, ha törvény' redőibe bűvik is, tudom éreztetni haragomat. Hogyan, Orlay, te gyáván és makacsúl egyszersemind, sem vinni, sem eskünni nem akarsz, 's mégis ártatlan vagy? Nézz meg jól, Orlay! én vagyok-e azon ember, 915 kivel játszani, ki előtt elkövetett bűnt palástolni lehet? Mi által rettenetes az oroszán Hunyady' fajzata? Az által-e, hogy ellenségei, mint atyját, rettegik a' mezőn? Nem, Orlay! a' törvény 'sigazság' ellenei még inkább rettegik őt; mert felfödi az elrejtett gonoszt 's megbünteti.
920 Igazság vagy halál — 's e' végszót tompán zugá vissza a' rokon keblű bolt. — Vagy vissza szerzed bántatlanul minél előbb az elrabolt hölgyet, vagy eljövök, mint törvényes bíráid' egyike 's apám' szent hamvaira mondom, lesz okod megbánni átalkodásodat, ha még egyszer ennyi őseid
925 volnának is, mint kik itt nyugosznak. — Te 's ti mindnyájan fejeitekkel álltok az elrabolt hölgyért!"

A' rőt vadász most egy gyanús lépést teve, de Orlay' dárdája véletlenül-e vagy úgy intézve, épen, jókor nyúlt által előtte 's mielőtt tovább mehetne, a' király és Csatár 930 már elhagyák a' boltot. — „Távozzatok! — szóla most Orlay, kinek átalkodottsága minden egyéb érzelmein 's indulatain uralkodott. — Te, Kónya, itt maradsz.”

A' rémült nép örömmel 's könnyebbedő szívvel távozék a' helyről hol az élők' és holtak' vegyes tanácsában olly 935 váratlan 's főben járó dolognak levének tanúi.

Orlay most Kónyához fordult: „Miért akartál te imént a' király' elébe térdepelni 's megvallani, hogy titkaim' egy részét tudod?” Kónya fejlesütve hallgatott. „Én jó urad voltam 's akarok maradni, de hallgatást kívánok. — Nyisd 940 meg az ajtót”, szóla most határozottan, 's egy koporsó megetti ajtóra mutatott. Kónya reszketve fogada szót 's egy fa-ágygyal bútorozott keskeny szoba nyilék, fölűnne gyengén világítva, mélyebb és magasabb, mint a' sírbolt maga. Ezen csendes tanyát rendelé lakúl Orlay leghűbb

945 emberének, hihetőleg, hogy a' király' jelenlétében lépése-
it ezentúl jobban kormányozza; 's hogy éhen ne veszzen,
maga nyújta le naponként eledelt egy toronyszobából,
melly másnak zárva volt. A' várban a' rőt vadász nem
látatott többé, mint híre lőn, messze útra küldetvén
950 urától.

VIII.

Ki az, ki a' vadat fektéből fölveri?
Vadász-e? oh igen! ki szívét keresi.

Míg a' bánatos szülői házon legsúlyosabban fekütt a'
gyász, addig az eset' rendkívülisége által felizgatott király
955 minden irányban megjárata az erdőt, kikutatá Orlaynak
minden jószágait, vallatá 's esketé küldött bírák által em-
bereit s' minden erővel azon ügyekezett, hogy titkához
férhessen a' gaz tettnek, melly csaknem szemei előtt kö-
vettetek el.

960 De a' legbuzgóbb nyomozó Csatár volt. Mintha elve-
szett lelkét, kiszakadott szívét kereste volna, oly csügge-
detlenül, oly semmi egyébbel nem gondolva járá az erdő-
ket. Százszor is visszatért a' helyre, hol kedvese kiragad-
tatott karjaiból, megvizsgált mindent, a' mi nyomnak
965 mutatkozik 's nem csak napokat tölte nyomozásaiban,
hanem néha éjenként is virraszta leshelyén, gyanakodó
fülei minden kis neszt jelnek magyarázván; vagy rohana
viselhetetlen fájdalmaiktól üzetve, mint a' feliasztott vad,
míg fáradt éržekeit végre elnyomá az álom.

970 Illyen álmából ébrede egykor reggel, midőn egy vad
körtefa alatt fekvétől mintegy húsz lépésnyire egy suhan-
czot láta álldogálni. Testén vászon üng és gatya, nyakán
kopott fátyolkendő; lába mezetlen, feje födetlenül, bal
felén egy átvettett szőrtarisznya, mellynek lapos oldalai
975 nem igen nagy úti készületre mutatának. Így állt a' szá-
nakozásra méltó fiú s' mozdulatlan egyenes állása, merő
tekintete, már távolról mutaták, hogy világtalan. Ezen
fölül ruhája és teste ágtól és tövistől irgalmatlanul meg-

szakgatva, felkarcolva 's bevérezve volt, míg beesett
980 arczain a' testi 's lelki szenvedés' egyesült nyomai látszá-
nak. „Senki sincs itt? — szóla bágyadtan a' szerencsétlen
fiú; — ki vezeti haza isten' nevében a' szegény világtalan
Sajót?” Hangjának rekedtségéből leheté gyanítani, hogy
ezen felszólítást igen sokszor kelle sikeretlenül ismételnie.
985 „Ah istenem! — szóla végre elfojtódva, — éhen kell itt
vesznem.” 'S álló helyében összerogyott. Rogytában zo-
kogása hallaték, mely kétségbeesését fejezé ki.

Csatár haza vezeté a' szerencsétlen fiút, ki útközben el-
beszélé, hogy a' haramiák által helyéből kizavartván,
990 mindinkább mélyen bonyolódott el az erdő' sűrűjébe, hol
miután az éhség' 's szomjuság' mardosó kínait 's az éhen-
halás' előérzetét kiszenvedte volna, végre egy vad körtefa
alá menekedett 's szomját a' nem messze csörgedező pa-
takból oltotta. Csatár a' vak fiútól két nevezetes dolgot
995 tanúlt: azon a helyet, mely felé nője gyaníthatólag hur-
czoltatott, másodsor a' patakot, mellynek kútfejénél
valami rejteknek kelle lennie.

Másnap Csatár egy halmot került meg, mely a' felette
domborodó magasabb helyeknek mintegy számolylúl lát-
1000 szék szolgálni, a' halom' felső végén egy puszta kőbánya
volt félig vízben, félig gyommal 's bokrokkal benőve,
A' domb' gerinczét 's különösen alsó végét sűrű csalit fedé.
mellyből egy tiszta, bő vizű patak ömlött alá. Csatár át-
tört a' csaliton, 's meglepetésére ben tiszta pázsitos tért
1005 találá, mellynek közepét a' patak' árjai hasíták. A' patak-
tól mintegy lépésnyi közzel egy másik száraz meder is
volt. Ezen patakot vevé most vizsgálata' tárgyául Csatár
's az elrabolt hölgye után sóvárgónak gyakran úgy tet-
szék, mintha a' patak' morájával emberi hangok is jóné-
1010 nek alá, majd tördelt fácskákat lele a' patak' szélein, 's
végre mondhatatlan öröme egy kis fa keresztet. A' ke-
reszt selyem fonállal volt általkötve, 's a' fonalon három
apró gyöngy csillogott. Most már rendíthetlen állt hiedel-
me, hogy a' domb' üregében élő lény lakik. Eltávozék,
1015 hogy kinyúgott erővel térjen vissza, elszántan, akármi
áron is a' hegy' titkaihoz jutni.

Más felől a ' király' kutatói az Orlay várban felfedék egy alkalommal a' titkos toronyszobát, hova Orlay senkit sem engede járni. Midőn belépének, alunnan egy gyenge hang
 1020 könyörge fel: „Nagyságos uram! az isten' irgalmára kérem, vessen le egy falat kenyeret, mert meghalok éhen; a' víz poshadt, már alig ihatom; a' patkányok is majd meg-
 1025 esznek itt lenn: alunni sem merek miattok. Az istenért! könyörüljön rajtam. — Hiszen nem akartam én a' király' elébe térdepelni; mit vallhattam volna én a' király előtt? hogy az erdőben egy titkos tanya van? Hiszen annak is csak táját tudom. Nagyságos uram!... Hogy veszett volna minden nemzetséged! (de ezt már a' patkányokhoz mon-
 1030 dá) ide ne jőj pára, mert bizony megeszlek. Ha-ha! úgy-e most itt szorúlt kelmed! — Uram! az istenért adj en- nem; mert patkányhúst eszem, és megátkozlak tőle!” „A' király' nevében kérdelek — kiálta most le a' király' egyik embere — ki vagy 's hogy jutottál ide?” „A' király' nevében? Oh öröm! uraim, én mindent ki-
 1035 vallok, mindent a' világon; én sok, nagy, rettenetes és iszonyú vallomásokat fogok tenni, csak vigyenek föl in- nen.” Kiálta vissza, csaknem nevetséges nyomorral a' rőt vadász. 'S most saját útasítása szerint feltöretvén a' sír- boltbeli ajtó, kivéttett a' nyomorú, elcsigázott ember,
 1040 valamint az előtt gyűlölség' úgy most szánakozás' tárgya a' cselédség előtt 's első rettenetes de őszinte vallomása volt, hogy — igen éheznek.

IX.

Halál, vagy én
 A' vőlegény.

1045 Zelemér mind ez idő alatt a' barlangban sínlett oly végtelen lelki 's érzéki nyomorban, millyen volt azon gyö- nyör és boldogság, mellynek öléből kiragadtatott. Orlay valót jövendőt. Illy rövid idő, alig tíz nap, alatt által ro- hant szellemén minden gondolat, minden érzemény leg-

1050 boldogabb pillanata' emlékétől kezdve a' legmesszebb 's
ijesztőbb jöendő' kilátásáig, mihez csak egy tekintet kel-
le mostani helyzete' iszonyaiba, hogy lelke a' pokol' kínjai-
ban részesüljön, hogy sírjaikba letegye minden reménye-
it, minden ohajtását. — Mind ezen veszteségeiből azon-
1055 ban — oly édes vala a' fiatal élet — fen tartott egy gon-
dolatot, a' szabadulhatását. 'S ilyenkor még azt sem aká-
rá hinni, hogy Csatár elesett. De ezen pillanatai ritkák le-
hettek; mert vagy Orlay' untatásai, vagy a' banya' fecse-
gései emlékezteték helyzete' kietlenségére. A' mi szabad
1060 pillanata volt, legszívesebben tölté a' kis patak mellett
Ezen halálhonban úgy tekinté azt, mint élő lényt, melly
szabadból jó és szabadba megy, mint egy követet az élők'
országából, mint egy szives részvevő barátot, melly köny-
nyeit árja' közé fogadja, hogy kivigye panaszolni azon ég
1065 alá, hol az isten' napja ragyog egy szép világ fölött, melly-
ben ő boldog volt. Csörgéseit ábrándozó ahitattal hallgá-
tá, mint valamelly gyermekét, ki ártatlan beszédeivel
vigasztalást cseveg. Nem ritkán jeleket biza csapongó
habjaira, tördelt vagy faragsált fadarabokat, végtére kis
1070 kereszteteket, mellyeket majd fátyolrojjtal, majd gyöngyös
fonállal tekergete körül. Minden illy kis jelt úgy tekinté,
mint hajót, melly messze tengerekre száll, mellynek utját
az ohajtott révig ezer veszély állja, 's még akkor is kérdés,
feltalálja-e, a' mit ott kerese? Imádsága, ohajtásai, re-
1075 mény és kétkedés között, kísérek mindenkor ezen kis gá-
lyákat, hogy szerencsésen úszszanak ki a' halál' honából,
hogy azt a' szeretőnek mindenlátó szemei fölfedjék. Épen
ezen foglalatosságban volt most is, midőn az ajtó' nyílása
's lábdobaj jelenték, hogy kinzőja jön.
1080 Orlay jött 's fáklyákat gyújtogata körül, majd egy ajtót
nyita meg, honan nem sokára Csigolya lépe ki társaival.
„Itt a' pénz utója — monda most Csigolyához 's egy
tetemes erszényt nyújta át — olvassátok meg.” 'S Csigolya
1085 kinyitá a' széles száju erszényt, felkavará ujjával az
aranyakat, majd megsúlyogató jobb kezében 's monda:
„Jól van, uram, a' pénzben nincs hiány; mit kívánsz
tőlünk?”

„Hogy egy év' lefolyta előtt e' barlang felé ne jöjtek !”
„Azt mink bátorságunk miatt is megteszszük — monda
1090 Csigolya — különben is ezt a' Bakonyt már igen kezdik
búni. Csak egyszer Balatonon átkelhessek, uram, képpel
sem fordulok többé e' táj felé, — értem, ha te nem paran-
csolod. Szerencse maradjon veled, lovag úr, adjon isten
sok pénzt és örömet. Ha nem lesz ránk szükséged többé,
1095 az is jó; de ha lesz embereid vagyunk.”

Ezen szavakkal eltávozék a' haramia minden társaival.
Zelemér, ki eddig gyakran rettegéssel hallá a' távolabb
üregben tompa zajgásaikat, most még is megdöbbene tá-
vozásokon 's döbbenése teljes rémületté vált, midőn a'
1100 útált banyát is utánok elbiczegni látta; mert ellenei' leg-
gonosz bikával, Orlyával egyedül maradt.

Orlay a' kimenők után három ajtót zára be, 's lassu,
elszánt lépéssel a' terembe visszatért; bezára azt is, hon-
nan imént Csigolyát bocsátá be társaival.

1105 „Ketten vagyunk — monda Orlay setétebben, mint
valaha — 's a' világ nem tudja hogy vagyunk, nem fogja
beszédünket félbe szakasztani. Szólj, Zelemér, mit hatá-
rozál? Azt tudod, azt mondtam már — folytatá a' vá-
laszt be nem várva — hogy szerelmed nélkül sem élni, sem
1110 halni nem tudok, nem akarok. Gondold meg ezt jól 's ne
válaszolj hirtelenkedve; helytelen válaszod engem gonosz-
szá, téged boldogtalanná, mind kettőnket igen nyomorú-
vá tenne. Te azt mondod, útálsz mint bűnödet; én azt
mondom, szeretlek mint bűnömet 's imádandó bálvá-
1115 nyommá teszek; mert az ég látja, nincsenek bűneim, csak
a' mellyeket érted követtem el. 'S mint képzelheted, hogy
illy utáltan 's így szeretve eltűrjem azt, hogy téged más
ölel? A' mindenhatóra! azt tűrni nem fogom.”

„Légy irgalommal, Orlay,” szóla esdekelve a' nő.
1120 „Irgalommal! én? 's vagy-e te irántam irgalommal?
van-e a' világ, sőt az ég maga? Válaszolj, válaszodat vá-
rom.”

„Ah Orlay! — monda megindító fájdalom' hangján a'
nő — bocsáss meg, ha első hevemben durván 's kimélet-
1125 lenül utasítottam vissza szerelmedet. Azóta meggondo-

- lám a' dolgot, megtörtem, a' mi makacsság, megaláztam
a' mi kevélység volt bennem 's itt ültem világtól elhagya-
tott nő, kinek férje ölte, maga egy bércz alá eltemetve
van. Itt ültem, Orlay 's gondolkodám; megemlékezém
1130 ifju éveinkről; kitekinték a' messze jövődre, összeve-
tém a' lehetetlennel, 's kérdezém lelkiösméretemet, hihe-
tő-e hogy én téged most vagy valaha, e' pillanatban vagy
évek múlva szeretni tudjalak? A' halált állítám biztatóul
mellém, 's ah, Orlay . . .”
- 1135 „A' halál mit javasla válaszolnod?”
„Hogy én neked, ámbár üldözöm, ámbár ellenségem
vagy, igazsággal tartozom; hogy téged, Csatárom' gyilkó-
sát, sem most, sem ha élénk, világ' végezetéig nem sze-
rethetnélek.”
- 1140 „Nem szerethetnél? — monda fanyaron mosolyodva
Orlay — 's ha Csatárnak nem volnék gyilkosa?”
„Oh ki gyűlöli őt úgy mint te?” monda kételkedve a'
szerencsétlen nő.
- 1145 „Félre értesz. Csatár iránt én tévedésben voltam; az én
gyűlölvt vetélytársam él.”
„Ő él! oh hála neked, jóságos isten! — szóla kifakadó
örömmel a' nő. — Ő él! oh Csatár! az egek hosszúra
nyujtsák életedet.”
- 1150 „Boldogtalan! 's ez a' te meggondolt válaszd? Fele-
ded, hogy kezeimben vagy?”
„Nem, Orlay, felele bátran a' nő, semmit sem feledek.
Oh hála neked, hogy e' hírrel lelkemet újra fölélesztéd.
Sokszor erőködtem, de nem bírtam hinni, hogy Csatár él.
'S most hiszem, most tudom, hogy él. Most, Orlay, nem
1155 rettegek tőled! most újra ki merem mondani, hogy utál-
lak, hogy megvetem fenyegetésidet. Csak moccanj, Orlay
's tanúja léssz egy olyan tettnek, melyet még nem lát-
tál. Igen, te vitéz, te hatalmas Orlay, egy asszony hal meg
előtted ön kezei által; mert erősebb benne az utálat irán-
1160 tad, mint a' halál' minden rémségei; de Csatár, ő boldog
lesz, ő nem jut ördögi körmeid közé, ő soha nem lesz olly
nyomorú, mint te vagy, nem olly boldogtalan; mert én őt
szeretem, olly kimondhatatlanul szeretem, mint utállak

- 1165 téged!” szöla nemes hevültében a’ nõ ’s a’ felemelt tör
készen állt kezében. Orlay összezúzva rogya le a’ padra. s
egy pillanatig mozdulatlan maradt. Majd felszökken,
mint kit belső vihar úz, az ajtókhöz mene ’s miután m̄n-
deniket jól zárva találá, visszatért, ’s erős lépései muta-
ták, hogy agyában nagy dolgokat forral.
- 1170 „Hallod, Zelemér! — monda nyugalmas, de bal jóslatú
hangon — ezen barlangot senki sem ismeri kivülem, csak
a’ kik épen elhagyák ’s azok egy év előtt vissza nem téren-
denek. A’ három ajtó’ kulcsa itt kezemben van. Meggon-
doltad-e hogy ez itt rettenetes lakás, hogy innen szabad-
1175 dulás nem is képzelhető?”
„A’ halál innen is kiszabadít.”
„Igen — válaszolt komolyan Orlay — az egy halál.
Bocsásd le törödet, Zelemér, és hallgass meg engem.
— Boldogtalan! te azt hiszed, hogy tested’ gyönyöreire
1180 éhezem? Nem más tépte-e le annak is rózsáit? Mi vagy te
most nekem ’s mi voltál valaha? Te angyalom, te isten-
ném voltál, most — asszony vagy; de nem akarom, hogy
nélkülem örömöket találj, nem akarom, hogy mások bája-
idban dőzsöljenek. Hah! én egyszer, de csak egyszer sem
1185 ízlém ajkaidat; ’s nem senkiét, mert a’ tieidre vártam,
mind azon szerelem’ összességével, melly kebelemben
évek óra gerjedt. De most más sem fogja ízleni ajkaidat,
más senki sem a’ halálon kívül. — Látod ezen két kulcsot,
a’ két külső bejárás’ kulcsait? még most itt vannak, még
1190 most a’ halál’ barlangjától az élethez csak néhány lépés
kell, ’s ime — ’s most egy fáklyával egy gyéren rostélyozott
örvényhez tére — most az öröklét’ küszöbénél állunk. —
’S ekkor leveté a’ mélységbe a’ két nehéz kulcsot. — Te
épen úgy mint én, el vagyunk temetve.”
- 1195 „Rettenetes!” monda most elborzadva a’ nõ, ’s alétlan
az ágyhoz támolygott.
„Rettenetes, de te kívántad így. Most látod, hogy nem
mulatni jöttem, hogy nem szilaj vér’ csiklandása hajt.
Én lelkemből szeretek ’s ki így szeret, azt csak viszont ’s
1200 önkéntes szerelem elégítheti ki, Kértelek, imádtalak ez egy
rövid szóért: szerelem! ’s te azt feleled: halál. Jól! mi meg

fogunk halni. Temetőnk olly roppant lesz, mint szívünk fájdalma volt, a' tiéd Csatáért, az enyém éretted." 'S most ismét vevén két kulcsot, az örvény felé mene.

1205 „Megállj, irgalmatlan !” kiálta felijedten a' nő, kit helyzetének ezen váratlan alakodása a' halál' iszonyainál is inkább elborzasztott 's Orlayt a' kulcsokkal vissza tartóztatá.

1210 Orlay megállapodék. „Van-e kilátás, hogy évek' múltával, midőn az idő elhomályosítá a' történet' képeit, van-e remény, hogy engem szerethess? Ne mondd azt, hogy szeretsz, csak a' reményt, hogy valaha szeretni fogsz talán, 's még nem vagyunk elveszve. Én feltöröm az ajtó' zárait, külső országokra viszlek, szebbekre, dicsőbbekre, 1215 mint e' Magyarország, hol az élet paradicsommá lesz, hol minden ember boldog, hol én is boldog lehetek még. Hallgatsz? Az isten könyörüljön rajtad.” 'S most a' két belső kulcs' borzasztó zuhanása hallék, 's a' ő ijedve hökkent vissza Orlaytól.

1220 „Így — szóla dermesztő nyugalommal — most el vagyunk jegyezve; halál násznagyunk, ezen nagy sír a' menyekzői ágy.”

'S most leveté bő köpönyegét, melybe burkolva volt 's egy aranyos magyar ruha, rövid setét zöld dolmány, feszes 1225 testszin nadrág, mind kettő gazdagon kihányva 's rojtos rövid bakancs, egy magas termetet tüntetének ki, melynek mozgásain erő 's élet mutatkozott, míg a' rajta uralkodó fejet a' halál már elfoglalni látszott. Az arcz kihalt, setét, a' szem mintegy kiégettnek látszó 's az egész ábrázat borzasztó vala. A' szerencsétlen nő semeit elfordítva, 1230 erőből és reményből kifogyottan, csaknem eszméletlenül állt, az iszony vevén hatalmat minden érzékein, midőn Orlay egy hosszú tört vona ki övéből, az egyetlen fegyvert, melly nála volt.

1235 „Készítsd gyilkodat — szóla most a' nőhöz — az idő eljár 's szövétnekeink immár hamvadoznak.”

Zelemér felrázkódott félhalotti nyugalmaiból 's valamint előbb kész a' várt megtámadást halállal előzni, úgy most, szűnván a' megtámadtatás félelmei, rettegé az imént kívá-

1240 natos halált. Minden önvédelméről megfélekedzetten
 Orlayhoz rohanva a' tör után nyúlt, melyet az épen fel-
 emelt. „Megállj, iszonyú — szóla — hallgass meg, mielőtt
 véres munkádat végzenéd.” — Orlay lebecsátá a' tört.
 — „Oh én boldogtalan! mit mondjak, mit ne mondjak
 1245 neked? Ah én olly fiatal vagyok, és olly boldogtalan.
 Ah Orlay, az isten' irgalmáért! szabadíts meg innen; vígy
 monostorba, Orlay, ott lemondok minden örömiről, le
 róla, kit gyüölösz, csak szabadíts meg innen. Ah Orlay!
 gyermekéveink' szent ártatlanságára kérlek, könyörülj
 1250 rajtam!” Ezen szavakkal a' merőn álló Orlaynak térdei-
 hez omlott.
 „Boldogtalan! — monda a' nőhöz Orlay, — nem tudom
 melly átok akará — de úgy kell lennie, hogy egymás'
 gyötrői, gyilkosai legyünk; te, mert utáltál, én, mert sze-
 1255 rettelek; útálat 's szerelem egyaránt kíntermők levének
 számunkra. De megesküvém, hogy nem tűrlek másnak
 karjaiban; lennék bár' a' sír' lakói között, menyekződre
 visszatértem volna. Most együtt teszünk utat a' túlvilág
 felé. Te nem lészsz virrasztója holt testemnek: az reád
 1260 igen sok kint 's réműletet hozna; nem fogod bevárni az
 éhség' ostromait; példámat követended, hogy magadat a'
 kétségbeesés' karjából kiragadd. — Ah Zelemér! bizonyo-
 san a' túlvilágon máskép látjuk egymást. Te ott nem látod
 homlokom' redőit, nem azon arcot, melyet a' balság bé-
 1265 lyegez; te ott egyedül lelkemet látandod, a' tisztát, a' lán-
 golót, az éretted elveszettet, melyet a' féltés dűhangyalai
 nem kergetnek többé. Te ott szeretni fogod azon lelket,
 melly sugáraid között elenyészni vágy; megbocsátod neki
 a' bűnt, melyet elkövete, hogy veled egyesüljön.” — 'S
 1270 most ellenállhatatlan erővel és tűzzel karjaiba ragadá a'
 hölgyet 's őrjöngő ábrándozással nyomá az első és vég csó-
 kot ajkaira, 's míg az andalodásából felriadott asszony,
 karjaiból kiszakadván, tőle hátra vonult, „Isten veled,
 szép menyasszonyom — monda csaknem túlvilági elra-
 1275 gadtatással — mi ismét látjuk egymást.” 'S egyszersmind
 magasra emelé jobbjaiban a' gyilkot. Réműletesen sikolta
 fel a' nő 's aléltan borúlt el arczaira. Midőn ismét felpillan-

ta, már hamvadozának a' fáklyák' üszkei ; még egy lobbanás 's a' lábainál fetregő Orlaynak vértelen ábrázatát 's
1260 meredező rémszemeit látá. Most az utósó fáklya' világa is üszkébe fült 's ott álla a' legboldogtalanabb nő, borzasztó setétben, egyedül, virrasztója egy öngyilkos halottnak, ki holt arczát még az éjen át is rá meresztgeté, kinek nyögéseit minduntalan vélte hallani, kinek szellemét,
1265 kisértetet, iszonyodással várta megjelenni; ehhez a' tudat, hogy itt örökre, menthetlenül el van temetve, élő halott, ezerféle kínnak 's rémségnek áldozatul hagyva. Imádkozék, hogy ereje legyen megszabadítani magát kínaitól, felfogá a' gyilkot 's a' gyilok kifordult kezéből.

X.

1290 Hol a' setét zsvány
Jár orzott kincs után,
Temetve vannak ott
Az élő és halott.

Csatár a' dombi pataknál, melyet csaknem szakadatlanul őrzött, igen különös tüneménynek leve szemtanúja. A' patak, mely előtte folyt, egyszerre fogyni kezdé 's nem sokára egészen kiapadott ; de ezen pillanatban víz borítá el a' száraz medret, 's a' helyét váltott patak ott épen olly vígan csörgeté hajkait, mint imént. Nem
1300 sokára megzörrenének a' bokrok, 's közölök a' vizetlenül maradt meder' hosszában fölfelé egy hosszú, keskeny 's igen súlyos tölgyfa ajtó nyilék, melyet alunnan négy izmos dárdanyél emelt. Minthogy ezen ajtó a' fák- 's bokrokkal zárt tér' alvégén volt, Csatárnak, ki fölebb a' kút-
1305 fónél ült, elég idő juta magát a' felső részen elrejtteni. Innen látá most négy férfit előlépni, kik miután a' zárt helyről az erdőbe kitekintének, az üregből egy szekrényt emeltek ki, mint látszék, nem becsületes kereset' gyümölcsét. Csigolya' czimborái voltak, kik vezérok' tudta nélkül
1310 rejtének ide némelly drágaságot 's távozta után vissza-

tértek azt kezökhöz venni. Beszédök érthetetlen suttogás, mozgásaik minden zörej nélkül, általában magok' viselete a' legnagyobb mértékben óvakodó volt. A' szekrény ki lévén emelve, halkan és vigyázva ereszték le az ajtót; eliszto-
1315 togaták a' róla lehullott iszapot, gondosan körültapaszták széleit 's végre beboríták a' patak ágyában' megtorlott kövecscsel, úgy hogy a' meder tökéletesen egynek 's egyenlőnek látszott. Most egyik a' megürült medernek kútfejéhez méne 's belül mint benyújtott dárdája' koppanásából
1320 lehete gyanítani, egy kis ajtót billente meg, melyre a' patak ismét régi helyére tért. E' szerint az ajtó a' meder' egy részét tevén, rendesen víz alatt állt, még inkább felfödözhetlenné téve a' falomb 's bokor által, mely rá a' lebecsátás után önként vissza borúlt. A' haramiák még egyszeri
1325 kitekintés után eltávoztak orzott kincseikkel. Csatár, ki mind ezt felfogott lélekzettel nézé, kirohana most rejtekéből 's azon módon, mint a' haramiáktól látá, megváltoztatta a' patak' folyását, mellyen az üreg' titkaihoz remélt juthatnia. Azonban az ajtó olly súlyos volt, hogy legalább
1330 is három ember' erejét kívánta. Távozék tehát, hogy segítséget hívjon; de alig hagyá el a' zárt tért, egy csapat tal találkozik, melly a' dombot kerülgeté. A' csapatban legelőbb is a' rőt vadászt pillantá meg ki a' személyesen ide érkezett királynak megesküvék, hogy e' domb alatt
1335 vagy körül rejtezik az elragadott nő, noha a' bejárást mindeddig nem vala képes fölfedezni; mert urát csak bizonyos távolságig vala szabad ide kísérnie.

Csatár rendkívül megörült ez új híren 's találkozáson, 's az egész csapatot az imént leírt ajtóhoz vezeté.

1340 Itt azonban vigyázat kívántaték; meglehet, hogy az üregnek több nyílása volt, azért is a' csapat' fele örül künn hagyatott 's a' dombot körül vevé; a' másik Csatárral az üregbe indult. Legnagyobb csend vala parancsolva mindnyájoknak. Főlemeltetvén az ajtó, lemenének hat lépcsőn
1345 egy kisebb, majd ugyan annyin fel egy tágasabb üregbe, hol félig elhamvadtt tűznek üszkeit lelék. Ezen üreg, mellynek egyik oldalán csermely folya át, előteremül látszott szolgálni; mert belőle több szűk torkolat nyílék minden

1350 felé 's a' kutatók, hogy tovább haladhassanak, kényte-
nek valának tüzet gerjeszteni. Innen több felé kísértvén
utat, végre egy tekervényes szűk és alacson sikátoron
menének, hol le, hol felfelé, midőn a' síri csendből rémüle-
tes asszonyi sikoltás hallaték. Mindnyájan dőbbenve álltak
1355 el a' szűk torkolatban; de Csatár, ki megismeré a' sikoltó
hangot, kimagyarázhatlan érzelmek 's indulatok' har-
czaitól úzetett előre. 'S most megint egy nagy üreget ér-
tek, hol miután tüzet raktak volna, ismét feltalálák a'
patakot 's mellette egy vas ajtót, melly el vala zárva.

Csend vala körül, csak a' kis patak' moraja hallható.
1360 Csatár Zelemér' nevét kiáltá háromszor, melyre mozgás
vétellett észre az ajtón belül. Az ajtó betöretett. Mellette
térdein, kulcsolt kezekkel találák az anyyi ijedelmek által
megrendült 's összeroskadt nőt; távolabba a' véreben fet-
rengő Orlayt, jobbja szorított gyilkával 's vértelen ar-
1365 czán indulat' azon kifejezésének maradványaival, melly
életének olly engesztelhetetlen üldözője 's erőszakos halá-
lának okozója volt.

A' király, ki a' domb' felső végéhez érkezhén, gyenge
sikoltásnak hangját véle hallani, kutatói által fölfedezé 's
1370 elrontatá az ellenajtókat 's épen ekkor nyita be a' rémű-
let' helyére, hol kísézőinek elbámult csapatját 's a' felesz-
mél't Zelét egy holt test' közelében Csatár' karjai közt lelé.
A' kétes világ az egész csoportra valami alvilági derű'
báját veté s' míg a' nép mintegy megképedve állott, a'
1375 király' lelkében a' szánakozás' s' igazság' érzelmei küz-
döttek, midőn a' hon' egy nagy reményü fiát, illy nyomor-
rú véget érve, lábai előtt lelketlenül heverni szemlélé.

A' FÜREDI SZÍVHALÁSZAT.

„Kicsoda az a' sárga hajú, magas szál ember, avval a' bajúszos, de semmi erővel meg nem magyarosítható ábrázattal?” Kérdé barátját a' füredi sétán Csöngedy, kinek fölpederített bajúsza' végei minden szavára szeméit fenyegeték.

„Megettünk áll” felele a' kérdezett. 'S Csöngedy megdöbbenve tekintte hátra, nem épen félelemből, hanem mert illetlennek tartá akárkiről is így szólani jelenlétében. „Miatta bizvást szólhatsz, biztatá barátja, ő meg nem ért: úgy hallom, éjszak-merikai.” A' neki bátorúlt Csöngedy most folytatá: „Azt még is csak szeretném tudni, miről gondolkodhatik egy olyan amerikai, avval a' fanyar fél-megvető mosolygásuszájjal, mikor amúgy igazán elmerül?”

„Azt akár innen is megmondhatom.” — „Nagyon lekötöleznél.” — „Hát barátom, az bizonyosan azon mosolyog magában, hogy tormába esett férgekül mi magyarok itt egy csepp édes víz körül, millyen ez a' Balaton, olly nagy áhítatossággal ógyelgünk, mintha ez a' vizek öregapja volna.” „Már barátom, felele a' hirtelen Csöngedy, kövesse meg magát amerikai uram, de az csakugyan nagy hetvenkedés, ha Balatont, egy csep viznek mondja, aztán ha nem keserű is, mint az ő mosolygása, azért még is olly becületes kis tenger, millyen csak elérhet ekkora darab helyen.” „Ez mind igaz lehet, barátom, monda Radó: de azért csak nem neheztelsz reám?” „Korántsem, felele a' félig magához tért Csöngedy, hanem tudod mit, Radó — folytatá szeszélyesen — én szemtől szembe megkérdem, miről gondolkozik.”

Radó, ki tudta barátja' furcsa ötleteit, melyeket azon-
30 nal munkába is szokott venni, nem kevéssé ijede meg ezen
új gondolatján, 's ügyekezett minden módon visszatarta-
ni, bohóságnak egyfelől, másrészt a' legnagyobb illetlen-
ségnek állítván, valakit gondolkozási szabadságában meg-
háborítani; de Csöngedy maraszthatatlan volt, 's egy-
35 szersmind fogadá a' kérdést olly ügyesen tenni, hogy azt
rosz néven venni ne lehessen. Radó részint kíváncsiság-
ból, részint hogy barátját a' metalán keletkező galibából
kimentse, követé őt, 's egy pillanat múlva már az idegen
előtt voltak, ki nem messze egy fának dőlve állott, 's szem-
40 eit figyelmes merengéssel a' sétálók' tarka csoportjain
jártatá.

„Bocsánat, uram, — szóla Csöngedy francziául, keves-
sé rázósan ugyan, de elég érthetőleg, 's koránsem olly fe-
szesen, mint szúros bajusza gyaníttatná, — a' háborgatá-
45 sért; de fürdön vagyunk 's a' fürdői élet' eltérései a' köz
szokástól, menthetővé fogják tenni egy kérdésemet, melly
azon kívül hogy szemtelenséggel határos, még bohó és
nevetséges is.”

„Uraim! ez fölötte súlyos önvád egy még el nem köve-
50 tett bűnért, felele udvarilag az idegen, 's olly őszinteséget
mutat, mellynek rovására sok valódi bűnt is meg tudnék
bocsátani, ha tudniüllik az egyedül csekély személyemet
illetné.”

Csőngedy diadalmas szemeket vete Radóra 's monda:
55 „Örvendek, hogy nem csalatkoztam. A' dologra tehát.
Imént olly bohó valék tudni akarni, mit gondolhat egy
illy amerikai, mint ön, a' Balaton' partján? 'S ezen bará-
tom, Radó úr, (az idegen meghajtá magát) elég vakmerő
volt azt állítani, hogy önnek gondolatjait ő is elmondhat-
60 ná. Ez elbizottság engem fölötte boszontott, 's minthogy
egyik képtelenség a' másikat szüli, én azon, megvallom,
merész határozatot tevém, hogy ez iránt önt magát kér-
dezzem meg.”

„Felette sok figyelem — monda az idegen, mellyet nem
65 érdelek. 'S a' gondolat, uram?”

Csőngedy elmondá a' gondolatot, azon furcsa könyör-

géssel, hogy ha nem valami személyes titkát illetik gondolatjai, tegyen neki örömet azoknak elmondásával.

„Megvallom, uraim, monda félig rejtett mosolylyal az idegen, hogy az, mit barátja, kit ezért igen tisztetek, nekem tulajdonítani méltóztatik, egészen amerikai szellemben van gondolva. Amerikának nagy tengereket, gyönyörű tavakat 's folyamokat adott a' természet tükörül, hogy bennök virító fiatal szépségeit nézhesse; de úgy hiszem, Amerika' elsősége más országok fölött nem csupán ezekben áll.”

Csöngedy ezen mellőző felelettel nem volt megelégedve 's nem kis zavarba jött a' beszéd' komoly fordulata által.

„Mi elsőségeit hiszi ön Amerikának mások felett?” Kérdé kíségetőleg Radó.

„Óriási haladás iparban 's művekben, adósságtalan kormány, emberiség börtöneiben 's egyenlőség a' törvények előtt.”

„Felejtí ön, hogy négereik vannak,” monda Radó.

Az idegen' arczát pirosság borítá. Most ismét Csöngedy szólal meg: „Ej a' négerek feketék: Ha tetszik, maradjunk a' tónál. Mit mond ön: nem valódi kies hely ez a' Balaton' melléke?”

„Kies a' szó, melly legjobban illik rá, mond az idegen. Környéke olyan mint egy derült arcz, mellynek nyílt, felhőtlen homlokát borág koszorúzza, 's ez a' Balaton, ketté osztva félszigete által a' legtisztább szem, melly valaha egekbe tekintett. 'S nem itt van-e a' boráról 's költőjéről kétszeresen classicus Badacson? nem ide szögellik-e a' romladék Szigliget 's elhúnyt nagy Festetics' Keszthelye? 's annyi megénekelt regényes várhegy a' szomszédságban? 'S midőn ezek mellett még borvíz is buzog fel, melly enyhítő 's kellemes, 's azt olly nép fiaí' rajozzák körül, kiknek lángoló kebelök a' hazáért ver; uraim! egy illy környék akármi ország' fiának is érdekes lehet.”

A' két jó barát elragadtaték ezen beszéd által, 's ámult azt az idegen' szájából hallani; de a' mint elragadtatások szünt, érezni kezdék kicsinségöket mintegy az idegen előtt 's helyzetök' feszültségét.

105 „Egyébiránt, folytatá az idegen, neki komorodva, nem
csupán a föld, hanem legfőképp lakóinak szelleme teszik az
országot. 'S ha ezen pillanati lelkesedését korunknak kivé-
szem, Magyarország' földje sokkal fölebb áll a' világ' lajst-
román, mint nemzete, mellyről alig tudhatni valamit.

110 A' legszebb, a' legvirítőbb tájakon nagy részint butaság
's henyesség tanyáznak, 's a' néptelen pusztákon egy-két
büszke lak csúfolni látszik inkább, mint ékesíteni a' falut,
mellynek nyomorú viskóitól környékezve van."

„Uram?!" mondának különbözőleg felindulva a' kér-
115 dezők.

„Gondolatimat kívánták tudni, 's íme gondolatim!
Nem tetszenek talán? De önök, uraim, hatalmamba estek.
Mit illy szokatlanul kívánni bátrak voltak, nem lesznek
szerénytelenek azt végig nem hallgatni. Magyarország,
120 uraim, az, mellyről elmondhatni:

Ifjúság nélkül lőn a' vad gyermek öreggé. Hozzá te-
szem: férfikor nélkül is. Magyarország gyermek, melly
megvényt, a' nélkül, hogy szenvedései hidegebbé, tapaszt-
talásai okosabbá 's éveit tiszteletessé birták volna ten-
125 ni. A' két szélső kornak nem bir semmi egyebével,
mint gyarlóságaival. Egy van, mi megmentheti: levetni
balitéletek' hieroglypháitól tarka bőrét; 's megifjodni, mint
a' kigyó szokott, 's talán még hosszú 's boldog életű lesz."

Radó egy viszon-vádakkal terhes komoly feleletet for-
130 gata elméjében; de Csöngedy már kijózanúlt tréfa-mámo-
rábóll, 's ilyenkor neki igen helyén járt esze.

„Köszönet, uram, mondá az idegennek, az őszintesé-
gért. Mi tökéletesen meg vagyunk elégedve gondolatjai-
val 's épen ezért nem kívánjuk azok' továbbfejlesztésével
135 fárasztani. Azon gazdag, habár egy kissé keserű érből,
honnan e' gondolatjai származának, önnek még igen sok
öröme jöhet, 's mi el nem válhatunk a' nélkül, hogy ahhoz
szerencsét kívánjunk, valamint azon tarka bőr' megvéte-
léhez is, mellyet Magyarország, haneha, le találna vetni."

140 Ezzel megfordult 's barátját elvonta magával.

„Ez gúny, uram, ez elégtételt kíván!" kiálta haraggal
az idegen.

„Elégtételt? kérdé büszkén, félig vissza fordulva Csöngedy. Mi meg szoktuk verni az embert, uram, ki belénk
145 kötelőzik: de önnek elégtételt adok.”

Az idegen most fölemelé kalapját, mely mélyen fejébe volt nyomva, levevé pápaszemét, merőn szemébe nézett Csöngedynek. Csöngedy' arcát egy sugár czikázta át, mintha emlékezetében valami régi kép villanna fel. „Ej,
150 ej, Csöngedy barátom, te nagyon elvadultál, mióta nem láttalak.” Monda az idegen szelíd szemrehányó hangon magyarul, 's Csöngedy nem habozott többé.

A' két régen elvált barát megismeré egymást. Csöngedy 's a' vélt idegen, Kajáry, együtt voltak patvarián mintegy
155 hat év előtt. Kajáry azóta vagy három esztendőt a' külföldön töltött, 's most, mielőtt haza térne alföldre, meg akará Füredet tekinteni. Legelső találkozásá is Csöngedyvel volt, kire mindjárt rá ismert, de kitől mint látók, meg nem ismertették 's így kedvező alkalma volt vele tréfát
160 üzni.

Elhallgatjuk a' találkozás' örömet, tréfáit; csak azt említjük, hogy jó barátaink, miután Radó tőlök elvált 's Kajáry hazasértő véleményeit némileg kiigazítá, 's legnagyobb bizodalommal karöltve sétáltak fel 's alá, 's beszédök átcsapott azon nevezetes tárgyra, mellyel minden hazafiúi értekezés végződni szokott, a' leányokra. „A'
165 többek közt, monda Csöngedy, hogy' tetszenek füredi szépeink?” „Igen új vagyok még ítéletet hozni” monda Kajáry. „Különb is a' szépek engem már nem érdekelnek.
170 Eröltetnem kell magamat, hogy rólok némileg pontos ítéletet mondhassak. Ah barátom, mi közöm is nekem a' világ' szépeihez? én jó lélekkel elmondhatom, mit egy népdalunk olly egyszerűn, 's egyszersmind valólag fejez ki:

175 Nem kell nekem, van már nekem,
A' jó isten adott nekem.
Szépet adott, jót is adott,
Kiben szívem megnyugodott.”

180 „Hogy hogy? az én philosophus, reformátor barátom szerelmes! Bizonyosan valami külföldi báb édesített magához?”

„Halkan, Csöngedy, te mindig könnyelmű és állhatatlan voltál; nem azért beszélem ezt, hogy holnap reggel a tihanyi viszhanggal kihirdettesd.”

185 „Hohó! barátom, ha könnyelmű is, de fecsegő nem vagyok; noha még ebből, hogy te szerelmes vagy, nem valami nagy titkot tudna meg a' világ. 'S mi az állhatatosságot illeti, ah barátom, én egész a' sajnálkozásig, de szörnyűképen 's hihetetlenül állhatatos vagyok. Nézd meg
190 ezt a' Balatont, Kajáry, nagy víz, habár veled egy csepnek merte is gondoltatni Radó, nézd el Keszthelytől Kajárig 's Kajártól Keszthelyig; 's volt évem, hogy keblem' lángjai azt felszáríthatták, 's voltak napjaim, melyekben medrét tele sírtam volna; de sírni, Kajáry, nem férfihoz
195 illik. Azonban nem erőltetek, tartsd meg titkaidat: én örömet hallgatlak, akármiről beszélsz.”

„Jó Endrém! monda, engesztelőleg kezét nyujtván Kajáry, kit barátjának változása 's ezen félkomoly beszéd igen meglepett; többé nem kétkedem benned, noha Balaton szabású érzelmedet nagyítás' cifrájának hiszem. Micsoda irgalmatlan szenvedély lehete az, melly téged, szilajt és lengét egyszersmind, illy szelíddé tön? Mi tündér hatalmu nő, ki beléd ezen szenvedélyt öntötte? Ah barátom, a' hölgyek zsarnokaink; bármi komoly czélok után
200 törünk ez életben, végre zsámolyaiknál kell megállapodnunk. Azok oltári tömjéneinknek; azokra teszi le kincseit a' dús, dicsőségét a' hatalmas, buvárkodása' titkait a' tudós, lábaik előtt hever a' költő' koszorúja, 's kinek semmie sincs, az a' legdrágábbat, szívét adja oda hódolatul,
210 hogy eltiportassék; de én, barátom, oh én boldog vagyok. Ez előtt három évvel egy 16 évű leánykát hagytam itt, ki csaknem karjaim között serdült ki gyermek éveiből, kinek minden gondolatja' s' érzelmei' születésén jelen voltam. Oktatója 's bámulója szellemi 's testi kifejlődésének,
215 mennyi gyönyört éltem abban a' mit láték, mennyit abban, mit sejtendem lehetett. Most ő koronája lehet a' haja-

donoknak: szép, milyen ritkán születik: mivel, okos és jó, ah jó, barátom, és hű, a' hűség' teljes értelmében, s' nem szóval az, nem hízgelésekkel, hanem legbensőbb láng-
220 jával szívének 's lelke minden gondolatjaival. Midőn el-
váltam, megfeledezék szokott tartózkodásáról, nyakam-
ba füzte karjait és sírt. Mit nem láttam azóta a' világon,
barátom, új és nagy dolgokat, az ezerkezü iparnak 's civi-
lisátionak műveit, nagy és nevezetes változásait a' forron-
225 gó világnak, még is mind azon képek közül, mellyeket
elvittem és hozok, képe áll leghomálytalanabbúl, ragyog-
va könyűiben, 's melegítve azon sugarak által, mellyeket
fekete szeméből utószor lövelt rám. 'S még is, Csöngedy,
egy aggodalom bánt. Betegség foga el út közben, melly-
230 ben erő 's gyakran eszmélet nélkül sokáig hevertem, azóta
folyvást gyors vala utazásom, rövid maradásom' helyei
bizonytalanok, 's levelei elkerültenek; isten tudja, merre
kalandoznak. De most meglátom őt, annyi napok után!
ismét meglátom őt, 's előre jobbnak, tisztábbnak, 's mint-
235 egy szentnek érzem magamat, hogy közelb vagyok hoz-
zá. Még e' napokat köztetek töltöm el, barátom; aztán
Pesten, nála, karjaiban vagyok!"

Mikor ezeket mondá Kajáry, már kifelé voltak az erdő-
ből, 's egy sereg hintót láttak 'a fürdőből Tihany felé men-
240 ni. Mi ez? monda a' mindenre ügyelő Csöngedy, ki barát-
ja' érzékeny előadását egy kissé erőslötte, 's annak lágyító
hatásától menekedni kívánt. „Szerencse fia' vagy, bará-
tom, monda Kajáryhoz; ma egy hallatlan dolognak lehe-
tünk tanúi. Az ifjú Rontónak az a' furcsa gondolatja jött,
245 hogy itt a' fürdő' vigalmai közt kel össze jegyesével; ma
lesz az esküvő. Nem akarsz velünk tartani?"

A' sétahely' végén egy úr-kocsis pattogató kényes lovai
felett ostorát. Radó volt, ki Csöngedyre és Kajáryra várt,
hogy őket Tihanyba felvigye. Kajáry nem akará kedvét
250 szegni régi és új ismerősének, noha minden részvét 's ki-
váncsiság nélkül, felült, hogy velök a' fényes egybekelés'
tanúja lehessen

Az esküvő szertartása balúl ütött ki. A' menyasszony
elájult az oltárnál, 's kivitetett. Midőn magához tért, nem

255 volt ereje visszatérni, 's így az esketés félben maradt. „Te igen halovány vagy, Kajáry, monda barátja, midőn a' templomból kifelé jöttök; barátom, te reszketsz; az istenért, mi lelt?” „Semmi” felele tompán Kajáry, 's egy padra veté magát. Csöngedy szótalánúl melléje telepedék, 260 's ott ültek, míg a' nép mind ki nem takarodott. Délután Kajáry már nem láttatott a' fürdő vendégek közt. Mint afféle angol, mondák néhányan, megunta életét 's ezért nem maradhat sokáig egy helyben. Radó és Csöngedy hallgattak felőle.

265 A' fürdői élet mohósága hamar fölemészté ezen kis történetet. A' menyasszony betegen fekütt; a' vőlegény szokatlanúl mogorva, 's gyanakodó lőn. Ó különben azon ifjak közé tartozott, kiket természet' és szerencse' javai elbizottá tesznek. Gazdag, fiatal, és deli, úgy hívé, mindenütt nyílt ajtókra és szívekre talál, 's hogy talált is, annak 270 nem kevés példáit tudá felszámolni a' fürdői világ. Mind a' mellett, ha valaki tovább 's közelebről látá e' szép fiatal arcot, nemtelen dölyföt 's önimádó balhitefödözhető fel vonalaiban; 's különösen a' szépnem iránt olly valami 275 bántó, ollyan lenéző vala ezen elbizottságában, melly megvetéssel látszott határosnak lenni, a' nélkül, hogy ezen durva színt a' tettetés csak valamennyire is enyhítené; miért is szerelemre 's valódi benső vonzódásra talán csak a' gyengébbek- 's igen hiúknál tarthata számot; de 280 mélyebb 's érzőbb asszonyi kebel, kivált hosszabb időre, őt be nem fogadhatá.

Nem fájdalom tehát, vagy szíves részvét, vagy éppen lelki szenvedés okozá rajta ezen változást, hanem a' megsértett gőg 's azon tapasztalás' keserősége, mellyet talán most 285 érzett először életében, hogy balság őt is érheti; mindenek fölött pedig, hogy lehetséges őt is nem szeretni, sőt gyűlölni is. Ezen gondolat egészen kiforgatá magából. Harag 's mindenféle ros akarat, mellynek nevét, 's irányát maga sem tudá, gerjedtek föl benne, 's evődék, hogy nem volt, 290 kin boszúját töltsé. Ez természetesen annál inkább észrevétetett, minél jobban akará titkolni. Nem sokára ismét minden ember róla 's a' beteg menyasszonyról beszélt.

A' fürdő' foglalatos nyelve ezer meg ezer magyarázatot
ada a' dolognak, mellyek közül legalaposabbnak látszék
295 az, hogy anyja erőlteté a' menyasszonyt az összekelésre;
hogy a' szelíd, engedelmes leány, noha szívszakadva enge-
de a' kényszerítésnek, azonban az elválasztó pillanatban,
erőn túl feszített idegei mintegy elpattanván, okozák e'
veszélyes rázódást. De mind ezt kacajjal hallgatá a' több-
300 ség, nem hihetvén, hogy olly szép és gazdag úrfi mellett,
millyennek tarták Rontót, valaki elájulhasson. Azt azon-
ban igen sokan állíták, hogy Rontó borzasztó szerelmes 's
féltekeny a' legnagyobb mértékben; 's ezt onnan gyanít-
ták, mert gyakran láttatott éjjelenként a' sétán magányo-
305 san átalsuhanni, mintha a' suttogók' beszédeiből titkot
akarna kitanulni. A' gyanú később be is valósodott.

A' fürdő az alatt folytatá vigalmait, apró rövid életű
regényeivel 's mind azon álepedéssel gyógyulás, vagy éle-
mény után, melly azokat egyéb multságok fölött olly
310 sajátságosan kitünteti. Egyik este számos társaság sétált
a' part mellett, hol figyelmöket egy magányos dereglye
köté meg, melly a' Balatonnak közepe felé sokáig veszteg
állt. A' dereglye lassanként az est' homályába vegyült 's a'
sétálók vissza felé kezdének indulni. Most egy tűz-nyárs
315 hasítá fel a' setét levegőt épen a' dereglye táján', 's miután
jó magasra feljutott, szelíd fényü csillagai' bokrával el-
hunyt a' csendes vizek fölött. Hangos tetszés követé a' jó
gondolatot; mert úgy hívék, valamelyik elmés vendégnek
jutott eszébe Fűredet tűzjátékkal megörvendeztetni.
320 Azonban setétebb lón, múlt egyik óra negyed a' másik
után 's a' társaság boszonzkodva hagyá el a' sétát, hol mu-
ltsága szintolly véletlenül múlt el, mint kezdve volt. Az
elhagyott úton csupán egy nő-alak látszott fel 's alá mo-
zogni 's nyugtalansága mutatá, hogy valakit vár. Gyenge
325 lámpa-világ rezge most fel a' setét tó felett, 's közelb jöven.
a' parttól mintegy kétszáz lépésnyire megállt. Kevés vá-
ratra evező csapás hallott a' part felé, majd egy magas
férfi lépe ki a' ladikból 's a' váró felé tartott. „Jön asszo-
nyod, Judit?” kérdé a' jövevény, az asszonyhoz érve.
330 „Már ott van, felele egy félénk asszonyi hang. Az istenért,

vigyázzanak! mert nyakamba kerül." A' jövevény, vá-
laszt nem adva suhant el az esdeklő mellől, a' gyér erdő-
ben eltűnt; de ezen pillanatban egy férfi-kar ragadá meg a
a' szepegő asszonyt. „Ne mocczanj, ha kedves életed!
335 sugá elfojtott dűhhangon az erőszakos, én vagyok!” Az
asszony remegett minden ízeiben. „Semmi bántásod, Ju-
dit; nem te vagy a' bűnös, de vezess asszonyodhoz. Asszo-
nyodhoz, érted? a' te beteg szenvedő asszonyodhoz, hah!”
veté hozzá keserű 's boszútéljes gúnynyal 's követé az
340 asszonyt 's valami, mint egy gyilok-kanyarítás villant fel
körében. Felhős idő és igen setét volt; nem sokára egy
szerelmes pár közelíte az elhagyott helyhez 's néma hosz-
szas ölekezések, melly beszédeiket gyakran félbe szakasz-
tá, mutatta, hogy rég nem látták egymást. „Ah Tivada-
345 rom, szóla szelíd bágyadt hangon a' hölgy, engem meg-
csaltak; én meg vagyok csalva isszonyún! Nem mondha-
tom meg neked, Tivadar, kitől szedettem rá; ah az a' leg-
szomorúbb dolog. Hogy te hozzám hűtelen levél, hogy
megutáltál, hogy csapodár vagy, az mind semmi azon vad
350 bűnökhöz, mellyeket felőled kelle hallanom, és hinnem,
oh Tivadar, mert ők nagy mesterek. Azzan ház, melly egye-
dül lehet menedékem, poklommá kezde lenni új tanításai-
val és cseleivel, átkaival és fenyegetéseivel 's mind avval,
mi leányszivek elhagyatottságában csábító és rettenetes
355 lehet. Szabadulni ohajté, Tivadar, akármi áron, 's ők
kezemre játszá az alkalmat 's rabbá lettem, mielőtt gya-
nítám. De most im, most a' tied vagyok ismét, tiéd mind
örökre. Lásd, Tivadar, monda az édes csevegő, én már alig
eszméltem világra, magamra; érzője csupán nyomorúsá-
360 gomnak, akaratban és lélekben megtört, martalékja lehe-
ték mindennek, ki elég vakmerő volt kezeit rám tenni.
'S most mióta ismét megláttalak, halni tudnék értted,
meghalni, Tivadar!”

Jó Virginiám, te kedves betegem, felele a' boldog szere-
365 tő, mit adhatna nekem a' sors olly drágát mint te vagy?
Adná isten, hogy olly ép 's erős volnál, milly nemes szívű
vagy; ezen sajka, melly a' partnál vár, örökre megszaba-
dítna minden bajaidtól. De légy nyugott, kedvesem, vi-

370 gyázz egészségedre 's én megjövök értted. Hallgass azokra, kiket megneveztem, 's vigyázz, hogy el ne árúl . . .

„Gyilkos!” hangzék most a' kis erdő' belsejéből 's Virginia felrázkódva omlott kedvese' keblére; de Tivadar egy pillanati megrendülés után visszanyeré nyugalmát, 's monda halkán: „Siess szobádba, kedvesem, hogy otthon 375 leljenek. Itt nem sokára nagy csődülés lehet. Barátom a' sarkon vár, az el fog vezetni.” 'S most a' sarokhoz vezeté kedvesét, 's elsuhant a' part felé. Nem sokára megmozdult a' tűzpont a' tó felett, 's távozni kezdé Somogy felé, míg végre a' távolban elenyészett.

380 Az alatt, hogy ezek történének, a' megragadott Juditnak alkalma lón félre állani, 's üzője, ki nem mere zajt ütni 's Juditot a' sötétben fel nem találhatá, egészen magára maradt. Indúlt tehát vaktában, a' merre gyanúja vezeté. 'S úgy látszék, nem roszúl tapogatott; mert hogy 385 az erdőben gyilkost kiáltottak, egyenesen az ő munkája volt. Judit a' közben asszonyához futott, hogy azt a' veszélyről jókor tudósítsa, de a' véletlen felkiáltás összeharangozá az embereket. Legelsőbb a' késő kalandozók gyülekeztek össze az erdőszélen; majd a' kávé- 's színház emberei is kifelé szállongtak a' hírre 's lón csődülés, tanakodás és kérdezősködés 's mind sikeretlenül; mert sem gyilkos, sem gyilkolt nem került elő 's a' kíváncsiak boszorkodva szidalmazák a' vakmerőt, ki a' csendet illy minden ok nélkül zavarni szemtelen. Rontó bejelenteté magát 395 beteg jegyesénél 's hírül hozá, hogy az erdőben csak üres zaj volt és semmi baj nem történt.

Más nap két nevezetes újság volt suttogás alatt: egyik, hogy a' becsületes Judit, az özvegy Szélyné' egyik cseléde, megszőkött; a másik újság egész történet 's nem egy lélekzetre való. 400

Évike tudniillik, és Andris, ez inas, amaz szobaleány, egy kis padkán ültek az erdőben, 's míg uraik a' színház' költött szerelmein ámultak, ők, mint afféle fiatal nép, valódi szerelemmel mulatták magokat. Bizodalmas beszélgetésök végre suttogássá finomult, mellyben egy felől sürgetés, más felől megtagadás játszták a' fő szerepet. Ezen 405

édes czivodásból egy dobbanás ébreszté fel a' boldogokat. Évi fölveté fejecskéjét, 's borzasztó dolog! úgy látszék, mintha tórfény czikáznék el szemei előtt. „Gyilkos!” volt
410 legelső gondolatja és kiáltása; 's a' gyilkost az izmos Andris megragadá, mielőtt gonosz szándékát végre hajthatná. „Ki vagy, akasztófára való?” kérdé ütőfélben Andris. A' rajtakapott megismeré szaváról Andrist, s nem elég töredelmesen így szóla hozzá: „Hallgass, gazember! vagy
415 elkergetlek szolgálatomból. Értetted? Te is r — ó fogd be szádat, vagy nyakadat szegem; mit kerestek ti itt ilyen későn? lóduljatok haza, ti semmirekellők!” A' szegény megszeppent Andris 's a' még inkább megszeppent Évike haza ballagtak.

420 Ennyiből áll a' történet, amelyet Vicza másnap félelemmel elsuttogott. Meg nem nevezé ugyan a' gyilkost; de a' világ tudta, hogy Viczának Andris a' szeretője, Andrisnak Rontó úrfi a' gazdája, s így az egész titok nagy nyilvánosságban maradt.

425 Rontó úrfi meg nem magyarázható okokból egyszerre azon gondolatra jött, hogy menyasszonyának a' fürdői lakás egészségtelen 's mindenkép rajta volt, hogy legottan eltávozzanak. De ezen igen bölcs tervet kivihetlenné
430 tevé a' menyasszony' visszaesése, melyet a' tegnapi ijedés okozott; mert mellyik asszony, kivált beteg, ne ijedne meg, ha gyilkost kiáltanak? 'S így kénytelen, kelletlen csak várakozni kellett.

Azonban úgy látszék, hogy a' fürdő a' beteg leánykának nagyon használ; szemlátomást javúlt egészsége, harmadnap
440 már kün sétálgatott jegyese' karján, sőt vidám 's mulatság-kereső lón, a' mi előbb nem volt; 's arczainak hideg márványán a' rég nem látott pirosság' hajnala felderült. Jegyese eddig soha nem ízlett nyájasságát tapasztalá 's érzeni kezdé az erőt, melyet lelkes 's nem minden hizelgésre felolvadó hölgy férfi szív felett gyakorolhat. Most
445 már nem sürgeté többé az elmenetelt, sőt az összekelést is tanácsosnak látá halasztani, míg idő 's összeszokás azt inkább javalandják. Mulatságokat keresé jegyese' számára-

ra, 's azon úton vala, hogy minden érzelmi szegénysége
445 mellett is valódi szerelmessé váljék.

Egy reggel a' következő jelentés vala olvasható nagy
rózsaszín betűkkel a' sa' kokon:

„S z í v h a l á s z a t.

Ezen cím alatt fog ma délután pontban 6 órakor hajó-
450 verseny tartatni a' Bala' onon. Minden szép hölgy 's min-
den bátor férfi, ki szívet nyerni és veszteni akar, hivata-
los. Mindkét nembeli versenyzők egy kis lobogót (válasz-
tott színökkel) fognak viselni különböztetésül. A' férfiak
magok kormányoznak egy segéd evezőssel, a' hölgyeket
455 fogadott révések viendik. A' hölgyes ladikok lesznek a'
drága cél, melly után a' férfiak versenzenek. A' nyertes
zászlót cserél az elfoglalt ladikkal 's azt asszonyával együtt
fogolyúl hozandja a' révhez, hol az elvesztett zász-
lót valami kellemes aprósággal, millyen p.o. a' csók, kell
460 visszaváltani. A' melly nő-hajó a' férfihajók közt vagy
azokat elmellőzve illetlenül vissza tud térni az indulóhoz,
az győzhetlennak hirdettetik. A' többit a' hely' színén.
A' játékot intézi Csöngely és Radó."

Rontó nagy örömmel olvívé föl ezen hirdetést jegyesének
465 's minden ékesszólását ráfordítá, hogy a' félelmesen vona-
kodót neki bátorítsa, büszkesége ösztönöztvén szép meny-
aszonyát, kinek most már szívbéli kegyeit is bírni hízelke-
dék, egyebek fölött kitűntetni.

A' nap megfelelt a' várakozásnak. Rövid lanyha eső
470 után tiszta lón és csendes; 's a' rendelt óra felé pezsgett a'
Balaton zászlós ladikkal és dereglyékkel. A' férfiak hús-
a' hölgyek kilencz ladikkal valának a' nézőkön kívül, kik-
nek egy része szinte hajóra kelt 's a' versenyzőktől távo-
labb foga helyet. Az intőzők következőleg rendelék el a'
475 játékot.

Legelőbb is két sorba állítá Csöngedy Füredtől befelé a'
férfi hajósokat, kik egy kis sikátort képezve, hajóikon
fennállva várták lobogóikkal a' kilencz nő-hajót.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a' ladikok keresztbe ve-

480 tett csákyákkal foglaltattak össze egymással, a' csáklya mindenütt a' közép üléshez köttetvén le. Ez által a' hajó-sor, mely háttal fordítottatott egymás' ellenébe, mind egyenességet, mind ingatlanságot nyert, úgy hogy a' leventéknek fenn állani épen nem esett bajosan.

485 A' két dereglyét a' nemzeti három szín jelelé. A' többiek kényök szerint választák színeiket, kéket sokan a' férfiak közül, az állhatatosságét; fehéret a' hölgyek, az ártatlanságét, ha nem lobogóikon is — mert azoknak különbözniök kellett — legalább ruháikon. A' hölgyek mosolygák az állhatatosságát; a' férfiak, mint illett, nem mosolyogtak.

490 A' kis sikátor' belső végén a' két rendelő' dereglyéje állt, kik hosszú kelevézeiket összeértetvén, sorompót alkottának, mely ha fölemelteték, kapu gyanánt szolgált. Ezen csinos zászlókkal lobogó sikátoron 's kapun kelle a' nőhajóknak áthaladni, egyenként, hogy színeiket a' férfiak jól szemre vehessék.

Első, ki a' sort megkezdé, egy kedves leányka volt, ki-nek violaszín lobogója 's épen olly violaszín szemei voltak. Talán egyetlen az egész gyülekezetben, ki a' játékot
500 játéknak vevé: olly ártatlan 's gyermeki vala az öröm, mely szemében úszott. A' mint elsudamlott a' sikátoron, három delinek zászlója hajolt meg a' kis tündér előtt.

A' háromszín kapun kívül a' violaszín Tihany felé jobbra fogott helyet.

505 Utána egy szőke özvegy jött, szivárványszín lobogót tartva kis gömbölyű kezében, annyi életöröm-vágygyal tündöklő arczain, 's tüzes szemeiben, a' mennyi csak rájok 's beléjük férhetett. Az asszonyka igen csinos volt; de egy kevéssé nehéz. Testi jóllétét érzette a' ladik is, 's tiszteletből két ujnyival mélyebbre sülyedett mint egyebeké.
510 A' mint elhaladott, az egész bal oldal meghajtá előtte zászlóját. A' kapun kívül balra fogott helyet.

Harmadik egy büszke termet volt — a' fürediek Junónak akarák nevezni, ha Minervának is be nem illett volna — mellynek kihívó tekintétén főneme 's birtokainak
515 öntudata 's egy kissé hajdani szépségnek emlékezete ünnepeletnek. Zászlója haragos zöld, a' sokáig maradózó

remény' színe volt. Egyetlen egy vakmerő férfikar lebben-
té meg előtte fekete zászlóját. Ez a' violaszínen túl jobbra
520 foglalt helyet.

A' negyedik egy epedő barna leányka volt, ki a' szerelem piros lobogóját tartá. Már a' sikátor' végéhez közélge 's még nem volt leventéje. Ott egy szőke 's igen fiatal úrfi hajtott neki zászlót; a' leányka szerelemmel és hálával
525 néze fel reá 's mindketten elpirultanak. Ez a' szivárványon túl balra foglalt helyet.

Ez után egy ismeretlen halovány arcz jött, sárga lobogóján a' bánat' 's féltékenység' színeit hordozván. A' mint végig mene, egy zászló sem bókolt sorvasztó színének; de
530 Rontó hökkenve látá közelítni a' sápadt alakot 's illendőségéből-e, vagy zavarodásból megbillenté neki piros lobogóját. A' sárgaszín' asszonya reá függeszté baljós tekintetét 's a' haragos zöld mellett jobbra állapodott.

Most egy könnyű ladik lebbent a' sikátorhoz, különböző
535 alkotású a' többiektől 's szembetünőleg jól választott révészekkel. A' hajó kívül zöld, belül piros volt, egy szelet vérbélű görög dinnyét utánozván színeivel' 's kerek alakjával. Ez volt egyedül festett valamennyi közt. A' rendelők e' csinos sajkát az ünnep' királynéjának szentelék. Az ünnepelt szép, kinek tudniillik tiszteletére adaték a' verseny,
540 egészen fehérbe volt öltözve, kis kezeivel hasonszínű lobogót lengetvén. Csak egy pillantás kelle rá, hogy minden tétovázás nélkül királynének ismertessék, nem csak választás szerint, hanem még inkább bájaiért, mellyekkel a'
545 jelenvalókat jóval fölül multa. Kitünőbb szépségei közé tartozott egy pár mondhatatlan erejű fekete szem, melylyek' tüzét most egy nem rég szünt láz' epedsége szelidíté, 's valami különös karcsuság, mellyet szinte erőltetettnek 's öt soványnak lehele tartani, ha tagjainak hullámzó
550 kerededsége ellent nem mondana. Karcsusága kiemelé még inkább keredked tagjait 's ezek karcsuságát. Az arc szabályos alkatu 's azonfölül szelíd volt és nemes 's valami különösen vonzó a' félbánatos elszántság által, melly rajta mutatkozott. Fenn állva haladott át a' sikátoron. Mint a'
555 szél-hajtottá búzafejek, ingadoztak meg láttára a' férfi

lobogók. „Gyönyörű Virginia!” sohajtá itt amott egy le-
vente; de nyilván tisztelkedni senki sem mert a' gyilok-
forgató vőlegény' haragját rettegven. Rontó a' habokra
fekteté előtte piros lobogóját. A' menyasszony nyájasan
580 mosolygott 's elfoglalá helyét a' bal oldalon.

Hetedikül egy élemedettebb szépség jött, ellenőrül in-
kább mint mulatás végett. Hogy a' fiatalsággal némi har-
moniába jön, az eleven 's kiáltó színeket legalább ruhá-
ján akará kitüntetni, melly tengelicze lehetett volna a'
585 tarkaságnak, zászlója pedig épen parducz-pettyes volt.
A' férfi zászlók mind meghajoltak ezen tisztas személy
előtt, félelemből-e inkább mint illedelemből, nem tudha-
tó; de azon különbséggel, hogy épen olly mélyen hajoltak
vissza is, mint előre, mintha ezen ellenirányú mozgás által
570 a' megtett hódolatot semmivé akarnák tenni. — A' pár-
duczlobogó jobbra fogott helyet.

Most legvégül két vidám, kellemes arczu leányka jött
közel egymás után, kiket a' fürdő Zala' őzeinek nevezett
könnyű termeteikért. Szemök' daczos mosolygása muta-
575 tá, hogy nem egy könnyen adják meg magokat. Az első
fehérpiros, a' másik fehérvöld lobogót tartja. Jobbra balra
sok barátságos zászló bókolt meg a' két bájos testvér előtt.
Ezek balfelül egymás mellett foglalának helyet.

Így, mint állott a' kis hajóhad, egy nagy T betűt képe-
580 ze, mellynek födele a' nő-, kettős szára a' férfi hajók vol-
tak.

Ugyan ekkor mozdula a' somogyi partról egy nagy vi-
torlás komp 's a' játék' színe felé látszott tartani; de ré-
szint távolsága, részint a' közelebbi elevenebb mozgás'
585 érdeke miatt nem igen vétették ügyeletre.

Most megindult az egyik dereglye 's a' nőhajókat, mely-
lyek a' parthosszal közegyenes vonalt képeztek, vagy
ötven lépésnyire előre vezeté. Az alatt az összekapcsolt
férfi-hajók' külső az az partfelőli végei is megmozdultak
590 's egyik jobbra másik balra kanyarodván, hasonló part-
irányos vonalt alkotának, mellynek közepét, a' megma-
radt dereglye tevé. Itt hamar feloldattak a' hajók, a' csák-
lyafák dereglyére hányattak 's mindenik szivhalász kor-

mányon ült, lobogóját a' közép ülésbe letűzvé. Mielőtt
595 indulának, egy dereglye vete horgonyt hátok megett, meg-
jegyezni az indulás' helyét.

A' horgonyos dereglye most ellövé mozsarát, nem kis
remegésére a' gyenge hajós népnek 's bontakozás vétetett
észre a' ladikok között, melly nem sokára a' legtarkább
600 képet ábrázolá. Zala' barnái ezalatt megpendíték a' hor-
gonyos dereglyén nemzeti húrjaikat 's a' víz, mintha érez-
né a' zene' hatalmát, vigabban látszék lejteni a' könnyü
csónakokkal. A' nőhajók eleinte egyetértőleg befelé kezdé-
nek haladni, hogy nagyobb tért nyerjenek a' kikerülésre ;
605 de a' mint egyiknek vagy másiknak ügyesebb hajója volt,
előbbre suhantak 's a' sor szakadozni kezdett. Még na-
gyobb egyenetlenség mutatkozott a' férfi vonalon, vagy
a' nagyobb szám miatt is, vagy a' személyes hadi cselek'
különbözése szerint ; mert némelyek jobbnak tarták kö-
610 zépen mintegy lesben állni, míg mások szépeiket a' legna-
gyobb buzgósággal üldözőbe vették. A' nőhajók most ki
jobbra ki balra kanyarodának, hogy a' férfi hajókat kike-
rüljék : 's kezdődék a' legkellemesebb bonyolódás. A' kis
hajóhad minduntalan más csapatokra alakulva lépé a'
615 vizet tarka zászlóival, közöttük örködvén a' rendelők'
dereglyéje, jegyezni mintegy a' csata' menetelét 's elhári-
tani a' netalán támadandó veszélyt.

A' legnagyobb bonyolódás alatt közeledék Somogy felől
a' vitorlás komp 's mindinkább kivehetők levének alakjai.
620 A' vitorlának tetsző vászon nem egyéb volt, mint egy igen
bő setétkék zászló, melly a' kompot sátor gyanánt félig
elborítá. Kormányosa, mint látszék, egy magas, fekete
öltözetű ember volt, ki a' nyolcz evezős igen serény kom-
625 figyelmezőnek mutatá magát ; 's élénk, gyors mozgásai
jelenték, hogy igen nyughatatlan lélektől vezéreltetik.
Minden szabad mozgásai mellett azonban bizonyos ide-
gen, 's csaknem ellenséges távolságot tartá meg a' vizen.
A' kis hajóhad' bonyolódásai más felől mind inkább neve-
630 kedének. A' férfiak itt sem tagadák meg függetlenségben
gyökerező 's azért is egymástól igen különböző érzemé-

nyeiket. Míg egy-kettő egész állhatatossággal úzte vágyainak kitűzött zászlóját: a' többség, megunván első czélja' sikertelen kergetését, a' mint több remény vagy hihetőség
635 mutatta magát, majd ide, majd oda csapongott; 's történt, hogy az arany halat nem az fogta el — hogy a' szivhalászat' szellemében szóljunk — ki felzavará 's állhatatosan utána volt, hanem a' csapongó, kinek vak szerencséből épen hálójába került.

640 A' verseny' érdekét azonban nagyobb részint ezen tarka s' egy kissé nehézkes bonyolódás tevé; mert a' leventék általában nem ügyes révészek 's a hölgyek sokkal félénkebbek voltak, hogysém az egész nagy Balatont merészlettek volna. Már ezen távolságtól is el voltak ijedve 's
645 vissza felé sürgeték hajósaikat. A' pályafutás tehát igen rövid és kis körű volt. Mind e' mellett történt egy 's más-mi említést érdemel. A' fekete zászlós csaknem Tihany' meredeke alatt fogá el Junóját 's keresztül kötven evezőjét a' két ladik' derekán így tért vissza párosan 's nagy
650 diadallal az induló helyhez. Neki ezen szövetségre, mint mondá a' világ, nagy szüksége is volt, fekete zászlója példázólag bal napjait jelentvén; csak azt nem tudni, a' multakat-e, vagy, ha szerencsés lenne a' zöld zászló asszonyát megnyerni, a' jövendőket?

655 Mint pontyfiak egy vízbe vetett kenyérdarabot, környezé a' sok vetélytárs a' csinos özvegyet 's egyik tisztelője úgy neki hajtott a' hajó' orrával, hogy a' szegény nő rettenve visszahökkent 's nem csekély súlyával felbillenté a' könnyü ladikot. Zavart sikoltás és moraj verdesé a'
660 vizet 's az, a' közvélemény' illy hangos 's egy értelmű nyilatkozására, kiadá a' drága martalékot, melly tetőtől talpig ázottan vitetett által a' dereglyére.

Az epedő barna leányka fiatal hódolóját nem soká fásasztá, alig néhány percz mulva egymás mellett ültek összekötött ladikjaikban, sokkal boldogabbak ezen közelség, mint akármi fényes versenezés által. Lassu menetelökből látszott, hogy nem igen kívánkoznak a' többi társasághoz.

A' violaszín lobogó nem rosszúl tartá magát, Ügyes for-

670 dulataj által többször kikerülte üldözőit; de végre egy ötven éves agglegény' kezébe jutott, a' legkevesebbé kívánatoséba mind a' három közöl; de a' jó gyermek örült, hogy elfogatók: neki ez játék volt.

A' párduczlobogós borraivalót ada hajósainak, hogy las-
675 san evezzenek 's elfogató magát.

Legélénkebb ostromot állt ki a' két testvér, kiknek gyors sajkáik után egy egész sereg vetélytárs huzódott; mert mind azok, kik innen vagy amonnan elestek, most ezek körül egyesíték fáradozásaikat. Sikert azonban alig
680 lelete remélniök, mert nagy közzel valának a' gyors sajkák után 's hevékben a' helyett, hogy körül keritenék, mind egy csoportban eveztek utánok egymásnak nem kis késedelmére és akadályára.

A' két merész sajka folyvást befelé haladott 's csak akkor
685 készült a' megforduláshoz, midőn a' maga után vont ladik csoport' kikerülésére elég szabad tért nyere.

Mindeneknél gyorsabban eleinte Somogynak át, azután vissza 's végre Kajár felé tartva, haladott a' fehér lobogós, dinnyeszelet szabató sajka. Utána olly gyorsan, mint fia-
690 tal erejétől telheték, Rontó lejteté piros zászlóu sajkáját. Ez után a' féltés' 's bánat' asszonya ment sárga zászlójával.

A' zene elhallgatott. A' horgonyos dereglye visszahívót lőtt, mellyet kevés percz mulva a' kék zászlós somogyi
695 komp a' nézők' nem kis tetszésére háromszor viszonzott.

A' lövés után Zala' őzei érkeztek meg legelőször, a' férfiak' nem kis boszongódására, illetetlenül; utánok jövének a' párosak, diadalmi sétát tartva az induló hely előtt, 's így a' figyelem az egy kissé távol eső csoportra volt szorítva, mellynek Rontó közép pontját tevé. A' szerelem'
700 zászlója már igen közelíté az ártatlanságét. Ekkor a' versenysorban némi változás történt. A' sárga lobogó' asszonya evezőt von ki a' ladikból, átveté a' gúzson s' hogy ért forgatásához, a' ladik' sebesebb mozgása jelenté. Nem sok
705 idő mulva elébe vágatott Rontónak, ki már csak két ölnyire vala menyasszonyától. Rontó' idegei megrendültek e' nem várt látományra, ijedve fordítá el a' közbe jött la-

diktól sajkáját, nehogy érintés által azt fogolylyá tegye 's ügyekezett olly messze kerülni, a' mint csak nagy térvesztés nélkül lehetséges volt. Most összeszedé minden erejét 's fenn állva olly hatalmasan lódítá sajkáját, hogy a' sárga lobogót jóval maga után hagyta, 's legjobb irányban volt, hogy jegyesét, ki előbbre ugyan, de kifelébb járt, a' part-hoz szorítsa, mi előtt az indulóhoz érne. Azonban Rontó sokalni kezdé a' játékot: „Szép Viriginiám! kiálta, ha neked is úgy tetszik, hagyjuk a' játékot. Féltetek, hogy még bajod esik. Állj meg, térjünk együtt vissza.” A' menyasszony elsápadt: „Az istenért! evezetek gyorsan, életem függ rajta!” könnyörge hajósainak. 'S azok most olly gyorsan kezdék hajtani a' sajkát, hogy eddigi evezésök csak enyelgésnek látszott. Rontó elkékiült haragjában. Körül tekinté: a' sárga zászlót látá sarkában 's utána messze nagy pusztaságot, de oldalt a' setét kék lobogós somogyi komp mind inkább közeledett nyolcz evezőivel 's nem kissé nevelé aggodalmát. „Virginia!” kiálta még egyszer csaknem vég erőlködése után 's úgy látszék mint-ha a' fehér lobogó meglassudott volna. Az evező köté elszakadván, vagy eloldván, valóban sokkal lassúbb is volt haladása, 's Rontó, nagy öröme, már ismét közeledett, midőn a' sárga lobogós keresztül csapott előtte 's hajóját elfordítá.

„Illetve hajóm, tied vagyok, szép levente!” kiálta most a' halovány alak. „Az istenért, Lidi kisasszony, csak most ne tartóztasson,” szóla könnyörögvé Rontó, ki a' legrosszabbat kezdé gyanítani; de a' megcsalt szeretőtől nem olly könnyü megszabadulni: Lidi egykor kedvese volt. „Ne tartóztassalak, hitetlen, mond a' megvetett Lidi 's megragadá sajkáját, de tartóztatlak, ha csak addig is, míg szerencsédet kezeidből kisiklani látom. Nézd ezen leveleidet, hitetlen; hazudság 's hamis eskü mind a' mi benne van; nézd ezen adományaidat, csillogók, mint ifjuságod, olly hidegek és kemények mint szived. Nézz ide, én most mind ezen sátán' kincseit a' Balatonnak adom, 's úgy nyeljenek el egykor hajjai, a' mint reád átok nélkül emlékezni fogok.” Így szólt az elkeserült leány leveleket 's drágasá-

gokat temetve a' vízbe, mellyeket a' szegény hajósok nagy szívfájdalommal láttak elmerülni. Rontó végre megsza-
badúlt az ábrándozótól; de a' fehér lobogós sajka már ek-
kor helyre állított gúzsával befelé 's jó messze elhaladt, 's
750 a' kék lobogós komp, mintha titkos rokon érzés vonná,
egyenesen elébe sietett.

Rontó egy pillantatig gondolkodott, mi tevő legyen.
„Elérhetjük-e a' fehér lobogós sajkát, halász?” kérdé az
evezőst. „Az ördög sem azt, uram; hisz úgy megy mint a'
755 vadliba, mikor szárnyaival a vizet verdesi. Aztán nem is
olyan hajó az, mint a' többi.” „Evezz utána mint csak
erődtől telik!” mond a' dühét alig rejtő vőlegény. Az idő
eddig csendes 's a' víz tüköre csillogó tiszta volt. Alig tő-
nek négy vagy öt evezőcsapást, midőn egyszerre szellő
760 csapa le a' Balatonra, gyengén mint lehelet, 's homálylyal
voná be a' csillogó víz' színét. „Mi volt ez?” kérdé evezé-
sét szüntetve Rontó. „Alig ha szelünk nem lesz” monda
a' halász, „pedig nagy”, 's szinte fölhagyott az evezéssel.
Rontó ismét vízbe mártá lapátját, midőn egy másik fuva-
765 lom, mint hideg borzadás, futa végig apró fodor habjaival
a' Balatonon. „Elérheti-e az a' két hajó a' szélvész előtt
egymást?” — Virginia fehér lobogós sajkáját 's a' somogyi
kompot érté, mellyek egymáshoz mind inkább közeledni
kezdték. — „Alig” volt a' halász' egyhangú felelete, mi-
770 dőn már hullámok emelkedének, fehér tajték szegvén
helyenként fodraikat.

Rontó' arcza komor lön és borús, mint Balaton, melly-
nek fénytelen árja most ladikja alatt dagadozott. Harag-
gal kanyaríta egyet lapátjával, 's hátat fordíta a' makacs-
775 sága miatt, mint hívé, veszendő sajkának.

A' halász-jóslotta szélvész bekövetkezett. Rontó nagy
bajjal 's félig elmerült csónakkal juta ki a' partra, noha a'
szél inkább vele, mint ellene volt.

A' kis versenyhad már ekkor rég eltisztult a' vízi játék-
színről 's aggódva várta a' kimaradottakat. Rontó egye-
780 dül, gyalog 's későn érkezett meg. Neki e' szívhalászat
menyasszonyába 's annak talán életébe került; mert a'
kis piros belü hajót később egészen elmerülve hajtotta ki

a' szél Füred alá. A' szép Virginia, a' fürdő' dísze, minden
785 esetre el vala veszve: sem élve sem halva fel nem találha-
tó.

Az év fordúlt. Sokan a' szívhalásatról nevezetes nyár'
vendégei közül ismét Füredre jövének; s' Rontó, ki nem
igen könnyen hagyá magával játszani a' sorsot, egy új
790 menyasszonnyal lépe fel a' fürediek előtt, ki, noha gyan-
gébnek látszék, sokkal erősebb idegekkel birt a' *hol-
tomiglan holtai glant* elmondani, mint a' múlt
évi; az ájulásról pedig szó sem lehet.

Midőn az új pár Tihanyból a' fürdőbe visszatért, az
795 egész fürdő (kik tudniillik az esküvőn nem voltak), egy
gyönyörű fiatal hölgyről szólt, kinek ígéző fekete szemei,
rendkívül szép termete 's fájdalom! (mondák az ifjak)
férje is volt, valami Kajáry. A' cselédség ezenfölül a' szép
asszonyág' komornáját is megismeré, ki nem egyéb volt,
800 mint a' múlt nyáron megszökött Judit. — A' szép asszony
az elveszett Virginia volt.

Rontó egykedvűségét akarván mutatni „lesz-e okom
— kérdé roszul talált enyelgéssel nejét, — megbánni a'
veszteséget?”

805 „Minden esetre!” felele a' megbántott kis hitves „ki
mellettem veszteségről beszél — !” „Ah te félre értesz,
kedves Nellikém,” — szólt kibékítőleg Rontó.

„Épen nem, én igen híven foglak emlékeztetni veszte-
ségedre” válaszolt keserűn a' hitves 's szép szemei készü-
810 lőben voltak megtelni könnyűvel.

Rontó csigatva 's engesztelve vezeté félre az új békét-
len szerdéket; de a' fürdő e rövid conferentiából igen so-
kat tanult. — „Asszonyára talált” mondák, midőn közö-
lök eltávozott 's egyik észrevétel a' másikat érte; de leg-
815 gazdagabb kútfeje lőn a' beszédnek a' tavali szívhalászat,
mellynek némelly körülményeit csak most kezdék igazán
érteni 's melly tarka pompájával 's regényes kimenetelével
egyszersmind igen nevezetes szakaszt teszen Füred' élő-
szóból szerkesztett évkönyveiben. Radóra 's különösen
820 Csöngedyre, a' szívhalászat' intézőire, igen nagy gyanú
kezde ébredni, hogy a' somogyi rabló kompnak egytér-

tésből kezére játszottak. De mit vala tenni? A' két pár oldhatlanúl le vala kötve 's Rontó nem tartaték méltónak, hogy rajta szánakozzanak; örültek inkább bukásán 's
825 azon, hogy a' fürdőnek illy érdekes ingyen mulatságot szerzett.

CSIGA MÁRTON' VISZONTAGSÁGAI.

Egy becsületes embernek eszébe jutott egykor gazemberré lenni, 's erre nem szükség, nem is rossz hajlandóság birta; mert igen jó, szelíd természetű volt; hanem hogy igazat szóljunk, az egész dolog következőleg történt:

5 Becsületes emberünk — Csigá Márton, szolgálatjok-
ra! — kandallója mellett ült, 's elmélkedett (az elmél-
kedés neki erős oldala volt). Elmélkedései közben rájött,
hogy a' téli, még akkor, fájdalom! dohánytalan esték
unalmasak, hogy élete másokéhoz képest igen egyhangu,
10 mivel azt mindeddig semmi komoly baj nem háborítá,
— 's ez becsületes embereken akkorban igen könnyen
megeshetett, mert a' dolog az igazságszerető Mátyás' ide-
jében történt — 's hogy végre mind ezeken fordítani
kell. Ez másnak nagy feladás lett volna, de Csigá Márton
15 furfangos ember volt, telides-tele furcsa, 's eredeti gon-
dolatokkal, 's állhatatos azoknak végre hajtásában. El-
határozá tehát, hogy az elméletből egyenesen a' gyakor-
lati filosofiára adja magát, 's abban legelőször is a'
gazsággal, és pedig saját becses személye szerint, egy kis
20 próbát tegyen.

Csigá Márton uram ezek szerint eltökélt vala hátat
fordítani a' becsületnek, épen úgy, mint most kandalló-
jával szemközt ülve hátat fordítani látszott az egész vi-
lágnek: családja legalább háta megett állott 's nem kis
25 csodálkozással azon parancsot hallá, hogy holnapra nagy
lakomát készítsenek 's cseléd menjen mindenfelé az is-
merősök' összehívására. Á' két serdülő gyermek, egy sze-
líd szőke fiú 's egy hamis szénhaju lány, előre tapsoltak

a' jövendő lakoma' örömeinek, a' jó ízes falatnak, a' sok
30 mindenféle ismerősnek, néninek, bácsinak, ki majd hol-
nap mind vigadni és zajogni fog. A' házi asszony' örö-
me nem volt épen illy határtalan: szegénynek baromfia-
it görény és róka erősen pusztíták, 's most is, midőn be-
lépett, épen egy fuldokló kappant hozza be, mintegy szív-
35 reható okszerűl, hogy férje a' gonosz pusztítók ellen va-
lami hathatós intézetet tegyen. Azonban a' parancsolat
kimondva, 's Csigá Márton' népe szófogadó volt.

Lőn nagy öldöklés és halál a' majorságban; de ennek
leírása nem hozzánk tartozik. A' lakmározás mindinkább
40 elhatalmazott a' jó Csigá házában 's híre neve kelt ven-
dég szeretetének, 's vagyonságának, melly pedig ezen
rendkívüli gazdálkodás által épen csökkenőre hajlott.
Elég az hozzá, a' vendégeknek semmi kifogások nem volt
ezen életmód ellen, 's az emberséges Csigát ezentúl sze-
45 retetre méltónak is lelék, 's szavai, mellyekre eddig ke-
vesen ügyeltek, úgy tetszék, mintha nem csak hitelt nyer-
ni, hanem nyomóssá is kezdének lenni.

Ez alkalomúl szolgált a' jó embernek, hogy hazudjon
's dicsekedjék, — 's ez az új pályán első lépése volt.
50 Szinlett önelégedéssel beszélt nagy kalmári merényeiről,
összeköttetéséről, — az akkori világban még hallatlan
dolgokról! — rendkívüli jövedelmekről, mellyekben min-
denki részesülhetendő, ha erszényt nyit a' közkereske-
désre. — Ki ne bizott volna az eddig emberséges, 's jó
55 asztalainál fogva most már elmés, okos 's minden esetre
nagy szerencsájü Csigá Mártonban? Ő tehát pénzt gabo-
nára, 's részint kész gabonát is vett által, Mátyás király'
hadaihoz nagy nyereséggel szállítandót, gondtalanúl, sőt
világos szándékkal azt soha vissza nem téríteni. — 'S ez
60 volt a' gazemberi pályán második lépése.

Most már épen fényes házat kezde tartani, jó 's becsü-
letes felesége' aggodalmait hatalom-szóval nyomván el;
arany, ezüst bőven volt ruháin 's asztalán; de annál in-
kább ürült a' szekrény; mert mi eddig takarékos gazda-
sággal ön jószágából oda menekedett, az most a kölcsön-
65 nel együtt hirtelen költözéssel zsebébe 's onnan szemfény-

vesztő gyorsasággal a' háztartásra felment. Említenünk kell, hogy utakat is tőn, mint mondá, a' király' hadaihoz, de tulajdonképen a' vásárookra, hogy a' rábizott gabonát pénzzé tegye 's tölt erszénnyel térjen haza folytatni lakmározásait.

Az analomról szó sem vala többé. Barátai' száma hihetetlenül megszorodott; éjjel nappal körül vala véve víg, elmés, nyájas emberektől 's valami sátáni öröme volt benne, ha rajtok végig nézve elgondolá, mit tehet egy merész agy, ha amúgy igazán minden kötelékeiből kibontakozik. Eljöttek azonban az apadás' órái. A' gyanú 's kétkedés' epéje lassanként elkeseríté hitelező baráti' szájában az ingyen falatokat. Kimaradoztak házától 's asztala nem-régóta ismerős vendégeket látott, nagy részint tányérnyalókat, új 's erőltetett szerencséje' csapodár legyeit. — A' legyek' dongása nem sokáig tartott. Csiga Márton uram' csalása egy nyomába járt ismerős által napvilágra jött. A' becsület, ezen vékony elemü illat, elszállott háza' gőzköréből 's az eddig tiszta Csiganév egyszerre bukkott, 's gyalázatos lőn.

A' törvény az időben szigorú bírák előtt röviden élő szóval végzett. Csiga' vagyona csak hamar a' hitelezők' kezére került, nem csekély gondjaival a' megosztózásnak; mert az érték igen rosz arányban állott a' követelésekhez. Kimélést csupán egy barátja mutatott, ki olly titkos szándékkal sürgeté kölcsönét, hogy avval a' szerencsétlen családot némileg fölsegítse; de a becsületes Csiga ezen szándékot az által tette semmivé, hogy a' tartozást kereken eltagadta, 's az együgyű ember, ki a' pénzt gondolatlan bizodalommal, mint egynek legmeghittebb barátai közül, irás 's tanúk nélkül adá, nem volt képes követelését igazolni. Ezen eltagadás rút dolog vala Csigától 's az új pályán harmadik lépése, de olly nagy, olly messzevető, hogy azt inkább ugrásnak lehetne mondani, ha milly remek, egyszersmind olly hasznos is lett volna; de Csiga mind e' mellett bukkott ember lőn, kénytelen siránkozó családját az eddig nem ismert inség' karjai közt egy nyomorú kalibában hagyni.

105 Most már egészen jó uton volt, feltételéhez még a' vas kénytelenség is járulván, melly sürgető parancsait nem olly könnyen engedi félre magyarázni.

Ment tehát mendegélt 's útfélen egy majorra talált, mellynek lakói épen misén valának egy közel kápolnában. A' major dús gazdát 's a' szerte kalandozó baromfiak' sokasága különösen jó gazdasszonyt mutatott. „Itt nem fog ártani a' körültekintés” gondolá magában, 's körültekintett. Egy kis nádkerítésű udvarban borítók alatt 's ketreczekben látá a' háziasszony' kövér rabjait: 110 csirkét, kappant, réczét 's néhány kevély pókát, kik szabadon 's kényesen sétáltak a' borítók között. „Ez mégis sok egy háznak” gondolá 's egyszersmind eszébe jutott, hogy szegény jó hitvese egykor róka 's görény ellen panaszkodott. „Nem volt oka, felele magában, mert miből 120 élnének a' róka- 's görényfiak? Rókafiak, szegény gyermekeim, én most rókátok leszek.” 'S leoldá a' hosszú fátyol kendőt nyakáról 's a' hizott baromfiakat páronként felüzé lábaiknál fogva, majd összeköté a' kendő két végét 's nyakába akasztá 's kezében ráadásul még 125 egy pár csirkét vivén, észrevétlenül elosontott. Furcsa egy füzér vala ez: kárált, sáporogott, 's vergődött a' sokféle baromfi nyaka körül. A' zajra két kölyök kutya utána iramodott, de ezeknek ellenvetéseit egy oda vetett csirke, mellynek nyakát hirtelenében kitekerte, tökéletesen lecsillapítá. 130

Szerencsés Csiga Márton! zsákmányával nem sokára szőlőhegyet ért, melly alacson gádorú pinczéivel mintegy vendéget várólag könyökölt ki a' keskeny ösvényre. Csiga Mártonnak ez elég meghívás volt. Lement egy kuszált nádfedelű gádoron, mellynek alját egy beteg ajtó 135 zárta, még mindig elég gát becsületes 's jogtisztelő embernek; de Csiga berugá azt ajtót 's erősen lopótöközött az idegen hordókból. Igazat szólva, neki nagy szüksége is volt a' szívbátorításra; saját házából kiküszöbölve, 140 családja inségben, maga meggyalázva, jószágtalan, bolygó; de mi vala mind ez a' gyönyörhöz képest, mellyben most részesült? Mint pinczekirály ült egy felvert hordón,

kezében teli vászonkorsó, 's nyaka körül a' világ' legérdekesebb madarainak hangversenye. Dicsó élet! de úgy
145 tetszék neki, mintha a' pincze szűk kezdene lenni, szűk és setét; kisietett tehát, ki a' szabad levegőre 's a' széles világba! de egy hibás lépés a' gádor' közepében földre terítette. „Így is jó, gondolá fél eszmélettel, hisz' itt igen jó fekvésem van, olly jó, olly kellemes, igen kellemes.”
150 Mind igaz, Csiga Márton uram! de a' felső szomszéd vendégeket hoz magával az új borra; már hallik beszédek' zavaréka: jőnek, már itt is vannak! Átkozott dolog! Csiga Márton nem bira felkelni; még hallá feje körül az összevezsett 's erős horkantásai által felijesztett
155 állatok' vagdalkozásait, még mintha kedve jött volna az eltávozásra, midőn eszmélete egy pillantatra megszűnt 's egy másik pillanatban olly sűrű kopogatást érze maga körül, hogy lehetetlen vala a' dolgot tovább félre értenie. A' felszomszédi gyülekezet megfosztá őt nyakékeségétől,
160 's mint tolvajt, pinczetörőt agyba főbe veré, ezen kedves foglalatosságában mindaddig munkálódván, míg Markus, a' fölvert pincze' gazdája kocsián megérkezett. Ennek, mint tulajdonosnak, úgy hívék, több joga van a' döntéshez, miért is késedelem nélkül, noha nem örömet, kezéhez szolgáltaták; de Markus szemébe nézván
165 a' bűnösnek, mindnyájok' bámultára így szóla hozzá: „Ej, ej! nemzetes uram, az isten' szerelmiért, hogy' jutott ezen sajnálatos állapotra? soha! soha! — No' hát kendtek mit áll mint a' bálvány? Jobb bizony, segítsék fel a' nemzetes urat a' szekérre.” Csiga Márton, világos jeleivel a' meghökkenésnek emelői' részéről, a' kocsira segítettett. A' derék Markus azonnal elhajtott, pinczéjét tárva nyitva hagyván. A' feljőzanodott Csiga később
170 kezdé eszmélni új gazdájára, ki nála egykor, mint nyomtató dolgozott, őt jó körülményeiben ismerte, 's noha mostani helyzetét meg nem foghatá, mégis természeti jó érzésből olly kiméletes volt, hogy ezen változás' okairól nem kérdezősködék.

Ezen kimélet 's a' szivesség, mellyel honn ápolta, egy
180 pillantatra megrendíték emberünket; de már benne volt:

új mesterségét folytatnia kellett. Másnap már korán reggel úton vala 's a' kocsiáról visszafutó Markussal találkozott, ki héti vásárra indulván, valamit honn talált fejlejtteni. A' szekér eladó gabonával bőven megrakva, 's
185 előtte jó két barna pej. Csiga gondolá: „Evvvel nem ártana haza hajtani, családom szép hasznát vehetné.” S felült 's köszönet fejében elhajtott, olly gyorsan, a' mint csak lehetett. A' szegény Markus lova- 's kocsiának csak hült helyét találá.

190 Csiga eddigi szép tapasztalásainak némelly árnyék oldala is volt: kiküszöböltetés, gyalázat, 's a' kék foltok testén mind azon díszes nevezetek' emlékezetével, melylyeket a' pincze-gádori döngetés közben hallott; de mind ez inkább ingerlé, mint hogy csüggesztené; leg-
195 alább ollyasmit érte lelkében, mi kész vala még sokkal terhesebb viszályokkal szembe szállani. Legközelebbi célja volt, mint mondók, haza szállítani a' gabonát; de útjában egy népes mezővárosra talált, melly felé minden-
nünnen gyalog és szekéren emberek toldultak. Országos vásár volt, ellen nem állhata a' sokadalom' csábjainak.
200 Beállott tehát a' gabona-piaczra, 's a' gabonán, nem sokat alkudozván, csak hamar túlادott; majd a' lóvásárra ment 's lovait szekerestül jó áron eladá. Most már gyalog, de pénzes ember volt. Tisztességes ruhát vásárla magának, zsibárosnak adván el a' kopottakat. Csupán láb-
205 belie volt még szakadozott, és fakó kalpagja nem igen illő a' díszes öltözethez. Csizmadiák közé ment tehát 's felhúzván egy pár karcsú sárga csizmát, épen fizetni akart, midőn észre vevé, hogy a' csizmadia többi vevőivel igen élénk alkudozásba merült. Csiga szerencsésen
210 odább állott, rosz saruit cserében hagyván az újakért.

Ez az eredeti vásármód neki nagyon tetszett, 's igen báná oktalanságát, hogy egyéb ruháit is nem cserében vette. De még hibázott a' kalpag. Kialkudott tehát egy
215 szép aranyforgós 's kolcsagos nyuszt kalpagot 's fejébe nyomván, árát már le is olvasta, de látva, hogy a' szűcs épen inasát pofozza, ismét besepre a' pénzt 's sarkfordulással eltűnt az áros' szeme elől; de itt már rosszúl sike-

rúlt a' csere. Az áros észre vevé a' cselet, 's minthogy
220 különben is ütő kedvében volt, utána eredvén egy heve-
ró sátorfával, olyat húzott válla közé, hogy szegény Csi-
ga szédülten nyúlt el a' sátorok mellett. Ez már kemény
csapás volt; de Csiga nagy nehezen felkászálódott, 's a'
225 mint körülnéze, észre vevé, hogy a' szűcs sátora üres.
A' szűcs tudniillik, tűz támadván a' sátorok között, ol-
tani vagy nézni eltávozék, 's holmiét az imént megpo-
fozott inasra bízta; de a' pof-dijjal lekötelezett inast
szinte kicsalta a' kíváncsiság. A' sátorban tehát Csiga
lőn az úr, 's a' legkalmáribb készséggel zsákmányra bo-
230 csátott mindent, mi keze alá került. Vevőinek, kik épen
számosan jöttek, mindent a' legelső áron adott, 's a' bol-
tot csak nem felényire kiüríté. Már ideje vala, hogy men-
jen; fejébe csapá tehát az imént olly kárhozatos kalpa-
got, 's mint rakott méh távozott el, nem felejtvén fakó
235 kalpagját boszontásúl a' sátorban hagyni. Most még egy
nyergelt rőt paripát köte el egy kocsi' farától 's nyeregbe
vetvén magát „mint ama' könnyű köd forgó szél előtt”
nagy hirtelen eltűnt a' vásárból, a' kárvallottak' kurjon-
gatásit messze háta megett hagyván.
240 „Ezentúl finomabban fogjuk űzni mesterségünket”
gondolá Csiga, mint a' szabadra kijutott, mert tarkója
még fájdalmasan égett 's a' pinczei kék foltok csak las-
san tűnedeztek.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy Csiga Márton magas,
245 száraz, halovány ember volt, eleven barna szemű, nagy
tömött dereske üstökkel homlokán, 's öltözete: kék nad-
rág, zöld mente, sárga dolmány. Mint úri lovag a' merre
járt, mindenütt szívesen fogadtatott vendégül, becsületes
jó képe lévén ajánló levele. Örömezt hallgatták tréfás
250 beszédeit, 's néha vakmerő volt saját történetét is elbe-
szélni, melly mindenkinek olly rendkívül tetszett, hogy
igen ohajtották a' furcsa hősnek ismeretségét, melly
azonban sokszor drágába került, itt egy arany kupa,
amott egy ezüst tál, vagy más drága szer veszvén el
255 a' gazdag asztalokról. Mind azokat Csiga szedegette fel
's örök emlékül megtartá magának.

De szerencséjének, úgy szólva, virágában utól érte a' honvágy. Eszébe jutott szegény siránkozó neje, ügyefogyott gyermekei, 's most már valódi eltökélt szándékkal haza felé indult. Útja nem csak szerencsés, de kellemes is volt. Az ifju tavasz hévvel ölelé a' menyasszonynya öltöztetett földet, az erdő-magány' álmait madár és patkzaj zengé és suttogá el a' késő vándornak. 'S ezen boldog vándor Csiga Márton úr volt. — Baj! hogy az erdő' kellemeit mások is ízlelték. Egy csapat útonálló fülelt a' zöld lombok alatt 's az elandalodott Csiga körül villámgyorsasággal egy nem kívánatos koszorút kerített. „Erszényedet vagy szemedet!” dörgött egyszerre hat poklitorokból. De Csiga hamar feltalálá magát. „Sem szemet, sem erszényemet, ti gazemberek!” kiáltá önzéssel; „hol hallottátok, hogy holló kivájta volna hollótársa' szemét? A' holdvilágra mondom hátrább! vagy összegázollak.” 'S ezen czélirányos beszéd után leszökék lováról. „Tartsd lovamat gaz kölyök!” szóla egy szurtos ficzkónak, 's a' szemlátomást meghökkent rablókhoz egy kimerítőbb beszédet intéze, mellyben saját viszontagságait szótól szóra előadá. A' beszéd megtevé hatását. Elragadtatva kiálták őt vezéröknek 's engedelmet fogadának minden parancsinak. De Csiga józan szerénységgel mérsékelé a' váratlan szerencsét, 's vezér helyett orgazdának ajánlkozott. Igen! 's az orgazda bőven 's boldogságban élt családjával, mellyet a' legnagyobb nyomorúságból ismét magához vón.

Egy kis völgyi lak állott az erdők között, mellyet sétét tekintetű férfiak látogatának meg, kiket ingyen, 's busásan kelle megvendégelni, noha üres kézzel jöttek, 's gyorsan és titkon odább segíteni, vagy elrejtteni, ha szorult a' kapcza. A' ház' bősége azonban mintegy apadatlan forrásból látszék helyre állni, sőt a' gyarapodás naponként szembetűnőbb lón. — Ezen kis lak Csiga Mártoné volt. Itt élt ő a' világtól 's annak zajos örömeitől elvonulva, titkos foglalkozásinak teljes divatjában. 'S mégis, ki ne csodálkozzék a' bal fordulaton? egyszer csak azon vevé magát észre, hogy akasztani viszik. — De erre egy

205 borzasztó tévedés szolgáltata okot és alkalmat, mellynek története következőleg jegyeztetik fel irástudók által 's kikiáltatott a' törvényfa mellett.

Későn és fáradtan egy kopott kék mentéjü útas jött egykor a' magányos völgyi lakhoz 's éjjeli szállást kért.

300 A' gazda egy ferde pillantással keresztül látá az embert 's domború tüszőt fedezte fel a' kopott kék mente alatt, 's a' tüsző kedvéért megadá a' szállást. A' szállás egy elhagyott szűk kamara volt a' ház' végében, rosz repedezett ajtóval 's egy gömbölyű ablakkal, mellynek rongyos

305 lantornáján kénye szerint ki- 's bejárt a' szél. Benne egy alacsony lésza 's egy a' falhoz támasztott három lábú asztal volt a' bútor, 's ez utóbbira raká le vándorunk ruháit, tüszőjét az ágyba feje alá tevén. Mind a' mellett hogy fáradt volt, nem tudott alunni. Hihetőleg a' ház' magányossága, az erőltetett csend belsejében 's a' gazda' vészjósló tekintete nem hagyák alunni. 'S ím más felől jött a' veszedelem. Az ablak körül motozást hallott, majd, úgy tetszék, egy kéz nyúla be a' szakadt lantornán, kinyitá az ablakot 's rövid kapaszkodás után lassú

315 suhanás következék. Az útas már ekkor az ágy alatt fekött. Az új vendég egyenesen, 's minden készülődés nélkül ágyra veté magát, 's néhány percz mulva hangosan hortyogott. Az útas kínos tanakodásban szorongott az alacsony ágy alatt. Ekkor mécsvilág hata be az ajtó' repedésein, majd suttogás 's hallgatóság közben e' szó hallatott „aluszik!” Most lassan megnyilék az ajtó 's két mezétlábos ember suhant az ágy felé. Az alvó rövid küzdés 's elnyomatott kiáltozás után megfojtatott. „A' tüsző nincs ruhái között” monda most kissé fennebb hangon az egyik mezétlábos, ki az asztalon keresgélt. „Feje

325 alatt van” monda a' másik, kinek szavában az utas gazdájára ismert. Most még egyszer az ágyhoz jöttek mind ketten, felvont lélekzettel hallgatóztak egy ideig. „Megghalt” mondának rémes megnyugovással, 's elvivék a tüszőt feje alól, magok után zárva kívülről az ajtót, midőn eltávoztak. Az utas irtózáttal bútt elő az ágy alól, melylyen holt ember fekött; nyakába veté hirtelen mentéjét

330

's nagy bajjal átfúrta magát a' kis körű ablakon, hol hi-
hetőleg karcsú szobatársa könnyen suhana be, 's elsiete
335 a' veszélyes háztól.

Setét vala az éj 's a' ház zajtalan. Csupán a' pajta'
kapuján hatott ki egy kis világosság. Ott ült fáklya' vi-
lágánál a' gazda egyik szolgájával, 's leterített ponyvára
egy vaskos tüszőből arany 's ezüst pénzeket olvasgatott
340 elő. Rosz lelkiösméretükön kívül egyedül az éjféli' kísér-
tetes csende volt tanújok, midőn a' kapu halkán betola-
ték 's előttök állt kopott kék mentéjében a' kirabolt ván-
dor. A' két czimbora hajborzadva hökkent vissza a' holt-
nak vélt embertől, csak akkor jövének némikép észre,
345 midőn a' királyi őrcsapattól, melyet az útas szerencséjé-
re épen úton talált 's magával ide hozza, mint rablók és
gyilkosok elfogatának, kezök szíjakkal hátra kötöz-
tétvén. Nem tagadhaták a' rablást 's a' szándékolt gyilko-
lást; melly, mint most hinni kezdék, nem sikerült. — De
350 most következék a' legiszonyatosb. A' két gonosztevő
bekísérteték fáklyavilágnál a' kis kamarába, 's ott fekütt
a' megfojtott ember, borzasztóan kimeredt szemekkel;
nyakán és arczain szederjes kék foltok . A' megfoj-
tott ember a' házigazda' tulajdon fia volt, ki estennen
355 szomszéd falubeli kedveséhez szökék 's onnan visszatér-
ve, hogy zajt ne csináljon az udvaron, az ablakon által
ezen elhagyott kamarába vonult. A' gonosz atya tulaj-
don gyermekét fojtá meg.

„Halljátok, nép és emberek! itt áll a' gonosztevő Csiga
360 Márton, orgazda és gyilkos, ki most, érdemlett büntetésül
's mások' rettentő példájára, a' törvény és igazság' nevé-
ben kötél által ki fog végeztetni.” — Eddig a' történet.

Most tehát tudjuk, miért köttetett fel Csiga; de úgy
tetszék, mintha lába még a' földet érintené 's nyakán a'
365 kötél nem szorítaná el minden lélekzetét. Az életből még
egy kis eszmélete maradt, de csak annyi, hogy kimond-
hatatlan kinjait érezze. Érzette a' halált 's nem halha-
tott meg. A' bakó, egyik titkos czimborája, néhány
percz mulva levágá őt az átkozott fáról; de reá nézve
370 ezen néhány percz' kínaiban évek' milliója volt.

Midőn eszére tért, magát teljes bátorságban czimborái között találta fel egy latorbarlang előtt. A' czimborák nem örvendetes újságot mondanak neki. Felesége bújában fia után halt, leánya a' klastromot választá menedé-
375 kűl. „Így jó, gondolá Csiga borzasztó hidegen, most magam' ura vagyok; de ezen szövetségűl meg kell szabadulnom.” — 'S megszabadult. Egy egészen ismeretlen tájra vonult el az ország' széle felé, annyi pénzzel, mennyit
380 egy háts ló vihetett. 'S e' pénzt czimboráinak rábizott kincseiből orzá el, midőn azok rabláson valának.

Új lakhelyén úgy leljük őt fel, mint független embert, kinek bő vagyona, józan világos esze, feddetlen magaviselete nagy tekintetet szerzenek. Nem sokára bíró-választás jött 's a' sors ötlet érte. Most már legfőbb fokán
385 vala vágyainak; mert úgy hívé, eddigi baleseteit a' gazság' ösvényén, csupán ügyetlenségének, durva fogásainak 's alacsony helyzetének kell tulajdonítania; ellenben most bírása mások' tetteinek, élet, vagyon 's becsület' ura, fölül vala, úgy vélé, a' törvényen 's emberek'
390 itéletén.

Azonban a' sok keserű tapasztaláson okultat most azon bölcsesség vezeté, hogy csíneit a' legszabályszerűbb igazság' színébe tudta öltöztetni. Ajándékot nem fogada el, ha ügyetlenül adták; köz háborodásban haragot és
395 halált villámlott a' gonosztevők ellen; de gazdag adományért kimenté, vagy megszökteté őket, mihelyt azt nyilvánosság' veszélye nélkül teheté. Kihallgatott minden szegényt, de örömeztobb a' szép folyamodónékat; mosolygások, nyájas ígéreteik súly valának a' mérleg-csészében. A' hatalmasok' szavára pedig kivétel nélkül hallgatott, 's honfitársai' élete 's vagyona, sőt az illethetetlen becsület is, gyűrű levének ujjain, mellyet megróhatlan-
400 sága' érzetében játszva forgatott.

'S ez mind igen kellemes, igen boldog élet lehete, ha
405 Csiga Mártonunkat, ki most magát Tiló Péternek hivata, egy rendkívüli tünemény nem háborgatná. E' tünemény pedig egy magas, száraz, halovány ember volt, eleven barna szemű, nagy tömött dereske üstökkel homlo-

ka' csúcsán, kinek feltűnő öltözete' színei: zöld, kék és
410 sárga.

Ezen úri ember arról vádolták hogy egy szegény
pórnak, ki őt éjjeli szállásra befogadá, lovait 's gaboná-
val terhelt kocsiját eltulajdonította. A' vádat a' szegény
415 Markus tevé. A' vádlott magas, száraz ember iszonyato-
san hasonló vala Csiga, most Tiló Péterünkhöz, 's a'
mint vele szemközt állott, kikerülhetetlen szemeit jelen-
tőleg arczára szegezve, úgy tetszék a' lelke' belsejéig meg-
döbrent bírónak, mintha saját megtestesült lelkiösmére-
tét látná maga előtt. Elképzélhetni, mint sietett a' kár-
420 vallott embert tiszszerezen is kielégíteni; irtóztató képmá-
sának pedig halálos fenyegetés alatt meghagyá, hogy
ezen vidék felé még csak képpel se forduljon többé.

A' baj ennyiben el lett volna igazítva; de lelke előtt
állott az ijesztő képmás, mellynek vérfagylaló tekintete
425 nem hagyá nyugonni. Már a' megtérésről is gondolko-
zott: szegény, klastromba futott leányával ki akart bé-
külni; kegyes, adakozó lőn; a' szegények iránti kevély
rátartását nyájasságra változtatá; nem örömet monda
ki kemény ítéletet; irtózni kezdett hivatalától; sőt arról
430 lemondani eltökélt szándéka lőn. De még hivatalában
egy istentelen büntét fölött kelle ítéletet mondania.

Nyílt törvényszék volt. A' tanú egy kopott kék mentés
ember, szembetűnő bontakozottsággal ruházatján 's ijed-
ségtől dúlt arczczal belépe, 's vádat tőn egy gyilkosra,
435 ki őt akarván pénzéért megölni, helyette tulajdon fiát
fojtotta meg. — Az olvasó ismerni fogja a' vádlót; ez
épen azon kopott kék mentés útas volt, ki a' magányos
völgyi laknál éjjeli szállást kért. — A' vádlott, kinek fel-
tűnő ruha-színei: kék, zöld és sárga voltak, egy magas,
440 száraz, barna ember vala, rémséges képmása bírónknak,
ki már a' szegény Markus' vádjától is feldöbbenvén,
most csaknem holtra dermedt székében üstöke felbor-
zadva, elfordíthatatlan szemei a' vádlottra meredten, ki-
nek fagyos tekintete most még fenyegetőbb volt. A' gyil-
445 kos semmit sem tagadott, szavai mardosón hangzának
vissza a' bíró' kebelében; úgy tetszék, mintha lelkiösmé-

retét hallaná fennszóval beszélni, hidegen, kísértetileg, borzasztó igazán, 's bár halkan, de oly hallhatólag, hogy a' kő is megértené. A' bíró aléltan vitették ki a' gyűlésből.

450 A' gyilkos halálra ítélték. A' bíró azon gondolattal, hogy a' halál megmentendi ezen irtózatossággától, lassanként erőt veve öldölkő kínain, maga mondá ki az ítéletet, 's midőn a' vesszőt eltöré fölötte, úgy látszék, mintha szíve megkönnyebbült volna. De ezen pillanatban

455 elhagyá őreit a' vádlott, egy szökkenéssel a' bíró előtt termett, 's ezen szókkal: „te akarsz engem halálra ítélni, nyomorú?” nyakon fogván háríthatlan erővel kiragadá a' bámuló gyűlésből.

Egy pillanat, 's túl az életen, túl a' világokon az örök

460 bíró előtt állottanak, kinek szemeiben a' mindentudás' sugára tündökölt. Csiga úgy tetszék magának, mint egy üvegmű, mellynek legbelsőbb redői, legmélyebb rejtekei, a' bűnnek 's rossz akaratnak minden titkaival tártan állanak a' világ' szeme előtt. Hallá a' számadásra hívó égi

465 kürt' harsogását, melly egy világot vala képes felverni sírja' álmaiból; az ítélet' napját látá feljöni rémitő világa' özönében, 's villogó fegyverű égiei között az igaz, csalhatatlan bírót. Egy örök pillanatát élé a' megsemmisedésnek.

Az igaz bíró bal felé intett, 's ő két kalánfülü angyal

470 által ragadtaték el a' setét ország felé. Már látá a' kérelhetetlen pokol' vereslő lángjait, közöttük a' kínozók' 's kínozottak' iszonyatos alakjait, 's halla fogcsikorgatást s nyögéseket, mint egy egy fájdalommal megrakodott szélvész. Tágas 's feneketlen vala az iszony' helye, mellybe ő

475 egy magas szirtfokról néze le rémüléstől kialudt szemekkel; már szédült 's hanyatthomlok bukó félben vala az örök kárhozatra, midőn egy hangos rikoltásra — felébredett.

Bocsánat, drága olvasók! ezen igen sűrűen, de talán most nem helyén kívül elkövetett csínért; a' mi jó Csiga,

480 másképen Tiló Péterünk valóban álmodott, 's ezen szép és rút dolgok ötlet csak álmában érték. Annyi bizonyos, hogy nem csak becsületes ember volt, hanem annak is tudatott, miért is egy népes városban bírónak választaték. Választatása' örömeiben pedig nagy vendégséget

485 adott, 's lón evés és ivás, határtalan! A' megterhelt gyomor, 's új hivatalának nagy és nyomos végig-gondolása, mi csoda, ha illy tarka bőru álmokat szülnének? Úgy tet-
szék álmában, mint ha kedves kandallója mellett elmél-
kedtében unalom szállná meg, az unalom gondolatokat
490 szült, rokonokat új hivatalával; a' gondolatok utólérhe-
tetlen szellemi gyorsasággal ragadák őt életem és világo-
kon által, 's ki tudja, hol állott volna meg, ha a' fenn
megirt rikoltás fülébe nem zeng vala? A' jótévő rikoltás
pedig az éjjeli őr' torkából eredett, ki az új biró' tiszte-
495 letére 's részint hivatalbeli pontosságának bizonyítá-
sára, épen ablaka alatt ordítá el a' reggeli négy órát.

Csiga csak nagy nehezen térhete magához. Nehogy
újabb kisértetbe essék, fölkelt, 's fölkelté háznépét. 'S
midőn ép, szorgalmas nejét, kit megholtnak, szép szőke
500 legény fiát, kit megfojtottnak álmódott, 's hamis barna
leánykáját, borzaskán anyjához simulva, maga körül lá-
tá, könnybe lábadtak szemei, örömtől és hálától, hogy
mind az, mi lelkét annyira elgyötré, csak tűnő álom volt.
Álmát azonban sokszor elbeszélé társaságokban, 's azt
505 egy irástudó, mint ha valóságos történet volna, megvál-
toztatott nevekkel 's némi kiegyengetéssel írásba foglal-
ta. Így adjuk mi is híven, csupán a' nevek' visszaállítá-
sával, az álom-történetet, megjegyezvén, hogy Csiga
Márton birói hivatalát — nem úgy mint álmában —
510 emberül viselé. Oktatója inkább mint büntetője a' meg-
tévedettnek, iskolává tevé a' fogházat, mellyből vadak
helyett nem ritkán emberek, gyógyházzá, honnan erköl-
csi betegek helyett ép 's jó lelkü polgárok jöttek ki.
Mindennemű itélethozásban pedig szigorú vala: sem szép
515 szavak, adomány, sem akárki' haragja által nem tánto-
rítható. Hivatalán kívül elmés, vidám társalkodó, 's
nem lebecsátkozólag kevély, hanem valódilag szives az
alá rendeltékhez, ha megérdemelték; de különösen nyá-
jasnak 's adakozónak mutatkozott a' buzgó éjör iránt,
520 azon nyilvános kedvezéssel, hogy ezentúl az ablaktól
egy kevéssel távolabb kiálthatja el éjjeli óráit, kivévén,
ha a' háznál vendégség adatik.

SZÉL ÚRFI.

(Tündér rege).

Szél úrfi megunván öreg anyja' társaságát, kinek kormánya alatt élt a' hegyek között, neki veté magát egykor a' végetlen rónának 's ott mint afféle ficzkó, ki sokáig kemény fenyíték alatt volt 's egyszerre szabaddá lesz,
5 majd vész' majd forgószél' alakjában olly pajzánul gazdálkodott, hogy az egész környéket rémülésbe hozta. Nem egy szegény vándornak süvöltözött át 'beteges köpönyegén' sőt azt gyakran nyakából ki is kerítette; de legcsintalanabbúl megforgata leány- 's asszonyokat, kiket
10 uton talált; végre már alig győzék magokat védeni 's Szél úrfi fel-felsüvöltött neveltében bajaik- és szidalmakon. Nagy mulatsága volt megtépni mindent, mihez csak férhetett 's a' merre járt, kuszált födeleket 's baglyákat hagyta maga után. Már épen haza akart fordulni,
15 midőn egy ugarra jutott, melly tele volt heverő tüskékkel és ballangkóróval.

A' hely *elátkozott ugarnak* hivaték, tulajdona *Ballépés* nevű sánta boszorkánynak, kinek pompás kastélya 's gyönyörű tömkelege állt az ugar' közepén. A' sánta banya
20 minden ártatlan leányt, ki határán bebotlott, rövid de erős szolgálat után kóróvá 's tüskévé változtatott. Találkozék azonban egy jó, töredelmes szívű leány, ki az első botlás után később vala meghalni, mint Ballépésnek tovább is szolgálni. A' szegény leányka sírját lelé, mielőtt
25 hervataggá lenne. A' kis sírhalmot *töredelmes szív'* halmának nevezik. A' töredelmes szív minden évben fellobban egyszer, 's melly kóró ekkor az elátkozott ugaron hozzá ér 's megég, vissza veszi előbbi alakját 's örökre megtisztul

- vérszín lángjaiban, egyszersmind vissza adatik azoknak,
30 kiktől botlása által elszakasztatott. Ekkor a' kétségbe
esett szülék, a' meggyalázott rokonok, az elkeserült szere-
tő, ismét visszatérnek 's a' viszontlátásnak egy váratlan
ünnepe áll be, mellyre mosolyogva néznek magok az égiek.
- Midőn Szél úrfi az ugaron megjelent, fájdalmasan
35 jajdúltak fel előtte a' kórók 's mint egy egy felriasztott
nyúl, vagy mint kerék, melly magában minden tengely
nélkül forog, futásnak eredve nyargalták be a' térséges
avart. Szél úrfinak a' multság kimondhatatlanul tet-
zett. A' legbohóbb szeszélylyel kergeté a' szegény tüské-
40 ket, mellyek sebes futásban előtte fel-feltünedeztek. Ker-
getőzés közben fölvere egy kis ballangkórót is, melly még
szinte zöld volt a' fiatalságtól, mintha csak most szakadt
volna le tövéről. A' mint ez a' kis tüske megindult, olly
fájdalomteli volt jajdulása, hogy Szél úrfi minden hideg-
45 vérüsége mellett is csaknem könyekre olvadtott. Képzél-
hetni, hogy felhagyott szilaj multságával; mind a'
mellett igen ohajtotta volna a' kis ballangot magáévá
tenni, miért is lassan, mintegy lábhegyen közelíte hozzá;
de a' kis tüske minden lebbenésre egyet karikázott 's
50 odább odább suhant üldözője elől. Szél úrfi most már nem
vevé tréfára a' dolgot, minden erejéből neki iramodott 's
vihar gyanánt kergeté a' síró ballangot, melly előtte
utólérhetetlen gyorsasággal futott az avaron. A' ballang
még most is futna 's Szél úrfi bizonyosan még most is
55 kergetné, ha a' töredelmes szív' lángja előttök fel nem
lobban vala. A' sebesen üzött ballang egyenesen a' tűz'
közepébe rohant, 's annak lángjaitól megragadtaték.
Most szivrepesztő sohajtás hallatott a' lángok közl 's
utána dal, a' legkeserűbb megbánás 's töredelmesség
60 hangjain, mellynek megrendítő szavai tisztán valának
érthetők. A' dal így hangzék:

Hogy elhagyám, erény,
Szent útat,
Mi lélekgyilkoló
Az öntudat!

65

Oh szív repedj meg,
Órúlj meg ész;
Ne tudd, ne érezd,
Mi kín emészt.

70 Szél úrfinak szüksége lön egész férfiuságára, hogy össze ne rogyjon. De ő, ha nem bátor, legalább vakmerő legényke volt. Nem csak le nem rogyott tehát, hanem a' kis tüske után rohant, hogy azt a' tűzből kimentse.

A' tűz varázsa azonban őt is megragadá, 's most két
75 fehér füstfelleg emelkedék a' lángok közül, mellyek lassanként emberi képre alakodának.

Miben fogadjunk? egyik felhőből egy gyönyörű leányka kerekedik, a' szépek' legszőkébbike 's a' szőkék legszebbike, kinek bűvös szemeiben egy kis eget talált fel a'
80 szerelem, kéket és tisztát, mint a' menny maga. Igen! az egyik felhő csakugyan illy kedves kis jószágot állított elő, szőkét és kék szeműt, ah — De hogy az időt hiába ne töltsük, a' másik felhő férfialakot kezdé öltetni magára; ez pedig Szél úrfi volt. Szél úrfi, kinek megfoghatatlan

85 tagjai eddig csupa semmiből állottak, most egy izmos, fűge siheder lön, 's valami mondhatatlan érzet fogá el, midőn az annyi jó 's rossz, édes és keserű vágyaknak kútfeje, a' szilaj, fajtalan vér megindult ereiben. Úgy látszik, mintha mind azon kék és gyönyör, mellyek' tűnő árnyait

90 eddig csak kergeté, most mintegy varázserővel le volnának kötve szilárd tagjaiba, 's kifejezhetővé 's éldelhetővé téve azok' érzékei által. Ezen érzetében sok nevetséges dolgokat követe el. Kinyújtá kezét, ezen tolvajkampót, megtapogató tagjait, 's mint örvende szilárdságokon!

95 Pezsgő pirosság deríté arczeit; szemeiben meglepetés, bámulat, öröm tükrözének, midőn a' gyönyörű leánykát maga előtt látá.

Az pedig úgy nézé őt, mint azon ifjat, kit szerete, kit örökre elvesztettnek hive 's ki most ismét előtte állt,
100 mind azon hódoló vidorságával ifju erejének, melly őt rabbá tevé. A' leányka tehát nem csak megtisztultan visszavevé előbbi alakját, hanem kárpotlás gyanánt

szenvedéséért testesülve látá legforróbb kivánságát is; mert azon alak, melyet Szél úrfi vón magára, tökéletesen
105 Petőhöz hasonlítá, azon ifjuhoz, kit egykor szerete.

Szél úrfi nem volt ostoba, legalább nem ügyetlen. Ő már honn az ősi bérczeken is úzte a' szerelmeskedést. Tavaszillat, Rózsalél, Fűszag, Liliompára kisasszonyok sokat mondhatnának csapodárságáról, kiket több ízben
110 csábítgata 's hitetlenül oda hagyogatott; mind ezen bőséges gyakorlat mellett azonban most igen újoncznak lát-szék 's úgy vala újdon, nem ismert 's eddig nem érzett tagjaival, mint fegyverekkel vagyunk, melyek forgasát nem tanultuk: teljességgel nem tudá velők bänni, vagy
115 a' mit tön, nevetségesen és fonákul tevé; mit igen természetesnek fogunk találni, ha meggondoljuk, hogy most minden gondolatának, vágyainak, egy egy darab hús: kéz, láb 'stb állának ellent, holott előbbi állapotában legkisebb akaratjának a' szellem' könnyű 's gátolhatlan
120 gyorsasága volt szolgálatára. De nehogy igen elmerüljünk, lássuk, hogy' boldogult 's mik voltak első tapasztalásai. Szél úrfit legelőbb is a' gyönyörű kék szem ragadá el: kinyujtá tehát egyik úját, hogy érintés által megtudja, mi az? A' leányka természetesen nem hagyá véghez
125 vinni e' kísérletet (experimentum) 's hátra vonult. Szél úrfi észrevevé a' leány' szemeiben a' neheztelést, lábaihoz borult, mint valaha Tavaszillatéhoz 's egy forró csókkal akará engesztelni a' megbántódottat. A' leány ismét vonakodott, de Szél úrfi már megragadá a' parányi fehér
130 lábak' egyikét 's csitt csatt! a' csók már rajta volt; azon csapás is járulván hozzá, hogy küzdés közben a' leányka elveszté a' súlyegyent. Az esés által összebonyolódott hajfürtök a' legcsábítóbb zavarban ömlék körül tajték kebelét. Szél úrfit ezen látás valamint egy felől
135 gyönyörködteté, úgy más részt nagy zavarba hozta, melly még inkább nevedett, midőn az elesett leány föltámaszkodva fél boszúsan szóla hozzá: „Ugyan Pető, mi jut eszedbe, hogy így pajzánkodol? már most emelj fel, ha elejtettél.” Szél úrfi, kinek eddig minden mondott 's
140 hallott beszéde inkább sejthető, mint világos értelmű

su sugalomból állott, most ezen néhány szó által szinte
 megigéztetett: annyira új és kedves vala neki e' csengő,
 e' e' valódi szózat. Azonban a' segítségért ese lező kis kéz ki
 v: vala nyujtva, 's már ezt Szél úrfinak se n lehet féle
 145 ér értenie. Megfogá a' kis puha kezeket 's e' őbbi ügyetlen
 fo fogásain okulva, most a' legnagyobb vigyá: attal emelé fel
 a' a' kedves leánykát. De a' legelőször illetett leánykéz'
 ro rokon szorítása, az éltető meleg, melly a: által minden
 er erein előmlött, előérzetét adák a' gyönyörök, ezen földi
 150 üt üdvnek, mellyet még nem ismert. Csak azt említjük
 rő röviden, hogy Szél úrfi lassanként beletanult új helyeze-
 té tébe; kitalálta, hogy a' szemmel nézni, a' f: llyel hallani, a'
 k kézzel tapintani kell, 's hol láthatott volna szebb szemet
 's 's alakot, mint melly előtte állt? hol hallhatott volna kel-
 155 le lemesz szózatot? hol a' kezek, mellyek ill: tése neki bold-
 do dogitóbb lehetett volna? Még azt is gyanította, hogy a'
 cs csók a' piros ajkakra tán legjobban illeék 's im! a'
 te tapasztalás meg nem hazudtolá; az ajak edes volt, édes
 m mint a' paradicsom méze. Még csupán a' beszéd' tehet-
 160 sé ségével nem élt, noha, mint látni fogjuk, abba elégerős volt.
 „Jó Petőm! te fölkerestél engem!” Így: szóla a' szép
 h: hölgy érzékenyülten.
 „Petőm, gyönyörű? 's én a' te Petőd vagyok, leány?”
 „Ah Pető! te csak enyelgesz Cselével; te Cselédet többé
 165 ne nem ismered.”
 „Világ' Cseléje, gyönyörű teremtés, én 'ne ismerjelek?
 Is ismerlek, akarlak ismerni, ha ezen ismer: tség egy hal-
 ha hatatlanságba kerülne is. Mit akarsz, mit parancsolsz, te
 sz szóke paradicsom? Elhozom neked India' fűszereit,
 170 (S (Szél úrfi azt hívé, hogy most is olly könr: yen barangol-
 ha hat) el azon illatot, mellyben az alkotó lé: kzik. Cselém,
 gy gyönyöröm!” Csele magán kívül vala ör: mében; feléje
 fo fordítá anygali szeméit, mellyekből könnyek perdültek ki.
 „I „Pető, te megbocsátasz nekem?”
 175 „Ha megbocsátok-e? Tedd semmivé a' világot, Csele,
 s' s' én megbocsátok neked, csak hogy enyém maradj”
 sz szóla Szél úrfi elragadtatva, 's Csele' fúrteivel körülfoná
 ny nyakát.

„Ah Pető! — monda kevés szünet után Csele, — ha én
180 neked mind elmondanám, miket szenvedtem! Azt mon-
dák, hogy te szívszakadva várakozol reám, hogy csak
egyszer, utószor látni akarsz, mielőtt örökre elhagynál.
Én rohantam, repültem a' csalfa ház felé, hogy lássalak.
Kik valának ott, mint éltem közöttük, el nem mondha-
185 tom; ne adja isten, hogy valaha el birjam mondani.
Őrjögéssé válik ott az öröm, fertelemmé a' legédesebb
gyönyör 's mint fáj a' lélek romlása' érzetében, mi sajga-
tók gyógyíthatatlan sebei! Óh, hála neked nagy ég! hogy
190 mind ezek csak álomként, csak a' képzelet' fátyolában
tűnnek fel elmémbe, hogy mind azon bűnt és kínokat
magaménak nem mondhatom többé! Én ismét tied
vagyok, Pető, tied mind örökre!” monda kedvese' nya-
kába borulva Csele, 's az, mint képzelhető, a' legmagasb
gyönyörrel fogadá ezen ömledezést.

195 „Igen, Csele, — monda Szél úrfi ünnepélyesen — eskü-
szöm (Szél úrfi már Tavaszillat, Rózsalél 'stb kisasszo-
nyoknál is sokat esküdözött, 's így az esküvés neki épen
nem volt újság) esküszöm ezen tiszta lángra, hogy örökké
a' tied maradok.”

200 Ha bizhatnánk, hogy Szél úrfi ezen esküt becsületesen
meg fogja tartani, alkalmasint bezárhatnók a' történetet;
de mivel egy kis kétségünk van benne, szükségesnek tart-
juk lépteit tovább is kísérni.

Még folyvást lobogott a' láng 's most Csele kifejtőzék
205 kedvese' karjai közül 's a' boldogtalan kórókból egy nya-
lábot a' tűzbe vetett. Legottan füstfelhők emelkedének,
's Szél úrfi' nem csekély multságára 's Csele' szívbeli
örömére, nő- 's leányalakok állottak elő: szép 's rút ve-
gyest, 's nem ritkán vénebbek, kiknek erényök korokkal
210 együtt kezde hanyatlani, megtisztultan a' töredelmes
szív' lángjaiban 's visszadva kedveseiknek, szüleik- 's
rokonaiknak; 's gyermekeiknek a' megtévedett anyák,
mint kinek kinek ez- vagy amazzal találkozni vala leg-
forróbb kívánsága. 'S kezdődének a' nem várt találko-
215 zás' érzékeny jelenetei, midőn a' tűz hirtelen kialutt.
Kormos 's kiégett helyén a' sánta Ballépés állta most dult

ábrázatjával, kezében egy tükröt forgatván, a' szerelem'
minden csábjaival. Sikoltva futának a' megszabadultak
az átkozott ugarról, a' banya' ijesztő képe kápráztán
220 szemeikben; de sokan boldogtalan kandiságtól ingerelve,
visszatekintének 's ezeket a' tükröz' ereje visszatántorítá.
Kevés idő múlva már a' tömkeleg' ernyői között bujdos-
tanak ismét, rövid gyönyörért hosszú hervadást veendők.
De hagyjuk bujdosni a' visszaesetteket. Szél úrfi sze-
225 rencesébb volt. Minden veszedelem nélkül kivezeté
gyönyörű menyasszonyát; távol egy kis völgyi lakban
telepedék vele, 's e' magányban háborítlanul éldele mind
azt, mit a' szerelem édest 's üdvözítőt adhat.

Mi kelle több? egy kellemes, fiatal feleség a' házban,
230 mind azon véghetetlenségével a' jóakarottnak, mellyel a'
szerető nőkebel férjének áldozik, 's körül a' legregényesb
táj, mellyen a' teremtés' tiszta keze látszott. Szél úrfi
boldog ember volt. Ah de Szél úrfi állhatatlan is volt.
Hatodik évében összekelésének már unni kezdé sívó
235 gyermekeit 's a' gondos anyát, kinek ifjusága 's kellemei
gyermekeire látszának általmenni. A' hetedik évben már
kihült, kedvetlen, magába vonult lón 's többnyire házon
kívül kalandozva tölté el idejét. Hasonló kalandozás
közben egykor épen egy ugaron vadászott, midőnlába előtt
240 láng kele fel, piros mint a' vér 's magasan lobbanó. Szél
úrfi rendkívül megörült ezen rég várt tüneményen;
mert ez meggyőzé arról, hogy az elátkozott ugarra téve-
dett. Hirtelen egy nagy rakás kórót gyűjte össze, hogy
azokat egymás után fölégesse 's a' kifejlendő nőalakok
245 közül megtartsa magának a' leggyönyörűbbeket. A' leg-
első kórót, mellyet bevetett, hamar megemészté a' láng
's moraj között, melly egy zsémbelő banya' dörmögéséhez
hasonlíta, belőle egy hatalmas füstfelleg emelkedék,
mellynek alakodását Szél úrfi elnyomott lélekzettel várá.
250 A' füstfelleg kialakult 's hirtelen megragadá Szél úrfi'
bal karját, ki futó félben, az ijesztő arcz' vonalain öreg-
anyját kezdé megismerni. „Édes gyermekem, édes szép
unokám! — kiálta a' tüskéből vált aggnő, mi régen keres-
lek! Ha *Ballépés* komám asszony e' szép alkalmat kezem-

255 re nem játsza, tán örökre elvesztlek. Drága szép unokám !
 — de most haza megyünk együtt, és igen igen soká nem
 megyünk sehová." Szél úrfi irtózott 's félt egyszersmind
 öreg anyjától, kit most illy rozzantan, egész rútságában
 260 megtestesülve maga előtt látott, mennyire különbözőt
 ifju hölgyétől, kinek csak egy hajfürte országot, egy csók-
 ja mennyeket érő volt. De mit vala tenni? örömét mutatá
 's készségét a' hazamenetelre, hogy annál gyanútlanab-
 búl visszazökhessék elhagyott hitveséhez, kit ezen go-
 nosz csere után most ismét forrón és híven szerete, 's
 265 kihez, csapodárságát szívesen megbánva, most épen
 olly hön vágyott, mint imént tőle szabadulni törekedék.
 Honn öreg anyja minden kitelhető szívességgel halmozá.
 Tavaszillat, Rózsalél, Fűszag, Liliompára, Szegfűlég
 kisasszonyok nyájas örvendezéssel lengették körül; de
 270 erőtlen ajkaik' csókjai 's szellemkarjaik' hideg ölelése
 igen vékony kárpótlás valának a' durvább elemek' fiának.
 Lekiváncozott titkon az örömekhez, mellyeket elhagyott.
 Azonban az öreg anya összecsódité az egész szellemi
 rokonságot, nagy lakomát adandó véletlenül megtalált
 275 unokája' tiszteletére. — Szél úrfi irtózva nézé e rég
 nem látott tündér alakokat, mellyek híg, foszló tagjaikkal
 őt barátságosan körülolvadozák. Csak az az egy bátorítá
 valamennyire, hogy öreg anyját is magához hasonlóan
 testesülve tudá.
 280 De most két fehér lánggal töltött serleget hozza az öreg
 anyó, egyiket maga', másikat unokája' számára, mellyet
 rövid elkészöntés után kiürítének. Szél úrfi csak a' fel-
 hajtás után vevé észre, hogy lángot ivott 's megrettenve
 hajítá el magától a' serleget; de már későn volt. Kimond-
 285 hatlan kínjára észre vevé, hogy azon izmos, meleg és
 szilaj vérel pezsgő tagok, mellyek' birtokában olly sok
 gyönyörnek vala éldelője, mindinkább ritkulni kezdének,
 míg végre olly lenge 's vékonyszerű lőn, mint hajdan
 vala. A' mint ezen szomorú változást észre vevé, hango-
 290 san feljajdult vesztesége' kínjában, 's félre hártva öreg
 anyját, rokonait, magát a' szelíd Tavaszillat kisasszonyt,
 lerohana fölkeresni a' kis völgyi lakot 's szeretett hitvesét.

De szerencséje már lealkonyodott. A' völgyet kietlen vadonúl, a' házat pusztán, lakatlanúl, leégve találá.
295 Három nap süvöltöze által a' puszta teremeken, dühösen verdeste a' megmaradt ajtókat, mind hiába: nejét nem találta többé. Most bőszerűen felkerekedett: világpusztító ordítással csapa tengerre és földre 's míg ott őruít fájdalma' dühében hajókat süllesztett; itt százados fákat
300 ránta ki töveikből, tornyokat döntögetett, 's elsodrott mindent, mi útjába esett. Ezen dühödésében megfutá az egész föld' kerekét. Végre fáradtan 's haldoklólag szálla meg egy kertnek lombjain. A' kertben egy halvány szőke nőt talált, körül játszva gyönyörű, göndör haju gyermektől,
305 kinek szemei egy láthatatlan távolba látszának elmerengeni. A' szomorú szőke nő Csele volt. Ekkor összeszedé Szél úrfi minden erejét, bágyadt öleléssel körülfolyá a' kedves magzatokat 's lassú lengéssel átkele a' nő' arczaira, 's szellemi csókjaival illeté ajkát és fürteit.
310 Azon zivatarnyi erejéből, mellyel szárazon és vizen mindent felforgatott, nem marada több, mint egy sohajtás, hasonló ahhoz, melly a' megszakadó szívből emelkedik. Így enyészett el a' pihegő kebel' hullámain. Csele hallá a' szellői sohajtást 's könyük ömlének szelíd szemeiből:
315 távol barátjára, elvesztett férjére emlékezék.

EZEREGYÉJSZAKA

1. füzet

A' Szasszanidák ama régi Persa királyok' történetkönyvei, kik uradalmokat Indián, 's a' hozzá tartozó kisebb, 's nagyobb szigeteken, sőt a' Gangesen túl is messzire, egész Sínáig kiterjesztették, azt beszélük: hogy élt egykor ezen hatalmas törzökből egy király, ki korában a' legderekből fejedeleme vala. Bölcsességével, s okosságával szint' olly kedvessé tette magát alattvalóinál, mint rettenetessé szomszédai előtt vitézségének híre, 's harczható és jól gyakorlott hadainak tekintete által. Két fia volt; az idősbik *Sachriár*, atyjának méltó örököse vala, 's bírta annak minden erényeit: az ifjabbikat *Sachszenánnak* hitták, 's nem voltak bátyjánál kevesebb érdemei.

Szint' olly hosszas mint dicső uralkodása után meghalt az öreg király, és *Sachriár* lépett a' királyszékre. *Sachszenán*, kit az ország törvényei kizártak a' királyságból, 's magányos emberként kellett élnie, nem irigylette bátyja' szerencsését, hanem minden módon iparkodott annak tetszeni. Nem volt nehéz ezt elérnie. *Sachriár*, ki mint testvérét is szerette, megörült tetszetes magaviseletén, 's a' testvéri szeretet' teljességében megosztá vele birodalmát, 's Nagy Tatár Országot adta neki. *Sachszenán*, nemsokára elúta az azt birtokba venni, 's Szamarkándban, ezen ország fővárosában tartotta udvarát.

Tíz éve telt már, hogy a' két király egymástól elvált, 's ekkor *Sachriár*, ki öccsét szerette volna ismét látni, azt határozta: hogy hozzá követet küldjön, s látogatóul meghíja. Ezen követségre első vezérét választá, ki méltóságához illő kísérettel elúta, 's a' lehetőségig sietett.

Midőn Szamarkánd közelébe ért, elébe jött *Sachszenán*,

tudósítván jöveteléről, udvara' legfőbb uraival, kik a' Szultán Ministerének tiszteletére, mindnyájan fényesen öltözködtek. A' Tatárországi király nagy örömjelentésekkel fogadá, 's tüstént bátyjának a' Szultánnak hogylétéről kérdezkedett. A vezér kielégíté újságvágyát, 's elő adta követsége célját. *Sachszenán* megindult rajta: „Bölcs Vezér” szóla hozzá „bátyám a' Szultán sok tisztességet ad nekem, és semmit sem kívánhatna, a' mi kedvesb volna előttem. Ha ő kíván engem látni, én is már régóta ugyan azon vágygyal vagyok tele. Az évek, mellyek szeretetét nem fogyasztották, az enyémet sem gyengítették. Országom nyugalomban van, 's csak tíz nap kell, hogy a' veled utazásra elkészülhessek. E' szerint nem szükség, hogy illy rövid időre a' városba fáradj. Kérlek maradj e' helyen, 's vonasd fel itt sátoraidat. Tüstént parancsolatot adok, hogy bőven hozzanak frisitőt a' magad, 's egész kíséreted számára.”

Ez azonnal teljesedett, 's alig tért vissza a' király Szamarkándba, midőn már a' vezér mindennemű táméntalan sok eleséget látott érkezni, mellyet a legdrágább ajándékok követtek.

Sachszenan azonban útra készült, elrendelte legfontosb dolgait, Státustanácsot állított az igazgatásra távollétében, 's annak fejévé egy Ministerét tette, kinek bölcsesége előtte isméretes vala, 's kiben teljes bizodalmát helyezte.

Tíz nap mulva kész volt az indulásra, búcsút vett hitvesétől, elhagyta estve Szamarkándot, 's úti kíséretével a' királyi sátorokhoz járult, mellyeket a' vezérei mellett üttetett-fel.

Éjfélig mulatott ezen követtel. Ekkor még egyszer akarta ölelni feleségét, kit igen szeretett, 's egyedül tért vissza palotájába. Egyenesen a' királyné szobájába méne, ki nem számolván visszatértére, a' ház egyik legaljasabb inasát vette ágyába. Soká feküdtek már együtt, 's mind ketten mély álomba valónak merülve.

A' király zaj nélkül lépett be, 's azon örömet akarta magának szerezni, hogy hölgyét meglepje, kitől gyengéden szeretve képzelte magát. De milly nagy volt meglepetése; midőn a' gyertyák' világánál, mellyek egész éjjel égnek a' fejedelmek, 's fejedelemnék szobájiban, egy férfit látott-meg karjai kö-

zött. Néhány pillantatig mozdulatlanúl, bizonytalanúl állott, ha hiszen-e szemének. De midőn már nem kételkedhetett, így szóla magában: „Hogy' hogy' ! alig vagyok kívül palotámon, 's még Szamarkánd falai alatt, s már is merészelnék meggyalázni! Hah, hitetlen, vétkeid nem fog büntetlenül maradni! Mint királynak, meg kell büntetnem a' gonosztéteket országomban; mint megbántott férjnek, fel kell téged áldoznom igaz boszúmnak!” Egy szóval, első hevében kirántá a szerencsétlen fejedelem kardját, az ágyhoz közelített, 's a' bűnösöket egy vágással, álómból halálba szállítá. Erre fogá őket egymás után 's az ablakon, a' palota körül levő árokba hányá.

Minekutána így boszút állott, szint' olly titkon méne ki a városból, mint bejött volt, és sátorába juta. Alig ért oda parancsolá, a' nélkül hogy valakinek a' történetről valamit szólana, a' sátorokat felszedetni, s indulni. Hirtelen készen lett minden, 's még nem nappallott, midőn már az úti sereg elindult a' dobok 's más hangszerek szavára, mellyek, a' királyon kívül, mindent örömmel töltöttek-el. Ez a' fejedelem szüntelen nőjének hűtlenségén tépelődött, 's mély bűnnek adta magát, melly az egész úton el nem hagyá.

Midőn India' fő városához már közel vala, látá a' Szultánt, *Sachriárt*, egész udvarával elébe jőni. Melly öröm vala a' két fejedelemnek egymást látnatniok! Leszállottak lovaikról össze ölekezni, 's minekutána ezer jelét adták volna szeretőknek, ismét felültek, 's számtalan népcsoport öröm sikoltozásai közben, lovagoltak a' városba. A' Szultán, öccsét a' királyt, számára elkészített palotába vezette. Ezen palota az övével egy kert által függött-össze, annyival pompásabb vala, mivel az udvar' ünnepeire 's mulatságaira volt rendezve, 's fénye még újdun új felékesgetés által is volt emelve.

Sachriár itt hagyá a' Tatár királyt, 's időt engedett fürdőbe mennie, 's ruhát váltania; de mihelyt érté, hogy ez megtörtént, ismét hozzá mene. Egy pamlagra ülének, 's míg az udvari emberek, tiszteletből távol maradának, a' két fejedelem mindenről beszélgetett, a' mit csak két testvér, kik még inkább barátság mint vérokonság által vagynak össze csatolva, illy hosszas távollét után egymásnak mondhat.

Midőn eljött a' vacsora' ideje, együtt evének; 's evés után, ismét folytatók beszélgetésöket, melly addig tartott, míg *Sachriár* észre vevé, hogy már késő éjszaka vala, 's elvonúlt hogy öccsét, ki hagyja pihenni.

A' szerencsétlen *Sachszenán* lefekütt; de ha bár bátyjának a' Szultánnak jelenléte búját egy időre elcsillapíthatá is, most az annál mérgesebben ébredt fel. A' helyett, hogy a' nyugalmat, a' legkinosb képzeleteket hitta vissza emlékébe. Hölgye hűtlenségének minden környülményei, olly elevenen léptek képzeleté' elébe, hogy egészen magán kívül vala. Végre mint-hogy nem alhatott, ismét felkele: 's midőn magát egészen illy gyötrő gondolatoknak adná, ábrázatán a szomorúságnak olly nyomai látszottak, mellyeket bátyja nem hagyta észrevétlenül.

„Mi baja a' Tatár királynak?” mondá a' Szultán, „ki okozhatja e' bánatot, mellyet rajta látok? Lehetne-e oka, nálam lett fogadtatása miatt, panaszra? Nem! úgy fogadtam őt mint szeretett öcsémet, 's e' részben semmit sem vethetek szememre. Talán országától, talán hölgyétől távolléte okozza neki e' bánatot. Ha így van, tüstént oda kell adnom a neki szánt ajándékokat, hogy mihelyt akar elútzahasson, 's Szarmarkánda megterhessen.”

És valóban mindjárt a' jövő reggel hozzá küldé egy részét azon ajándékoknak, mellyek a' legritkább — gazdagabb — 's csodálatosabbakból álltak, a' mit csak India terme. E' mellett nem mulasztá el őt naponként új meg új mulatsággal vidítani; de a' legvígabb ünnepek is a' helyett hogy gyönyörködtették volna, még inkább gerjesztették bánatát.

Egyik nap *Sachriár* nagy vadászatot rendelt, két napi járó földre a fő várostól ollyan tájakra, hol különösen sok szarvas volt. *Sachszenán* kérte, hogy otthon maradhasson, minthogy egészsége nem engedi a' vadászatban részt vennie. A' Szultán nem akarta erőltetni, hanem teljes szabadságára hagyá, 's egész udvarával a' vadászati mulatságra lovagolt.

Elmenetele után a' Nagy Tatárországi király elzárkozott egyedül szobájába. Egy ablakhoz üle, melly a' kertre nézett. E' hely kiessége, 's számtalan madarkák éneke, kik ott tartózkodtak, gyönyörködtetni fogták volna, ha képes vala gyö-

nyörőséget érezni; de egyre gyötretvén a' királyné' bectelen tettének emléktől, szemeit nem annyira a' kerten járatá, mint inkább az égre emelé, hogy szerencsétlen sorsát panasolja.

Bár mennyire volt is azonban elfoglalva fájdalmától, még sem mulasztá el egy tárgyat szemlélni, melly egész figyelmét magára vonta.

Bátyja palotájának egy titkos ajtaja hirtelen megnyílik, 's kilépett húsz hölgy, 's közepették a' Szultánné, ki tartásáról könnyen kiösmérszett. A fejedelemné azon hiedelemben, hogy a' Nagy Tatárországi király is vadászaton van, bátran, egészen ennek szobája ablaka alá jött: 's ez őt szemlélni vágyván, úgy állott, hogy mindent láthata, a' nélkül, hogy láttasék. Észre vevé, hogy a' személyek, kik a Szultánnét kísérik, minden erőltetést távoztatván, fátyolokat, melly őket eddig fedezé, ábrázatjokról levevék, 's hosszú köntösöket, mellyet más rövidebbeken fölül viseltek, leveték. De mi nagy lett bámulása, midőn e' társaságban melly csupa nőkből látszott állani, tíz fekete férfiak találkoztak, 's közülök mindenik magához vevé kedvesét. A' Szultánné sem maradt részéről sokáig szerető nélkül, kezébe csattogott, 's kiálta; „Mazud! ” s tüstént leszálla fáról egy fekete, 's nagy gerjedelemmel szalada neki.

A' szemérem tilt elbeszélmi, mi történt a' nők, 's feketéjük között; elég légyen mondani, hogy *Sachszenán* annyit látott, hogy megösmérheté; bátyja sem kevésbbé szánakozásra méltó, mint ő maga. Ezen szerelmes had mulatságai egész éjfélig tartottak. Együtt fürdöttek meg mind egy nagy medenczében, melly a' kertnek egyik legszebb ékessége vala; azután felvevék ruháikat, 's a' titkos ajtón ismét a' Szultán palotájába suhantak. Mazud pedig, ki kívülről a kert falán által jött, arra vonult vissza is.

Mivel mind ezen dolgok a' Nagy Tatárországi király szemei előtt estek meg, számtalan elmélkedésekre szolgáltattak neki alkalmat. „Beh! nem volt igazam,” monda „szerencsétlenségemet olly egyetlennek gondolnom! ez kétségkívül minden házas ember elkerülhetetlen rendeltetése, minthogy bátyám a Szultán, ennyi országok' határtalan ura, 's a' világ legnagyobb

fejedelme sem kerülheté ki. Beh balgatag vagyok tehát magamat így a' bútól elemésztetni! Jól van illy köz szerencsétlenség emléke ne zavarja többé életem nyugalmát!"

'S valóban e' pillanattól fogva megszűnt búslakodni, 's mivel nem akart előbb vacsorálni, mintsem a' látványt, melly ablakai alatt előadatott, végig nézte volna; vígabbnak találattott, 's jobb ízűen evék, mint Szamarkándból lett eljövetele óta, 's gyönyörűséggel hallgata egy kellemes éneki 's hűri hangjátéket, melly vacsoráját követé.

A következő napokon nagyon jó kedvű vala, s mihelyt hallá, hogy a' Szultán megérkezék, elébe mene, s derült arczaal üdvözlötte. *Sachriár* nem figyelmezett mindjárt ezen változásra, 's nyájasan panaszkodott azon, miért tagadá meg tőle azt, hogy a' vadászatra kísérte volna; 's nem engedvén neki időt ezen szemre hányásokra felelnie, azon számos szarvasokról, 's egyéb vadakról beszéle, mellyeket elejtett, 's mind azon mulatságról, mellyben részesült. Minekutána *Sachszenán* részvéttel halgatta volna, szóhoz jután, mivel már bú nem fellegezte szellemét, ezer kellemes, 's tréfás dolgot monda.

A' Szultán, ki őt azon állapotban várta találni, mellyben hagyá, örvendett illy vidámnak láthatni. „Édes öcsém”, szóla hozzá, „hálát adok az égnek, azon szerencsés változásért, mellyet távol létem alatt benned véghez vitt: valóságos örömet érzek rajta; de egy kérelmem van hozzád, 's kérlek teljesítsd azt.” — Hogy tagadhatnék meg tőled valamit?” felele, a' Tatárországi király teljes hatalmad van *Sachszenánon*. „Szólj; égek tudni mit kívánsz tőlem.” — „A' mióta udvaromban vagy” monda *Sachriár* „setét búa merülve láttalak, mellyet mindennemű vigaságok által hiába igyekeztem eloszlalni. Azt képzélem, hogy bánatod országodtól való távol létedből származik, sőt azt hívéim, hogy a' szerelemnek nagy része vagyon benne, 's hogy Szamarkánd királynéja, a' mivé kétség kívül egy tökéletes szépséget választál, okozza azt. Nem tudom, hibáztam-e gyanításomban; de megvallom, különösen ez okból nem akarlak továbbá erőltetni félvén, hogy megbánthatnálak. Most pedig a' nélkül, hogy legkisebb részem is volna benne, haza tértemmel a világon a' legjobb kedvben talállak, 's szellemedet kiderülve ama setét borúlat-

ból, melly vidámságát homályosítá. Mondd, kérlek, miért valál eddig oly szomorú, 's miért nem vagy az többé?"

Ezen megszólításra egy darabig gondolkodva maradt a' Nagy Tatár országi király, mintha azon elmélkednék, mit feleljen. Végre ezt válaszolá: „Te Szultánom, uram vagy; de kérlek engedd-el nekem azon felvilágosítást mellyet kívánsz.” — „Nem, öcsém,” felele a Szultán, „add azt nekem, kívánom ne tagadd meg tőlem.” *Sachszenán* nem állhata tovább ellen, Sachriár erőszakainak. „Jól van, bátyám, engedek, minthogy parancsolod.”

Ekkor elbeszélé a' Szamárkándi királyné hűtlenségét; 's midőn beszédét végezé így szóla: „itt látod szomorúságom' okát, fontold-meg ten magad, nem volt-e igazam neki adnom magamat.” — „Oh öcsém” felkiálta a' Szultán, „be iszonyú történetet beszéltél itt nekem! melly nyugtalansággal hallgattam végig! dicsérlek hogy a' hitszegőket, kik rajtad illy sajnós becstelenséget miveltek, úgy büntetted meg. — Nem lehet gáncsolni e' tettetted: igazságos vala, 's megvallom, hogy ha neked valék, még kevesebb mérsékkel birtam volna, mint te. Nem elégettem volna meg egy asszony életét venni el; úgy hiszen, ezert áldoztam volna fel közülök dühömnek. Nem csodálkozom többé bánatodon; sokkal elevenebb, és sérelmesb vala annak oka, mint hogy megbirni lehetett volna. Minő történet! Nem, úgy hiszem, illetén, kivűled, soha egy férfin sem esett. De végre is hálát kell adni istennek, hogy neked vigasztalást nyújta; 's mivel nem kétlem, ez is alapúlt, légy oly szives, értesíts felőle, 's ajándékozd nekem egész bizodalmat.”

Sachszenán ezen pontnál, bátyjának benne való része miatt, több nehezségeket tett, mint az előbbinél; de engednie kellett ismételt erőszakos kéréseinek. „Engedelmeskedem tehát,” monda, „minthogy egyáltalában úgy akarod. De, félek, engedelmességem több fájdalmat okozand neked, mint én érzettem; azonban egyedül magadnak tulajdonítsd, mivel olly dolgot kényszerítesz felföldnöm, mellyet örök feledségbe kívánnék temetni.” „A mit itt mondasz,” esék szavába *Sachriár*, „még inkább ingerli újság vágyomat; ne késsél, a titkot felföldözni, akar mi nemű is.”

A' Tatárországi király nem vonakodhatott tovább, 's környírállásosan, elbeszéle neki mindent, a' mit látott, a' feketék álöltözetét, a' Szultánnének, 's asszonyinak kicsapongásaikat, 's nem feledé Mazudot is. „Minekutána e förtelmeknek tanúja valék, „monda,“ úgy gondolám hogy minden nő természetűl hajlandó rájok, 's hogy vonzódásának ellent nem állhat. Ezen meggyőződés után, nagy balgatagságnak tetszett előttem, egy férfiban, nyugalját hűségökhöz csatolni. Ezen elmélet másokat szült, végezetre megismerém, hogy nem választatok jobb részt, mintha megvigasztalódom. Egy kis erőltetéssembe került, de már célra értem, 's ha hallani akarsz, kövesd példámat.”

Bármí okos volt is e' tanács, még sem akart a Szultánon fogni. Sőt az inkább dühbe jött: „Hogyan”! kiálta, az Indiai Szultánné képes magát illy becstelen módon kitenni! Nem, öcsém, nem hihetem a' mit mondasz, ha csak önnön szemeimmel nem látom. A tieidnek megkellett téged csalniok; a' dolog eléggé nyomos, hogy magam győződjem meg róla. — „Édes bátyám,“ felele *Sachszenán*, „ha tanúja akarsz lenni, az igen könnyen megeshetik; csupán új vadászatot kell rendelni; ha egész udvaroddal, s embereimmel a' városon kívül leszünk, ott maradnak sátoraink alatt, 's éjjel csupán ketten visszatérünk szobámba: bizonyos vagyok benne, hogy a jövő reggel azont fogod látni a' mit én láttam.

A' Szultán javalá e' cselet, 's tüstént új vadászatot parancsola; hogy a' rendelt helyen még azon nap felüttettek a sátorok.

Jövő reggel a' fejedelmek egész kíséretökkel kilovagoltak. Elértek a' táborhelyre 's késő éjszakáig ott maradának. Ekkor *Sachriár* magához hivatá Nagy Vezérét, 's a' nélkül, hogy szándékát felfödözné, parancsolá, hogy távollétében képét viselje, 's meg ne engedje senkinek, bármí okból, is, a' táborból ki mennie.

Mihelyt e' parancsát adá, lóra ült a' Nagy Tatárországi királylyal együtt; ismeretlenül lovagoltak mind ketten a' táboron keresztül vissza a' városba, és *Sachszenán* palotájába menének. Itt lefekütek, 's jövő reggel azon helyet fogák az ablaknál, honnét, a' Tatárországi király, a' feketékkal történt jelenést látta.

Egy darabig enyhültek a' reggel hűvösében; mert a' nap még nem kelt vala fel; 's beszélgetésök alatt gyakran vetettek egy pillanatot a' titkos ajtóra. Ez végre megnyílik: 's a' Szultánné megjelent asszonyaival, 's a' tíz áruhás feketével; kiálta „Mazud”-ot, 's a' Szultán többet láta, mint szüksége vala, hogy meggyaláztatásáról, 's szerencsétlenségéről teljesen meggyőződjk.

„Egek!” kiálta, „minő alacsonyság, minő förtelem! egy olly fejedelemnek, mint én, hitvese, képes lehet illy becstelenségre? Mellyik fejedelem kérkedhetik még tökéletes boldogsággal? Ah, Édes öcsém!” szóla, 's megölelé a' Tatárországi királyt, „mondjunk le mindketten a' világról, hűség, és hit eltávoztak ebből; ha egy felől hízeleg, más felől elárul. Hagyjuk el országainkat, 's minden fényt melly bennünket körül ragyog, 's idegen tartományokban, homályban vonszoljuk életünket, 's rejsük el szerencsétlenségünket.”

Sachszenán nem javalá e' szándékot, de azon felindulás miatt, mellyben bátyját látá, nem mert ellene szólani. „Édes bátyám” felele, „nincs egyéb akaratom, mint a' tied; kész vagyok téged mindenüvé követni, a' hová akarod; csak azt igérd meg hogy vissza térünk, ha valakit magunknál még szerencsétlenebbnek találunk.” — „Megigérem,” mondá a' Szultán, „de kétlem, hogy illyet találhassunk.” — „Én ebben nem vagyok értelmeden” viszonzá a' Tatárországi király, „talán messze sem kell érte utaznunk.”

E' beszéd közben, titkon kimenének a' palotából, 's más útát választának, mint a' mellyiken jöttek vala. Egész nap utaztak, s az első éjszakát egy fa alatt tölték. Korán reggel felkelének, folytatták útjokat, míg egy szép rétre értek a' tengerparton, mellyen, hellel közzel, magas, és sűrű levelű fák állottanak. Letelepdedtek egyik alá, hogy kinyugodjanak, 's megenyhüljenek. Nőjik hűtlensége vala tárgya beszélgetésöknek.

Még nem soká ülének így, midőn közel hozzájok rettenetes zaj, 's ijesztő ordítás hallott, melly őket borzadással tölté-el. Nyomban elnyílott a' tenger, 's egy sűrű fekete oszlop emelkedék fel belőle, melly a' felhőkben látszott elenyészni. E jelenet kettőztette ijedelmeket, talpra ugráltak, 's egy fára hágtak

fel, mely legalkalmasabbnak látszott őket elrejtteni. Alig valának fenn, midőn a' hely felé nézvé, honnan a' zaj származott, 's hol a' tenger elnyilék, láták hogy a' fekete oszlop a' vizet barázdálja, 's a' part felé mozog; nem tudták azon pillan-
tatban megkülömböztetni, mi volt tulajdonképen, de nem sokára elég nyilván láttak egy rettenetes tárgyat.

Egy volt ama' gonosz Szellemekek közül, kik az embereknek halálos ellenségei. Fekete vala, és iszonyatos; egy roppant nagyságu óriás' természetével bírt, 's fején egy nagy üveg szekrényt hozott, mely négy finom aczél lakattal volt bezárva. Ezen teherrel a' rétre lépet, 's letette azon fa tövébe, mellyen a' két fejedelem rejtezett, kik által láták a' veszedelmet mellyben lebegének, 's magokat elveszve hitték.

A' szellem leült a' szekrény mellé, kinyitá négy kulccsal, mellyet övéen hordozott, 's egy hölgyet ereszte ki belőle, ki a' leggazdagabban öltözve, kevély természetű, 's tökéletes szépség vala. A' szörnyeteg leülteté maga mellé, szerelmesen tekinté reá, 's így szóla: „Legtökéletesbbike minden nőknek, kik szépségük miatt bámultatnak, szeretetre legméltóbb asszony, kit én lakadalma napján raboltam el, 's az óta mindég olly állhatatosan szerettem, engedj egy kissé nálad pihennem; álomtól érzem magam elnyomatni, 's e' helyet választám a nyugodalomra.”

Ezt mondván; nagy fejét a hölgy ölébe bocsátá; s minekutána lábait mellyek a' tengerig értek, kinyújtotta volna nem sokára elalvék; 's úgy hortyogott, hogy szinte hangzott bele a' tengerpart.

Ekkor a' hölgy történetből feltekintett, 's meglátván a' két fejedelmet fenn a' fán, intett nekik kezével, hogy halkan szálljanak-le. Nem kicsiny volt mindenik ijedsége, midőn magokat felfedezve látták. Kérték a' hölgyet, más jelekkel, ne kívánjon tőlök engedelmisséget; de ez, minekutána a' Szellem' fejét öléből tisztán felemelte, 's gyengéden a' földre eresztette volna, felkele, 's halkan de elevenen szóla hozzájuk: „Szálljatok-le, okvetetlen hozzám kell jónötök.” Hiába akarták amazok, mozdulatok által értésére adni, hogy az Óriás szellemtől félnek; ő hasonló kifejezéssel felele nekik: „Ha tüstént nem engedelmeskedtek, fölkeltem és magam kívánom tőle halálotokat.”

E' szavak úgy megijeszték a' két fejedelmet, hogy azonnal leszállottak, minden lehető vigyázattal, hogy a' szellemet fel ne verjék. Midőn lenn valának, kézen fogá őket a' nő, 's minekutána velök egy kissé a' fák közé távozott volna, egész nyíltsággal 's igen elevenen kínálkozott nekik magával. Azokeleinte vonakodtak, de a' hölgy új fenyegetésekkel kényszeríté őket, hogy kivánságának eleget tegyenek.

Minekutánna megnyerte tőlök, a' mit kívánt, észre vevé, hogy mindeniknek egy gyűrű van ujján, 's elkéré azokat. Mihelyt kezébe vevé, oda mene, 's egy szekrénykét veve elő, azon batuból, mellyben piperéji valának, abból kihúza egy zsinórt, mellyre minden nemű sok más gyűrűk voltak fűzve, 's mutatá nekik, ezt mondván: „Tudjátok-e mit jelentenek e' drága kincsek!” — „Nem,” felelének azok, „de csak magadon áll, azt megmagyaráznod.” — „Ezek” monda, „mind azon férfiak gyűrűji, kiket kegyelemben részeltettem. Kilenczven nyolcznak egy hija sincs, 's ezeket emlékökül tartogatom. Azért kívántam a tieiteket is, és hogy végre a' kerek száz szám beteljék.”

„E' szerint tehát már százan vannak,” folytató beszédét, „kik e' mái napig szeretőim voltak, ezen galád szellem' vigyázatának, 's szemességének daczára, ki mellőlem soha nem távozik. Zárjon bár mindég az üveg szekrénybe, 's rejtgeessen a' tenger fenekén, még sem mulasztom el minden készületeit meg szégyeníteni. Ebből láthatjátok, hogy ha egyszer asszony valamely feltételre határozza magát, annak kivitelében sem férj, sem szerető meg nem gátolhatja. Jobban tennék a' férfiak, ha épen nem erőltetnének; e' volna a' mód bennünket észre hozniok.”

Midőn az asszony így szólott volna hozzájok, gyűrűjüket ugyan azon zsinórra húzá, mellyre a' többiek fűzve valának. Ezután ismét helyére üle, felemelé a' szellem fejét, a' nélkül hogy felébredt volna, ismét ölébe bocsátá, 's jelt ada a' fejedelmeknek távozásra.

Visszatértek azon utra, a' mellyen jöttek, 's minekutána a' szörnyeteges asszony' láthatárán kívül értek, így szóla *Sachriár Sachsenánhoz*: „No, öcsém, mit tartasz ezen kalandról, (Abentheuer) mellyre épen most bukkanánk? Nem igazán hú ked-

vese van-e a' Szellemnek? 's nem kell-e megvallanod, hogy az asszonyravaszsággal semmi fel nem ér? — „Valóban, édes bátyám,” felelé a' Nagy Tatárországi király. 'S neked is meg kell vallanod, hogy a' szellem még szánakozásra méltóbb, 's boldogtalanabb mint mi. Azért tehát, mivel megtaláltuk a' mit keresénk, térjünk-meg országunkba, 's ne tartóztasson ez bennünket ismét megházasodnunk. A' mi engem illet, én már tudok egy módot, melly által a' nekem tartozott hűséget sértetlenül megfogom tartani. Nem akarom most magamat iránta bővebben kinyilatkoztatni; de egykor hallani fogsz róla, 's bizonyos vagyok benne, hogy te is követni fogod példámat.”

A' Szultán, öcsce' szavára állott; 's mind ketten folytaták útjokat, s hajnalra a táborba értek, harmad napon kivándorlások után.

Midőn az újság a' Szultán visszatéréről ottan kihirhedett, korán reggel összegyűltek az udvari emberek, sátora előtt. Bebocsátá őket, vidámabban fogadá mint rendszerint, 's ajándékokat osztata ki közöttök. Ezzel tudokra adá, hogy már nem akar vadászni, parancsolá, hogy üljenek fel, 's visszavért palotájába.

Alig érkezett meg tüstént a' Szultánné szobájába száguldott. Nyomban megkötözteté, 's által adá Nagy Vezérének, azon parancscsal, hogy fojtassa meg; a' mit ezen Minister azonnal teljesített is, a nélkül, hogy tudakozta volna miben álljon vétke. A felingerlett fejedelem ennél nem állapodék meg: ön kezeivel vagdalta le fejeiket a' Szultánné minden asszonyainak. Ezen kemény ítélet után, azon meggyőződésből, hogy egy hűség feleség sincs, azt végezé el, hogy minden éjjel újat vegyen, s azt, hogy hűtlenségét megelőzze, jövő reggel megölesse. Minekutána e' kegyetlen törvényt tevő magának, megesküvék, hogy azt a' Tatárországi király elutazása után, tüstént gyakorlatba fogja vétetni. Ez azután nem sokára búcsut veve tőle, 's a' legdrágább ajándékokkal halmozva útra indult.

Minekutána *Sachszenán* elúta, tüstént parancsola Sachriár Nagy Vezérének, hogy egyik Hadivezére leányát vigye hozzá. A' Vezér engedelmeskedék. A' Szultán egy éjjel hála

vele, 's reggel által adá neki, hogy megölhesse, 's egyszerismind azon parancsolattal, hogy neki a' jövő éjjelre más feleséget hozzon.

Bár mennyire irtózott is a' Vezér illetén parancsolatokat teljesíteni: mindazáltal urának a' Szultánnak vak engedelmességgel tartozván, kénytelen volt magát alájok vetni. Egy alsóbb tisztviselő leányát hozá tehát neki, ki jövő reggel azonkép megöleték. Ezután egy polgár' leánya következék a fővárosból; egy szóval minden nap egy szűz jegyeztetéék el, 's egy asszony öleték meg.

Ezen példátlan kegyetlenkedés' híre közönséges szomorúságot terjesztett el a városban. Nem hallott benne egyéb, csak sírás és jajgatás. Itten egy síró atya kétségbe esve leánya vesztéségén, amott szerelmes édes anyák, hasonló sorsot félve gyermekeikre nézve, jajveszékkel tölték el a' levegőt. 'S a' dicséret, és áldás helyett, mit eddig a' Szultán nyere, most minden alattvalóji csak átkot szórtak rá.

A' Nagy Vezérnek, ki a' mint mondók, akaratja ellen vala végre hajtója illy iszonyatos igazságtalanságnak, két leánya vala az idősbbiknek Seherazád, az ifjabbiknak pedig Dinarzád volt neve. Ez utóbbik nem vala jelességek nélkül; de az első, nemét messze túl haladó bátorsággal, sok ésszel, s csodálkozásra méltó éles elmével bírt. E' mellett igen nagy olvasottsága volt, 's bámulandó emlékezete, úgy hogy semmit el nem felede a' mit valaha csak olvasott. Sikerral tanulta a' világi bölcsességet, gyógytudományt, történetet, 's a' szép művészeteket; 's jobb verseket csinált, mint kora leghíresebb költőji. Mindezek felett rendkívüli szépséget nyere; s erősen alapúlt erény koronázá minden szép tulajdonait.

A' Vezér legforróbban szereté erre olly igen érdemes leányát. Egyik napon, midőn vele beszélgetne, így szóla ez hozzá: „Édes atyám, egy kegyelmedért ohajtanék könyörögni, 's a' legbuzgóbban esedezem, ne vond meg azt tőlem.” — „Teljesítve leszen,” felele az „feltevén, hogy igazságos, és okos kérelmed.” — A' mi amazt illeti, semmi sem lehet igazságosb; 's ítélhetsz róla azon indító okból, melly kényszerít érte könyörögnöm. Szándékom van, e' kegyetlenség' folyamát elakasztani, mellyet a' Szultán e' város háznépeire mér. Elakarom

oszlalni olly sok anyák aggodalmait, kik félnek leányaikat illy boldogtalan módon elveszteni.” — „Édes leányom, szándékod igen dicséretes,” mondá a Vezér, „de a’ gonosz, melyet gyógyítani akarsz, előttem orvosolhatlannak tetszik. Miképen gondolsz czélra jutni?” — „Édes atyám,” felele Seherazád, „minthogy a’ Szultán, közben járásod által, minden nap új lakadalmát ülli, szerezd meg nekem, kényszerítlek irántam való szives szerettedre, a’ vele hálás tisztességét.” A Vezér nem hallható a’ beszédet iszonyodás nélkül. „Oh istenem!” Szakasztá békétlenül félbe, „elment-e eszed, édes leányom? Hogy kérhetsz tőlem illy veszedelmes dolgot? tudod, a’ Szultán lelkére esküdött, hogy csak egy éjjel hál egy asszonnyal, ’s jövő reggel elveszteti, s te akarod hogy megkínáljam, hogy téged vegyen el-? Meggondolád-e mi veszélyre tesz ki idétlen buzgóságod?” — „Igen is édes Atyám,” felele ezen erényes leány, „jól ismerem mind azon veszedelmet, melly fenyeget, ’s még sem képes az elijeszteni. Ha elveszek halálom dicső lesz; ha pedig sikerül szándékom, honnomnak nyomos szolgálatot fogok tenni.”

„Nem, nem,” monda a Vezér „bár mit terjessz is előmbe, hogy engedelemre bírhasz, illy rettentő veszedelembe buknod, ne képzeld hogy abban megegyezzek. Ha a’ Szultán parancsolá hogy melledbe üssem a’ gyilkot, jaj nekem! hiszen engedelmeskednem kellene. Melly bizomány egy atyának! Ah ha nem féled a’ halált, félj legalább nekem azon halálos fájdalmat okozni, hogy kezemet véreddel kellene festenem.”

„Még egyszer édes Atyám,” monda Seherazád, „add meg nekem a’ kegyelmet, mellyért kérlek.” — „Makacsságod,” felele a Vezér, „haragra gerjeszt. Miért akarsz magad, vesztedbe rohanni? A’ ki el nem látja valamely veszedelmes merészlet végét, soha sem fog abból szerencsésen kimenekedni. Félek, úgy fogsz járni, mint ama’ szamar, ki boldog állapotban vala, de magát benne megtartani nem tudta.” „Mi szerencsétlenség érte hát azon szamarat?” kérdé Seherazád. „Míndjárt elbeszéltem,” felele a Vezér, „figyelmezz:”

A' SZAMÁR, ÖKÖR, ÉS PARASZT.

Rege.

Egy gazdag kalmárnak több majorai voltak, mellyekben nagy számmal tartott mindenféle barmot. Feleségestül 's gyermekestül ezen jószágok' egyikére költözött, hogy benne maga gazdálkodjék. Ez olly tehetséggel bírt, hogy az állatok nyelvét megértette; de azon feltétel alatt, hogy azt élete' veszedelme nélkül senkinek sem volt szabad megmagyaráznia; 's ez tartóztatta azoknak közlésétől, miket ezen tehetségnél fogva hallott.

Ólában tehát, egy jászolnál állott egy ökör és egy szamár. Némelly nap, midőn mellettök ülne, 's gyermekei' játékaiban gyönyörködnék, hallá hogy az ökör ezt mondá a' szamárnak: „Szemesség' atyja, be boldognak tartalak, ha meggondolom, melly nyugalomban élsz, 's mi kevés munkát kívánnak tőled. Egy ember viseli szorgosan gondodat, vakar, mosogat, jól meg rostált árpát 's tiszta fris vizet ád. Legnagyobb dolgod, Urunkat a' kalmárt hordoznod, ha néha valami rövid útja vagyon. E' nélkül egész étedet henyelésben fognád tölteni. A' mód mellyel velem bánnak egészen különbözö, 's állapotom épen olly boldogtalan, mint köllemes a' tiéd. Éjfélig alig mulik, már ekére fognak, mellyet egész nap' kell huznom, hogy a' földet barázdáljam; a' mi úgy ellankaszt, hogy sokszor egészen elfogy az erőm. E' mellett a' paraszt, ki szüntelen utánam van, nem szünik meg verni. Az iga vonástól egész nyakam le van nyúzva. 'S ha az ólba kerülök, minekutána reggeltől estig dolgoztam, hitvány száraz babot vetnek előmbe, mellyet a' földtől sem iparkodtak megtisztogatni, vagy más valamit, a' mi semmivel sem jobb. 'S nyomorúságom tetézetére, minekutána illy ízetlen eledellel jól laktam, éjszaka ganajomon kell fekünnöm. Látod hogy van okom sorsodat írgylenem.”

A' szamár nem szakasztá félbe az ökör beszédét, hanem elhagyá mind mondanía, a' mit akart; de minekutána amaz ki beszélte magát, ezt felelé: „Nem hazudtolod meg a' tudatlan nevet mellyet reád adtak; nagyon együgyü vagy; vezetni hagyod magadat a' mint akarják, 's nem jöhetsz igazi elhatá-

rozáshoz. S mi hasznod van mind ezen gyalázatból mellyet túrsz? Fel áldozod magadat azoknak nyugalmáért, mulatságáért 's hasznáért, kik ezt neked meg sem köszönik. Nem bánnának veled e' szerint, ha annyi bátorságod volna, mint erőd. Ha a' jászolhoz akarnak kötni, miért nem huzakodol? miért nem öklelsz derekasint? miért nem jelented haragodat' rugással, kapálással? miért nem rémited el őket iszonyú ordításod által? A' természet eszközökkel ajándékozott meg, hogy magadnak tiszteletet szerezhess, 's te nem veszed hasznokat. Ha rossz babot, 's hitvány szalmát vetnek elődbe, ne egyél belőle, hanem szagold meg, 's hagyd ott. Ha tanácsomat követed, rövid időn változást tapasztalsz, mellyet meg fogsz nekem köszönni."

Az ökör a' számár oktatását igen jó néven vevé, 's kijelenté melly igen le van íránta kötelezve. „Szemességnek drágalátos atyja”, ezt adá hozzá, „nem mulasztok el semmit is azokból, mellyeket mondottál, 's meg látod miként fogom véghez vinni.” Mind ketten elhallgattak ezen beszélgetés után, mellyből a' kalmár egy szócskát sem vesztett el.

Jövő reggel korán eljött a' paraszt, vevé az ökröt, befogá az ekébe, 's a' szokott munkára hajtá. Az ökör, ki nem feledé a' számár' tanácsát, akaratoskodott; 's estve midőn a' paraszt megint a' jászolhoz vezette, 's szokás szerint akará kötni; húzakodott a' gonosz pára, a' helyett, hogy szarvait önkényt nyujtaná, hátra feszíte, ordított, sőt szarvával is fenyegette gondviselőjét; egy szóval épen úgy cselekvék, mint a' számár oktató.

Következő reggel oda méne a' paraszt, hogy a' munkára befogja; de a' jászolt babbal, 's szalmával tele találván, mellyet még estve rakott volt bele, 's minthogy az ökör elnyújtott lábakkal fekütt a' földön 's szokatlanul fútt, betegnek véle azt; megsajnálta, 's haszontalannak tartá munkára hajtania, tüstént az úrhoz mene, hogy róla tudósítsa.

A' kalmár jól látá, hogy a' szemesség atyjának gonosz tanácsa követtetik, 's hogy megbüntesse, a' mint érdemlé, ezt mondá a' parasztnak: „eredj fogd az ökör helyett a' szamarat, 's el ne mulaszd jól megtanítani.” A paraszt engedelmeskedék. A számár kénytelenítetett egész nap az ekét vonni; a' mi

annál inkább elfárasztá, mennél kevésbé volt illetén munkához szokva. Ezen fölül annyi ütletet kapott, hogy alig tudott fenn vánczorogni, midőn haza ért.

Az ökör azonban igen megelégedett vala; mind fölette a' mi jászlában volt, 's egész nap pihent; örvendett szívében, hogy a' szemesség atyja tanácsát követé; ezerszer áldá a' szerencséért, mellyet neki szerzett, 's nem mulasztá el köszönetét megtenni, midőn vissza jőni látta.

A' számár nem felelt az ökörnek, olly tele volt boszúval a méltatlan bánás miatt. „Oktalanságom által,” így szóla magában, vontam magamra e' szerencsétlenséget; boldogúl éltem, minden mosolyga reám, mindennel birtam valamit csak kívánhaték; önnön vétkem hogy most e' nyomorú állapotban vagyok; 's ha eszemmel valamelly ravaszságot nem találok fel ismét kimenekednem, bizonyos elvesztem.” Ezt mondván úgy elfogytak ereji, hogy fél halva rogyott le jászla előtt.

Itt megállapodék a' nagy Vezér, és Seherazádhoz fordula: Édes leányom te úgy téssz, mint ezen számár, bölcskeséged által az elveszés' veszedelmére teszed ki magadat. Fogadd szavamat, maradj veszteg, 's ne igyekezzél halálodat siettetni.” — „Édes atyám,” felele Seherazád, „a' példa mellyet beszélél, nem képes szándékomban megrendíteni, 's nem szűnöm meg téged unszolni, míg meg nem ígéred, hogy a' Szultánnak feleségül bemutatysz.”

Midőn a Vezér látá, hogy egyáltalában kérésénél marad, ezt felelé: „Ám legyen, mivel nem akarsz felhagyni makacs-ságoddal, kénytelen vagyok épen úgy bánnom veled, mint a' kalmár, kiről imént beszélék, nem sokára azután bánék feleségével; halld csak miként:”

Midőn ezen kalmár a' számár' siralmas állapotját megérté, vágyott tudni, mi fogna közte, és az ökör között továbbad történni. Azért is kimene vacsora utá a' holdvilágra, 's leült melléjök feleségestül. Oda érkeztekor hallá, hogy a számár így szóla az ökörhöz: „Mond meg komám, kérlek, mit szándékozol tenni, ha holnap a' paraszt ismét takarmányt hoz számodra?” — „Mit fogok tenni?” felele az ökör, „folytatni fogom a' mire tanítál: tüstént félre ugrom, szarvamat mérem, mint tegnap, beteggé fogom tenni magamat, 's úgy tettetni,

mintha mindjárt ki akarnám adni párámat.” — „Azt ne cselekedd” mondta a’ szamár, „ez lenne az egyenes út vesztedre; mert midőn most estve haza jöttem, hallottam urunktól a kalmártól fülhegygyel egyikét szót, melly értted reszketett.” — „No! ’s mit hallottál tehát?” kérdé az ökör. „Ne titkolj el előttem semmit is, édes kedves szemesség’ atyja, ” „Urunk,” szóla tovább a’ szamár, „e’ szomorú szavakat mondá a parasztnak:” mivel az ökör nem eszik, s nem bírja magát, holnap mindjárt le kell vágni. Husát isten nevében osszuk ki a’ szegényeknek, alamizsnául; bőrét pedig, mellynek hasznát vehetjük, vidd a timárhoz; ne feledd el tehát a mészároszt ide rendelni. „Ez az a’ mit veled közlenem kelle,” ezt veté utána a Szamár; „megmaradásodban való részvétem, ’s irántad való barátságom, köteleznek, hogy erről értesítselek, ’s új tanácsot adjak. Mihelyt elhozzák babodat, ’s szalmádat, kelj fel, ’s essél neki mohón; az úr ebből látni fogja, hogy meggyógyultál, ’s kétség kívül vissza fogja húzni halálos végzetét: ha ellenben másképen téssz, úgy oda vagy.”

E’ beszédnek azon foganata leve, mit a’ szamár várt. Az ökör nagyon aggódott miatta, ’s bőgött féltében.

A kalmár ki mindeniket nagy figyelemmel hallgatta, oly hangos kaczajra fakadt, hogy felesége igen elcsodálkozék rajta. „Mondd meg,” szóla néki, miért kaczagsz, hogy én is nevetsek veled,” — „Édes feleségem,” felele a’ kalmár, „elégedjél meg azzal, hogy engem nevetni hallasz.” — „Nem,” ismétlé amaz, „okát akarom tudni.” — „Ebben nem tehetem kivánságodat,” felele a férj; „annyit mondhatok csak, hogy azt nevetem, a’ mit épen most szamarunk mondott ökrünknek; a’ többi titok, mellyet nem szabad felfödöznöm.” — „’S ki akadályoz e’ titkot nekem kimondanod?” felele amaz. „Tudjad, ha megmondanám,” viszonzá ő, „életembe fogna kerülni.” — „Te csak ámitasz,” mondá a’ nő; a’ mit szölsz bizonynyal nem való. Ha nyomon meg nem vallod, min nevetél, ’s meg nem akarod mondani, mit szóltak a’ szamár, és ökör, esküszöm a’ mennybeli nagy istenre, tovább nem fogunk együtt élni.”

Ezt mondván, vissza ment a’ házba, ’s leült egy zugolyba, hol egész éjszaka teljes erejéből síra. A’ férj egyedül hála; ’s

midőn reggel még mindig siránkozni hallotta így szóla hozzá : „beh esztelen vagy, hogy így keseregsz ; nem érdemes az egész dolog, 's rád nézve szintolly érdektelen, tudnod, mint fontos, rám nézve, azt titokban tartanom. Ne gondolj tehát, kérlek, többé rá.” — „Még most is olly igen gondolok rá,” felele az asszony, hogy nem szünöm meg sírni, míg kíváncsiságomat ki nem elégíted.” — „De igazán mondom,” válaszola ő, „hogy életembe kerül, ha idétlen kérelmeidnek engedek.” — „Következzék belőle a' mit isten akar,” felele amaz, „én el nem állok tőle.” —

Látom, „monda erre a' férj,” nincs mód benne, hogy eszedre hozhassalak ; 's mivel eleve tudom, hogy makacsságod által megölöd magadat, elő hívom gyermekeidet, legyen az a' vigasztalások, hogy halálod előtt még láthassanak.

Elő hivatá tehát gyermekeit, 's feleségének atyja, anyja, 's egyéb rokonai után is elküldött. Minekutána mind egybe gyültek, 's elejükbe adta, miről volna a' szó, mindnyájan iparkodtak szóló tehetségökkel az asszonymak eszére adni, hogy nincs igaza makacsságában megátalkodnia. De ez mind-eligazítá őket, s azt mondá, inkább meghal, mint ebben férjének engedjen. Bár mit beszéltek is vele titkon atyja, és anyja, 's noha elébe terjeszték, hogy a' dolog mellyet tudni vágy rá nézve épen nem nyomos, semmit sem birtak tenni makacsságával sem tekintetök, sem okaik által.

Mindőn gyermekei látnák, hogy illy nyakasan megvet minden okos előadást el kezdtek keservesen sírni.

A' férje maga is alig tudta már hol vala. Egyedül ült háza ajtaja előtt, 's már azt fontolgatá feláldozza-e életét, hogy hölgyéét, kit gyengéden szeretett, megtartsa.

„Azonban édes leányom,” folytatá a Vezér, „volt ezen kalmárnak ötven tyúkjá egy kakassal, 's egy vigyázó házi ebe. A' mint tehát most úgy üle, miként mondtam, 's mély gondolatokba merüle, mikép közlethetné a' dolgot, látá az ebet a' kakas felé futni, ki egyik tyukra ugrott, 's hallá, hogy így szólott hozzája : „Oh kakas ! az ég bizonynal nem fog soká engedni élned ! Nem szégyenled-e azt mivelned ma, a' mit mivelsz ?” A' kakas sarkantyújára emelkedék, az eb felé fordúla, 's büszkén felele :

„Miért volna ez nekem ma tilosabb, mint egyéb napokon?”
— „Mivel nem tudod,” felele az eb, „halljad tehát, hogy urunk ma nagy szomorúságban van. Felesége azt kívánja, hogy egy titkot nyilatkoztasson ki neki, melly olyan, hogy életébe kerül, ha felfödözi. Így állnak a dolgok, 's féltő, nem lesz elég ereje felesége makacosságának ellent állani; mert szereti, 's meg van illetődve könyeitől, mellyeket szünet nélkül önt. Talán el fog veszni. Mi a' házban mindnyájan igen aggódunk miatta. Csak te magad gúnyolod bánatunkat, 's szemtelen vagy vígadni tyúkaiddal.”

A kakas így felelt az eb' dorgálására: „Beh balgatag a' mi Urunk! csak egy nője van, 's még sem bír vele, míg nekem ötven van, kik mind akaratomon járnak. Vajha észre jőne, úgy bizonynyal fog nem sokára találni módot, mellyel magát ezen szorultságból kiségelhesse.” — „No 's mit gondolsz tehát mit kellene cselekednie?” kérdé az eb. „Menjen felesége szobájába, s minekutána vele bezárkozott, fogjon egy jó botot, 's verje meg emberül: bizonyos vagyok benne, hogy megokosodik; 's nem gyötri többé annak megmondásáért, 'a mit nem szabad felfödöznie.”

Alig hallá meg a' kalmár, mit mondott a' kakas, azonnal fele kele ültéből, veve egy vastag botot, 's feleségéhez mene, ki mind egyre síra, bezárkózék vele, 's úgy megbotozta, hogy végre hangosan felkiáltana: „Elég, édes uram, elég, bocsáss el; soha sem kérdek többé tőled semmit is!”

Ezen szavakra, 's mivel látá, hogy bánja idétlen újság kívánását, megszünék a' veréstől; ajtót tára, az egész rokonság belépett, 's mindnyájan örültek hogy az asszony elállott makacságától, 's örvendeztek a' kalmárnak, hogy módot talált, mellyel nejét észre hozhatá.

„Édes leányom,” ezt veté hozzá a Vezér, „megérdemelnéd, hogy azon képen bánjak veled mint a' kalmárnéval.”

„Édes atyám,” monda erre Seherazad, „kérlek ne vedd rossz néven, hogy értelmem mellett maradok. Ezen asszony története, nem tántoríthat meg benne. Én sok más történeteket mondhatnék el, hogy rá beszéljelek, hogy nem kellene magadat szándékomnak ellene szegezned. Egyébiránt bocsáss meg, ha bátorkodom ki mondani, hogy haszontalan is fognál

abban ellenkezni; 's az atyai szeretet megtagadná hozzád tett kéresemet, elmennék, 's magam fognám magamat a' Szultánnál bemutatni."

Az atya leánya' állhatatossága által a' vég szükségre jutván, megadá magát esdeklő könyörgéseinek; és ugyan igen megszorodva, hogy őt illy boldogtalan szándékról le nem verhető, nyomon a' Szultánhoz méne, 's megjelenté, hogy a' legközelebbi éjszakán leányát Seherazádot fogja hozzá vezetni.

A' Szultán igen elbámult, az áldozaton, mellyet neki nagy vezére ajánlott, „Hogy szánhattad-el magadat” kérdé, „arra, hogy önnön leányodat kezembe adjad?” „Uram”, felele a Vezér, „maga jó szántából kínálkozott. A gyász sors, melly őt várja, nem rettenthető el, 's az életnél főlebb tartja a' becsületet, hogy egyetlen egy éjszaka fölséged felesége lehessen.”

„De ne ámítsd magadat Vezér”, monda a Szultán: „holnap korán kezedbe adom Seherazádot, 's azt kívánom, hogy elvesszeszd. Ha elmulasztod, esküszöm, hogy magadat öletlek meg.” „Uram, felele a Vezér, „szivem kétség kívül vérzeni fog, midőn engedelmeskedem, de ám zúgolódjak a természet: noha atya vagyok még is felelek hű karomért.”

Sachriár elfogadá Ministeré' ajánlását, 's azt mondá neki, hogy csak hozza el leányát, a' mikor akarja.

A' nagy Vezér elmene, 's megvívé Seherazádnak a' hirt, mellyet ez olly örömmel fogada, mintha a' világon a' legörvendetesebb volt volna. Megköszöné atyjának hogy őt illy szertelen hála kötelezé, 's midőn a fájdalomtól leverve látá, ezt mondá vigasztalására: reméli, nem fogná megbánni, hogy őt a' Szultánnak eljegyzette; sőt ellenben oka fogna rá lenni, hogy ennek egész életében örüljön.

Most csak azon aggodék, hogy elkészüljön a' Szultán előtt megjelenésre. De minekelőtte az atyai házat elhagyná, félre hívá hugát Dinarszádot, 's ezt mondá neki: „Édes kedves hugom, egy igen nyomos dologban van szükségem segédedre kérlek ne tagadd meg azt tőlem. Atyám a' Szultánhoz fog engem vezetni, hogy vele össze adjon. Ne rettenj meg ez újságtól, csak hallgass ki nyugtan. Mihelyt a' Szultánnál leszek, azon engedelemért fogok neki könyörgeni, hogy te

nálam a' menyasszonyi szobában hálhass, hogy még ez éjszaka társaságodban gyönyörködjem. Ha e' kegyelmet megnyerem, a' mint reményilem, el ne feledj, reggel korán, egy órával virradat előtt fölkelteni ezen szavakkal: Édes néném, ha nem alszol, kérlek, míg a közel nap felvirrad, mondj el nekem egyet azon szép *Regék* közül, mellyeket tudsz. Azonnal elfogok egyet mondani; 's hízelgek magamnak, hogy ezen eszköz által az egész népet fel mentem az aggodalomtól, mellyben most vagyok." Dinarszád fogadá néjének, hogy mindent örömmel fog cselekedni a' mit tőle kívána.

Midőn végre az elhálás' órája elérkezett, elkiséré a' nagy Vezér Seherazádot a' palotához, 's minekutána a' Szultán szobájába vezette volna, vissza vonúla. Mihelyt egyedül maradt vele a' fejedelem, parancsolá arczatját felfödöznie. Olly szépnék találá, hogy egészen elbájoltatott tőle; de midőn könyezni látá, kérdé tőle okát. „Kegyelmes Uram,” felele Seherazád, „egy hugom van, kit szint olly gyengéden szeretek, mint tőle szerettetem, ohajtanám, ha az éjjel ezen szobában hálna, hogy még egyszer láthassam, s tőle bucsút vegyek. Meg engednéd-e nekem e' vigasztalást, hogy íranta szeretetemnek e' bizonyosságát adhassam?” *Sachriár* rá álla, 's elküldtek Dinarszádért, ki haladék nélkül meg is jelent.

A Szultán *Seherazáddal* egy magas emeleten levő ágyban feküdt, a' keleti fejedelmek szokása szerint, 's *Dinarszád* számára annak aljánál vetettek ágyat.

Virradat előtt egy órával felébrede *Dinarszád*, 's nem mulasztá el a' mit nénje hagyott neki: „Édes kedves néném” fel szólala, „ha nem alszol, kérlek, míg a' közel nap felvirrad, mondj el nekem egyet azon szép regék közül, mellyeket tudsz. Ah! talán most lesz utószor; hogy e' gyönyörűségben részt vehetek.”

Seherazád a' helyett, hogy testvéreinek felelt volna a' Szultánhoz fordula, s monda: „Kegyelmes uram, méltóztatik-e megengedni fölséged, hogy hugomnak ez ohajtását teljesítem?” — „Igen örömet” felele a' Szultán.” Erre mondá *Seherazád* hugának, hogy figyelmezzon; 's beszédét *Sachriar*-hoz intézvén, ekképen kezdé:

ELSŐ ÉJSZAKA

A KALMÁR, ÉS SZELLELEM

„Volt, Uram, egyszer egy kalmár, ki nagy gazdagsággal birt, szint úgy fekvő jószágban, mint marhákban is, és kész pénzben. Sok legényei, segédei és rabszolgáji voltak. Minthogy időről időre elkellett utaznia hogy kereskedő barátaival értekezzék, egykoron valami nyomos dolog messze kényszeríté távozni lakhelyétől. Felült lovára egy általvetővel (iszákkal) mögötte, mellyben elesége, kétszersült, 's pálma szilva vala, mivel egy puszta tartományon kellett által utaznia, holott semmi élelemre, valót sem fogott volna találni. Baj nélkül megérkezék, 's minekutána dolgát, melly miatt ment, elvégezte volna, ismét lóra ült hogy haza térjen.

Utazásának negyed napján, a' nap' heve, 's ennek sugáraitól ált melegült föld miatt annyira eltikkadva érzé magát, hogy útjából kitére némelly fák alatt megnyhülni, mellyeket a mezőn észre veve. Itt egy nagy diófa tövében, egy igen tiszta vizű szökő forrást találá. Leszállott, megköté lovát egy faághoz, 's le üle a' forrás mellé, minekutána általvetőjéből egy-néhány palmaszilvát, 's kétszer süttet veve elő. A' midőn már pálma szilváját evegeté, héjaikat, jobbra, 's balra hányá. Végezvén egyszerű ebédét, megmosá, mint jó Muzulmán, kezeit, ábrázatát, 's lábait, 's elmondá imádságát.

Még el sem végzé, 's még térdein álla, ekkor feltünék előtte egy szellem, tiszta fehér az agg kor miatt, 's roppant nagyságú, ki karddal jöve neki, s irtóztató hangon monda: „Kelj fel hogy e karddal megöljelek, mint te megöléd fiamat,” E szavakat iszonyú ordítással követé.

A' kalmár nem kevésbbé elrémülve a' szörnyeteg' undok alakjától, mint szavaitól, mellyeket hozzá szóla, remegve felele: „Oh jaj! édes uram, mi vétiket követhettem én el ellened, hogy tóled halált érdemelnék?” — „Megöllek,” ismétlé a' szellem, „mint te megöléd fiamat.” — Ah, édes istenem,” válaszolá a kalmár, „hogy ölhettem volna meg fiadat? mikor nem is ismértem, és soha sem láttam.” — „Nem ültél-e le a'

mint ide érél?" felele a szellem; „nem vettél-e pálma szilvát elő iszákodból, 's megévén, nem hánytad-e héját jobbra balra? — Mind cselekedtem a' mit mondasz," felele a' kalmár, „nem tagadhatom." — „Ha így van," monda a' szellem, még egyszer mondom neked, hogy megölted fiamat, értsed csak mi módon: a' mint a' héjakat elhányád, fiam épen ott ment el, egyik úgy szemem találá, hogy meghalt bele." — „Ah, kedves Úr, kegyelem! kiálta a' kalmár. „Semmi kegyelem, semmi irgalom!" felele a' szellem. „Nem igazságos-e megölni, a' ki ölt." — „Megengedem" felele a' kalmár, „de én bizonynyal nem öltem meg fiadat; de ha úgy volna is, úgy egészen ártatlanul cselekedtem, 's hagyd meg életemet." — „Nem, nem" kiálta a' szellem szándéka mellett maradva, „épen úgy meg kell téged ölnöm, mint te megölted fiamat."

E' szóra megragadá a' kalmárt karjánál fogva, arcczal a' földre veté, 's felemelé kardját, hogy fejét elvágja.

A' kalmár ez alatt könyekben fürdött, erősíté ártatlanságát, siránkozék feleségén, gyermekein, 's a' világon a' legérzékenyebb dolgokat mondá. A szellemnek, mindég felemelt karddal, volt türelme várakozni, míg a' boldogtalan, panaszkodását elvezé, de épen meg nem indúlt rajta „Mind e' panasz felesleges," kiálta: 's ha vérkönyeket sírnál is, még sem gátolnának abban, hogy megöljelek, mint te megölted fiamat." — „Hogyan!" válaszola a kalmár, „hát semmi sem indíthat meg? Egyáltalában elakarod egy szegény ártatlan' életét venni?" — 's elkezdé egyszersmind a' következő verseket mondani.

„Az emberi élet két napból áll, mellynek egyik bátorságot ajánl, másik a vigyázatot kíván; 's ugyanaz' huzamának két fele van, mellynek egyike derült, másika borúlt.

Nem látod a' szelet ha vései dülöngnek? Legkeményebben a' legmagasb fádba kap.

Hány szép, 's rossz fa nincs a' földön? de csak azokat hajígjálják kővel az emberek, mellyeken gyümölcs ragyog.

Az égen számtalan csillag áll; de közülök csak a' legnagyobbak, nap és hold vagynak fogyatkozás alá vetve.

Kedved vidám, ha a napok derültek, 's nem retted a' jövőt, mellyel a végzet elődbe siet.

A' Szerencse gondatla má tett, 's megtévesztett; de gyakor-
ta éjjel, hirtelen legdühösebb zivatar támad.

Minekutána a' kalmár még egyszer ismétlé esedezéseit, és
panaszait, a' szellem még is megmaradt feltétele mellett hogy
megölje.

Seherazád e' helynél észre vevé, hogy meg virradt, 's mivel
tudta hogy a' Szultán igen korán szokott felkelni, hogy imád-
ságát végezze, 's tanácsgyűlést tartson, megszűnt beszélni.

„Édes istenem! néni!” szóla erre Dinarszád, „be csodála-
tos a te elbeszélése!” „A mi következik még sokkal megle-
pőbb, „felele *Seherazád*, „s bizonynyal te is megfognál benne
egyezni velem ha a' Szultán még ma élnem hagyyna, 's megen-
gedné azt neked jövő éjjel elbeszélmem.”

Sachriár, ki *Seherazádot* örömmel hallgatta, így szóla magá-
ban: „Elvárok holnapra; hiszen mindég megölelhetem, ha
regéje végét meghallom.” Minekutána tehát elhatározta ma-
gát, hogy *Seherazádot* még az nap életben hagyja, felkele, hogy
imádságát elvégezze, 's tanácsba menjen.

Ezen közben a' nagy Vezér halálos nyugtalanságok között
volt. A' helyett hogy az álom' édességét izlené, az éjet sohaj-
tások és siralmak közt töltötte leánya sorsán, kinek hóhérévá
kell vala lennie. De a' m'ly igen félt a' Szultántól ez aggodal-
mas várakozásában, szívtolly kedvesen lepetett meg, midőn
ezen fejedelem a' tanácsgyűlésbe lépe, a' nélkül hogy a' neki
boldogtalan parancsot alja, mellyet ez tőle vára.

A' Szultán szokása szerint, egész nap birodalma dolgaival
foglalatalkodott; 's estére kelve ismét *Seherazáddal* hált.

Jövő reggel, minekelőtte nappallott, nem mulasztá el Dinar-
szád néniét megszólitan: 's neki ezt mondani: „Édes kedves
néni, ha nem alszol, k'érlek mig megvirrad, folytatd a' teg-
nap történetet.”

A' Szultán nem várá, hogy *Seherazád* engedelemért kérje,
hanem tüstént ezt mondá: végezd el a' szellemről, 's kalmárról
szóló regét, szeretném hallani a' végét.” Erre *Seherazád* kezde
szólni, 's így folytatá elbeszélését.

MÁSODIK ÉJSZAKA.

„Uram, a' mint a' kalmár látá, hogy a szellem' egy általában elakarja vágni fejét, nagyot sikoltott, 's így szóla: „Megállj, kérlek csak még egy szóig; légy olly kegyelmes, engedj még egy kis haladékot: hagyj időt elmennem, feleségemtől 's gyermekeimtől elbucszúzni, 's végintézettel, mellyet még nem tettem, vagyonomat köztök felosztanom, ne hogy holtom után perbe keveredjenek. Ha ez megtörtént, tüstént vissza fogok ide jőni, 's magamat mindennek alája vetni, a' min tetszik felőlem végezned.” — „De tartok tőle, ”monda a' szellem, „ha a kért idő-haladékot engedem, nem fogsz vissza térni.” — „Ha hiszesz hitemnek, ” felele a kalmár, esküszöm a' menny' és föld istenére, hogy okvetetlen vissza fogok hozzád jőni? — „Mennyi időt kívánsz?” kérdé a' szellem. „Egy esztendő kérek, ” felele a' kalmár; rövidebb idő alatt nem bírom dolgaimat elrendelni, 's elkészülni, hogy bú bánat nélkül mondjak le az élet öröméről. Fogadom tehát hogy holnaphoz esztendőre ama fák alatt mulhatatlanul megjelenem, s kezedbe adom magamat.” — Hivod e istent a' nekem tett fogadásod bizonyosságául; ” kérdé a szellem. „Igen is” felele a kalmár, „újlag bizonyásául hívom őtet, 's építhetsz esküvésemre.” E' szóra a' forrásnál hagyá őt a szellem, s' eltűnék.

Midőn a kalmár ijedségéből magához tért, ismét lovára üle, s folytatta utját. De ha egy részről örült is, hogy illy nagy veszedelemből menekedett ki, más részről halálos szomorúságban vala, ha boldogtalan esküvéseire gondolt, mellyet tőn.

Midőn haza ére, nője, 's gyermekei a' legteljesebb öröm jeleivel fogadták, ő pedig a' helyett hogy őket hasonlólag megölelné, elkezdé keservesen sírni, s mindjárt által látták, hogy valamé rendkívüli dolognak kellett vele történni. Nője kérdé könnyeinek, 's erős fájdalmának, mellyet kifakadni hagyott, okát. „Mi mindnyájan, ” így szóla, „örvendünk megérkezéseden, te ellenben nyugtalanítasz bennünket azon állapot által, mellyben látunk. Magyarázd meg, kérlek, szomorúságod okát.” — „Ah!” felele a férj, „hogy lehetne jobb kedvem? midőn már csak egy esztendeig élhetek ” Erre elbeszélé nekik, a' mi

közte, s' a' szellem között történt 's hogy szavát adta neki, hogy esztendő mulva vissza megyen, halálát kezéből elfogadni.

E' gonosz hirt hallván, mindnyájan vigasztalhatlanok lettek. Az asszony jajgatásra fakadt, orcáját szaggatta, haját tépte, a' gyermekek könybe fűrödtek, 's sírásaikkal hangoztaták a' házat; 's az atya engedvén a' vér hatalmának panaszaiakkal egyesíté könyeit. Egy szóval a' legérzékenyebb látvány vala ez a' világon.

Mindjárt más napon szorgoskodott a' kalmár dolgait rendbe hozni, 's mindenek felett fő gondja vala adósságait kifizetni. Ajándékokat ada barátinak, 's gazdag alamizsnát a' szegényeknek; mindenik nemen lévő-rabszolgáit szabadon bocsátá, vagyonát felosztá gyermekei között, gyámokat rendelt a' nem teljes korúaknak; 's minekutána kiadta volna feleségének mi a' házassági szerződésnél fogva ötet illette, még mindenét neki hagyá, mit a' törvényekhez képest neki adhatott.

Végre eltelt az esztendő, 's válnia kellett. Megrakta általve-tőjét, 's bele tette a' lepedőt is, mellybe holt testének kelle takartatni; de midőn feleségétől, 's gyermekeitől bucsúzni akart, már annál elevenebb fájdalmat soha sem lehetett látni. Nem viselhették el, hogy őt elveszítsék, mindnyájan elakarták kísérni, 's vele meghalni. Még is erőt kelle magán vennie, 's el-hagynia illy drága tárgyakat: „Édes kedves gyermekeim” monda nékik, „isten parancsának engedelmeskedem, midőn tőletek elválok. Kövessétek példámat: vessétek magatokat bátran alája e' szükségnek, 's gondoljátok meg, hogy ember-nek rendeltetése a' halál”

Midőn e szavakat mondotta, kiragadta magát háznépe kar-jai 's jajgatása közül. Ellovagolt, 's elére a' helyre, hol a' Szele-met látta, ugyan azon napon, mellyre ígérte hogy ott meg fog jelenni. Tüstént leszála, 's leült a' forrás szélére, holott a' szellemet olly szomorúságban várta, a' millyent csak lehet kép-zelni.

Míg illy kinos várakozásban dermedezett, megjelenék egy nyájas öreg, ki egy nöstény ebet vezetve pórázon, 's közelíte hozzája. Köszönték egymást kölcsönösen, mellyre az öreg így szóla hozzája: „Édes atyámfia, szabad-e tudni, miért jöttél e' puszta helyre, hol csak gonosz szellemek tanyáznak, 's hol az

ember nincs bátorságban? Ha e' szép fákat nézi az ember, la-
kott földnek tarthatná; pedig valóságos vadon, mellyben ve-
szedelmes sokáig késni.

A kalmár kielégíté az öreg' ujság vágyát, 's elbeszélé a kalan-
dot, (Abentheuer) melly őtet kötelezé itt megjelenie.

Az öreg árnélkodva hallgatá, 's végre így szóla: „Ez valóban
a' legkülönösb eset a' világon; 's te a' legsérthetlenebb hitttel
kötötted le magadat. Tanúja akarok lenni, ezt veté hozzá,
„a' szellemmel találkozásodnak.”

Ezt mondván leült a kalmár mellé, 's a' mint együtt beszél-
gettek . .

„De látom, már virrad,” monda *Seherazád*; félbe szakaszt-
ván beszédét; „a' mi még hátra van, épen legszebb része a'
regének ” A' Szultán meg akarván hallani a' végét még egy
nap hagyá élni *Seherazádot*.

HARMADIK ÉJSZAKA.

Jövő éjjel Dinarszád nénjéhez ugyan azon kérést tette, mint
a' két előbbieken: „Édes kedves néném,” monda neki, „ha
nem alszol, kérlek, mondj el egyet azon szép regékből mellye-
ket tudsz.”

De a' Szultán azt mondá, hogy a' kalmár és szellem történe-
tének végét akarja hallani; mire nézve *Seherazád* így folytatá
azt ismét:

„Uram, míg a' kalmár, 's az öreg ki a' nőtény ebet vezeté,
együtt beszélgettek, egy másik öreg is érkezék oda, kit két
fekete kan eb követe. Közelített hozzájok, köszönté őket, 's
kérdé mit csinálnak e' helyen. Az öreg a' nőtény ebbel elbeszé-
lé a' kalmár kalandját a' szellemmel, mi történt köztök 's a'
kalmár esküjét. Azt adá hozzá, hogy ez a' tett fogadás napja,
's hogy ő ott akar maradni, meglátni, mi lesz belőle.

A' másik öreg is hasonlólag érdeemesnek találá a' dolgot
figyelmére, 's ugyan arra határozá magát. Leült hozzájok 's
alig elegyedett beszédökbe, midőn még egy harmadik öreg is
jött egy öszvérrel, ki a' más kettőt megszólítá, 's kérdezé miért
olly szomorú a' kalmár mellettök. Megmondták neki okát,

melly előtte is olly rendkívülinek tetszett, hogy ő is tanúja kívánt lenni, mi fogna a' szellem, és kalmár közt történni. Azért is leüle a' többiekhez.

Nem sokára azután sűrű gőzt láttak a' mezőn, mint mikor a' forgó szél porörvényt sodor fel. Ezen gőz közelített feléjük, hirtelen eltűnt, 's a' szellem megjelent, ki a' nélkül hogy őket köszöntené, kardjával kezében a' kalmárnak ment, karon ragadá, 's így szóla hozzá: „Kelj fel, hogy megöljelek, mint te megöléd fiamat.”

A' kalmár, 's a' három öreg, megrémülének, sirni kezének, 's a' léget sikoltásokkal eltölteni.

Azonban észre vevé *Seherazád*, hogy nappalodik, 's félbe szakasztá beszédét, melyly annyira ingerlé a' Szultán ujságvágyát, hogy végét egyáltalában akarta tudni, 's azért a' Szultánné halálát még egyszer elhalasztá holnapig.

Nem lehet kifejezni, mi nagy volt a' Nagy Vezér öröme, midőn látá, hogy a' Szultán nem parancsolá neki *Seherazád* megöletését. Nemzetsége, udvara, 's cselédei mind igen csodálkoznak rajta.

NEGYEDIK ÉJSZAKA.

A' jövő éj' vége felé így kezdé *Seherazád* a' szultán' engedelmeivel:

„Uram, — midőn a' nőtény ebese öreg látá, hogy a' szellem a' kalmárt megragadá, 's megakarta irgalom nélkül ölni, leborúla a' szörnyeteg lábaihoz, megcsokolá azokat, 's így szóla hozzá: „Szelleme' fejedelme, esedezem nálad mélységes alázattal, tartóztasd haragodat, 's légy olly kegyelmes engem meghallgatni. Elbeszélem történetemet ezen nőtény ebbel, melyet itt látsz; 's ha ezt csodálatosabbnak, 's meglepőbbnek találándod ezen kalmár' kalandjánál (Abentheuer) kinek életét akarod venni, remélhetem 'e akkor, hogy ezen szegény boldogtalan vétkének' egy harmadát elfogod engedni?”

A' Szellem egy darabig gondolkodék, végre így felele: „Ám legyen, hadd halljuk, reá állok.”

„Elkezdem tehát,” monda az öreg, történetemet; kérlek, hallgassatok figyelemmel: Ezen nőstény eb, melyet itt láttok, unoka húgom, sőt a' mi több, feleségem. Csak tizenkét évű volt midőn elvettem; elmondhatom tehát, hogy nem kevesebbé tekinthetett atyjának, mint nagy bátyjának, vagy férjének.

Harmincz évig éltünk együtt, a' nélkül hogy gyermekeink lettek volna; de az ő meddősége nem akadályozott engem abban, hogy iránta nagy szivességgel, 's barátsággal viseltesem. Csak az ohajtás hogy gyermekem legyen, birt reá, hogy egy rabnőt vegyek, kitől egy fiam vala, ki a' legszerencsésb idomokat (Anlage) mutatta. Feleségem féltékenynyé lett miatta, 's gyűlölte mind az anyát, mind a' gyermeket, de úgy elrejté indulatát, hogy azt már későn tudám meg.

Ez alatt felnőtt fiam, 's már tíz esztendő vala, midőn kénytelenítetttem egy útat tenni. Elindulásom előtt, feleségemnek, kiről nem gyanakodtam, ajánlám a' rabnőt, és a' gyermeket, 's kértem hogy távollétem alatt viselje gondjokat. Egy egész esztendeig oda voltam, 's ő ez időt gyűlölsége kielégítésére használta. A' varázslásra adta magát, 's midőn már eleget tudott ezen ördögi mesterségből, hogy iszonyú szándékát munkába vegye, fiamat, az elvetemedett, egy félre való helyre vezeté, s ott igézetei által borjúvá változtatta, 's mintha úgy vette volna, által adá gazdámnak hogy hizlalja meg. De dühe még nem elégedék meg ezen utálatos teteménynyel; a rabnőt is tehenné változtatá, s általadá Gazdámnak.

Haza jövetelemkor kérdezém az anyáról, 's gyermekről. „Rabnőd meghalt, felele; 's fiadat két holnap óta nem láttam, 's nem tudom mi lett belőle.” Megszomorodtam a' rabnő halálán, de minthogy fiam csak úgy tünt el, hizelkedtem magamnak, hogy őt még meg fogom láthatni. Már nyolcz holnap mult el, 's még sem került vissza, 's nem is hallottam semmi hírét is, midőn a' nagy Bairam ünnep elközelgetett.

Ennek üdlése végett, parancsolám Gazdámnak, hogy a' legkövérebbik tehenet hozza be, melyet megfogok áldozni. Engedelmeskedék, 's a' tehén, melyet előmbe hozza, az elváltzott rabnő volt, fiamnak boldogtalan anyja. Megkötöztem; de mi-

dön neki készülék hogy megáldozzam, igen keservesen elbődült, 's látám hogy könyzapor patakzott szemeiből. Ez előtttem igen különösnek tetszék, 's a' szánakozás valamely önkénytelen érzelmétől meghatva, nem vehetém rá magamat, hogy levágjam. Parancsolám Gazdámnak, hozzon egy másikat.

Feleségem, ki jelen vala, megboszonkodék szánakozásomon ; ellenkezett parancsommal, melly gonoszságát megszegyeníté, s így szóla : „Mit mívelsz, barátom? Áldozd meg csak e' tehénet. Gazdádnek nincs szebb ennél, 's az ünnephez illőbb, melylyet üdleni akarunk.

Feleségem kedvéért, közelíték a' tehénhez, s' elfojtván szánakozásomat, melly az áldozatot késlelé, a' halálos vágást akarám tenni, midőn az áldozati barom sirását, 's bögését megketőzteté, 's másodszor is lefegyverkeztete. Ekkor Gazdám kezébe adám a taglót s ezt mondám neki : „Fogjad, 's áldozd fel, bögése, 's könyei eltépik szivemet.”

A Gazda keményebb szivű nálam, megáldozá ; de a' mint bőrét lehuzták, csupa csont vala, noha nekünk igen kövérnek tetszék. Boszankodtam rajta. „Tartsd magadnak” szólék a' gazdához, „neked adom ; ajándékozz, s alamizsnálkodjál belőle a' kinek akarsz ; 's ha van egy jó kövér tulkod, hozd be azt helyette.”

Nem törődtem vele, mit csinál a' tehénnel ; de nem sokára azután hogy szemem elől elvitette, látám egy igen kövér tulokkal jőni. Ámbár nem tudtam is hogy ezen tulok az én fiam, még is látásra egész belsöm fölgerjedt. Ő részétől, mihelyt megpillantott, oly igen erőlködék hozzám jutni, hogy kötelét elszakasztá. Lábaimhoz omlott, fejét a földre hajtotta, mintha irgalomra akarna birni, 's rimánykodni, ne legyek olly kegyetlen, hogy éltét elvegyem.

Ezen történeten még inkább megütköztem, mint a' tehén könyein. Szives sajnálkozást érzettem, melly iránta részvétre indított ; vagy is inkább a' vér teljesíté bennem kötelességét. „Eredj,” mondék a' Gazdának, „s' vezesd vissza ezen tulkot ; viseld jól gondját, 's hozz helyette nyomon egy másikat.”

Mihelyt ezt hallá feleségem, nem mulasztá el ismét így szólani : „Mit mívelsz édes férjem? Fogadd szómat, 's ne áldozz más tulkot, mint imezt.” — „Asszony,” felelék neki, „én ezt itt

nem áldozom, meghagyom életét, 's kérlek ne ellenkezzél benne." Óvakodott a' gonosz asszony, kérésemnek engedni; sokkal inkább gyűlölte fiamat, mintsem megegyezett volna benne, hogy megmentsem. Olly megátalkodva kivánta tőlem feláldoztatását, hogy kénytelen valék neki megadni. Megkötém a' tulkot, 's fogám a' boldogtalan kést.

Itt megállott *Seherazád*, mivel észre vevé, hogy megvirradt. „Édes néném monda ekkor *Dinarszád*, egészen el vagyok bájolva ezen regétől, melly illy kellemesen tartja feszületben figyelmemet." Ha a' Szultán még ma élnem hágy, felele *Seherazád*, „meglátod, hogy, a' mit holnap beszélek, még sokkal inkább fog gyönyörködtetni."

Sachriár kíváncsi tudni, mi lett a' nöstény ebes öreg fiából, monda a' Szultánnénak, hogy jövő éjjel, örömmel fogja ezen történet végét hallani.

ÖTÖDIK ÉJSZAKA.

„Uram," folytatá beszédét *Seherazád*, „a' nöstény ebes öreg elbeszélé a' szellemnek, mint szinte a' két másik öregnek is és a' kalmárnak, története folytát." „Fogám tehát" monda nekik, " a' kést, s' már készülöben voltam fiam gégójét elmetszeni, midőn könytől ázott szemeit esengve rám fordita, s' úgy meglágyita, hogy nem volt erőm feláldozni. Elejtettem a' kést, 's azt mondám a' feleségemnek, hogy egy általában más tulkot akarok lemetszeni. Minden módot elővett, hogy ezen szándékomban megrendíthessen; de bár mit terjesztett is előmbe, állhatatos maradtam, 's csak hogy megnyugtassam, meg ígérém hogy ezen tulkot a' jövő év Bairam ünnepén fogom áldozni.

Más nap gazdám titkon kivánt velem szólani. „Egy ujságot jelenteni jövök," monda, mellyet, a' mint reményilem meg fogsz nekem köszönni. Egy leányom van, ki valamennyire ért a' varázsláshoz. Tegnap, midőn a' tulkot vissza vezettem, mellyet nem akarál megáldozni, észrevévém, hogy nevetett midőn ezt látá, 's egy pillantat mulva elkezdte sírni. Kérdém, miért

mivel egyszerre két illy ellenkező dolgot. „Édes apám,” felele nekem, „ezen tulok, mellyet vissza vezetsz, urunk’ fia. Örömben nevettem, hogy még életben látom; és sírtam az áldozat jutván eszembe, mellyet tegnap anyjából tettek, ki azon tehénné volt elváltoztatva. Mindenik elváltoztatás urunk feleségének igézetei által eszközöltetett, ki gyűlölte az anyát és gyermekét.” „Ez az a’ mit leányom monda,” szóla tovább a Gazda, „s én ez ujságot jelenteni jöttem hozzád.”

„Rád hagyom oh Szellem,” monda az öreg, „elképzelni, melly nagy vala e’ szavaknál ámulkodásom.” Tüstént elmenék gazdámhoz, hogy magam szóljak leányával. Mihelyt oda értem, az ólba sieték, mellyben fiam vala. Nem viszonzozható öleléseimet, de olly módon fogadá el, melly teljesen meggyőzött, hogy fiam.

Most oda jött a’ gazda’ leánya, „Édes jó leánykám,” kérdém őt, „vissza tudod-e adni fiamnak első alakját?” — „Igen is tudom,” felele; „oh ha azt teheted,” szólék tovább, „úgy minden javaim’ asszonyává teszek.” Erre, mosolyogva válaszola: „Te urunk vagy, s’ jól tudom mivel tartozom neked; de előre megmondom, hogy csak két feltétel alatt adhatom vissza fiadnak első alakját; az első ez, hogy őt nekem férjül adjad; a’ második, hogy szabad legyen azt megbüntetnem, ki őt borjújává változtatta.” — A’ mi az első feltételt illeti, felelék, „azt teljes szívből elfogadom; sőt többet mondok, még nevezetes vagyont igérek magad számára is, azon felül a’ mit fiamnak szánok. Egy szóval megfogod látni miként fogom, a’ nagy szolgálatot meghálálni, mellyet tőled várok. A’ másik feltételt is, melly feleségemet illeti, örömet elfogadom; olly nő, ki képes vala illy gonoszságot elkövetni, megérdemli, hogy érte meglakoljon; kezembe adom őt; tedd vele a mi tetszik; csak arra kérék, életét ne vedd el.” „A’ szerint bánom tehát vele,” monda, „mint ő bánék fiaddal.” — „Rá állok, felelék; de előbb add vissza fiamat.”

Erre a leányka veve egy edényt, tele vízzel, néhány szavakat mormolt el fölötte, mellyeket nem értettem, a’ tulokhoz fordula, ’s így szóla: „Oh tulok, ha a’ világ mindenható, ’s határtalan uralkodójától így teremtetél, mint jelenleg látszol, maradj ez alakban, de ha ember vagy, ’s csak varázslat által vál-

toztál borjúvá, a' mindenható teremtő engedelmével vedd fel ismét eredeti alakodat!" E' szavakat mondván, meghintezé a' vízzel, 's azon pillantatban előbbi alakjában álla ott.

„Fiam, édes fiam!" kiálték tüstént elragadtatással ölelvén meg őt, melly teljes erőt veve rajtam. „Maga isten az, ki nekünk e' fiatal leánykát küldé, hogy az iszonyú varázslatot, melly téged körül foga, elenyéssze, s' a' gonoszt, melly rajtad 's anyádon történt, megboszúlja. Nem kétlem, hogy te háladatosságból örömet fogod őt hölgyedül venni, a, mint én neki felfogadtam.

Örömmel megegyezett benne; de minekelőtte össze keltek, a' fiatal leánya feleségemet nőstény ebbé változtatta, 's ő az, kit itt láttok. Kivántam hogy inkább ez alakot nyerje mint más kellemetlenbet, hogy undor nélkül láthassuk házunkban.

Ez után fiam özvegyen maradt, 's utazni ment. Mivel már több esztendeje mult, hogy hírét nem hallottam, magam indulék el, hogy róla valami hirt vehessek; 's mivel feleségem gondviselését senkire sem akarám bízni, míg ezen nyomozást teszem, legjobbnak láttam, mindenütt magammal vezetni. Ebből áll történetem, 's ezen nőstény ebé. „Nem egy-e a' legkülönösebb 's csodálatosabbak közül?"

„Megengedem;" monda a' Szellem," 's azért is megadom neked ezen kalmár megkegyelmezésének harmadát. "

„Midőn már, uram," folytatá a Szultánné, „történetét elvégezte, megszólítá a második, a' két fekete kan ebbel, a' Szellemet, 's ezt mondá neki: Elbeszélem én is mi történt velem, 's e' két fekete kan ebbel, mellyeket itt látsz; 's bizonyos vagyok benne, hogy történetemet még csodálatosabbnak fogod találmint a' mellyet imént hallottál. De ha elmondom; megadod-e nekem is a' Kalmár megkegyelmezésének második harmadát? — „Igen is," felele a' Szellem, „feltévé, hogy történeted a' nőstény ebét is felül mulja."

Ezen ígéret után, a' második öreg így kezdé:...

De midőn e' szavakat mondaná, meglátta *Seherazád* a' napot, 's megszűnt beszélni.

„Én istenem, édes néném," monda *Dinarszád*, „beh különös kalandok ezek!" — „Édes húgom" felele a' Szultánné, „nem is hasonlíthatók még azokhoz, mellyeket a' jövő éjszaka regél-

nék, ha a' Szultán uram és uralkodóm olly kegygyel lenne engem életben hagyania.

Sachriár semmit sem felele; de felkelt, elvégezé imádságát, s tanácsba mene, a' nélkül, hogy parancsolatot adott volna a bájos *Seherazád* élete ellen.

HATODIK ÉJSZAKA.

Midőn elérkezett a' hatodik éjszaka lefekvék a' Szultán hölgyével. Dinarszád felébrede a' szokott órára, 's megszólítá a' Szultánnét. Erre *Sachriár* szólamlék meg, s monda: „Szeretném a második öreg' történetét hallani a két fekete kan ebbel.” — Tüstént kielégítem újság vágyodat, uram,” felele *Seherazád*. „A második öreg,” folytatá, „elbeszélte a' szellemnek történetét. s' imigy kezdé:”

A MÁSODIK ÖREG 'S A' KÉT FEKETE KAN EB' TÖRTÉNETE.

Tudnod kell, Szellemek 'hatalmas fejedelme, hogy mi hárman vagyunk férfi testvérek, kettőnk ezen fekete kan ebek, kiket itt látsz, 's én vagyok a' harmadik. Atyánk, kimultával, mindenünknek ezer aranyat hagyott. Ezen summával mind hárman ugyan azon mesterségbe kaptunk: kalmárokká levénk. Rövid időre hogy boltainkat felnyitottuk, elvégezé bátyám, ezen ebek egyike, hogy utazni fog, 's idegen tartományokban kereskedik. Illy szándékkal eladta minden jószágát, s partékákat vett helyette, mellyek azon kereskedéshez illettek, a' mit üzni akara.

Elutazott, egy álló esztendeig oda volt. Ezen idő mulva, egy szegény, ki koldulni látszott, jöve boltomhoz, „Isten áldjon meg!” mondék neki. — „Isten áldjon meg téged is!” felele ő, „lehetséges 's hogy meg ne ismerj?” Erre figyelmesben szemléltem, és megismerém. „Oh bátyám” kiálték megölelvén, „hogy ismérhettelek volna meg illy állapotban?” Házomhoz vezetém, 's egészségéről, utazása foganatjáról tudakozódtam. „Ne kérdezz róla,” felele, „engem látván mindent láthatsz.

Megújítaná fájdalmamat, ha mind azon szerencsétlenségeket mellyek esztendő óta értek, körülállásosan el kellene beszélnem, mellyek ez állapatra juttattak, mellyben most vagyok.

Azonnal bezáratám boltomat; s' minden mást félre tévén, fürdőbe vezettem, 's a' legszebb ruhákat adám neki készségemből. Megvizsgálám számvivő könyveimet, 's látván hogy értékem kétszeresre nőtt, az az két ezer aranyból állott, neki adám felét. „Ezzel,” mondtam neki, „Elfeleddet, édes bátyám, veszteségedet.” Örömmel fogadá el az ezer zecchinót, ismét rendbe szedé kereskedését, 's úgy éltünk egymással mint annak előtte.

Egy idő mulva második bátyám is, ezen ebek másika, elakará adni jószágát. Mi testvérei mindent elköveztünk, hogy arról leverhessük, de mind hiába. Eladta mindenét, 's partékákat vett, mellyek a külkereskedésre, mellybe kezdeni szándékozott, alkalmasak valának. Egy karavánhoz csatlódott, 's elútaza.

Egy esztendő lefolyta után, ugyan azon állapotban tére haza, mellyben bátyja. Én felruháztam, 's mivel tőke pénzemen fölül ismét ezer aranyat nyertem, neki adtam azt. Ismét boltot nyitott, 's előbbi kereskedését úzte.

Egy napon hozzám jöttek két bátyáim, 's javalták hogy tegyek velök egy utat, 's közösen kereskedjem. Először félre vettem javalatokat. „Ti utaztatok;” mondték nekik, „'s mit nyertetek vala? ki áll jól érte hogy én szerencsésebb leszek nálatok?” — Hiába raktak előmbe mindent, 'a mi véleményök szerint elvakithatott, 's ingerlhetett volna szerencsét kísértésem; lemondtam róla, hogy szándékokban részt vegyek. Azonban olly gyakran vissza tértek ezen tárgyra, hogy minekutána öt évig állhatatosan ellent állottam volna tolokodásaiknak, elvégre megadám magamat. De midőn úti készüléteket kellett volna tenni, 's a' szükséges partékákról vala szó, kisült, hogy mindenikök elköltötte mindenét, és semmijök sem vala már azon ezer zecchinóból¹ a' mit mindegyiknek adtam. Legkisebb szemrehányást sem tettem nekik miatta: sőt ellenben mivel

¹ Zecchinó (dzekchino) olasz országban, s keleten szokásban levő arany pénz; körül belül egy körmőczi aranyat ér.

értékem hat ezer zecchinóra szaporodott, felét velök megosztottam, mondván: „Édes bátyáim, ám koczkáztassuk e' három ezer aranyat, a' másik felét pedig rejtjük el valamely bátorságos helyen, hogy ha utunk szerencsében nem sikerül, mint mellyet Ti tevétek, legyen még valamink, hogy rajta megvigasztalódjunk, 's régi kereskedésünket újra elkezdhesük.

Mindeniknek ezer aranyat adtam, tehát, 's ugyan annyit tarték meg magam számára is, 's a' más három ezeret elástam házám' egyik szögében. Most partékákat vettünk; 's minekutána közösen egy hajót bérlettünk, 's beszállottunk volna, kedvező széllel megindulánk.

Egy holnapi utazás után .

De látom már nappal van'' szakasztá félbe beszédét *Seherazád*. *Sachriár* felkele, mint az előbbi napon, 's nem ada a Nagy Vezérnek parancsolatot leánya' megöletésére.

HETEDIK ÉJSZAKA.

A hetedik éjszaka' vége felé, kéré *Dinarszád* a *Szultánnét*, beszélné tovább a' történetet, mellyet tegnap el nem végezhet.

„Örömmel cselekszem'' felele *Seherazád*, 's hogy a' történet fonalát el ne ejtsem, azt mondom, hogy az öreg a' két fekete kan ebbel, folyton beszélé történetét a' *Szellemnek*, mint szinte a' két másik öregnek is, és a' kalmárnak.

„Végre,“ így szóla hozzájok, „két holnapi hajózás után szerencsésen egy tengeri révbe értünk, hol kiszállánk, 's partékáinknak jó kelete vala. Legkivált én olly jól eladtam az enyémet, hogy egyért tizet nyertem. Helyettök más ottani partékákat vásárlottunk, hogy azokat honunkba szállítsuk 's ott eladjuk.

Midőn már készek valánk haza felé megindulni, a' tenger parton egy asszonnyal találkoztam, ki nagyon csinos arczú de igen nyomorúságos öltözetü vala. Hozzám jött, megcsókolá kezemet, 's a' legesdeklőbb szavakkal könyörge, vegyem feleségül, 's vigyem el magammal. Én vonakodtam kérését teljesíteni; de olly sokat beszélt, hogy rá bírhasson, ne nézzek sze-

génységére, okom fogna lenni magaviseletével megelégedni, hogy végre meggyőztem. Illendő ruhákat csináltattam neki, 's minek utána házassági szerződéssel, annak módja szerint, elvettem volna, velem együtt hajóra szállítám, 's elindulánk.

Tengeri utunk alatt új hitvesemben olly sok szép tulajdonokat földözgettem fel, hogy napról napra jobban szeretém. Bátyáim azonban, kiknek nem vala olly jó vásárok, 's irigylették szerencsémét, gyűlölséget forraltak ellenem. Sőt annyira ment dühök, hogy életem után is incselkednének. Egy éjjel, míg én feleségestül csendesesen aluttam, megragadának bennünket, 's a' tengerbe hajtának.

Feleségem tündér vala következőleg a' Szellem nemzetségből; elgondolhatjátok tehát, hogy a' vízbe nem fúlt. A mi engem' illet, én segéde nélkül bizonynyal elvesztem volna; de alig estem a' vízbe, midőn felfoga, 's egy szigetbe vitt.

Midőn megvirrada, így szóla hozzám a' tündér: „Látod, kedves férjem, hogy, a' midőn éltedet megmentettem, kegyedet, melyet irántam bizonyítottál, nem rosszúl háláltam meg. Tudjad, én tündér vagyok, 's a' mint a' tengerparton hajóra szálltoddál megláttalak, nagy gerjedelmet érzettem irántad. Megakarám kísérteni szíved' jóságát, azért jelentem úgy elől-tözve meg előtted, a' mint láttál. Te nagy lelküleg viselted magadat irántam; 's örvendek, hogy alkalmat leltem értte háladatosságomat kimutatni. De boszonkodom bátyáidra, 's nem nyugszom addig, míg életökkel nem lakoltatom meg őket.

Ámélkodva hallottam a' tündérnek ezen beszédét, teljes szivből köszöntem a' nagy jótéteményt, melyet velem cselekedett. „De asszonyom, mondék neki, a' mi bátyáimat illeti, kérlek bocsáss meg nekiök. Bár melly okom legyen ellenök a' panaszra, még sem vagyok olly kegyetlen, hogy vesztöket akarjam.” Elbeszéltem neki ezután, mit tettem mindegyikkel; 's tudósításom még nevelte ellenök haragját. „Nyomban utánok kell repülnöm,” monda, „e' hálátlan árulóknak, 's gyorsan boszút állanom rajtok. Elsülyesztem hajójokat 's őket a' tenger fenekére taszítom.” — „Nem, asszonyom,” felelék „az isten nevéért ne cselekedd azt, hanem mérsékelj haragodat; gondold meg hogy testvéreim, 's hogy a' gonoszért jóval kell fizetni.”

„Megengesztelém a' tündért ezen szavakkal; 's minek utána így szólottunk, egy pillantat alatt a' szigetről, mellyen valánk, házám lapos fedelére tett le, 's mindjárt azután eltűnék. Leszállottam, kinyitottam az ajtókat, 's felvettem a' három ezer zecchinót, mellyet elástam. Ezután azon helyre mentem, hol boltom állott; felnyitottam, 's elfogadtam szomszédaimnak a kalmároknak örvendezéseiket haza érkeztemen.

Midőn ismét haza mentem, e' két fekete kan ebet találtam, kik alázattal járulának előmbe. Nem tudtam mit jelentsen ez 's igen csodálkoztam rajta; de a' tündér, ki akkor megjelenék, megmagyarázá nekem. „Ne csodálkozzál édes férjem,” szöla hozzám, „hogy e' két kan ebet magadnál látod: ezek bátyáid.” Elszörnyedtem e' szavakra, 's kérdém, ki hatalma által volnának ez állapotban. „Én vagyok az,” felele, „ki őket ebbé tettem; vagy legalább egy az én testvéreim közül, kire ezt bízottam, 's ki egy úttal hajójokat is a' tenger fenekére lökte. Te ez által partékáidat veszted el, mellyek rajta voltak, de én ezért neked elegendő pótlékot fogok adni. A' mi bátyáidat illeti, tiz esztendőre kárhoztattam őket, hogy ez alakot viseljék: hitetlenségök nagyon is érdemesekké teszi őket e' büntetésre.” Végre minekutána megtanított, hol tudakozódhatnám tovább róla, eltűnék.

Jelenben, minthogy a' tiz esztendő eltelt, útban vagyok őt keresnem, s' midőn itt elmentemben a' kalmárt, 's a' jó öregot a' nőtény ebbel itt lelém, itt maradék nálok. Im ez történetem, oh Szellemek' fejedelme; nem tetszik e' az előtted egynek a' legrendkívüliebbek közül?”

„Megismerem” felele a' Szellem, 's azért második harmadát is elengedem a' véteknek, mellyet a' kalmár ellenem elkövetett

Mihelyt a' második öreg, történetét elvégeze, megszólamlott a' harmadik, 's ugyan azon kérést tette a' Szellemnek, mint a' két előbbiek, hogy a' kalmár vétkének harmadik harmadát is engedje, el feltévén, hogy a' történet, mellyet elbeszélni akar, különös eseteivel, a' kettőt, mellyeket az imént hallott, még felül mulandja. A' Szellem azon ígéretet tevé neki, mit a' másik kettőnek. „Halljátok tehát,” monda erre az öreg

„De már virrad” szöla *Seherazád*, 's itt meg kell állanom.” „Édes néném” monda erre *Dinarszád*, „nem győzők eléggé

csodálkozni a' kalandokon, mellyekett itt beszéltél." — „Még más számtalanokat tudok" felele a' *Szultánné*, „mellyek még sokkal szebbek."

Sachriár kívánván tudni, ha a' harmadik öreg története is olly kellemes-e, mint a' másodiké, elhalasztá *Seherazád* halálát, holnapig.

NYOLCZADIK ÉJSZAKA.

Mihelyt észre vevé *Dinarszád*, hogy ideje volna a' *Szultánét* megszólítani, kérte nénjét, hogy míg megvirrad, beszéljen neki valamely történetet.

„Beszéld-el nekünk a' harmadik öregét" monda a' *Szultán Seherazádnak*; „alig hishetem, hogy még csodálatosabb legyen mint a' két fekete kan eses öregé."

„Uram," felele a *Szultánné*; „a' harmadik öreg ekképen beszélte történetét:

A' HARMADIK ÖREG' TÖRTÉNETE AZ ÖSZVÉRREL.

Tudd meg, oh Szellem, hogy ezen öszvér feleségem vala. Egykor elúztam, 's egy egész esztendeig távol voltam tőle. Haza jövetemkor, éjjel értem lakomba, 's feleségemet egy fekete rabszolgával a' legszerelmesebb ölelkezésekben találtam.

Mihelyt megpillantott, hirtelen felugrék, egy tele pohár vízzel jött előmbe, melly felett néhány szótat mormolt el, meghintezett vele, 's ezt mondá: „Hagyd el alakodat, 's változzál ebbé!" Én nyomban ebbé lettem, 's kiűzött a' házból.

Midőn az ajtón kiértem, elszaladtam egy mészárszékig, holtl lézegttem, 's a' csontokon rágcsáltam. A mészáros pedig, kinek megtetszettem, házába fogadott.

De midőn itt a' leánya megpillantott tüstént befátyolozá magát előttem, 's így szóla atyjához: Hogyan vezethetsz be hozzánk egy idegen férfit, 's hogy hozhatod még szobánkba is?" — „'S hol van hát az az ember?" kérdé az atya. — „Ez az eb az itt, kit épen most varázsolt el a' felesége. Én azonban felszabadíthatom." Midőn az atya e' szavakat hallá, így szó-

la leányának: „Az istenért szabadítsd fel őtet, háladatosság-ból meggyógyulásodért.

Erre felkele a' mézsáros leánya, foga egy tele pohár vizet, bizonyos ígéket monda felette, 's egy keveset belőle rám hintezett ezt mondván: „Térj vissza ez alakból előbbi alakodba, a' felséges isten engedelmevel.” S ott nyomon megint előbbeni allakomra változtam.

Közelíték most a' szűzhöz megcsókolám kezét, és mondék: „Az istenre kérlek, varázsold el feleségemet, mint ő elvarázsolt engem.” Ekkor ada a' vízből, 's ezt mondá: „Ha alva leled, fecskendezd rá e' vizet, 's mondjad mellette, mivé akarod hogy változzék, nyomban megfog az történni.”

Vevém a' vizet, 's vele feleségemhez menék; 's mivel mély álomba találám, befecskendezém vele ezt mondván: „Hagyd el ez alakot, 's változzál öszvérré!” Tüstént az leve, a' mit kívántam, 's ő az kit itt ön szemeiddel látsz, oh uralkodója 's feje a királyoknak s Szellemeknek!”

Egyszersmind az öszvérré fordula az öreg, 's kérdé: „nem valóság-e ez?” Mellyre az öszvér fejével intett, 's ezen jel által igenezte.

„Ez tehát történetem,” így fejezé be az öreg. A Szellem egészen elámélokodott rajta, 's monda; „Neked ajándékozom a' kalmár megkegyelmezésének utósó harmadát, van oka nektek köszönni, hogy történeteitekkel kivontátok e' szorultság-ból: nélkületek már nem volna világon.” Ezt mondván eltűnék, az egész társaság' nagy meglepésére.

A' kalmár nem mulasztá el három megszabadítójinak minden hálát adni, mellyel nekik tartozott. Örültek vele együtt, hogy veszedelmen kül látták; mellyre egymástól elbucsúztak, 's kiki útjára ment. A' kalmár megtére feleségéhez, 's gyermekeihez, 's nyugalomban tölté velök hátra levő napjait.

„De, Uram,” ezt adá hozzá Seherazád, „bár mi szépek legyenek is a' történetek, mellyeket Felségednek e' korig beszéltem a' Halászról valót még sem érik fel.”

Midőn látá *Dinarszád*, hogy a' Szultánné itt elhallgata, így szóla hozzá: „Édes néném, mivel még van időnk, légy oly jó, 's beszéld el ama halász történetét; a' Szultán örömet

meg fogja engedni.” *Sachriár* reá álla, *Seherazád* ismét felvevé beszédét, ’s ekképen kezdé:

A’ HALÁSZ TÖRTÉNETE A’ SZELEMMEL.

„Volt, Uram, egyszer egy öreg ’s olyan szegény halász, ki alig kereshetett annyit, hogy feleségét, ’s három gyermekeit, kikből állott egész háznépe, táplálhassa. Mindennap igen korán kiment halászatra, de azt tevő törvényeül, hogy napjában csak négyszer veti meg hálóját.

Egy reggel még holdvilágon kimene a’ tenger partjára. Levetkezett, ’s megveté hálóját. Midőn a’ partra huzá ellenállást érzett; azt gondolá, hogy jól fogott, ’s már örült belsőképen neki. De midőn nem sokára észre vevé, hogy hal helyett, egy, számár csontváza van hálójában, a’ melly még hálóját is megszagatá, igen bőszerű vala rajta, ’s a’ következő verseket mondá:

„Oh te ki az éj’ setétében mégy veszedelmekbe, hagyj alább serénykedéssel, mert minden iparkodásod daczára sem nyered meg éllemedet!

Nézd a’ halászt a’ tengeren, a’ csillagtalán éjben, keresete miatt mint teszi ki magát!

Hónig gázol vízben, a’ hullámok minden felől csapkodják; de nem szűnik szeme a’ háló minden mozdulatát vigyázni.

Elvégre örvendő zárja be éjszakáját, ha csak egy hal sérült is meg horgán.

Az veszi meg tőle ki éjjelét nyugalomban, ’s a’ nélkül hogy magát hidegnek kitenné, a’ szerencse’ áldomásai között tölté.

Magasztaltassék az Úr, ki ennek ád, ’s amattól megtagad! Amaz nyugalomban költi el a’ halat; mellyet ez fáradsággal fogott.”

Seherazád ezzel megszűnt szólani, mivel a’ nap’ keltét látta.

„Édes néném,” monda neki *Dinarszád*, „megvallom, hogy e’ kezdet nagyon ingerel, ’s eleve látom, hogy a’ következet nagyon kellemes lesz. — „Semmi sem lehet meglepőbb, mint a’ halász története,” felele a’ Szultánné; ’s a’ jövő éjszaka megfogod velem vallani, ha a’ Szultán olly kegyelemmel lesz, ’s élnem hágy.”

Sachriár, kíváncsi lévén a' halászat következését hallani még az napon nem akará *Seherazádot* megöletni.

Felkele tehát a' nélkül, hogy ez iszonyú parancsolatot adta volna.

KILENCZEDIK ÉJSZAKA.

„Édes kedves néném” monda *Dinarszád* következő éjjel a' szokott órákor, „kérlek végezd el a' halász történetét; halálomban szeretném azt hallani. „Eleget teszek ujságvágyadnak” felele a' Szultánné. Egyszersmind engedelmet kére a' Szultántól, 's minekutána nyere: ekképen folytatá ismét a' halász történetét:

„Minekutána, Uram, a' halász, illy hitvány fogáson boszszonkodva, hálóját, melyet a' számarcsontváz több helyeken megszagatott, ki foltozta volna, másodsor is megveté azt. A' midőn ki huzá, ismét nagy ellenállást érzett, mellynél fogva azt hívé, hogy tele van hallal; de nem lelt benne semmit is, egy nagy kosárnál egyebet, tele homokkal és iszappal.

E miatt igen nagy búa esett. „Oh sors!” kiálta panaszkodó hangon, „szűnjél meg rám haragunni, 's ne üldözz egy szerencsétlent, ki könyörög, hogy kiméljed őtet. Eljöttem hazunnan, hogy itt élelmemet keressem, 's te halállal fenyegetsz. Nincs ennél egyéb keresetem, hogy magamat tápláljam, 's minden rá fordított iparkodásom daczára is, alig szerzhetem be háznépemnek a' legszükségesbeket. De nincs igazam, rád panaszkodnom: te gyönyörűségedet leled benne a' becsületes embereken méltatlankodni, 's a' nagy férfiakat homályban hagyni, mig a' gonoszokat kegyeled, 's azokat felmagasztalod kik semmi erénnyel sem ajánlják magokat.

E' panaszra fakadván, boszúsán ellöké a' kosarat; 's minekutána hálóját a' sárból, melly azt elmocskolá, ki mosogatta, harmadszor is megveté azt. De semmit sem húza ki egyebet, csak köveket, kagylókat, és szemetet.

Nem lehet kimondani, melly nagy vala kétségbe esése: kevés hia volt hogy szerencsétlensége' szertelen voltában, eszt el nem vesztette. Ezután feleségére, 's gyermekeire emlékezvén a' következő verseket mondotta:

„Élelmed, sem gondatlanságodtól nem függ, sem buzgóságodtól: és sem ügyességed, sem szép írásod az, melly boldoggá tesz.”

A' szerencsés sors és élelem csak a' végzet adományai, 's meg kell evvel elégedned, legyen bár kedvező vagy ellenséges.

Lealázza a' legmagasbakat, 's jelesbeket, 's felmagasztalja gyakorta a' legczudarabbakat, 's gonoszbakat, kik a' legrosszabb sorsot érdemlették volna.

Jövel hát oh halál! mert az élet nekem utálatossá vált, mivel benne saserényű férfiak lealáztatnak, 's kácsa képességű emberek magasztaltatnak fel.

Mert nem csoda már látni, hogy az erény (virtus) szükséggel vivódik, 's a' bűn a' neki jutott szerencsében büszkélkedik.

Sorsunk eleve megvan határozva, 's ott fenn kiszabott' végzeteinkkel a' madarakhoz hasonlunk, mellyek itt 's ott találnak valami felcsipegetni valót; egyik kelettől nyugatig repül, és semmit sem talál; míg a' másik helyből sem mozdul, még is legjobb táplálékra lel.”

E közben megvirradt, 's a' halász mint jó Muzulmán nem feledé imádságát elvégezni azután a' következőt veté utána: „Tudod, uram, hogy én napjában csak négyszer vetem meg hálómat. Ma már háromszor megvettem, a' nélkül hogy munkámnak legcsekélyebb gyümölcsét nyertem volna is. Már csak egy huzásom van hátra: 's esedezem előtted, tedd kedvezővé irántam a' tengert, mint Mózes iránt tetted.”

Ez imádságát végezvén negyedszer is megveté hálóját. 'S midőn már hitte, hogy halaknak kell benne lenni, ismét nagy fáradsággal kihuzta: 'S még sem volt benne egy hal is; de egy réz edényt talála benne, mellyben súlyáról ítélvén valaminek kellett lenni. Észre vevé hogy ónnal volt beöntve, 's le is volt pecsételve. Ezen igen megöriüle. „Eladom” monda, „a' rézöntőnek, 's a' pénzen, mellyet értte kapok, egy mérő gabonát fogok venni.

Megvizsgálta az edényt minden felől, rázogatta ha nem zörög-e a' mi benne van. Semmit sem hallott; 's ezen környülmény az ón fedelén levő pecséttel együtt azon gondolatra hozák, hogy valami drágasággal kell megtöltve lennie. Hogy ez

íránt megvilágosodjék, fogá kését, 's egy kis bajjal, felnyitá azt. Száját tüstént a' föld felé fordítá, de semmi sem jött ki belőle, a' min igen csodálkozáék.

Letette az edényt maga elébe; 's míg figyelmesen szemlélé, sűrű füst szállott fel belőle, melly két vagy három lépésnyire hátrálni kényszeríté. Ezen füst egész a' felhőkig emelkedék, elterjedt a' tengeren, és parton, 's sűrű ködöt képzett; melly látvány, mint könnyen gondolható, a' halászt szertelen ámélkodásra ragadta. Midőn már az edényből minden füst kiszállott, ismét egyesüle, 's kemény testté sűrűdött öszve, 's ebből egy Szellem alakodott, ki két akkora vala, mint a' legnagyobb óriás. Ezen iszonyú nagyságú szörnyeteg látására a' halász futásnak akart eredni; de annyira megrendült, 's elrémüle, hogy lábát sem mozdíthatá.

„*Salamon*,” kiálta tüstént a' Szellem, „*Salamon*, istennek nagy Profétája, kegyelem, kegyelem! Soha sem ellenkezem akaratommal. Minden parancsaidnak engedelmeskedem . ”

Itt észre vevé *Seherazád*, hogy nappallik, 's félbe szakasztá beszédét.

Ekkor megszólamlék *Dinarszád*: „Édes néném” monda, „nem lehetne jobban megállani ígéretét, mint te cselekvéd; ezen rege kétségkívül sokkal csodálatosabb, mint az előbbiek.” — „Édes hugom” felele a Szultánné, „olly dolgokat fogsz hallani, mellyek még sokkal inkább elfognak ámélkodtatni, ha uram a' *Szultán* megengedi azokat neked elbeszélnem.”

Sachriár sokkal inkább vágyott a' halász' történetének hátra levő részét hallani, minthogy magát e' mulatságtól megfosztotta volna; ismét holnapra halasztá tehát a' *Szultánné'* halálát.

TIZEDIK ÉJSZAKA.

Dinarszád, a' jövő éjjel, midőn ideje vala, felkelté nénjét, 's kérte folytatná a' halász történetét.

A' *Szultán* is jelenté kívánságát megtudni, mi baja volt a Szellemnek *Salamonnal*, és *Seherazád* így folytatá:

„Uram, a' halász alig hallotta a' Szellem szavait, hogy ismét magához tére, 's így szóla hozzá: „Kevély Szellem, mit beszélsz te? Több már tizenhatsz száz événél, hogy *Salamon* isten' Profétája meghalt, 's mi most a' napok' végén vagyunk. Beszélj el történetedet, 's azt, miért valál ez edénybe zárva?”

Ezen megszólításra kevélyen pillantott a' Szellem a' halászra, 's ezt felelé neki: — „szólj velem emberségesebben; igen bátor vagy, hogy kevély Szellemnek mersz nevezni.” — Nem bánom,” válaszola a' halász, „hát emberségesebben lesz szólva, ha a' sors baglyának nevezlek?” — „Tanácslom,” felele a' Szellem, „több emberséggel szólj hozzám, míg meg nem öllek.” — „No 's” monda a' halász, „miért akarnál megölni? Csak imént tettelek szabadságba: 's már is elfeledted?” — „Nem; igen jól emlékezem rá,” felele a' Szellem, „de ez nem fog tartóztatni, hogy meg ne öljelek: 's csupán egy kegyelemem van számodra” — „'s mi az a' kegyelem? kérdé a' halász. „Ez” felele a Szellem,” hogy választást engedek, mi halál nemével öljelek meg” — „'S mivel bántottalak meg?” monda a' halász. „Igy akarod e' jótémet megjutalmazni, mellyet veled közlöttem?” — „Nem bánhatom veled különben,” monda a' Szellem, „'s hogy magad is meggyőződ-jél felőle, halljad történetemet.

„Én egyike vagyok a' pártos Szellemekeknek, kik isten akaratjának ellene szegezték magokat. Minden más Szellemekek megismerék a' nagy *Salamont*, isten' Profétáját, 's alája vették magokat. Mi, Szakár és én, valánk az egyetlenek, kik nem akartuk magunkat így megalázni. Hogy ezért boszút álljon, parancsolá e' hatalmas király első Ministerének Asszáf-nak, Barachia' fíjának, hogy engem fogjon el. Ez megtörtént. Asszáf eljőve, hogy hatalmába kerítsen, és erőszakkal urának a' királynak széke elébe vezetett.

Salamon, *Dávid* fia, parancsolá nekem, hogy hagyjak fel eddigi életemmel, hatalmát ismerjem meg, 's vessem magamat parancsainak alája. Megtagadám daczosan az engedelmességet: 's inkább teljes haragjának akartam magamat kitenni, mintsem neki a' hűség, 's alattvalóság eskét, mellyet tőlem kívánt, esküdni. Büntetésül ezen réz edénybe zára; 's

hogy bizonyos legyen irántam, és hogy fogságomból ki ne törjek, maga nyomta az ön fedélre pecsétjét, melyre istennek felséges neve van vágva. Midőn ez meg vala, által adá az edényt egynek a' neki engedelmes Szellemek közül, azon parancscsal, hogy vessen a' tengerbe; 'a mi nagy boszúságomra meg is történt.

Fogságom' első százada alatt megesküttem, hogy ha valaki ezen száz évek lefolyta előtt ki szabadít belőle, gazdaggá teszem, halála után is. De a' század letelt, és senki sem tevé nekem e' jó szolgálatot. Fogságom második százada alatt meg esküttem, hogy a' ki megszabadít, kitárom neki a föld minden kincseit; de nem valék szerencsésebb. A hamadikban azt fogadtam, hogy szabadítomat hatalmas királylyá teszem, Szellemül mindég mellette leszek, 's minden nap három kérését teljesítem akarmineműek legyenek is azok; de ezen század is eltelék, mint a' két előbbiek, 's én folyvást ez állapotban maradék. Végre kétségbe esvén, vagy is inkább megbozsonkodván, hogy illy soká fogva valék, megesküttem, hogy ha ezután valaki megszabadít, azt irgalom nélkül megölöm, 's nem adok neki egyéb kegyelmet, mint hogy választhasson, mi módon öljem meg. Azért is mivel ma ide jöttél, s megszabadítottál, válaszz mi módon akarsz megöletni általam?

E' beszéd igen elbusítá a' halászt. „Én boldogtalan,” monda, „hogy e' helyre jövék, egy hálátlannak illy nagy szolgálatot tenni. Kérlek gondold meg nagy igazságtalanságodat, 's vond vissza oktalan esküdet. Engedj meg nekem, hogy isten is megbocsásson neked. Ha nagy lelküleg oda ajándékozod életemet, úgy megfog ő ótalmazni téged minden incselkedésetől, mellyek talán életedet fenyegetik,” — „Nem; halálad bizonyos” monda a' Szellem; „csak válaszz mi módon öljelek meg.”

A' halász látván megátalkodott szándékát megölésére, nagy aggodalomban vala, nem annyira maga iránt való szeretetből, mint három gyermekei miatt, 's kesergé nyomorúságokat mellyre halála által jutni fognának. Még egyszer megkísérté a' Szellemet megengesztelni. „Jaj nekem,” monda, „könyörülj rajtam annak tekintetéből, a' mit értted cselekedtem.” — „Már megmondottam felele a' Szellem, hogy éppen

ez az oka, hogy téged megkell ölnöm.” „Ez még is különös,” válaszola a halász, „hogy te egy általában jóért gonoszszal akarsz fizetni.” Ismeretes ugyan egész világ előtt e mondás: „Jót mivelünk, rosszal jutalmazának:” — így, életemre! csak az istentelen művelkedik.

Azonban bizonyos; „ki méltatlannal jót teszen, nem várhat egyéb sorsot, mint a' ki hyénának ad menedéket.”

Azt hittem mind eddig, hogy ez hamis; 's valóban semmi sem is ütközik ugy meg az okossággal, 's a' társaság jogival (jus); 's még is most kegyetlenül tapasztalom, hogy ez felettébb igaz.” — „Ne veszítsük az időt,” szakasztá félbe a' Szellem, „minden okoskodásaid sem mozdíthatnak el feltevélemtől. Láss hozzá, 's mondd el, hogyan kívánod, hogy megöljelek.”

A' szükség leleményessé teszen. A' halász egy csejt gondola. „Mínthogy a' halált el nem kerülhetem,” monda a' Szellemnek, „alávetem tehát magamat isten akaratjának. De minekelötte halálnemet választanék, kényszerítlek istennek felséges nevére, melly *Salamon Proféta'* a' *Dávid* fija' pecsét gyűrűjére van vágva, felelj igazán egy kérdésre, mellyet tenni fogok.”

Mídon a' Szellem illetéknépen kényszerítettett, mellyre kénytelen vala egyenesen felelni, reszketett belsőképen, 's monda a' halásznak: „Kérdj, a' mit akarsz, és siess.”

Ekkor virradt, és *Seherazád* elhallgata.

„Édes néném,” monda *Dinarszád*,” megkell vallani, menél többet regélsz, annál inkább múlattatsz. Remélem hogy urunk a' *Szultán* nem ölet meg, minekelötte a' halászról szóló szép regének végét hallaná.” „A' *Szultán* parancsolhat,” felele *Seherazád*, „nekünk tetszeni kell, a' mi neki tetszendik.”

A' *Szultán*, színt úgy kívánván hallani ezen történet végét mint *Dinarszád*, ismét elhalasztá a' *Szultánné'* halálát.

TIZENEGYEDIK ÉJSZAKA.

Sachriár, és hitvese épen úgy töltötték az éjszakát, mint az előbbieket, 's minekelötte nappallott, *Dinarszád* felkelté a' következő szavakkal, mellyeket a' *Szultánnéhoz* intézett:

„édes néném, kérlek, folytasd a' halász' történetét.” — „Igen örömet teljesítem kívánságodat,” felele *Seherazád*, „a' *Szul-tán'* engedelmével.”

„Midőn a Szellem” folytatá, „megigéré, hogy az igazságot megmondja, szóla hozzá a' Halász: „Szeretném tudni ha való-sággal ez edényben voltál e; meg mersz-e rá eskünni istennek felséges nevére?” — „Igen is,” felele a' Szellem, „esküszöm e' felséges névre, hogy benne valék; 's e' bizonynyal igaz.” — „Bizonyomra,” felele a halász, „nem hihetem. Hisz' ezen edénybe egyik lábád sem férne: hogy volna tehát lehető, hogy mindenestül bele lettél volna zárva?” — „Esküszöm pe-dig,” monda a Szellem, „hogy úgy voltam benne a' mint itt látsz. Még sem hiszesz a' nagy eskü után, mellyet tettem!” — „Valóban, nem”, felele a' halász; 's nem is fogom hinni ha csak szemlátomást meg nem bizonyítod.”

Ekkor elhigúlt ismét a' Szellem teste, 's füstté válék, melly, mint előbb, a' tenger és part felett elterjede, azután ismét ösz-sze gyüle, 's az edénybe huzódik, egyenlő lassú mozgással, mind addig míg semmi sem marada kün belőle. 'S azonnal szózat jöve ki, melly a' halásznak ezt mondá: „No, hitlen halász, itt vagyok megint az edényben, hiszesz-e már?”

De a' halász, a' helyett, hogy a' Szellemelek felelne, fogá az ón fedelet, bezárá vele hirtelen az edényt, 's ezt mondá: „Szellem, most rajtad a' sor kegyelmet kérni, válaszsz, tehát mi halállal halassalak meg! De nem, jobb, hogy megint a' tengerbe vesselek, azon helyre honnan kihúztalak. És aztán, házat építék ide a' partra, és itt lakom, hogy minden halászokat, kik ide jönnek, 's hálójikat megvetik, megintsek, hogy óvakodjanak illy gonosz Szellemet ismét ki fogni, ki meges-küdütt, hogy azt, ki talán szabadságba tenné, megölje.”

Ezen gyűnyszavakra a' boszús Szellem, minden erejét meg-feszíté, hogy az edényből ki jöhessen; de lehetetlen vala, mert *Salamon* Prófétának a' *Dávid* fiának felnyomott pecsé-te nem engedé. Midőn látná, hogy a' halász hatalmában vol-na, elnyomá haragját, 's megengesztelődött hangon így szó-la hozzá: „Halász, óvakodjál azt tenni a' mit mondasz. A' mit itt tettem, csak tréfából történt, 's ne vedd a' dolgot va-lóságának.” — „Oh Szellem,” felele a' halász, „te ki egy pil-

lantat előtt minden Szellemek legnagyobbika valál, 's most legkisebbike vagy, tudd meg, hogy minden ravasz szavaid semmit sem használnak. Ismét a' tengerbe kell menned. Ha olly sokáig valál benne, mint nekem mondtad, úgy akár ítélet napig is ott maradhatsz már. Isten' nevében kértelek, ne foszsz meg életemtől, 's te elvetted könyörgésimet, most, vissza adom a kölcsönt.

A' Szellem semmit sem kímélt, hogy a' halászt megindíthassa: „Nyisd ki az edényt,” monda neki, 's tégy szabaddá, esedezem érte, fogadom, hogy megelégszel velem.” — „Te hitetlen vagy 's az is maradsz,” felele a' halász. „Megérdemleném, hogy életemet veszítsem ha oktalan volnék neked hinni. Te nem mulasztanád el a' szerint bánni velem, miképen egy görög király, orvosával *Dubánnal* bánék. E' történetet elfogom neked beszélni figyelmezz.

A' GÖRÖG KIRÁLY', S DUBÁN ORVOS' TÖRTÉNETE.

Szumán 'tartományában, Persiában, uralkodott egyszer egy király, kinek alattvalóji eredetileg görögök voltak. Ezen királyt meglepte a' rüh, 's orvosai minekutána minden szereket sikeretlenül használtak volna, hogy meggyógyíthassák, nem tudták már, mit rendeljenek neki; a' midőn egy Dubán nevezetű igen ügyes orvos érkezék udvarába.

Ezen orvos, tudományát görög, persa, török, arab, latán, syrus, és zsidó könyvekből merítette; ezen felül tökéletes volt a' világi bölcsességben, 's teljesen ismérte minden nemű fűvek 's nedvek jó 's rosz tulajdonit.

Mihelyt értesítve volt a' király nyavalyájáról, s hallotta, hogy orvosai már lemondottak róla, olly csinosan felöltözködött, a' mint csak tudott, 's útát, és módot talált benne, hogy magát a' királynál bemutatathatá. „Uram,” monda neki, „tudom hogy minden orvosok, kik felségedet szolgálják, nem tudtak a' rühből kigyógyítani. De ha azon becsületet akarod velem tenni, 's szolgálatomat elfogadod, kötelezem magamat, hogy meggyógyítlak minden ital 's burogatás nélkül.”

A' király meghallgatá az ajánlást, s ezt felelé: „Ha olly

ügyes ember vagy, megtenni a' mit mondasz, ígérem, hogy meggazdagítlak mind magadat, mint maradékodat, 's a' gazdag ajándékokon kívül mellyeket adni fogok legkedvesb emberem lélsz. Fogadod tehát, hogy a' rühtől megszabadítasz, a' nélkül hogy italt vetetnél be velem, vagy külső szert tennél rám?" — „Igen is, Uram," felele az orvos, „hizelkedem magamnak, hogy sikerülni fog isten' segedelmével; 's holnap mindjárt hozzá fogok."

Erre Dubán orvos ismét szállására tére, 's egy sulykot csinált a' teke játékhoz, mellynek nyelét kivájta, 's azon nedvét tevő bele, mellyet használni akara. Midőn ez meg vala, egy tekét is csinála oly módon a' mint akará, 's evvel jövő reggel elmene, 's a' király elébe járula, lábaihoz omlott, megcsókolá a' földet

E' helynél észre vevé *Seherazád*, hogy megvirradt, emlékezteté reá *Sachriárt*, 's elhallgata.

„Igazán, édes néném," monda ekkor Dinarszád, „nem tudom hol veszed e' sok szép partékát." — „Holnap még sokkal más félebbeket fogsz hallani," felele *Seherazád*, „ha uram a' Szultán oly kegygyel lesz, hogy életemet meghosszabbítja."

Sachriár, ki nem kevésbbé égett *Dinarszádnál* hallani Dubán orvos' történetének folytatását, nem is gondolt rá hogy ez nap a' *Szultánnét* megölesse.

TIZENKETTŐDIK ÉJSZAKA.

A' tizenkettődik éjszaka már messze haladt, midőn *Seherazád* a' görög király 's Dubán orvos történetét imígy kezdé folytatni:

„Uram a' halász ekképen beszélé tovább az edényben zárva tartott Szellemnek: „Dubán orvos ismét felkele, 's minnekutána mélyen meghajtotta volna magát, ezt mondá a' Királynak; hasznosnak látná, hogy ő Felsege üljön lóra, 's menjen a' tekejátékhelyre.

A' király úgy tön, a' mint neki mondatott, 's midőn a' lovagtekepályára ére, hozzá mene az orvos, a' tőle elkészített sulyokkal, oda nyújtá neki, 's így szóla: „Játszál uram e' su-

„Kitől vetted, a' mit nekem mondani merészelsz?” Kérdé a király. „Gondold meg hogy Uraddal szólasz, 's itt oly dolgot hozsz elő a' mit oly könnyeden nem fogok elhinni.” — „Uram,” felele a' Vezér, „teljes tudományom vagyon arról a' mit szerencsém van elődbe adnom. Ne add magadat oda veszedelmes bizodalmadnak. Ha szunnyadoz Felséged, méltóztassék felébredni, mert egy szóval ismétlem, Dubán orvos, messze Görögországból honjából, csak azért jött udvaradba, hogy iszonyú szándékát, mellyet említék, végre hajtsa.”

„Nem, nem, Vezér,” szakasztá félbe a király, „bizonyos vagyok benne, hogy ez a' férfi, kit te hitszegéssel, 's árulással káromlasz, a' legerényesebb 's legjobb minden emberek között; nincs senki a' világon, kit annyira szeretnék mint őtet. Tudod micsoda szerrel, vagy is inkább mi csodával gyógyított ki engem a' rühből, ha életem után incselkedik, hát miért mentette meg azt? Hiszen csak nyavalyámra kellett volna hagynia; el nem kerülhetém vala a' halált; életem már félig el volt emésztve. Szünjél meg tehát belém igazságtalan gyanút csepegtetni akarni; a' helyett hogy erre ügyelnék, azt adom tudodra, hogy mától fogva, ezen nagy embernek, élete' fogytáig holnaponként ezer zecchinó fizetést adok. Ha minden kincsemet, sőt országomat osztanám is meg vele, még sem fognám eléggé megjutalmazni azért, a' mit velem cselededett. Jól látom, hogy erénye gerjeszti fel irígységedet; de ne higyd, hogy én igazságtalanul felhagyjam magamat ellen bolytatni; jól emlékezem, mit mondtak a' Vezérek Uroknak Szinbád királynak, leakarván beszélni, ne hogy fíját, a' herczeget megölesse .

„De Uram,” ezt adá hozzá *Seherazád*, „a' virradó nap tilt tovább haladnom.” — — „Nagyon tetszik nekem a' görög királyban” monda *Dinarszád*, „hogy elég állhatatossággal bir Vezére' hamis vádját eligazítani.” — — „Ha ma e' fejedelem állhatatosságát dicséred,” szóla *Seherazád*, „holnap gyengeségét fogod gáncsolni, ha a' Szultán megengedi, hogy e' törtenetet végig elbeszéljem.

A' *Szultán* kíváncsi tudni, miben mutatta a' görög király e' gyengeségét, ismét elhalasztá a' *Szultánné* halálát.

TIZENNEGYEDIK ÉJSZAKA.

„Édes néném,” így szóla *Dinarszád*, a’ tizennegyedik éjszaka végén, „kérlek folytasd a’ halász történetét; ott állottál meg, hol a’ görög király Dubán orvos ártatlanságát állítja, ’s őt olly erősen védelmezi.” — „Jól emlékezem,” felele Seherazád, „mindjárt meghallod további folytatást:”

„Uram”, szóla odább, szavait mindég *Sachriárhoz* intézvé, „a’ mit a’ görög király Szindbád királyról monda, annyira felingerlé a’ Vezér ujságvágyát, hogy így szóla hozzája: „Bocsánatot kérek Felsőgedtől, hogy olly merész vagyok, kérdeni, mit mondtak a’ Vezérek² uroknak Szindbád királynak, leakarván beszélni, ne hogy fiát a’ herceget megölesse.” A’ görög király olly szivességgel vala Vezére kivánságát teljesíteni, ’s ekképen kezdé:

A’ NEGYVEN VEZÉREK.

„Persiában egykor, egy Szindbád nevű, hatalmas király uralkodék. Egész Ásia engede parancsainak. Leggazdagabb király volt a’ földön; vitézsége hasonlék hatalmához; ’s ha eléggé hirsovár lett volna, a’ világ uradalmára vágyodni, könnyen meghodíthatja vala. De megelégedvén, bő és virágzó tartományokon uralkodni, nem jutott eszébe szomszédiéit elfoglalni. Nem vala más czél szemében, mint népeinek boldogsága, kik olly szerencséseknek is érzék magokat, hogy uralkodásának minden napját áldanak. Minden más népek irigykedtek rájuk e’ miatt, s úgy mint ezek, az ő alattvalóijához ohajtottak tartozni.

Ezen nagy császárnak egy fia vala, ki mind azoknak, kik őt látták csodálkozások volt. Nurgehán vala neve, az az: világ’ fénye. Ezen fiatal herczeg deli termetű, ’s mennyei szépségű vala, ’s ezen ragyogó adományokkal, minden ajánlatos ügyességeket egyesített. Bámulandóképen tudott különféle

² Keleten, hol többnyire katonai országlásmód díszlik, vezér v. vezír nem csak hadvezért, hanem tanácsnokot is jelent.

nyelveken írni; jeles ijász vala; egy szóval alig van tudomány, mellyel nem birt, vagy mellybe legalább elegendő belátása nem volt volna.

Szakasztott hasonlóképe volt anyjának a' *Szultánnénak*, kit a' Kásemiri szépségekhez hasonlítottak. *Szindbád* forróan szerette hölgyét. Ennek szintolly őszinte mint keserves bizonyságait adta, midőn az a' sorsnak gyász végzete által, egy hosszas betegség után meghala. Olly élénk fájdalmat érzett miatta, hogy lehetetlen azt kifejezni. Azonban az idő megtette szokott munkáját, a' császár megvigasztalódott, 's egy új nő kecasei elfeledteték vele azt, kit elvezett.

Elvevé *Chanszadét*, egy szomszéd király leányát. Ez szép vala és eszes; de szenvedelmétől semmit sem birt megtagadni. Nem láthatá az ifjú herceget a' nélkül hogy iránta a' leghevesb szerelmet ne érezze, 's távol attól, hogy erőt kívánt volna rajta venni, egészen neki adta magát, 's elvégezé, hogy azt az ifjú hercegnek legelső alkalommal kinyilatkoztatja.

Nurgehán ez alatt, a' tudományokkal foglalatoskodék, 's nagy előmenetelt tett a csillagjósolat (Astrologia) tudományában, mellyre tanítója Abusamár oktató, egy mély tudományú férfi, 's a' legügyesb csillagjós (Astrologus) egész Ásiában.

Ezen tudós férfi egy napon jövendőt néze tanítványának a' hercegnek, a' csillagokból 's megismeré csalhatlan szemléleteiből, hogy őt egy iszonyú szerencsétlenség fenyegeti, így szóla hozzá; „Hercegem, megkérdeztem a' csillagokat, rendeltetésed iránt, 's kevésbé találtam őket kedvezőknek. Gyászos végzet vár reád, 's azért látsz így leverve a bánattól.”

Nurgehán elsápadt e' szókra: de tanítója megnyugtatót ezt mondván: „Ne higyd azonban, hogy irántad való szeretetem 's mesterségem engedjen az ellenséges sorsnak, melly téged fenyeget; veszted van, az igaz, irva a' csillagokban, de nem lehetetlen azt megelőzni. Könyvem megmutatta nekem erre az eszközt. Negyven napig tudni illik, némának kell lenned. Akármit szóljanak is hozzád, semmit se felelj rá; 's akarmi történjék is veled, meg ne szegd a' hallgatást mellytől életed függ.”

A' herceg megígéré, hogy negyven napig hallgatand. Ez ígéret után, tanítója, istennek néhány neveit ír fel, 's nya-

kába akasztá; erre egy földalatti helyre ment, melyet csak maga tudott egyedül, 's ott elrejté, hogy ne kényszerítessék a' császár ujságvágyát kielégíteni, 's olly dolgokat fedezni fel, mellyeket felfedezni nem akara.

Szindbád, ki nem sokáig lehetett úgy, hogy fiját ne lássa, magához hivatá őt, 's többfélét kérdeze tőle, de a' herczeg semmit sem felele. A' Császár igen elcsodálkozott rajta, 's így szóla: „Oh fiam miért nem beszélsz? elvesztetted e' szólásodat? mit csináltak neked? mi történt veled? oszlasd el nyugtalanságomat mellyet hallgatásod okoz. E' szavaknak nem volt több fogatjok, mint az elsőknék. A' herczeg szomorúan nézett atyjára, és aztán lesüté szemeit, a' nélkül hogy egyetlen egy szót is szólna.

Erre a' király, fiának udvarnokához fordula; ezt mondván neki: „A' herczegnek valami titkos bújja van, melly őt emészti. Vezesd őt mostohája a' *Szultánné*' szobájába, talán az előtt megnyilik szive.”

Az udvarnok engedelmeskedék császár' parancsának; Nurgehánt, Chanszadé *Szultánnéhoz* vezeté: „Asszonyom,” monda a' fejedelelemnének, „úgy látszik a' herczeg elv esztette szólását. Lelke egy boldogtalan bú zsákmányává leve, mellynek okát makacsúl titkolja. A' császár küldi őt hozzád, mert reméli hogy jelenléted bánatát el fogja üzni.”

A' *Szultánné* kellemes nyugtalanságot érzett e' szavaknál. „Használnom kell,” így szóla magában, „e' szerencsés pillantatot, mellyre olly régóta várahoztam. Semmitől sem félhetek, ha kinyilatkoztatom magamat. Ha elveszté szólását *Nurgehán*, nem mondhatja meg atyjának a' mit én mondtam neki; s' ha eléggé szerénytelen, szerelmemet felfedezni, azt mondom, csak azért beszéltem így hozzá, hogy szólásra kényszerítsem.” Egy szóval, Chanszadé meg ragadá ez alkalmat mint a' legkedvezőbbet, mellyet valaha lehetett volna, minden jelenlévőket ki küldé a' szobából, 's egyedül marada a' herczeggel.

Azzal kezdé, hogy nyakába borúla, 's forróan megölelé: Szerettem herczegem,” monda neki, „mi busít tégedet? ne titkold el előttem, ki inkább szeretlek, mint ha önnön fiam volnál.

A' herczeg, megilletődvén, a' szivesség jelein, melyeket mostohája mutatott, igyekezett pillantása 's mozdulatai által értésére adni, hogy felettébb szomorkodik azon, hogy neki nem felelhet. Amaz balúl magyarázá a' mozdulatokat 's pillantatokat, 's azt képzelé, hogy ez is hasonló lángtól gyúlad, melly őt emésztí, 's hogy kétségkívül nem menekedheték, hogy iránta szerelmet ne érezzen, miképen maga sem tartóztathatá magát, őtet szeretnie; 's hogy atyja iránt viseltető tiszteletből nem bátorkodik érzelmeit felfedezni.

Elbájolva e' tévedéstől, folytatá mind azon szenvedélyvel, mellyre csak képes egy nő ki az erényt, 's okosságot elhagya: „Oh én királyom! oh én lelkem! törd meg e' kegyetlen hallgatást, melly mindenikünket kinez. Tudod, hogy mind az mit a' császár bir, hatalmamban áll. Ha egyet értesz velem, 's rá állasz a' mivel kinállak; rövid időn vágyaid fő pontjára fogsz jutni. Herczeg, te ifjú vagy; mint te, ifjú vagyok még én is. Inkább illem hozzád mint atyádhoz, kinek agg kora, életemet szomorúvá 's unalmassá teszi. Nem felelsz? Kötelezd magadat megszeghetlen esküvel, engem feleségül vened, 's fogadom rövid időn császárrá teszek, 's atyád' halálát siettetni fogom. Esküszöm a' nagy istenre, menny 's föld teremőjére, hogy szavaim álnokság nélkül valók. Kötelezd tehát magadat ugyan azon esküvel, 's tégy bizonyossá, hogy elfogadod a' kezet, melly megkoronázand.”

Nurgehán semmit sem felelt a' megszólításra; 's mivel megütkezve látszott rajta, így folytatá a' *Szultánné*: Jól látom oh herczeg, hogy meg lep ajánlásom. Kétled hogy teljesíthessem. De halljad mi módon akarom a' császárt meghaladni. Vagynak mindennemű mérgek. Némellyek a' bevétel után egy holnapra végzik ki az életet. Mások csak két hónap mulva ölnék. Mi ez utóbbikat fogjuk választani. A' Császár megbetegszik, 's lassanként végzete felé közelg, a' nélkül hogy a' nép, minket gyaníthatna halála' okainak. Erre te lépsz székébe. Az egész birodalom téged ösmer urának, 's a' had neked engedelmeskedik.

Ha szólani akar vala is a' császár' fia, még sem lett volna elég ereje hozzá, ugy elálméklodott e' szörnyü ajánlatra.

A' Szultánné, midőn így gondolkozóban látná, ezt veté

hozzá: „Herczeg ha talán azon akadsz fel, mi módon vehetnéd el atyád' feleségét, megtanítlak reá. A' császár halála után küldj vissza honnomba, 's küld utánam egy tisztet néhány katonákkal: ezek utonállókul megtámadnak bennünket, 's engem elragadnak. Ezután azt a' hírt kell forgásba hozni, hogy én az uton megölettem, 's néhány nap mulva, te engem a tisztől megvéssz, mint rabnóket szokás venni. E' móddal férjemmé lehetsz, 's mi ketten a' legédesb egyesületben fogunk élni.”

Itt megállapodék a' fejedelemmé, hogy a' herczegnek időt engedjen, már is hosszú hallgatását megszegni; de mivel még mindig nem felelt, elfeledte minden tartalékot, erősen karjai közé zárta, 's heven össze csókolá. De *Nurgehán* elszörnyűdve mostohája szemtelenségén, boszúsan kirántá magát karjai közül, oly keményen arczúl is ütö, hogy vérzett bele a' szája.

Nyomon boszú lépett a' szerelem' helyébe, a' *Szultánné* szívében. Szemei, mellyek egy pillantat előtt szerelem tüzében ragyogtak, most dühben szikráztanak. „Hah, alávaló!” mondta, „igy bánol egy fejedelemmel ki téged imád? kegyetlen ha fellázítom is vad érényedet, midőn atyád' helyével kínálak; ha ez ajánlás után, utálattal tekintesz is reám: nem kellene-e mentened egy nő szenvedélyét, kit kába szerelem vakított? Inkább sajnálatodat érdemelném, mint e' gyalázatos bánást mellyet rajtam elkövettél. Ám, kövesd vadságodat. Kettőztesd, ha tudod, irántam gyűlölségedet. Soha sem gyűlölhetsz úgy, mint én e' pillantatban gyűlöllek. Kerüld jelenlétemet, 's reszkess egy nő' boszújától, kinek kegyét megvetted.”

Nem vala szükséges a' herczegnek távozást parancsolnia: elmene mindjárt, mihelyt a' *Szultánné*t megütötte; úgy hogy felét sem hallá szemrehányásainak, 's fenyegetéseinek.

Chanszadé, dühöt és boszút lihegett. Elvégezé *Nurgehán'* vesztét. Illy szándékkal elszaggatá ruháját, megtépé haját, 's az orrából folyó vérrel egész arczát bemázolá, és sikoltással, 's jajgatással hangoztatá szobáját.

A császár nem sokára megjelenék tudakozódni, valljon végre megtörte-e fia a' hallgatást. De mint elbámula, midőn a'

Szultánnét a' pamlagon ülve lelé, elszórt hajjal, véres ábrázattal. Minthogy szereté, magán kívül vala haragjában, 's fájdalmában: „Oh lelkem kedves lelke,” kiálta, „ki tett téged e' siralmas állapotba! Nevezd meg őt gyorsan. Már is meg kellene boszúlva lenned.”

A' ravasz királyné, ezen megszólításra, kettőzteté sirását, 's imigy felele: „Uram, te atya vagy! miért nem rejthetem el előtted, a' mit tudni vágysz? Ha elbámultál e' zavaron, mellyben vagyok, mi nagy lesz árnélkodásod, ha megérted, hogy ez fiad' míve? —” „Fiamé? nagy isten!” szakasztá félbe a' császár. „Ah kedves hölgyem, mit mondasz? Hogyan! a' mostoha iránt való gyűlölsége arra vihete-e hogy rajtad e' mocskot ejtse! a' nekem köteles tisztelet nem tartóztatható-e vissza? — „Uram,” felele a' *Szultánné*, „ő még sokkal bűnösebb, mint véled. Ah! mellyik asszony ne bízott volna szerény tekintetéhez, az erény eme színéhez, melly olly jól vala kifejezve arczán? E' pamlagon ültem midőn belépett; kiküldék minden jelenlévőket hogy rá birhassam, hallgatása okát előttem annál szabadabban fölfödöznie. Fájdalom nagyon is érhetőleg fejté azt meg: Mihelyt egyedül látá magát velem, tüstént mellém üle 's imigy szóla hozzám: „Királyném, fel kell törnöm e' hallgatást, mellyet eddig megtartottam, 's mellynek egyetlen oka te vagy. Én imádlak, 's a' kétségbe esés, hogy veled egyedül nem szólhaték olly bűba buktatott, melly megemésztéssel fenyegete. Be boldog vagyok, hogy ez alkalmat lelém, veled tanúk nélkül szólhatni. Ha elfogadod szerelmemet, kész vagyok atyámat megölni, 's téged feleségül vennem. Úgy is már, népei is szintúgy megunták hosszas uralkodását, mint én.” „Engedd el, uram”, folytatá a' *Szultánné*, „hogy szóról szóra, mindent ismételjek előtted, a' mit ő nekem mondott. Még most is remegek rajta való eliszonyodtomban. Elég legyen tudnod, hogy a' leggyalázatosabb herczegnek adtál életet. Midőn észreuvé, hogy ajánlása, a' helyett hogy el szédítene, fellázított, kinyujtá rám zajosan kezét, hogy rajtam erőszakot tegyen. Én ellenkeztem: elszagatta ruháimat, vert, 's kétségkívül életemet is elvette volna, hogy holtommal rám foghassa a' vétket, mellyel vádolólok: de félt hogy asszonyaim kiket elküldék, vissza jönek,

's rajta találják kapni. Elillant tehát, 's ez állapotban hagyott, mellyben látsz."

E' szavakat egy mélyen megkeseredett asszony minden jelenségeivel mondá. A' császár mindent valónak vett, 's bár mi nagy volt is fia iránt szeretete, még is elhagyá magát kapadni haragja, lobbanásai által. Eltávozik a' fejedelemtől szobájából, hivatá a' bakót, 's parancsolá neki, készítsen el mindent *Nurgehán* herczeg' elvesztéséhez.

De nem sokára meghallák a' vezérek a' kegyetlen parancsot, mellyet a' császár ki adott, csodálkoznak, hogy az ő tanácsok nélkül, fiját megöletni elvégeze. Összegyülnének, a' boszús fejedelemtől járulának, kihez egy közülök, így szóla:

„Oh világ' uralkodója, esedezünk előtted, csak még ma engedd meg nekünk a' herczeg életét, 's értesíts bennünket róla, mi nagy vétket követhetett el, hogy élete ellen egy atya' karját felfegyverkezteté, mellynek lassúnak kell lenni gyermekei fenytésében."

A' császár mindent elbeszéle nekiök, mit neki a' császárné mondott.

Erre megszólamlék a' legidősbik vezér, 's így szóla: „Oh király óvakodjál, a' düh' lobbanásait követned, mellyet egy asszony önt beléd, 's olly tettet tenned, melly az isten, 's azon igazság parancsaival, mellyet a' próféták tanítanak, ellenkezik. A' királyné az ifiú herczeget vádolja, a' nélkül hogy tanúkat hozna fel ellene; halálát kívánja, mivel ez őt szereti, 's mivel a mint mondja, erőszakkal akarta kielégíteni szenvedelmét! De mióta tartják az asszonyok a' szüzességet olly nagy tisztességben, hogy azon férfiak halálát kívánják, kik bátorkodnak azt megkísérteni? Kétségkívül elegen vagnak erényesek, hogy egy merész támadást, méltólag vissza verjenek; de midőn erényök azt kárhoztatja, kimentí egyszersmind hiúságok, 's könnyeden megbocsátanak öök olly bünt, mellyre szépségök nyujta alkalmat. Azért is óvakodjál uram fiadat rágalomnak, sőt tán azon személy' dühének feláldozni, ki el akarja veszteni, mivel el nem csábíthatá. Gondolja meg felséged, hogy álnokok az asszonyok; *Sahabeddin Seich*³

³ Seich, arabúl, tudóst tesz.

története eléggé bizonyítja mennyire lehet gonoszságtól tartani.”

A' császár kívánta e' történetet hallani, 's a' Vezér imígy beszélé el:

SAHABEDDIN SEICH TÖRTÉNETE.

„Az Aegyptusi Szultán egyszer országának minden tudósait össze gyűjté palotájában; 's nagy vita támadt köztök. Azt mondák, hogy Gábor angyal, kiemelé Mahometet ágyából, 's neki mindent megmutogatott a' mi a' hét égben, paradicsomban és pokolban van, 's hogy a nagy próféta minekutána istennel nyolczvan ezerszer beszélgetett volna, ugyan azon angyaltól vissza vitetett ágyába. E' mellett azt állíták, hogy mind ezek olly rövid időn megtörténetek, hogy Mahomet vissza érkeztekor még ágyát melegen találá, sőt hogy egy edényt feltámaszta, mellynek vize még nem folyt ki, jóllehet azon pillantatban borúlt fel, midőn Gábor angyal a' prófétát felemelé.

A' Szultán ki e' gyülekezetben előlüle azt állítá, hogy ez lehetetlen. „Azt vitatjátok,” monda, „hogy hét ég vagyon, mindenik öt száz évi járó földnyire egymástól, és hogy mindenik szintolly magas, mint a' mennyire a' másiktól távol vagyon. Hogy' lehetséges tehát, hogy Mahomet, minekutána mind ezeken keresztül ment, 's istennel nyolczvan ezerszer szólott volna, vissza érkeztekor még ágyát melegen, 's a' feldült edényt még a' víztől ki nem ürülve találta volna? Ki lehetne olly hiedékeny, hogy illy nevetséges mesének hitelt adjon? Nem tudjátok-e, hogy ha egy bő száju edényt tele vízzel felborítatok, 's tüstént felveszitek is, még sem találtok többé semmit is benne.

A tudósok azt felelék, hogy ez természetileg bizony nem történhetnék meg; de hogy isten' mindenhatóságának minden lehető. Az Aegyptusi Szultán, ki a' világos főkhöz tartozék 's törvényeül tevé, semmit nem hinni, mi az ész megbánthatná, semmit sem akart e' csodáról tudni, 's a' gyülekezet eloszlék.

Ezen vita nagy figyelmet gerjesztett Aegyptusban. Eljutott a' tudós *Sahabeddin* Seichhez is, ki bizonyos ok miatt, melly a'

dologra nem tartozik, nem lehet jelen a' gyülekezésben. Tüstént a' Szultán' palotájába mene a' nap legnagyobb hevében.

Mihelyt tudositva vala a' Szultán, Seichnek udvarába érkezéről, azonnal elébe ment, egy pompás szobába vezeté, itt leülteté, 's így szóla hozzá: Nem volt szükség, oh Seich hogy ide fáradj: csak szolgálád' egyikét kell vala küldened, 's mi örömet megadáink neki, a' mit számodra kívánt volna. — „Uram,” felele a' tudós, „egyenesen azért jövök, hogy szerencsém legyen felségeddel szólni.” A' Szultán tudván hogy a' Seichről az a' hír van, hogy fejedelmek előtt kevély szokott lenni, igen nagy emberséggel 's nyájassággal viselte magát iránta.

Azon szobának, mellyben valának, négy ablaka nyilék a világ négy szakai (tájai) felé. A' *Seich* kéré a' királyt, hogy azokat csukassa be. Ez megtörténvén, egy darabig még folytaták beszélgetésöket; mellyre *Seich* az egyik ablakot ismét kinyitattá, melly egy hegyre nézett, mellynek *Kiszeldagi* azaz vörös hegy vala neve, 's kérte a' királyt, nézne ki rajta. A Szultán az ablakhoz álla, 's láta a' hegyen és síkon, fegyveres katonákat, vértesen 's pánczélosan. Mind lovon valának, 's meztelen karddal, 's megeresztett kantárral, számtalanon, mint a' csillagok' serege, rohantak a' palotára.

E' látványra elváltozék a' fejedelem színében, 's elrémülve kiálta fel: „Oh egek, mi rettenetes had közelget palotámhoz.” — „Ne félj Uram,” monda a' *Seich*, „semmi az.” Ezt mondván, maga bezárá az ablakot, 's legott ismét felnyitá: 's ekkor a' király senkit sem látott, sem a' hegyen, sem a' síkon.

A' másik ablak a' város felé volt. A' *Seich* felnyitattá: 's a' Szultán egész Kahiró' városát lángban látá, melly az eget csapkodta. ; „Minő égés!” kiálta az elbámult király: „imhol városom, szép Kahiró városom, hamuban fekszik!” — „Ne félj Uram,” monda a' *Seich*, „semmi sem az.” Egyszersmind becsuká az ablakot, 's midőn újra kitará, semmit sem látá a' Szultán a' lángokból, mellyek úgy megijeszték.

A' *Seich* felnyitattá most a' harmadik ablakot, mellyből a' Szultán a' Nilust látá, hogy partján kicsapa, s hullámai tolongva zúdultak a' palotának. Jóllehet a királynak, minekutána a'

hadat lángokat 's elenyészni látta, nem volt oka ez új csodán megijedni, még sem állhatá meg, hogy meg ne félemljék. „Oda vagyunk,” kiálta még is, „minden el van veszve; ez iszonyú áradás, palotámat elfogja hordani, 's minden népestül elnyel.” — „Ne félj uram,” monda a' Seich, „semmi az.” 'S valóban, midőn *Seich* az ablakot becsukván, ismét kinyitá, a' Níl mint egyébkor, partjai között folyt.

Végre a' negyedik ablakot is megnyittatá, melly egy sivatag pusztára nézett. 'S a' mennyire megijedt a király az elsőbbi jeleneteken, szintannyi örömet adott neki e' tekintet. Szemei ez ablakból csak terméketlen vidéket szokván nézni, kellemesen meglepettek, hogy itt most szőlőhegyeket láthatának, és kerteket rakva a' világ' legszebb gyümölcseivel, és csermelyeket, mellyek édesded susogással csörgedeztek, 's mellyek partjai rózsával, bazsalikommal, balzsam cserjével, 's nárczissal ékeskedvén, a' szemnek mosolygó tekintettel, a' szaglásnak pedig édes illatvegyülettel kínálkoztak. E' virágok között számtalan gerliczét, 's csalogányokat lehetett szemlélni, mellyek közül némelylek már kifáradtak nyögdeléseikben, 's csattogásaikban, míg a' többiek szerelmes és panaszkodó hangjaikkal rezgették a' levegőt.

A' király elragadtatván mind ezen csodálatos tárgyaktól, mellyek szemei előtt feküdtek, azt hitte, hogy az Erámi⁴ kertét látja. „Ah, minő elváltozás!” kiálta álmélkodása' nagy voltában: „a' szép kert! mi bájos mulató hely! minő örömem lesz, minden nap benne sétálni!” — Ne örülj, Uram, olly igen” monda a Seich, „a' mit itt látsz, semmi.” E' szókkal *Seich* becsuká az ablakot, 's tüstént felnyitá: 's a' Szultán ama' bájos képek helyett ismét csak pusztaságot látá.

„Uram,” monda erre a' *Seich*, „elég csoda dolgokat mutatam ugyan itt: de mind ez semmi azon nagy csodához képest, mellyet még felségeddel láttatni akarok. Parancsold hogy hozzanak ide egy kádat tele vízzel.

A' király egyik cselédének parancsolá; 's minek utána a' szobában állott a' kád, így szóla *Seich* a' Szultánhoz: méltóztassál egészen meztelen a' vízbe szállni, 's egy lepelt övezni

⁴ E r á m, a' földi paradiesom.

derekadra." A' király egészen levetkezők 's egy lepelt köttetett derekára. Ekkor így szóla hozzá a' *Seich*: „Buktasd le uram fejedet a' vízbe, 's emeld fel ismét.”

A' király lebukék a' kádba 's egy pillantat alatt egy hegyen vala a' tenger partján. E' hallatlan csoda még sokkal inkább eláméltoktatta, mint az előbbieik. „Hah, *Seich*” kiálta magán kívül haragjában, „hitetlen *Seich*, ki engem illy kegyetlenül megcsaltál! te királyszékemet akartad elragadni; de ha még valaha Aegyptusba jutok, honnan átkozott ördögös mester-séged eltávoztatott, esküszöm, hogy boszút állok rajtad.

Még folytatá átkozódásait a' *Seich* ellen; de meggondolván, hogy minden fenyegetései és panaszai haszontalanok, bátran elszáná magát, 's néhány emberekhez méne, kik az erdőben fát vágtak; de feltevé, hogy méltóságát nem fogja előttök fedezni: „mert ha mindjárt,” így szóla magában, „meg mondom is nekik hogy király vagyok, még sem fogják hinni, vagy bolondnak, vagy ámitónak tartanak.”

A' favágók kérdék, ki volna. „Jó emberek,” monda, „én kalmár vagyok, hajótörést szenvedtem, 's egy szál deszkán menekedtem meg; észre vettelek benneteket 's hozzátok jöttem. Állapatom mellyben láttok, felindíthatja szánakozásokat.

Megilletődtek szerencsétlenségén; de magok is sokkal nagyobb nyomorúságban voltak, minthogy az övén könnyíthettek volna. Még sem mulaszták el neki egyik egy kopott köntöst, másik egy pár viselt lábbelit adni; 's minekutána olly karba tették, hogy várasokban, melly a' hegy megett fekütt, illendőleg megjelenhessék, elvezétek oda.

Midőn beértek volna elbucszának tőle, 's haza mennek az övéikhez, őtet pedig az isteni gondviselésre bizák.

E' szerint a Szultán egyedül maradt. Bár mi gyönyörűséget szoktak is különben az új tárgyak okozni; még is ő sokkal inkább el volt foglalva kalandjától (viszontagságától), minthogy a' dolgokra ügyelhetett volna, mellyek szeme elébe' akadtak. Fel 's alá járt az utszákon a' nélkül, hogy tudta volna, mi lesz belőle. Már elfáradt, 's egy helyet kémle, hol kipihenessen.

Meg álla egy öreg kovács' háza előtt, ki meglátá rajta hogy elfáradott, 's be hította. A' király be ment 's leült egy padra az ajtó mellé. „Ifjú ember,” szóla hozzá az öreg, „szabad-e tud-

nom, mi mesterséged, 's hogy jöttél ide?" — A' Szultán ugyan azt felelé neki, mit a favágóknak. „Jó emberekre akadtam,” monda tovább, „kik a' hegyen fát vágtak, elbeszéltem nekik szerencsétlenségemet, 's ők olly nemes lelkűek valának, ezen kopott köntössel, 's e' rosz lábbelivel megajándékozni.” — „Örvendek, 'felele a' kovács, „hogy a 'hajótörésből kimenedtél. Vigasztalódjál javaid' vesztén; még fiatal vagy, talán nem léssz szerencsétlen e' városban, mellynek szokásai igen kedvezők az idegeneknek, kik itt le akarnak telepedni. Nem vagy-e te e' szándékban? — „Bizonyára:” monda a' Szultán, „semmit sem kívánok egyebet, mint itt maradni, feltevéen hogy mesterségem itt jó divatban van.” — „Jól van tehát” monda az öreg, „kövesd tanácsomat: Eredj tüstént a' hölgyek nyilvános fürdőjéhez, ülj le ott az ajtóban, 's kérdezz meg minden ki jövő nőt, van-e férje? a' mellyik nem-mel felel, feleséged lesz az ország szokása szerint.”

A' Szultán eltökélve e' tanácsot követni, felkele, elbucsúzik az öregtől, 's a' fürdő ajtajához mene.

Nem sokára egy képzelhetetlen bájló szépségű nőt látá kijőni. „Ah, be boldog volnék,” monda magában „ha a' szeretetre méltó nő még hajadon volna! minden bajomat elfeledném, ha őt birhatnám.” Meg állítá és kérdé. „Szép hölgy van-e már férjed?” — „Igen is, van,” felel az. „Annál roszzabb monda a' király, „különben, sajátom volnál.”

A' nő el ment dolgára, 's nem sokára egy másik lépe ki, iszonyú rút. A' Szultán megborzadt látására: „Hah, mi undok tárgy” monda magában, „inkább éhen veszek, mint illy teremtménnyel éljek. Hagyd menjen kérdéslenül van-e férje; félek nemmel találna felelni. De a' kovács azt mondá, hogy minden nőt meg kell kérdenem; kétség kívül ez a' rendszabás: hát csak alája kell vetnem magamat. Mit tudok bele, nincs-e férje? Valami boldogtalan jövevény, kit bal sorsa magamként ide vetett, elvehette.”

Egy szóval a' király elszánta magát megkérdeznie, van-e férje. Igennel felele, 's e' felelet szintannyi örömet szerzett neki, mint az előbbi boszuságot.

Egy harmadik nő is jöve ki, épen olly rút mint az utóbbi. „Oh egek!” monda a' király, mihelyt megpillantá, „ez még

ocsmányabb mint a' másik. Mi haszna: ha már bele kaptam, által kell rajta gázolnom. Ha ennek van férje, ugy meg kell vallanom, hogy vannak nálam szánakozásra méltóbb emberek is.

Midőn mellette elmenne megszólította 's így szóla remegve; „szép hölgy van-e már férjed?“, — „Van, jó ifjú,“ felele, a' nélkül hogy megállapodnék. — „Igen örvendek rajta,“ monda a' Szultán. „Melly szerencse!“ szóla tovább, „hogy e' két asszonytól megmenekedtem! De még nincs ideje örülnöm; még nem jött ki minden nő a' fürdőből. Még nem láttam azt, ki nekem van rendelve: talán semmit sem nyerek a' cserénél“

Azt várá, hogy a' két utósóknál még ocsmányabbat fog megpillantani: ekkor megjelenék egy negyedik, kinek szépsége még az elsőt is, kit olly szépnek lele, fölül mulá. „Melly különbség!“ kiálta. „Nap és éj nem ellenkeznek úgy egymással, mint e' szép hölgy a' két előbbi asszonyokkal. Lehet-e angyalokat és ördögöket, egy helyen látni?“

Nagy lobbal közelített hozzá, 's kérdezé: „Gyönyörű hölgy van-e már férjed?“ — „Nincs,“ felele, szintolly büszkén, mint figyelmesen nézelvén őt, 's a' királyt ott hagyá a' legnagyobb zavarodásban.

„Mit tartsak róla?“ monda. „Az öreg kovács bizonyosan meglövagoltatott. Ha az ország törvényei szerint e' hölgyet kell elvennem, miért ment-el olly gorombául? 's miért vett fel olly negédes, 's dölfös viseletet? Végig nézett tetőtől talpig, 's pillantatában megvetés jelenségeit láttam. Való, hogy van is egy kis igaza; meg kell vallani magamról is az igazságot: ezen elnyútt kabát tele lukkal, nem igen emeli jó kinézetemet, 's épen nem alkalmas egy nőt részemre megnyerni. Megbocsátom neki az ohajtást, hogy bár jobban eltalálta volna.“

Mig így elmélkedék, egy rabszolga, közelíte hozzá, 's így szóla: „Uram én egy rongyos idegent keresek, 's külsődről ítélvén, te vagy az. Ne sajnálj, ha tetszik követni. Egy helyre vezetlek, hol nagy nyugtalansággal váratol.“

A' király, követé a' rabszolgát, ki őt egy nagy házhoz vezette, 's egy igen csinos szobába lépeté, 's ott egy pillantatig várakoznia kéré. A' Szultán itt két óráig maradott, a' nélkül, hogy valakit látna, a' rabszolgán kívül, ki időnként eljöve, azt mondani, hogy ne veszítse türelmét.

Végre megjelenék négy gazdagon öltözött hölgy, 's egy másikat kísérének, ki szinte tündöklött a' drága kövektől, de még inkább ragyogott hasonlíthatatlan szépségével. A' Szultán alig veté rá szemét, 's tüstént azon hölgynek ismeré, kit utószor látott a' fürdőből kijöni. Nyájasan közelite az hozzá, 's mosolyogva így szóla: „Bocsáss meg ha egy kissé váraoztattalak. Nem akartam uram 's mesterem előtt pongyolán megjelenni. Ön házadban vagy. Minden, a' mit látsz itt, tiéd. Parancsolj, mit kívánsz, én kész vagyok engedelmeskedni.”

„Gyönyörű hölgy,” felele a' Szultán, „még egy pillantat előtt panaszkodtam sorsomon, 's most a' legboldogabb halandó vagyok. De mivel már férjed vagyok, miért tekintettél rám előbb olly kevélyen? Azt hívém, hogy tekintetemen ütközél meg, 's hogy őszintén megvalljam, nem is igen vehetém tőled rosz néven.” „Uram,” felele a' hölgy, „óvakodtam egyébként cselekedni. Ezen város' hölgyei kénytelenek, köz helyen, kevélyeknek látszani. Ez így szokás. A' helyett honn annál nyájasbak.” — „Annyival jobb,” felele a' király, „úgy annál örvedetesbek. Ha tehát Úr vagyok itten: parancsolom, híjanak hozzám szabót és vargát. Szégyenlem magamat előtted e' rosz kabátban, 's ezen rongyos sarúban, melyek épen nem illenek azon méltósághoz, melyet eddig a' világban vittem.” — „Már megelőztem a' parancsot” monda a' hölgy „s' elküldtem egy rabszolgát egy zsidó zсібárushoz, ki kész ruhákat árul, 's mindjárt elő szerez mindent, mire szükséged van. Azonban jövel, magadat megfrisíteni.”

Ezt mondván, kézen fogá, 's egy terembe vezeté, hol egy asztal mindenféle gyümölcsökkel, 's befőzöttékkel terítve állott. Mind ketten asztalhoz ülének, 's míg ettek, ' négy asszony ki, megettök állott, Bada Szaudai költőnek több dalait éneklette. Egyszersmind többféle hangszereken játszottak; 's végre asszonyok is lantot foga, azt szavával kíséré, 's elbájolta a' Szultánt, éneke és játéka által.

Ezen muzsikai multság félbeszakasztatott a' zsidó kalmár érkezétével, ki néhány inasokkal lépett a' terembe, kik csomókat vittek be 's felbontogatták: ezekben különféle színű öltözetek valának. Megnézegették rendre mind, 's egy arany virágos fejér selyem melleget, 's viola színű posztó kabátot válasz-

tottak, egyéb öltözethez valókról a' zsidó gondoskodott, 's embereivel együtt elmene.

Most elbámult a' hölgy a' király jó külsején, 's igen meglegedett, hogy ilyen férjre talált; valamint ez is igen vigadott, hogy illy nőre tett szert.

Ezután még hét esztendeig élt e' nővel, kitől hét leánya, 's hét fia vala. De mivel mind ketten szerették a' pompát, 's csak arról gondoskodtak, hogy jól éljenek, 's mulatozzanak, arra jutottak, hogy végre az asszonynak minden javait eltékozlák. Megkellett válni a' szolgáló asszonyoktól, 's rabszolgáktól, 's a' házi bútorkat elkelle adniok, hogy élhessenek.

Midőn a' *Szultán*' neje e' szerint magát a' legnagyobb nyomorúságba bukva látná, így szóla férjéhez: Míg nekem volt valamim, te nem kímélted Henyén éltél. Most rajtad a' sor, hogy háznéped tartásáról gondoskodjál.

E' szavak megbúsíták a' királyt. Elméne ismét az öreg kovácshoz, hogy tanácsot kérjen tőle. "Oh édes atyám," monda neki „szerencsétlenebbnek látsz ismét, mint valék e' városba jöttömkor. Feleségem, tizennégy gyermekem van, 's nincs mivel táplálnom őket.” — „Ifjú ember,” kérdé az öreg, „nem tudsz-e valami kézművet?” A Szultán nem-mel felele. Ekkor a' kovács két akcsát⁵ veve ki zsebéből, a' *Szultán*' kezébe adá, 's monda: „Éredj tüstént, 's végy magadnak kötél hámot (hevedert) 's állj ki a' helyre, hová a' terhhordók gyülekeznek.

A' király elmene, megvevé a' köteleket, 's a' terhhordók közé álla. Alig vala ott egy kis ideig, 's im jöve egy ember, 's kérdé: „Akarsz-e terhet vinni?” — „Csak azért vagyok itt,” felele a *Szultán*. Erre az ember megterhelé egy nehéz zsákkal. A' király csak alig bírta vinni, 's a' zsákra fűzött kötelek bemetélték vállait. Megkapta bérét, melly egy akcsából állott, 's elvivé haza.

A' nő látván hogy csak egy akcsát viszen, azt mondá neki, hogy ha csak minden nap tiz annyit nem keres, nem sokára éhvel vesz el háznépe.

A' király más nap reggel, lesujtva a' szomorúságtól, a' közönséges piac helyett, a' tenger partján jára főlebb alább, 's fontolgatá nyomorúságát. Figyelemmel szemlélé a' helyet, ho-

⁵ A k c s a : egy kispénz

vá Sahabeddin Seich' mestersége által olly véletlenül tétetett. Vissza emlékezék e' különös gyászos kalandra, 's nem tartóztathatá magát, hogy ne siránkozzék rajta.

Mínthogy még az imádság előtti mosódást kellett elvégeznie, lebukott a' vízbe: de midőn fejét felemelé, igen elámélnokodék, hogy palotájában vagyon a' kád közepette, 's körülvéve tisztviselőitől.

„Oh kegyetlen *Seich!*” kiálta, ugyan azon helyzetben pillantván meg ötet mellyben elhagyá; „nem félsz e' isten büntetésétől, hogy Szultánoddal 's uraddal így bántál?” — „Uram;” felele a' *Seich*, „honnán e' haragja felségednek ellenem? csak épen most buktattad fejedet e' kádba, 's ismét tüstént felemeléd azt: ha nekem nem hiszesz, kérdezd meg tisztetidet, kik tanúí ennek.”

A' király még nem nyugott meg az ezek' tanúságán: „Ti csalárdok vagytok,” monda nekiök: „hét esztendeje, hogy ez az átkozott *Seich* engemet varázslatai' ereje által idegen országban tartóztatott. Megházasodtam, 's hét fiat 's hét leányt nemzettem: de ezt nem annyira panaszlom, mint azt hogy terhordó voltam. Hah, gonosz *Seich*, hogy merészlettél te velem terhámot hordatni?” — „Jól van uram,” felele a' *Seich*, mivel szavaimnak hitelt nem adsz, tettel foglak meggyőzni.”

E' szóra levetkezék: egy lepellel övedezék körül, a' kádba szálla, 's fejét a' vízbe buktatá.

A' Szultán még mindig boszorkodván rá, s esküjére emlékeztvén, hogy megbünteti, ha valaha haza jutand Aegyptusba, egy kardot foga 's el akará a' *Seich* fejét csapni, mihelyt a' vízből felemelendi. De a' *Seich* azon tudománynál fogva, mellyet *Mekasefának* hínak, ismeré a' király szándékát, 's az Algaib an alazbár tudomány által, hirtelen eltűnik, 's Damaskus Várasába viteték, honnan az Aegyptusi Szultánhoz következő tartalmu levelet íra:

„Oh király, tudd meg, hogy mi: te és én, nem vagyunk egyebek, mint istennek szegény szolgálái. Míg fejedet a' vízbe buktattad, mellyet tüstént felemelél, hét esztendei utat tevé, hét leányt 's hét fiat nemzettél, és sokat szenvedtél, 's még sem akarod hinni, hogy Mahomet a' mi nagy prófétánk ágyát még

melegen, 's vizes edényét még ki nem ürülve találta? Ismerd meg, hogy semmi sem lehetetlen annak, ki semmiből mennyet s földet teremtett, 'e pusztá szó által Kun!⁶

Mínekutána az Aegyptusi Szultán e' levelet elolvasá, hitre kezdé térni. De még sem csillapíthatá el haragát a' Seich ellen. Ira a' Damaskusi királynak, hogy Seichet fogassa meg, vesztesse el, 's fejét küldje őneki.

A' Damaskusi király engede az Aegyptusi király' kívánságának, és sietett teljesíteni. Megérté hogy a' Seich egy barlangban tartozkodék, alkalmas távolságra a' várastól, 's parancsolá Kapidzsijeinek⁷ (poroszlójinak) hogy oda menjenek, 's a' Seichet megfogván hozzá vigyék.

A' kapidzsik oda sietének, 's azt vélék hogy e' parancsot könnyen teljesíthetik: de nem kevésbé voltak meglepve, a' barlang nyílását számtalan sereg katonáktól ótalmazva találván, kik mind lóháton 's karddal, 's pánczéllal fegyverkezettek valának. Megtérének királyokhoz, 's hirül vívék, mit láttak. A' Szultán megboszonkodván az ellentálláson, össze gyűjté hadait, 's elmene maga a' Seich megszállására, de ez olly fölőshadat állított elő, hogy a' fejedelem megijedve visszavonúla.

Boszúsan a' bal kimenetel felett, 's elhatározattan becsületét nem szerencsétlenni, egybegyűjté Vezéreit, 's megkérde, mit kellene e' környületekben tenni. A' vezérek azt felelék: hogy bár mi hatalmas király legyen is, még sem remélheti ollyan embert meggyőzni, kit isteni hatalom segít, „Azonban Uram!” monda a legöregebb vezér, „ha a Seichet hatalmadba akarod keríteni, küldj hozzá, 's izend neki, hogy kívánsz vele megbékülni. Válaszd ki háremed legszebb rabnóit 's ajándékozd meg velők. De előbb parancsold meg e' leánykáknak, vegyék ki belőle, van e' olly idő, mellyben nincs hatalma csodatételre.”

A' királynak tetszék e' tanács, teteté magát, 's barátságával kínáltatá meg Seichet, a' midőn ritka szépségű rabnóit neki küldé. A' Seich valólag azt hívé; a' Damaskusi király megbánta, hogy őt olly igazságtalanul üldözé. Kelepczébe került, 's

⁶ Kun, a' k a n a ige parancsolója, azt teszi: légyen.

⁷ Kapidzsik a' Szerai kapujának őrei, kapusok, rendszerint a' Szultán parancsait teljesítik.

elfogadá a' rabnőket, kik közül egyikbe halálban szerelmes lett.

Mihelyt a' leánya a' *Seichet* illy hő szenvedélytől meghatva látá, így szóla hozzá: „Édes *Seichem*, szeretném tudni, van-e olly idő, mellyben nem tehetsz csodát?” — „Szép kisasszony!” felele ő, „kérlek ne tedd többé e' kérdést: arról aggódjunk csak, hogy vig életet éljünk, igen közönyös lehet tudnod a' mit kérdesz.” A' rabnő nagyon szomorúnak teteté magát e' felelet miatt; mély bánatot mutatott rajta, 's midőn a' *Seich* kérlelé, elfakadt sirva, 's így szóla: „Nem valódiak szerelmed minden bizonyosságai, mellyeket mutogatsz, ha szeretnél, nem volna titkod előttem.” Egy szóval úgy erősködött rajta, hogy elég gyarló vala megvallani, hogy minekutána asszonyt ismere, minden hatalom nélkül van, míg csak meg nem mosdik.

Midőn a' rabnő e' környületet megtudá, tudtára adta a' Damaskusi királynak, ki megparancsolá kapidzsijeinek (kapus poroszló), hogy éjszaka titkon állják el a' *Seich*' ajtaját, 's ragadják meg, mihelyt a' rabnő előttök az ajtót kinyitandja.

A' *Seich*nek szokása vala, fejéhez minden éjjel egy nagy korsó vizet tenni, hogy azt használja, ha a mosdásra szüksége vala. A' rabnő lefekvéskor a' vizet kiönté, a' nélkül, hogy az észrevette volna, úgy hogy midőn megakart mosdani a' korsót üresen találá. A' hitetlen rabnő a' szorgoskodót játszá, fogá a' korsót, 's azon ürügy alatt, hogy vizet hoz, kinyitá az ajtót a' kapidzsiknek, kik a' barlangba rohanának.

A' *Seich* megismeré most a' rabnő árulását, veve két gyertyát, mellyek a' tartókban égtek, 's a' gyertyákkal a' szobában kerengett, különös szavakat mormolván, mellyeket a' kapidzsik nem értettek. Ezek a' *Seich* mozdulataitól 's szavaitól megijedvén, 's félvén, hogy valami csodát akar előidézni ellenök, kifutának a barlangból.

A' *Seich* tüstént magára zárá az ajtót, 's elvégezé a' mosdást. Ekkor hogy a' hitetlen rabnőn boszút álljon, felvéve annak alakját, 's a' magáét arra adá; így elhagyá a' barlangot 's a' kapidzsik után szalada. „Hah gyávák!” monda nekik, „így teljesítitek király uratok parancsait? mind elvesztet benneteket, ha ellensége a' *Seich* nélkül tértek vissza Damaskusba. Miért szaladtatok el? szörnyetegeket láttatok-e, vagy katoná-

kat ótalmára megjelenni? Fordúljatok meg, menjetek vissza a' barlangba, 's semmit se féljetek. Nálatoknál bátrabban közelítetek majd én hozzá, megragadom, 's magam adom kezetekbe.

A' poroszlók megállottak e' biztatásra, 's neki bátorodának; azonnal megfordultak, 's követék a' *Seichet* a' rabnő alakjában, belépének vele a' barlangba 's megragadák a' rabnőt, a' *Seichet* vélvén megfogniok; megkötözék kezét lábát, a' nélkül hogy csak egy szót szólott volna is, mert a' *Seich* elvevé szavát.

Igy vezeték a' Damaskusi király elébe, ki azonnal elvágatá fejét. De mihelyt elvált feje testétől, a' *Seich* a' halottnak előbbi alakját adá vissza, 's láttatá a' királlyal, 's minden tiszteivel, hogy a' rabnő az, kinek épen feje véteték; 's ő maga, ki a' rabnő alakjában vala jelen, felvevé ismét saját alakját, 's így szóla a' Damaskusi királynhoz:

„Oh király, ki az Aegyptusi Szultánnak tetszésből, veszemre mindent elkövettél, tudd meg, hogy soha sem kell igazságtalan üldözésre kezét nyújtani, 's adj hálát istennek, hogy boszúmat csak ezen nyomorult asszony megbüntetésére szorítom, ki engem elárula.”

Ezt mondván a' *Seich* eltűnék, 's a' Damaskusi királyt 's ezen csodás történet' minden tanút a' legnagyobb bámulásban hagyta hátra.

„Ez, uram, Sahabeddin *Seich*' története,” szóla tovább a' Persa császár első vezére; ebből láthatja felséged, hogy a' férfiak nem óvakodhatnak eléggé az asszonyoktól. Minekelőtte *Nurgehán* herceget elvesztetnéd, engedd őt megkérdenünk. Talán megismérteti velünk ártatlanságát. — „Ám legyen,” monda a' király, „rá állok hogy fiam halála holnapig halasztassék.”

Míg a' vezérek a' herceget látogaták, ki fogságban vala, a' császár lóra üle, 's kilovagolt a' városból, hogy vadászattal verje el gondjait.

Estve hazatértével, Chanszáde Szultánnéval vacsorála. Evés után imígy szóla az hozzája: „Félek, Uram, meg fogod banni, hogy a' herceg büntetését elhalasztottad. Embernek,” azt mondja a' Korán, „két nemű ellenségei vagynak, kiket szeret, gyermekei, 's javai.” Igen is, fiad ellenséged, minthogy azon

undok véték' gondolatára vetemedhetett, melyet el akara követni. Ne késsél őt megbüntetni. Ne hallgass tovább a' szeretetre, sajnálatra, melyek nálad mellette szólnak. Gonosz hajlandóságának el kell benned a' vér szavát fojtani; ne légy olly gyáva, mások utasításaihoz szabni magadat; mert esztelenség minden tanácsra hallgatni, mint ezt a' mese a' kertészről s' fiáról, olly jól bebizonyítja. Talán ismeretlen előtted. Engedj meg felséged elmondanom.

A' KERTÉSZ, FIA, ÉS A' SZAMÁR.

M e s e.

Egyszer egy öreg kertész gyalog ment fia mellett, ki egy számáron üle, kertjébe; néhány emberek, kikkel találkozék, így szólnak: „Nézzétek csak a' vén bolondot, ki olly esztelen, hogy gyalogol, mig fia, a' számáron fesseleg.”

Az engedékeny öreg leszállítá fiát, 's maga ült helyébe.

Kevés idő mulva más emberek mentek arra, 's mondának: „Ez embernek bizonynal elment az esze: mi oka lehet csak egyedül ülnie szamarán?”

A kertész most fiát is felvette maga mellé a' számárra.

„Melly illetlenség” szólnak továbbad némelly arra menők, „ez ifju embert az öreg megett ülve látni!”

Az atya és fia alig váltottak helyet, hogy ismét más emberekkel akadának szembe, kik így kiáltának: „Ez embernek igen szemtelennek kell lenni, hogy ezen ifjat így maga előtt hordozza.” Ugy hogy a' szegény kertész bár mit cselekedett is, nem találhatott olly helyzetet, mely minden embernek inyére lett volna.

„Látod tehát, uram,” felele Chanszadé, hogy senki sem kerülheti el a' mások itéletét, 's hogy balgatagság, magát minden tanácshoz szabni akarni. Kövesd első indulatodat, 's büntesd meg ama hálátlan és istentelen fiút.”

Más nap reggel felüle a Persa király székébe, hivatá a' hóhért, 's parancsolá *Nurgehán* herczeget megölnie.

Ekkor előlépe a' második vezér 's monda: „Nagy király! óvakodjál hogy bünbe ne essél, midőn egy asszony vádjainak hiszsz. Tudod, mennyi csalárdságot követtek el az asszonyok, többet beszélnek róla, mint csillag áll az égen, vagy vízcepe van a' tengerben: engedje meg felséged, többek közt csak a' papagáj' (publikán) történetét elbeszélmem.”

A Szultán rá álla vezérét meghallgatnia, ki imigy kezdé:

A' FÉRJ' ÉS PAPAGÁJ' TÖRTÉNETE.

Egy jó embernek szép felesége vala, kit olly szenvedélylyel szeretett, hogy a' mennyire csak lehete, soha sem ereszté el szemei elől. Egykor szorgos dolgok által kénytelenitvén tőle távoznia, elment oda hol mindenféle madarat árultak: itt egy papagájt veve, ki nem csak igen jól szólt, hanem olly tehetséggel is bírt, hogy mind azt, a' mi jelenlétében történt, elbeszélte. Haza vivé egy kalitkában 's kérte nőjét, tegye szobájába 's viselje gondját, mig utazásából mellyet tennie kell megtérend. Aztán elutaza.

Megtértekor nem mulasztá el a' papagájt a' felől kikérdezni, mi történt távolléte alatt; 's a' madár arról olly dolgokat nyilatkoztatott ki, mellyek okot adtak neki, feleségének nagy szemrehányásokat tennie. Ez azt vélé, hogy valamelyik rabnője árulá el; de mindnyájan esküvéssel bizonyíták hűségöket; megegyezének tehát abban, hogy a' papagáj volt az, a' ki rosz tudositást tevé.

Tele e' gondolattal az asszony olly eszközökről tünődék, hogy férje gyanúját elenyéssze, 's egyszersmind a' papagájon boszút állhasson. Nem sokára lele is. A' mint férje ismét egy napra elutazott, parancsolá egy rabnőnek, hogy éjjel a' papagáj' kalitkája alatt egy kézi malmot hajtson, másíknak parancsolá hogy esőként vizet hintezzen rá, 's harmadíknak, hogy egy tükröt vévén, az egy gyertya vizsugáraival villogtassa a' papagáj' szemébe. A' rabnók az éjszakának nagy részét annak teljesítésére fordíták, mint nekik asszonyok hagyott, 's azt nagy ügyességgel végre hajtották.

Jövő napon, midőn az ember megtére, ismét kikérdé a' papagájt, mi történt légyen távollétében. A' madár felelé: „Édes jó uram, villámlás, mennydörgés, 's eső, egész éjjel úgy annyira nyugtalanítottak, hogy ki nem mondhatom, mennyit szenvedtem.

Az ember, ki jól tudá, hogy azon éjjel sem dörgött, sem esett, most meggyőződék, hogy a' papagáj ki ebben nem szóla valóságot, azt feleségét illetőleg sem mondott. Ezen való bosszújában kirántá kalitjából, 's olly mérgesen vágá földhöz, hogy meghala. Azonban hallá utóbb szomszédaitól, hogy a' szegény papagáj nem hazudott abban a' mit felesége maga viseletéről beszélt; azért is igen báná hogy megölte . .

Látod ebből uram, „szóla tovább 'a Vezér, melly ravaszok az asszonyok. Ne ölesd meg addig *Nurgehán* herceget, mig tanítója megtalálkozik; mert bizonynyal valami szertelen rejtezik e' dologban: 's melly vétket követnél el ha ártatlan vért ontanál!”

A' Persa császár megilletődött a' vezér beszédére, fiát a' fogházba vissza viteté, 's elhagyá a' palotát.

Estve, megtértével, a' *Szultánnéval* evék, ki a' vacsora után így szóla hozzá: „*Nurgehán* herceget még sem öletted meg, 's azon vigyázatlan szeretetre hallgatsz, mellyel íranta viseltetel. Emlékezzél inkább a' mesére mellyet tegnap mondtam Felségednek, 's vedd szivedre, miként Mahmud *Szultán* cselekvék, kinek történetét elfogom beszélni:

MAHMUD SZULTÁN ÉS VEZÉRE.

H a s o n l a t.

Egyszer egy dervis jöve Kház Ajászhoz Mahmud *Szultán* vezéréhez, 's kéré őt szerezne neki fizetést 'a fejedelemnél.

„Meglesz” felele a' vezér, „de csak azon feltétel alatt, ha a' királynak megígéred, hogy engem a' madarak nyelvére megtanítasz.” A' dervis rá állá e' csalárdságra, 's a' Szultán tiz arany lefizetést rendele neki naponként.

Egy idő múlva a' Szultán, vezérével vadászaton lévén, monda neki: Kház Ajász tanultál e' már valamit a dervistól? Szeretném tudni mi mondani valójok van egymásnak ama két bagolynak, ott ama két fán. Hallgasd ki őket, 's hozd hírül beszélgetéseket."

A' vezér közelite a' fákhöz, 's úgy teteté magát egy darabig, mintha figyelmesen hallgatná a' baglyokat, azután urához tére, s ezt monda neki. „Megértettem, Uram, egy részét beszédöknek, de engedd el annak közlését.” — „'S miért átalod azt nekem megmondani?” kérde a' Szultán. „Mert e' két madár felségedről beszélgetett,” felele Kház Ajász, — „'S mi részem lehet beszédökben?” monda Mahmud; „egy általában akarom hogy előttem semmit el ne titkolj; 's mindent megmondj szóról szóra, a' mit hallottál.”

„Engedelmeskedem tehát uram,” felele a' vezér. „A két bagoly egyikének egy fia van, másikának egy leánya, azokat akarják össze keletni. A' fiú' apja ezt monda a' leány apjának: Megegyezek, atyámfia, e' házasságban, azon feltétel alatt, ha leányoddal ötszáz pusztá falut adsz.” — „s' hát” felele tüstént a' leány' apja, „nem kérsz ennél többet? ezeret is adok ötszáz helyett ha kívánod. Az isten adjon Mahmud szultánnak boldog 's hosszú életet! míg ő lesz Persakirály addig nem látunk benne fogyatkozást.”

A' Szultán elérté vezére értelmes hasonlatát, és szívére vevé. Tüstént avval foglalatoskodék hogy a' pusztult városokat felépíttesse, 's folyvást arról gondolkodék, hogy népeit boldogíthassa, 's ez óta elkezdették ezen nagy fejedelem nevét 's érenyeit magasztalni, mint még ma is magasztalják.”

Midőn Chanszáde királyné e' hasonlatot elmondotta, újlag sürgette a' Szultánt, hogy a' herczeget vesztesse el. 'S ez megígéré hogy a' legközelebbi reggel boszújának elég tétetendik.

Másnap ádáz arczczal lépe Szindbád a' székes terembe 's monda a bakónak: „Vezetessék ide tüstént fiam, 's te haladék nélkül csapd le fejét.” —

„Oh világ' királya!” kiálta a' harmadik vezér, a' királyszék lábához borúlván, „minden vezéreid, a' te hú rabszolgáid, esd kelnek előtted, halaszd el a' herczeg büntetését, mig Brachmán Padmanába' történetét meghallgattad. Még mást gondol-

hatna felséged, ha ezt figyelemmel hallgatná.” — „Megengedem hogy elmondhasd, ”felele a’ király, de aztán még is csak elvesztetem fiamat.

BRACHMÁN PADMANÁBA’ ’S AZ IFJU FIKAI’ TÖRTÉNETE.

„Volt, uram! egyszer Damaskus’ városában,” monda a harmadik vezér, „egy Fikáa-áros, ennek volt egy tizenöt vagy tizenhat esztendő fia, Hasszán nevezetű, ki világ’ csodájának tartathatott. Az ifju képre olyan volt mint a’ hold, termetre mint a’ cziprus, vidám, s’ kellemes szellemű. Ha énekelt, mindent elbájolt szava’ édessége által; ’s ha lantolt, képes lett volna a halottat is feltámasztani.

Ezen tulajdonok nem valának haszon nélkül atyjára nézve, ki némineműleg a’ fia által szerzett mulatságot is megfizettetete, ’s Fikaáját igen drágán adta. Pintjét, melly máshol csak egy mángíron⁹ kelt, ő egy akcsán adta. De bizvást emelheté az ital’ árát, mivel csapszékébe inkábbára fia látásáért mentek, szintolly nagy volt nála ’a tolongás. Házát még *Csezmej Abi Hhajátnak* is nevezték, azaz ifjúság forrásának, azon gyönyörüségért, mellyet az öregek találtak benne.

Egyik napon, a’ mint az ifju Fikai mindeneknek, kik a’ csapszékben voltak, nagy kedvökre énekelt, és lantola, belépett a’ hires Brachman Padmanába, hogy magát megenyhítse. Ő is nem kevésbbé csodálta Hasszánt, ’s a’ mint vele szóba eredt, egészen elbájoltatott beszédétől. Nem csak más nap ment el ismét a’ csapszékbe, hanem dolgait is elmulasztá hogy minden nap’ oda járhasson; ’s a’ helyett hogy mások egy akcsát fizettek, ő zecchínot adott.

Már jó ideig tartott ez így, ekkor az ifju Fikai így szóla atyjához: „Minden nap jön ide egy férfi, ki fő embernek látszik, olly nagy gyönyörüséget talál a’ velem való beszédben, hogy minden pillanatban hí, hogy valami kérdést tehessen. ’s ha elmegy egy aranyat ad.” „Ho, ho! felele az atya;” ez alatt

⁸ F i k á a, árpából, vízből, s mazsolából készített ital; a’ ki méri: F i k a i n a k hívatik.

⁹ M a n g i r kevesb egy kispénznél, mintegy fél krajczár.

valami titok lappang; ezen fő ember szándékai talán nem a' legjobbak Néha a' világi bölcssek, komoly képök daczára is, igen feslett életüek. Ha holnap meglátod, mondd neki, hogy ohajtánam ismeretségét, küldd fel szobámba, majd én ki kémlem nekem van tapasztalásom, 's minden beszédein által ki fogom tanulni, szintollyan bölcs-e, mint látszani akar."

Jövő napon azt tevé Hasszán, mit atyja kívánt: felküldé Padmanabát annak szobájába, hol pompás reggeli asztal volt terítve. A Fikaá áros minden ki gondolható tisztességet adott a' Brachmánnak, ki azt emberséggel fogadá, s beszélgetésében annyi bölcsességet mutata, hogy nem lehele többé kételkedni abban, hogy erényes férfiú. Étel után kérde őt az ifju Hasszán' atyja, micsoda tartományból volna, 's hol lagnék; s mihelyt érté hogy idegen, így szóla hozzá: „Ha nálunk akarsz lakni, szivesen adok szállást házamnál.” — „Elfogadom az ajánlást, mellyet teszesz,” felele *Padmanaba*, „mert paradicsom 'e világon, kedves barátoknál lakni."

A' *Brachmán* tehát a' *Fikaá árosnál* foga szállást. Nevezetes ajándékokat ada neki, 's nem sokára *Hasszán* iránt olly nagy hajlandóságot érzett, hogy egy napon így szóla hozzája: „Oh édes fiam! ki kell előtted tárnom szívemet: úgy találom, szelemed képes a' titkos tudományokra: igaz, hogy keded (*Gemüth*) egy kicsit igen vidor; de meg vagyok győződve, hogy még megváltozol, 's utóbb mind azon komolysággal vagy is inkább mély értelemmel birni fogsz, melly a' bölcshez, 's azon titkokhoz illik, mellyekbe avatni szándékozlak. Az a' célom, hogy szerencsédet tegyem, 's ha a' várason kívül akarsz követni, úgy még ma kincseket fogok mutatni, mellyeknek birtokába akarlak tenni."

„Uram,” felele *Hasszán*, „tudod, hogy atyámtól függök; engedelme nélkül nem mehetek veled.” A' *Brachmán* szóla iránta az atyával, ki is meglévén győződve a' bölcsnek jó indultai felől, megengedé fiát, oda vinnie a' hová neki tetszendenék.

Padmanába tehát kimene Hasszánnal Damaskusból; egy régi épülethez értek, melly felé irányozták útjokat, 's ott egy kútat lelének, melly csordultig tele volt vízzel. „Jegyezd meg jól e' kútat,” monda ekkor a' *Brachmán*, a' kincsek mellyeket neked szántam ebben vagynak.” — „Elég baj,” felele moso-

lyogva az ifjú. „Ej, hogy húzhatnám fel ezen mélységből?” — „Oh édes fiam!” felele Padmanába, „nem csodálom, hogy az neked olly nehéznek látszik: nem minden embereknek van azon különös adományok, mellyel én bírok; csak azok, kiket isten részesíteni akar mindenhatósága' csodáiban. bírnak hatalommal az elemeken (elementum) uralkodni, 's a' természet rendét megbontani.”

Egyszersmind egy papirosra néhány betűket írt Sanskritúl, melly Indiában Sziámban, és Sinában a' Mágusok (Jósok) nyelve, ezután nem tön egyebet semmit, csak a' papirost veté a' kútba: 's tüstént szálla a' viz, s' elapada, ugy hogy semmit sem lehetett többé látni belőle. Most mindketten leszállának a' kútba, mellyben egy lépcső látszott, melly egész fenekéig mene.

Itt egy réz ajtót találának nagy aczél lakattal bezárva. A' Brachmán egy imádságot íra-fel, illeté azzal a' lakatot, melly azonnal megnyílék. Feltaszíták az ajtót, 's egy boltozatba lépének, mellyben egy leg feketébb szerecsent pillantának meg; egyenest állott, s' egyik kezével egy nagy fejér márványra támaszkodott. „Ha közeledünk hozzá,” monda az ifjú Fikai, „fejünkhöz fogja ama követ vágni.” 'S valóban, mihelyt látá a' szerecsen, hogy jőnek, felemelé földről a' temérdek követ, mintha megakarná őket vele hajítani: de Padmanába hirtelen egy rövid imádságot monda, 's rá fuvalt: a' szerecsen nem állhata ellent a' szavak és fuvalat hatalmának: 's hanyatt esék.

Most már akadály nélkül menének által a' boltozaton, 's egy igen tágas udvarba értek; ennek közepette álla egy kristály egyház, mellynek ajtaját két sárkány őrizte, kik egymás ellenében állának, 's kiknek nyílt szájaik lángörvényt okádtak. Hasszán megijede rajta 's felkiálta: „Ne menjünk tovább, ez iszonyú sárkányok el fognak bennünket égetni.” — „semmit se félj fiam,” monda a' Brachmán; legyen több bizodalmad bennem, 's légy bátrabb. A' magas bölcsesség, mellyre emelni akarlak, keménységet kíván; ezen szörnyetegek, kik téged rettentenek, el fognak enyészni szómra. Nekem hatalmam vagyon a' Szellemekek parancsolni, 's minden varázslatot megsemmíteni.” Erre néhány bűvös szókat monda, 's a' sárkányok azonnal visszabúttak lyukaikba.

Most magában hirtelen megnyílik az egyház ajtaja. Padmanába 's az ifjú Fikai belépének, 's az utóbbi' szemei kellemesen lepettek meg, midőn egy másik udvaron egy új rubin egyházat pillanta meg, mellynek tetején egy hat lábnyi általazójú karbunkulus álla, melly minden hová elterjedő világával ezen földalatti helynek napúl szolgált.

Ezen egyház nem őriztetett rettenetes szörnyetegektől, mint az előbbi. Sőt ellenben, hat kecses képszobor (állvány) mindenikök egy egy darab gyémántból alkatva látszott a' bémenetelnél, 's hat gyönyörű hölgyet ábrázolt, kik tamburint verének. A' kapu, egyetlen smaragdból vágva, nyitva állott, 's egy pompás terembe hagyta látni. *Hasán* nem győzte eléggé vizsgálni mind azt, a' mi szemeinek mutatkozott.

Minekutána a' szobrokat, 's az egyházat kívülről jól megnézte volna, belépett Padmanába a' terembe, mellynek padlatja vert aranyból vala 's teteje mindenütt igaz gyönggyel behintve. Itten már ezer különféle tárgyak, egyik szembetűnőbb a' másíknál, foglalatoskodtaták az ifju' sovár szemeit.

Ez után a' bölcs egy nagy négyszegű szobába vezeté; itten egyik szögletben egy nagy rakás arany fekütt, másíkbán egy halom különös szépségű rubin, harmadikban egy ezüst korsó, 's negyedikben egy csoport fekete föld.

A' szoba közepén egy pompás királyszek emelkedék, 's azon egy ezüst koporsó álla, mellyben egy király fekvék, nagy igaz gyöngyökkel ékesített arany koronával fején. Elől a' koporsón egy széles arany lap látszott, mellyen, képjelekben (hieroglüphon) 's bűvös vonásokban, mellyekkel a' régi Aegyptusi papok éltek, következő felül írás olvastatott:

„Az emberek alusznak, míg élnek, csak a' halál óráján ébrednek fel. Mit használ jelenben, hogy nagy országot, 's mind azon kincseket, mellyekitt vagynak, birtam? semmi sem tart olly rövid ideig, mint a' boldogság, 's minden emberi hatalom csak gyarlóság. Oh balgatag halandó! ne kérkedjél szerencséd-del, míg az élet rengő bölcsőjében vagy: emlékezzél az időkre, mellyekben a' Faraók uralkodtak. Ők már nincsenek, 's te is megszűnöl majdan lenni, mint ők.”

„Minő fejedelem fekszik e' koporsóban” kérdé Hasszán. — „Egyik a' ti régi Aegyptusi királyaitok közül,” felele a'

Brachmán; az a' ki ezen földalatti boltozatot, 's e' gazdag rubin egyházat építtette." — „Csodálkozom rajta a mit mondasz," felele az ifju. „Micsoda szeszből építtetett ezen király, olly alkatmányt a' föld alatt, melly a' világ minden kincseit ki látszik meríteni? Minden más fejedelmek, kik az utóvilágnak nagyságok emlékeit akarják hagyni, azokat nepfényre állítják, a' helyett, hogy az emberek szemei elől elrejtjenék." — „Igazad van," felele a Brachmán, „de ezen fejedelem nagy bővölő (kabalista) volt; ő sokszor elvonúlt udvarától, 's e' helyre jöve, hogy a' természetben felfedezéseket tegyen. Ő több titkok birtokában vala, 's többek közt a' bölcsek kövéében is, mint mind ezen gazdagságokból láthatni, melyek itt vagnak s' mellyek ezen csoport fekete földből állíttattak elő, mellyet ezen szögletben látsz." — Lehetséges-e, kiálta, az ifju Fikai, „hogy e' fekete föld termette volna mind ezeket?" — semmit se kételkedjél," felele a' Brachmán;" 's hogy ezt megbizonyítsam két török verset fogok előtted elmondani, mellyek a' bölcsek kövének egész titkát magokba zárják:

Virgil Arus garby Sachszadey Chitaya

Bir Fífl ola bunlardán sulthan chob ruyan.

Betűről betűre ennyit tesz: „Add férjül nyugat' jegyesének kelet' királyfiát; egy gyermek születik tőlök ki a' szép arczok királya." Megmondom neked ennek rejtelmi (mysticus) értelmét: „olvaszd fel nedd a' száraz Ádámi földet, melly keletről származik: ezen ázalékból terem a' philosophusi kéneső, melly a' természetben mindenható, 's a' napot és holdat nemzi; 's ha királyszékre lép, kavicsot gyémánttá, 's más drága kővé változtat." Az ezüst korsó, melly ezen szoba egyik szögletében áll, vizet, vagy nedvet tart, mellyet használnak a' száraz föld feláztatására 's annak olly állapotba tételére, mellyben itt vagon. Ha e' csoportból csak egy marokkal véssz, ha akarod, vele Aegyptus minden érzeit aranyrá 's ezüstté, 's a' házak minden köveit gyémánttá 's rubinná változtathatod.

„Meg kell vallani," monda *Hasszán*, hogy ez csodálatos egy föld; most már nem csodálkozom itt ennyi kincset látni" — Még sokkal csodálatosabb mint mondom," folytatá a' Brachmán, „az mindennemű nyavalyákat gyógyít, ha a' beteg már kinyújtóva fekszik, is hogy lelkét feladja 's csak egy szemkét

veszen be belőle, azonnal érzi megtérni erejét, 's tüstént teljes erőben, 's egészségben kel fel. De még más tulajdonsága is legyen, melyet én minden egyébnek elébe teszek: ki ennek levélvel (nedével) szemét megdörgöli, látja a' lég szellemeit 's a' daemonokat, 's hatalmat nyer azoknak parancsolni.

„Mind abból édes fiam,” folytatá a' bölcs, a' mit mondtam, elképzeld, micsoda kincseket szántam neked,” — „Kétségentúl megbecsülhetlenek,” monda az ifjú, „de mig azok' birtokába tennél, nem szabad belőle valamit magammal vinnem, hogy atyámnak megmutathassam, milly boldogok vagyunk olly barátot birni, mint te vagy.” — „Igen is megteheted,” felele Padnamába, „vigy mindent a' mit akarsz.” *Hasszán* használá az alkalmat, megrakodék arannyal 's rubinnal, 's követé a' Brachmánt, ki a' szobát az Aegyptusi király koporsójával elhagyá.

Vissza menének a' szép teremen, a' két udvaron, 's a' boltozaton keresztül, hol a' szerecsent még eldőlve lelék, behúzzák a' réz ajtót magok után, 's azonnal magától rá ugrék az aczél lakat. Ezután felmenének a' lépcsőn, 's mihelyt a' kútból kiszállának, az ismét megtelék vízzel, 's olyannak látszék mint előbb.

Észre vevé a' *Brachmán*, hogy az ifjú a' viznek hirtelen megtértén elámula, 's kérdé őtet: „Honnan ez ámétkodás, melyet mutatsz? Nem hallottál soha is Tálizmánról beszélni? — „Nem,” felele az ifjú Fikái, „s' szeretném tőle megértetni, micsoda az.”

„Nem csak megmondom azt neked,” monda Padmanába, „hanem egyszer magadat is megtanítlak annak készítésére. Kétfélék a Talizmánok, (bűviek) és csillagjósiak. Az elsőbb, melly legfőbb nemű, csodálatos hatásait betük, szavak, 's imádságok által teljesíti; a' második pedig azon viszony által hat, mellyben állanak a' bujdosó csillagok az érczekhez. A' melyekkel élek, az első rendű Talizmánok, 's álmomban nyilatkoztattak ki a' nagy isten Visnú¹⁰ a' világ minden Pagódjainak urok által.”

¹⁰ V i s n u , az indus szentháromság' második személye, a' fentartó hatalom' jelképe.

„Tudd meg édes fiam, „folytatá a' bölcs, „hogy a' betűk viszonyban állanak az angyalokkal, hogy egy betű sincs, milylyet angyal nem igazgatna. 'S ha kérded, mi az angyal; felelem: az isten' mindenhatóságának, 's tulajdonainak sugára, vagy folyadéka. Az angyalok, kik az érzékfeletti világban laknak, a' mennyvilágiakon uralkodnak, 's ezek viszont a' mi földvilágunkéin: A' betűk szavakat képeznek, a' szavak imádságokká szerkeződnék 's a' betűk által jelentett 's az írt vagy elmondott imádságokban egybe gyűjtött, angyalok azok, kik ezen csodákat művelik, mellyek a' közönséges embert csodálkozásra ragadják.”

Az alatt, hogy Padmanába így beszéle az ifjúval, mindketten vissza tértek a' városba. Haza értek a' *Fikaá* ároshoz, ki egészen elbájoltatott, midőn fia az aranyat, 's drága köveket mutatá neki, mellyekkel megvult rakodva. Felhagytak *Fikaá* csapszékökkel 's bőségben, 's gyönyörűségben kezdének élni.

Vala *Hasszannak* egy fősvény 's nagyravágyó indulatú mostoha anyja. Ámbár ő megmérhetlen becsű rubinokat vitt is haza, az még is szükségtől félt, 's egy napon így szóla hozzája: „Oh édes fiam, ha tovább is így élünk, nem sokára koldús botra jutunk.” — Ne aggódjál ezen, anyám,” felele ő, „gazdagságunk forrása még nem apad el. Ha láttad volna mind azon kincseket, mellyeket a' nemes lelkű Padmanába nekem szánt, nem táplálnád ezen hiú félelmet. Legközelebb ha megint a' kúthoz visz, egy marok fekete földet hozok, melly téged sok időre meg fog nyugtatni.” —

„Rakodjál inkább arannyal, 's rubinnal, „szóla ismét a mostoha, „azt jobb szeretem mint a' világ' minden földet.” De Hasszán, ezt veté hozzá, „most jut eszembe: ha Padmanába neked akarja mind ezen kincseket adni, miért nem tanít meg a' szükséges imádságokra, hogy azon helyre leszállhass mellyen találtatnak. Ha hirtelen meghalna, minden reményeink semmivé lennének. Egyébiránt azt sem tudjuk, nem unja-e meg a' nálunk lakást. Talán már készülöben is van bennünket elhagyni, 's mással közleni gazdagságait. A' mi engem illet, édes gyerekem, én úgy vélekedem, kérd Padmanábat esdekelve, tanítson meg azon imádságokra; 's ha egyszer tudod' öljük meg, hogy másnak a kút titkát fel ne fedezze.”

„Az ifjú Fikai elborzadt e' beszédre.” „Oh anyám,” kiálta ő, „mire mersz felszólítani? Hogy vagy képes illy fekete cselet koholni? a' Brachmán szeret bennünket; elhalmoz jótételeivel, kincseket ígér nekem, mellyek képesek lennének a' föld' legnagyobb uralkodójának kincsszomját is lecsillapítani: s mind ezen jóságának jutalmául életét akarod elvenni! Nem, ha ismét előbbi állapotomra kellene is térnem, 's egész éltemben Fikáát árulnom, nem nyújthatom kezemet ezen férfi' halálára, kinek annyi kötelezetéssel tartozom.” — Igen jó érzelmeid vagynak, fiam,” felele a' mostoha; „de az embernek önhasznát is kérdésbe kell venni. A' szerencse alkalmat nyújt hogy örökre meggazdagodjunk, azért is ne szalaszszuk azt el. Atyád, ki tapasztaltabb náladnál, javolja szándékomat, 's neked el kell fogadnod.”

Hasszán tovább is nagy iszonyodást mutatott ezen kegyetlen szándékban részvételtől: még is mivel ifjú vala, és könnyelmű, 's mostohája oly sokat beszélt neki, elég gyarló vala rá állani. „Jól van!” monda, „elmegyek Padmanábához, 's rá bírom, hogy az imádságokra tanítson meg.”

Valóban, nyomon hozzá is mene, 's oly esengve könyörge neki, tanítaná meg mindenre, mit kellések cselekedni, a földali boltozatba juthatás' végett, hogy a' Brachmán, ki ez ifjat feltébb szerette, semmit sem tagadhata meg tőle. Felírt minden imádságokat egy papirosra, 's pontosan megjegyzé a' helyet, hol kelljen azt elmondani, minden egyéb bűvös környűletekkel együtt, 's ugy aztán az ifjúnak adá.

Mihelyt ez az imádságokat tudta, tudósítá róla atyját, 's mostoháját, kik egy napot rendelének, mellyen mind hárman 'a kincshez fognának menni. „Haza érkeztünkkel,” monda a' mostoha, „megöljük Padmanábat.”

A' nap eljőve, 's elhagyák a' házat, a' nélkül hogy a' *Brachmán* megmondanák hová mennének. Utjokat a' döledezett épület felé vevék. Mihelyt oda érének, kivoná *Hasszán* a' papirost zsebéből, mellyre az első imádság vala írva; alig veté azt a' kútba, 's a' víz azonnal elenyészék. Lemenének a' lépcsőn egész a' rézajtóig. Az ifjú egy másik imádsággal illeté az aczél lakatot, melly tüstént megnyílék, 's ők fellökék az ajtót. A' szerencsen, ki ismét egyenesen állott 's a' fejér márványt

hajítani készülöleg, néminemü rémülést okozza a' Fikáa ároznak, 's feleségének; de Hasszán hirtelen elmondá a' harmadik imádságot, rá fuvala 's a' szerecsen földre esék. Egy szóval a' boltozaton által a' kristály egyházas udvarba mennek; az ifjú kényszeríti a' sárkányokat lyukaikba bújni. Erre a' második udvarba lépnek; a' teremén keresztül mennek, 's végre azon szobába jutnak, hol a' rubinok, az arany, az ezüst korsó 's a' fekete föld van.

A' mostoha kevésbé ügyelt az Aegyptusi király koporsójára, s nem fordíta időt annak tanulságos felírásának az arany lapról olvasására. Még kevésbé méltatá csak egy pillantatára is a csoport fekete földet, mellyet neki mostoha fia annyira magasztalt. Sováran a' rubinoknak esék, 's annyit felszede belőlök, hogy alig birhatá. Férje arannyal rakodék meg, *Hasszán* pedig megelégedett két marok fekete földet tenni zsebébe, olly szándékkal, hogy haza érkeztekor tapasztalatokat tegyen vele.

Erre mind hárman elhagyák az Aegyptusi király' szobáját. Terhesen a' kincsek' sulyától, mellyeket vonszoltak, vigan menének az első udvaron keresztül, midőn hirtelen három rettenetes szörnyeteg megjelenék, 's egyenesen nekik tartá. A' Fikáa áros, 's felesége, halálos rémüléstől meghatva, *Hasszán*hoz futamának, ki nem kevésbé vala megijedve, minthogy nem volt imádsága ezen szörnyetgek' elűzésére. „Hah, hálátlan, gonosz mostoha!” kiálta ő, „te vagy veszedelmünk oka, Padmanába, kétségkívül tudja; hogy ide jöttünk; talán tudományá által azt is felfedezte, hogy halálét végeztük; s hogy hálátlanságunkért megbüntessen, azért küldi e' szörnyeteg, hogy bennünket elnyeljenek.

Alig végzé e' szavakat, midőn hallák a' légben *Brachmán* szózatát, ki ezt kiáltá nekik: „Ti mindhárman nyomorúltak, 's barátságomra méltatlanok vagytok; megfosztottatok volna életemtől, ha Visnu a' nagy isten gonosz szándéktok felől nem értesít vala. Tapasztaljátok igaz boszúmat: te asszony mivel a' csejt koholád meggyilkoltatásomra; s ti más ketten, mint-hogy olly gyarlók valátok, egy asszony' tanácsát követni, ki nek gonoszságát utálnotok kelle vala.”

E szavak után nem hallék többé a' szózat, 's a' három ször-

nyeteg szerencsétlen Hasszánt, atyjával s vétkes mostohájával együtt ízekre szaggatá.

„E történet arra tanít, uram, ezt veté hozzá a vezér, hogy ne hallgass a' királynéra, ki arra késztet, hogy *Nurgehánt* ölesd meg; mert ha ártatlan, az ég téged mint a' *Szultánné* büntársát fog megbüntetni, épen úgy mint Padmanába Hasszánt és atyját megbünteté, holott nem tettek semmit is, egyéb hogy a' mostoha' gonosz akaratjának engedének.”

A' Persa császár megilletődött ezen történet elbeszélésén, 's így szóla: „Fiam, ne halljon meg előbb, mintsem vétkének nyilvánoságos bizonyosságait látandom.”

Szindbád ekkor ismét vadászatra mene magát mulatni; 's estve midőn megtére, így szóla hozzá a' *Szultánné*: „Tehát megint időt halasztottál *Nurgehánnak?*” — „Édes feleségem,” felele a' király, „minekelőtte megöletem bizonyos akarok lenni, hogy megérdemli a' halált.” — „Jól van, uram,” folytatá a' fejedelemné,” ha szavaimnak nem akarsz hitelet adni, ha gyanúsnak tetszik előtted tanúságom, hígy fiad hallgatásának, 's tanítója' megszökésének. Miért távozott el Abumasár az udvarból? kétségkívül felfödözte a herceg szenvedelmét, 's gonosz indulatát, 's félt hogy neki fogják vétkől tulajdonítani, hogy a' herceget illy rosszúl nevelé. Mi más bizonyóságot kívánhatsz egy titkon elkövetett vétek felől? Ha valamelly gonosztévő ellen nem állnak fel tanúk, elkerülje-e azért az igazság büntetését? Nem, uram, tanúk nem létében, jelenségekre, sőt csupa gyanúra is meg kell azt itélni, akkor a' jelenségek bizonyosságok gyanánt szolgálnak. Erről akarlak meggyőzni, ha megengeded Aksid' Szultán 'történetét elbeszélmem.” — „Kész vagyok meghallgatni asszonyom,” monda a' király.

'S az nyomban ekképpen beszéle:

AKSID SZULTÁN TÖRTÉNETE.

Midőn *Aksid*, Aegyptusi Szultán elérte volna az öregség vég-határát, 's élte utosó napját közelíteni érezné, össze hívá három fiait, 's így szóla hozzájuk: „Édes gyermekeim, én miveimmel nem sokára megjelenem az isten' bírószéke előtt; de parancsolom nektek, tartsátok meg temetésemet előbb, hogy

sem a' halál' angyala fejemet a' vánkossa teritené, akarom látni mi módon fogjátok azt elrendelni ha meghalok. Elégítsétek ki ujságvágyamat, 's parancsoljátok nevemben minden Vezéremnek; hijanak meg sietséggel minden Kánokat, a' szomszédos, és adózó királyokkal egyetemben, hogy ezen ünnepre megjelenjenek.

A' három herceg ezen beszéden el kezdé sírni, de még is készültek király atyjok parancsának engedelmeskedni.

A' Vezérek nem késtek minden szükséges parancsokat osztani e' gyász ünnepre, mellynek napja meghatározott. A' Beyek is megtették a' tőlök kívánt rendeléseket: úgy hogy minden készen vala midőn az a' nap megjelenék.

A palota gyász szőnyegekkel vala beaggatva. Az előtte lévő piacon a' test őr, melly ötven ezer emberből álla, harcz rendben állíttatott fel, 's arany erszényekben oszták közöttök a' zsoldot. Erre minden Beyek a' Szultán szobájába lépének, ki ágyán fekvék; fel fogák, s' a' királyszékre emelék, mellynek előtte négy vezér helyezte egy koporsót pompás mennyezet alá, mellyet négy királyfi tartá. Most kezdte hat Bey, mindenünnen a' palotából szedett földet, mindenféle színű számtalan darabcska tafotával elegyesleg kiszórni. 'S úgy jövének a' Szultán három fiai, 's 'a koporsót temérdek sok drága kövekkel ékesíték, 's rá tevék *Aksid'* koronáját, melly nagy gyémántokkal vakítólag ragyogott.

Ezután négy nagy Kán, az az négy határtalan Tatár fejdelem, megfogá, a' koporsónak egy egy lábát 's azt karjaikkal gyámolák. A' Seichek vagy tudosók, és dervisek a' koporsó előtt menének és zoltárt éneklének. A' Szahidok vagy remeték követék őket, 's egy közülök kancza tevéen ülve vivé nagy tisztelettel a' Koránt. A' királyfiak, nagy kánok, és fiaik, a' koporsó oldala mellett mentek; 's közvetlenül utána következők két száz tamburin verő, kik irgalmatlanul vevén tamburinjaikat, verseket éneklének a' király dicséretére; majd hirtelen félbe szakasztván éneklésöket, mindnyájan egyszerre tele torokkal kiáltának: „Oh kegyetlen végzet! Oh boldogtalan nap! A' király, a' királyok legigazbika, az országok hódítója, az ellenség kiirtója, feleinek táplálója, meghala!” Ezen ordítás utánfeketérefestett mondalátszórtak telemarokkal a' koporsóra.

Ezen tamburinverők után megjelenének ötven vezérek hosszú fekete, 's kék gyászruhában; ezek után jövének a' Beyek, mindnyájan törött íjat vivén kezökben. Utánok következett tizezer ló arany nyergekkel 's kantárokkal és vágott farkkal, kék zsákba öltözött tiz ezer fekete rabszolgáktól vezetettvén. Végre a' gyászsereget a' Hárem leánykái zárák be, kékre, 's feketére mázolt ábrázattal, 's elszórt hajjal, 's iszonyatos sikoltást, 's üvöltést tőnek.

E' látványra *Aksid* egy nagyot sohajtott, s monda: „Halálom előtt láttam temetési pompámat.”

Ezután parancsolá hogy segíjék le a' királyiszékről, 's mielőnn lenn vala, felkapa egy marok földet abból, melyet a' Beyek szórtak el, megdörgölé vele fejét, 's szakállát, 's szóla: „Fedje föld az olyan embert, mint én vagyok, ki illy hosszú uralkodás alatt semmit sem mivelt, mit az utó világ emlékében megtarthasson.”

Erre vezéreihez fordúla, 's monda: „Intézeteket fogok szerezni; irjátok: „A' Nagy vezér íráshoz készüle, s' a' Szultán következő szavakat adá tollába: Először, egy milliom két száz húszezer aspert¹¹ rendelék egy kórház' építésére a' nagy kosztól meglepetett Muzulmánok' számára. Másodsor, ugyan anynyit adok egy udvar építésére, mellyben az ijászás, 's tekézés taníttassék. Harmadsor parancsolom egy új Karavánszeraj'¹² felállítást, mellyben fekete rabnók tartassanak a' fejer utazók' szolgálatjára, 's ezen célra minden nap Ötszáz Dinár¹² fordítassék kincstároból. Negyedszer, és utójára parancsolom ollyatén fürdők építését, mellyekbe az elvert feleségek vonulhassanak, mig egy Hullát,¹⁴ vagy köz férjet találnek, 's erre hagyok kilencz száz ezer aspert.

¹¹ A s p e r, három kispénz értékű török pénz.

¹² K a v á n s z e r a i tanya az útasok számára: Vendégfogadó.

¹³ D i á r, egy körmöczi aranyat érő aranypénz.

¹⁴ Az *Iziam'* szabásai szerint feleségét a' férj két izben verheti el, úgy hogy három hónapi különlakás után, új házassági szerződés mellett, ismét magához vehesse. Ha harmad izben is elúzná, nem szabad egyébként viszsza fogadnia, ha csak az asszony előbb más férjhez nem megyen, s ezen férjet híják *Hullának* az az *tilalomoldónak*, ezen igétől *hulla* – oldani.

Midőn ezen kegyes és jótékony intézeteket elvégezte, előhozatá a' Korán könyveit, 's felolvastatá; az olvasónak ezer Dinárt ajándékoza, és ötszázat minden Száhidnak, 's dervisnek; a' vakok és sánták is fejenként százat kaptak.

Ekkor ellakták a' tort is. Az étkek mind arany edényekben adattak fel, 's mindennek, ki meg kínáltata, vekök ez mondatott: „az edény is számotokra vagon szabad azt elvinnetek.

A' lakoma után Aksid még palotája minden rabnőit szabadon bocsátá.

Illyen volt az ünnep, melyet a' Szultán tartata, 's melyet már más nap ismétleni kelle. Mert még az nap megbetegüle. Lefekvék, 's minthogy utósó pillanatát látá közelíteni, magához hivatá gyermekeit a' három herceget, s' így szóla hozzájuk: „oh édes fiaim, kamrám egyik szögletében, a' bemeneteltől balra, egy szekrénykét rejtettemel, mellyben a' világ legszebb drága kövei foglaltatnak: parancsolom, hogy egyenlően osszátok el közöttetek, ha meg halok, 's temetésemnek a tartozott tisztességet megadtátok.”

A' király meghala. De a' legifjabbik fiú alig várhatván, hogy a' szekrénykét, mellyről hallott, láthassa, azonnal egyedül a' kamarába mene, megtalálá, 's a' drága kövek szépségétől anynyira elbájoltatott, hogy eltökélé azokat magának tartani, 's eltagadni hogy megtalálá.

Az atyának temetése után a' két másik herceg is ugyan azon ujság vágytól ingereltetvén, mint öccsök, hasonlókép' a' kamrába menének. Nem csak a' bemeneteltől balra eső szegletben keresgéltek, hanem mindenütt, 's igen csodálkoznak, hogy minden keresésök sikertelen, midőn a' harmadik herceg oda ére. „Hát bátyáim,” kérdé őket, „szépek-e a' drága kövek?” — „Jobban tudom mint mi,” felele az idősbik; „nagyon kellene csodálkoznom, ha nem te oroztad volna el őket.” — „Ah, valóban” szóla a' legifjabbik, „gyönyörű mesét beszélsz előttem: magad vetted el, 's engem vádolsz vele.”

„Halljátok testvéreim,” szóla közbe a' középső herceg, „minden esetre közülünk kellett azt valamelyiknek elorozni, minthogy kívülök senkinek sincs szabadsága ezen kamrába lépni. Ha akartok engedni szavamnak, hívassuk el a Kádit, ki a' legeszesb, 's legnagyobb belátású embernek tartatik Nagy

Kahiróban: Ő ki fog bennünket kémlelni; 's talán a' tolvajt is kinyomozza.

A' két másik hercegek rá állanak 's a' Kádit elhivaták. Ez minekutána megértette volna, miről van a' kérdés, így szóla hozzájuk: „Uraim, hercegeim, minekelőtte megmondanám ki lopta el hármatok közül a' drága köveket, kérlek hallgassátok figyelemmel a' Történetet, melyet beszélni fogok.

Seherazád észreuvé hogy nappallik, 's holnapra halasztá a történet folytatását.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Ath	Athenaeum
Aur	Aurora
BTL	Bajza József és Toldy Ferenc levelezése. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Oltványi Ambrus. Bp. 1969.
f.	fűzet
GALAMB	GALAMB SÁNDOR: Vörösmarty novellái. ItK 1915.
h.	hasáb
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JUHÁSZ	JUHÁSZ GÉZA: Vörösmarty novellái. It 1951.
k.	kötet
Koszorú	A Tudományos Gyűjtemény melléklapja, 1828-tól Vörösmarty szerkesztésében
l.	lap
LUKÁCSY — BALASSA	LUKÁCSY SÁNDOR — BALASSA LÁSZLÓ: Vörösmarty Mihály 1800—1855. Bp. 1955.
MM 1845—48. I—X. k.	Vörösmarty' Minden Munkái. Kiadák barátai: Bajza J. és Schedel Ferencz. Pesten. 1845—1848. I—X. k. Az ún. "kézi" kiadás.
MM 1847.	Nemzeti Könyvtár. Vörösmarty Mihál Minden Munkái. Kiadák barátai Bajza J. és Schedel F. Pesten, 1847. Az ún. "nemzeti" kiadás.
MM 1863—64. I—XII.	Vörösmarty Minden Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. Pest, 1863—64. I—XII. k.
ÖM 1884—85. I—VIII.	Vörösmarty Összes Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. Bp. 1884—85. I—VIII. k.
RADNAI	RADNAI OSZKÁR: Vörösmarty mint prózaíró. Temesvár, 1909.
sh.	sajtóhiba
SZINNYEI F.	SZINNYEI FERENC: Novella- és regény-

	irodalmunk a szabadságharcig. Bp. I. k. 1925., II. k. 1926.
TÓTH	TÓTH DEZSŐ: Vörösmarty Mihály. Bp. 1957.
Tud. Gyűjt.	Tudományos Gyűjtemény
TURÓCZI-TROSTLER	TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF: Vörösmarty Mihály: A holdvilágos éj és más elbeszélések. Új Könyvtár 18. Bp. 1948.
UM 1840. I–IV k.	Vörösmarty Mihály' Ujabb Munkái. Budán, 1840. I–IV. k.
Vty Életr.	GYULAI PÁL: Vörösmarty életrajza. GYULAI PÁL: Válogatott Művei. Magyar Klasszikusok II. k. Bp. 1956.
Vty Akad. Kiad.	Vörösmarty Mihály Összes Művei. Akadémiai Kiadás. Jelen kiadásunk.

Egyéb jelölések

[]	Szögletes zárójelbe tettük a szerkesztő megjegyzéseit, kiegészítéseit, a kéziratban ránk maradt cím nélküli [Beszélytöredék]-nek Gyulai Pál adta címét.
<i>dült betű</i>	A Szövegváltozatokban a dült betűs alakok a főszövegtől eltérő változatokat jelzik.
Eltérések a közékezésben	Ha a változatban a közékezés eltér a főszövegtől, akkor leírjuk a megelőző szót az eltérő ékezzettel. Pl. a főszövegben: szem 's — a változatban: szem, 's. Ha a változatban elmarad a közékezés, akkor leírjuk az ezt megelőző és következő szót is. Pl. a főszövegben: uralkodott, sem — a változatban: uralkodott sem.
Egybeírás — különírás	Ha a változat csak egybeírás-különírás szempontjából különbözik a főszövegtől, akkor nem használunk dült betűs jelölést. Pl. a főszövegben: ősapja — a változatban: ősapja [Sic!] A szabályostól eltérő helyesírás, vagy hibás, ellentmondásos adat
[!]	Ék alakú zárójel. A kéziratban áthúzott szó vagy szöveg.
< >	A kéziratban olvashatatlan szöveg.
.....	javítva, a kéziratban átjavított szó vagy szavak.
[:]	kiegészítve, a kéziratban utólagos kiegészítéssel, beszúrással történt javítás
[kieg.:]	folytatólag írva
[folyt.:]	

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

Kötetünk első része Vörösmarty Mihály hat teljes, 1829 és 1837 között a Koszoróban, az Aurorában, illetőleg az Athenaeumban megjelent, azonkívül egy kéziratban ránk maradt töredékes szépprózai elbeszélését tartalmazza. Keletkezésük és megjelenésük sorrendjében ezek a következők:

- A holdvilágos éj (1829)
- [Beszélytöredék] (1829–30?)
- A kecskebőr. Pörrege (1834)
- Orlay. Regényes történet (1837)
- A füredi szivhalászat (1837)
- Csiga Márton viszontagságai (1837)
- Szél urfi. Tündér rege (1837).

Vörösmartynak ezeket a műveit műfaji szempontból Gyulai Pál következetesen „beszély”-nek nevezte; újabb kutatóink váltakozva az „elbeszélés”, „novella”, „mesenovella” terminust használták. Maga Vörösmarty sohasem élt a „novella” megjelöléssel, kritikáiban (pl. *Az 1840-ki Emlényről, Vajda Dalhonáról*, ÖM 1884–85. VI. k. 344–366.) többnyire „beszély”-nek nevezte a rövid prózai elbeszélést, ritkábban „elbeszélés”-nek. Saját e nemű műveit *Beszélyek és regék* gyűjtőcímmel közölte az UM 1840-ben, s ezt a későbbi kiadásokban Bajza és Toldy, valamint Gyulai is megtartotta. Vörösmarty szándékának szellemében, a hagyománynak megfelelően jártunk tehát el, amikor jelen kiadásunkban is *Beszélyek és regék* összefoglaló címmel adjuk közre szépprózai elbeszéléseit.

Hogy melyik művét szánta Vörösmarty beszélynak és melyiket regének, az világosan kiténik egyrészt a maga adta alcímekből, másrészt az elbeszéléseknek az UM 1840-ben közölt csoportosításból. Ebben a gyűjteményes kiadásban ugyanis az elbeszélések nem történeti, hanem a következő rendben követik egymást: a sort *A füredi szivhalászat* és az *Orlay* nyitja meg, utánuk következnek *A holdvilágos éj*, *A kecskebőr*, *Csiga Márton viszontagságai* és a *Szél urfi*. Vagyis költőnk – a kor műfaji terminológiájának megfelelően (l. BAJZA JÓZSEF: *A regényköltészetről*. ÖM 3. bőv. kiad. IV. k. Bp. 1899. 102–108., és Vty Akad. Kiad. 5. k. Bp. 1967. 562–566.) – a múltban vagy jelenben, de reális környezetben játszódó, valószínű történeteket

minősítette beszélyeknek, a csodás, fantasztikus vagy parodisztikus elemekkel átszótt „hihetetlen meséket” pedig regéknek.

A beszélyek és regék után kötetünk második részében az *Ezeregyéjszakának* 1829 és 1836 között megjelent sorozatából az első füzetet hozzuk. A világhírű arab mesegyűjteménynek magyar nyelven való első kiadása jelentős irodalmi eseménynek számított. Toldy Ferenc „Visszatekintés literaturánkra 1830–6.” c. beszámolójában (Figyelmező 1837. 1. sz. január 10. 3. l.) ezt írta: „A’ szépliteratura két rendbeli nevezetes gyarapodást köszön csak ez idő’ leforgása alatt a’ könyvárosi vállalkozó szellemnek: az *Ezeregyéjszaka’* fordítását t. i. (Károlyi Istvánnál) ’s a’ Heckenast által alapított Emlény című almanachot.” Károlyi István – a Trattner–Károlyi cég tulajdonosa – Vörösmartyt bízta meg az *Ezeregyéjszakának* németből történő lefordításával; költőnk részvétele a vállalkozásban ugyan nem egészen problémamentes, annyi azonban bizonyos, hogy az 1. füzet teljes egészében az ő munkája. (L. erről részletesen a jegyzetekben 325–343. l.) Így tehát jelen kötetünk nemcsak a szépprózai elbeszéléseket író, hanem a próza-fordító Vörösmartyról is hiteles, összefoglaló képet nyújt.

A szerkesztés és a jegyzetelés munkájában az akadémiai kiadás általános alapelvei (l. Vty Akad. Kiad. I. k. 1960. 315–358.) szerint jártunk el.

A főszöveg az MM 1845–48-as „kézi kiadás”, illetőleg az *Ezeregyéjszaka* 1829-ben megjelent 1. füzetének szövegét követi betűhíven. Minthogy az elbeszélések – a [*Beszélytövedék*] -en kívül – kéziratban nem maradtak fenn, a szövegváltozatok között csupán az első megjelenés, valamint az UM 1840 és a főszöveg közti eltéréseket tüntettük fel. A [*Beszélytövedék*] főszövegéül a végsőnek szánt fogalmazást, a kéziratban található javításokat, törléseket pedig mint szövegvariánsokat közöltük. Megjegyezzük még, hogy Vörösmarty regéi közül *A holdvilágos éj*, *A kecskebőr* és *Csiga Márton viszontagságai* még költőnk életében különböző naptárakban is megjelentek. A megjelenés adatai között ezeket is feltüntettük, de az esetleges szövegváltozat szempontjából nem vettük őket figyelembe, minthogy e ponyva-jellegű kiadványok Vörösmarty közreműködése, sőt tudta nélkül kerültek forgalomba. Viszont helyenként emendáltuk a főszöveget Vörösmarty-nak azon saját kezűleg írt bejegyzései szerint, amelyek a hagyatékában ránk maradt MM 1845–48. X. kötetében olvashatók.

A megjelenés adatait, a keletkezés körülményeit, a főszövegtől eltérő szövegváltozatokat, az irodalomtörténeti kutatás során elhangzott jelentősebb értékeléseket, valamint a mai olvasót tájékoztató szómagyarázatokat minden egyes elbeszéléssel kapcsolatban külön, önálló fejezetben csoportosítottuk. A Vörösmarty beszély- és regéirására vonatkozó *összefoglaló* jellegű nézeteket e helyütt ismertetjük; az egyes alkotásokra vonatkozó konkrét véleményeket az illető művekhez fűzött jegyzetekben közöljük.

Gyulai Pál röviden csak ennyit írt: „Vörösmarty összesen hat beszélyt írt, leginkább szerkesztői szorultságból, mindamellet köl-té-

szetének ez oldala is figyelemre méltó. Itt sem járt közönséges úton.” (Vty Életr. 346—347.)

SZÁSZ KÁROLY a BEÖTHY ZSOLT szerkesztette A magyar irodalom történetében (Bp. 1896. 2. k. 376.) — Gyulaihoz hasonlóan — éppen csak megemlítette, hogy Vörösmarty elbeszéléseket is írt: „Próza elbeszélései közül a humorosak válnak ki: *A holdvilágos éj*, *A hecskebőr*, s még inkább a *Csiga Márton viszontagságai*; mind a három józú, vidám s komoly humorral váltakozó mindenek felett igazán magyaros. Legnagyobb elbeszélése, a komoly *Orlay*, már sokkal kevésbé sikerült.”

Radnai Oszkár szerint „Vörösmarty csekély számú elbeszéléseiben meg sem közelíti lírai költészetének magaslatát. A közönség kívánalmainak óhajt velük szolgálni, de értékest tehetsége csak ott nyújt, hol a prózaíró realitását ellökve magától, a lírikus szabad képzelet csapongásának nyit teret. Elbeszéléseiben, különösen *A holdvilágos éj*-ben, *A hecskebőr*-ben állandóan vagy az elbeszélő vagy a folyamatos múltat, jövőnek pedig a kötőmód jövő idejét alkalmazza. . . . Előszóval használja a szenvedő és műveltető alakokat. Mindez felette vontatottá, döcögőssé teszi stílusát. A *Szél urfi*-ban ugyan elhagyja már ezeket a nyelvi alakokat s ezáltal stílusa jelentékeny könnyedséget nyer. De elhagyja itt naivitásának túlzásait is s ezáltal jobban közeledik a valószínűséghez.” (RADNAI 71—73.)

Részletesen foglalkozott Galamb Sándor Vörösmarty beszélyeivel és regéivel. E szerint Vörösmarty a beszélyek fonlát biztos kézzel szövö, s ha kompozícióbeli hibák, az egyes részek közötti aránytalanságok itt-ott mutatkoznak is, meseszövése mindig eredeti és sohasem erőszakos. A jellemzés már kevésbé sikerült. Kovács Pálhoz, Csató Pálhoz viszonyítva elmarad: ritkán vét a lelki valószínűség ellen, de alakjainak részletesebb jellemzésével vagy adós marad, vagy ha megpróbálja is, alig sikerül neki. Nem csatlakozott sem Fáy András és Kisfaludy Károly iskolájához, nem folytatta Bajza, Kölcsey, Csató Pál kezdeményezéseit — új utakon járt, új témákat keresett s újszerűsége meglepően merész. Ami pedig elbeszéléseinek nyelvét illeti, Vörösmarty a legjelentékenyebb a kortársak között, prózája egyesíti a lendületet a világossággal és egyszerűséggel. (GALAMB 185—189.)

PINTÉR JENŐ véleménye ez volt: „A költő próza elbeszélései újszerűsége való törekvésükkel számot tesznek a magyar novella-irodalom történetében. . . . Általában a stílus emeli ki a költőt novellaíró kortársai közül. A keresettséget és fellengzést éppen úgy el tudja kerülni, mint a feszességet és nehézkességet. Korának neves novellistái még legjobb munkáikban sem múlják felül stílusát. Nem elégedett meg kortársainak témakörével — az akkori nemesházak rajzával és a középkori lovagi históriákkal, hanem új tárgyakat és új formát keresett. A fantasztikus elem kedvelése és sajátos humor eredeti csillogású elbeszélésekké teszik novelláit.” (Magyar Irodalom-történet. V. k. Bp. 1932. 672—674.)

Igen behatóan elemezte Vörösmarty regéit Turóczi-Trostler József. Fejtegetéseinek végeredményét a következőkben foglalta össze: „Ezek hozzá tartoznak a Vörösmarty-kép és a Vörösmarty-mű egészéhez,

de ezenkívül mint a korai magyar realizmus és elbeszélő művészet kisremekei is megkapják az embert. Ehhez járulnak azok a rejtett célzások, élet- és képzettörténeti, irodalmi és helyi vonatkozások, amelyeket megvilágítva és megfejtve közelebb jutunk az igazi Vörösmartyhoz. . . Amit Vörösmarty 'válságos' évtizedének 'magasrendű' költészete éppen csak hogy sejteni enged, a kiábrándulás kétértelmű, ellentmondásos, de szükségszerű folyamatát, azt könnyedén, szemérem és sokszor fenntartás nélkül leplezi le Vörösmarty négy mese-novellája. Itt és most születik meg egy új terminológia a realitás és irreálitás egyenlőtlen küzdelméből s csak itt és most szól bele a csoda észrevehetően a valóság alakításába, a valóság viszont a csodáéba. Ezzel szemben Vörösmarty történeti elbeszélésében (*Orlay*) a költőt teljesen leköti a tárgy romantikája és a romantikus forma; korszerű társadalmi novellájában, *A füredi szivhalászatban* pedig a helyi színek, a Balaton új élménye, egy vitorlásverseny és menyasszonyszöktetés szerény 'modern' szenzációja. A forma egyik esetben sem a Vörösmarty megélt egyéni vagy egyénített formája. Jelentéktelen kortársaitól itt csak abban különbözik, hogy erre a formára is rányomja a bélyegét valamennyiüknél összemérhetetlenül nagyobb emberi és írói jelessége." (TURÓCZI-TROSTLER 5–10.)

Értékes adatokat szolgáltatott Vörösmarty elbeszéléseinek nyelvéhez DEME LÁSZLÓ Stílu-selem-e a tájszó Vörösmarty zépprózájában? c. tanulmányában. (Magyar Nyelv 1953. XLIX. k. 435–445.) Végső megállapítása ez: „A tájszó nem stílu-selem Vörösmarty-nál, csak a realista tárgyleírás nélkülözhetetlen kelléke. . . Vörösmarty e szavakat nem azért használja, hogy szereplőit vagy a leírt környezetet jellemezze velük, sem azért, hogy népi hangulatot keltsen. Az ő törekvése a közös nemzeti nyelven a lehető legpontosabban kifejezni gondolatait. Azok az elemek, amelyek legnagyobb részben még saját kora szemszögéből is tájszavak, az író szándékát éskorabeli nyelvérzékét tekintve nem azok.”

Juhász Géza összefoglaló ítélete szerint „kétségtelen, hogy a *Déli-sziget*, *Tündérvölgy* és *Rom* álmodója novelláiban sem tagadja meg romantikus mivoltát, könnyen átlebben a képzelet birodalmába, s nemcsak meséit árasztja tele csodákkal, hanem ha társadalmi vagy történeti tárgyat választ, akkor is hajszolja a meglepőt, akár neveltséges hatásra törekszik, akár borzalmasra. Hogy idáig hűvösen ítélték meg novelláit, annak főképp az a magyarázata, hogy a prózával szemben fokozott a valóságigényünk. A próza hamarabb megmutatja a tehetség fonákját, mint a vers, amelynek megvesztegető zenéje engedékenyebben átcsúbit bennünket az irreálitásba. Vörösmarty fogyasztásai is gyorsan kiütköznek novelláiból: mind egyoldalú jellemzés módja, mind valószínűtlen cselekvényfejlesztése, mind pedig laza, rögtönzött szerkezete. A próza összehasonlíthatatlanul szélesebb fölületen érintkezik a 'mindennapi' dolgokkal, könnyebben elárulja a hibát. Másfelől azonban épp ez a szakadatlan érintkezés a valósággal teszi kikerülhetetlenné, hogy a novelláiról szinte lépten-nyomon vallani kénytelen arról, milyennek ismeri az életet. . . Fokozza novellái jelentőségét, hogy viszonylag nagy teret juttat bennük a dolgozók ábrázolásának. Nem

mintha alakjait, helyzeteit típusoknak tekinthetnők — hiszen mondtuk, hogy mint romantikus mennyire a szokatlanra, meglepőre törekszik. De a realizmus nem is tiltja meg, sőt legfejlettebb foka, a szocialista realizmus egyenesen megköveteli a képzelet szárnyalását. Vörösmartynál ugyan szó sincs fejlett realizmusról, azonban a fantázia az ő novelláiban is számtalan olyan helyzetet teremt, amelyek éppen túlzásaik által kivételes élességgel lepezik le kora társadalmának bűneit.

Hogya nem is remekművek az elbeszélései, nem méltatlanok hozzá mondanivalójukban sem, ami pedig a megformálást illeti, veteksenek nemzedéke legjava novelláival.” (JUHÁSZ 175–176.)

Wéber Antal reformkori irodalmunk főbb irányait ismertetve, megjegyezte, hogy Vörösmarty ugyan „sikerrel kalandozott a beszélyírás területére”, de nem játszott főszerepet szépprózáink fejlődésében. „*A holdvilágos éj* a maga álomszerűen bizarr, meghökkenítő képeivel, fantasztikumba öltöztetett valóság-elemeivel a szuverén alkotóegyeniség ismérveit mutatja, olyan lehetőségeket sejtet, melyek karakterisztikussá, egyéni hangúvá avathatták volna elbeszélőirodalmunkat, hasonlíthatatlanul magasabb művészi színvonalon. A *Kecskebőr* vaskos humora, a *Füredi szivhalászat* művelt társasági nyelve (bár ez utóbbira a korabeli divatos sablonok is jellemzőek), hozzájárulás a harmincas évek prózájának eredeti színeihez, de semmiképpen sem a főirányt képviselik.” (WÉBER ANTAL: *A magyar regénykezdetei*. Bp. 1959. 113–114.)

TÓTH DEZSŐ Vörösmarty szépprózai elbeszéléseinek helyét és szerepét irodalmunk fejlődésében így jellemezte: „Azt kell mondanunk, hogy rendhagyók, 'kuriózumok' ezek az írások, nemcsak a széles közvélemény, de a magyar irodalomtörténetírás számára is: nem illeszkednek ugyanis szervesen a reformkori magyar próza fejlődésének folyamatába. . . . Az *Orlay* ugyan még kapcsolható a magyar romantikus történeti elbeszélésekhez, *A füredi szivhalászat* is rokoniható a korabeli — sablonos gyakorisággal fürdőhelyeken játszódó — társasági történetekkel. De a többi — fantasztikumba öltöztetett valóság-elemeik, groteszk alakjaik és bizarr helyzeteik révén, s mint a *Szél urfi* lírájával — a magyar irodalmon belül hasonlíthatatlan karakterisztikumot hordoznak. Soha nem megnyugtató ilyen jelenséget a rendkívüli tehetség szuverenitásával magyarázni, mégis figyelembe kell vennünk ezt a szempontot. Nem a tehetséget abszolútizálva, hanem abban az értelemben: a jelek szerint a *Tündérvölgy*, a *Délsziget*, a *Csongor és Tünde* szerzője volt — lehetett a romantika elbeszélő prózájában rejlő lehetőségeinek is legsajátosabb, bizonyos értelemben legkövetkeztesebb, kiaknázója. . . . Nagy tehetsége a magyar társadalmi-kulturális viszonyok közt elsősorban a líra terén érvényesülhetett — alkotóegyeniségének rendkívüli ereje a próza terén 'csak' a magyar elbeszélő-irodalom sajátos gazdagításához, különös tónusú árnyalásához járulhatott hozzá; ha néhány írás erejéig is, de annak egyik, nálunk általában be nem járható lehetőségét váltva valóra.” (Vörösmarty Mihály: *A holdvilágos éj*. Elbeszélések. A bevezető tanulmányt Tóth Dezső írta. A szöveget Waldapfel József és Mezei Márta gondozta. Magyar Helikon. Bp. 1968. 11–13.)

A HOLDVILÁGOS ÉJ

Megjelenés

Koszorú 1829. 145–157. l. *A' holdvilágos este* címmel, Pata álnév alatt
UM 1840. II. k. 109–129. l.

Nemzeti Kalendárium 1844., a szerző megnevezése nélkül.

MM 1845–48. X. k. 3–21. l.

MM 1847. 1467–1477. h.

MM 1863–64. X. k. 3–21. l.

ÖM 1884–85. VI. k. 9–21. l. (380. l.)

Keletkezés

Vörösmarty 1828 januárjában vette át a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, s a folyóirat ez évi 1. számában mindjárt tájékoztatta is az olvasókat szerkesztői elveiről, céljairól. Programot adó cikkének végén ezt írta: „Ami a Tudományos Gyűjtemény elrendelését illeti, az változást nem szenved, a Szépliteraturai ajándék pedig Koszorú nevet fog viselni, tartalmára nézve csak annyi különbséggel, hogy abban ezentúl nem egyedül apró versezetek foghatnak helyet, hanem nagyobb munkák is, vagy elbeszélések vagy színjátékok vagy akár-melly másnemű költemény, s az ilyen munka egyszerre megjelenvén, amennyi év, annyi hónapra leszen számlálendő; mert az ívek száma esztendőnként csak tizenkettő marad. Ezen módosítással, reménylem, megfelel céljának, egyszersmind ösztönül szolgáland tehetős elméknek nagyobb munkák készítésére is.”

Az írókhoz intézett buzdítás azonban nem járt a kívánt eredménnyel. Novellaszervezőink szívesebben kopogtattak kézírataikkal a zsebkönyvek, főleg az Aurora, szerkesztőinél. A Koszorú továbbra is inkább csak költeményeket hozott; elbeszéléssel pl. 1828-ban és 1829 első felében csupán a pályakezdő Kovács Pál jelentkezett (Kicsinyből mi lesz?, 1828.; A szökés, 1829.), de ezek sem feleltek meg igazán a műfaj követelményeinek. Az első igazi elbeszélés éppen *A holdvilágos éj*

(eredetileg *A holdvilágos este*) volt, amely 1829 októberében jelent meg, feltehetően azzal a szándékkal, hogy mintegy mintául szolgáljon prózaíróinknak. Erre célzott GYULAI is, amikor azt írta, hogy Vörösmarty „leginkább szerkesztői szorultságból” írt beszélyeket. (Vty Életr. 347.)

Szándékoltága ellenére is az elbeszélés szervesen nőtt ki Vörösmarty költészetének egészéből. Horváth János szerint ez a mesés-elbeszélés az 1828–1832 népies évkör egyik jellemző terméke: megformálásában, stílusában szorosan kapcsolódik az ekkor keletkezett népdalokhoz, népies életképekhez, népi és régi énekek tárgyát feldolgozó balladákhoz, valamint a *Csongor és Tündéhez*, ehhez „a népmesei alpból megteremtett remek drámai költeményhez.” (HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Faludítól Petőfiig. Bp. 1927. 198.) Tóth Dezső pedig arra mutatott rá, hogy „*A holdvilágos éj* bizonyos fokig folytatása a próza területén annak a meséssel, irreálissal való kihívó játéknak, amivel a *Tündérvölgyben*, a *Délszigetben* találkoztunk.” (171.)

Persze figyelembe kell vennünk azt is, hogy a 20-as években fellendülőben volt a mesegyűjtés és a népies tárgyú és hangvételi meséirodalom. Az első lépéseket ezen a téren a hazai német nyelvű írók tették meg (GAAL GYÖRGY: *Märchen der Magyaren*, 1822., MAILÁTH JÁNOS: *Magyarische Sagen und Märchen*, 1825. és MEDNYÁNSZKY ALAJOS: *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit*, 1829.), s kezdeményezésük csakhamar folytatásra talált a magyar nyelven írók körében, elsősorban éppen Vörösmarty alkotásaiban. (L. ORTUTAY GYULA: A magyar népmese. Bevezetés a Magyar népmesék c. kiadványhoz. Bp. 1960. I. k. 26–28.) De Vörösmarty érdeklődése, vonzódása a népköltészet iránt végső soron írói alkatából fakadt. A népmesék gyermekkora óta érdekelték. A szülői házban „a helyett, hogy parancsoljon a cselédeknek vagy dolgosoknak, inkább beszélgetni szeretett velök, sőt ha egy talpraesett tréfát, adomát, mesét vagy szép nótát hallott tőlök, borral, dohányjal jutalmazgatta őket. A szüret és kukoricafosztás volt legkedvesebb mulatsága, de ennek is csak költői oldalát fogta fel.” (Vty Életr. 238.) S ez irányú érdeklődése férfikorában sem csappant meg. Fáy Anrás visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a fóti szüretnek alkalmával „a lobogó tűz körül tanyázott ifjaknak sorbament mesézéseiket és típusos előadásait kedvveléssel hallgatta.” (LURÁCSY–BALASSA 298–299.)

A holdvilágos éj keletkezésének kérdését kutatóink egy része az elbeszélésben előforduló motívumok forrása felől közelítette meg. Az elbeszélés népmesei gyökereire elsőknek Galamb Sándor mutatott rá, de feltevése szerint a kidolgozásban a német romantikus irodalomból származó indítékok is közrejátszottak. „Az egész történetben mintha két irodalmi hatás keverednék össze: a magyar népmesei sajtáságok és E. Th. A. Hoffmann hatása. Magyar népmesei motívumok: a hármasszám nagy szerepe, a terület-asztalka s a keleti királykisasszonyok. Hoffmann novelláinak hatása a varázslat egész kigondolásában és egész menetében nyilvánvaló. Az a minden átmenet nélküli ugrás a realitásból a csodásba, a csodásnak az a magától érthető beleavatkozása mai emberek életébe, modern körülmények

közé — ezek Hoffmann egy-két novellájának jellemző sajátosságai.” (GALAMB 175.)

Másként vélekedett Dömötör Sándor. „Vörösmarty merész és szeretlen fantáziájának legtöbbször használt anyaga gyakran a valóság, közönséges dolgok, egyszerű realitások bizarr szemléletének a következménye. A legsodálatosabb helyzetekben is hű ragaszkodás a reális elképzeléshez: ez tipikusan népi sajátosság, s Vörösmartynál sem lehet idegen hatás. . . mint Galamb Sándor tartja.

A holdvilágos éj két részre osztható. Az első rész kerete megegyezik azzal a schwanktípussal, melyet versenyhazugságok néven ismer a meseirodalom. A keretet kitöltő különös halálnemek részben Vörösmarty képzeletének szüleményei lehetnek, . . . részben a népnél is közismertek, . . . A második rész 'csupa tündérség' Hőseink egy nagy fekete kakással találkoznak. Vörösmarty csak az elbeszélés végén mondja meg, hogy a 'kakas egy duskát szerető korhelynek elkárhozott szelleme'. . . Az állatalakú kísértő szellemek is eléggé elvannak terjedve népünk hitvilágában és nem ritka az sem, hogy a kísértet megjelenésének okát a monda gyakran életében elkövetett bűneiben keresi. (L. RÓHEIM GÉZA: Magyar néphit és népszokások. 83. 1.) A kakas tündérségei sem ismeretlenek a magyar folklórban. Az önmagát ételnek felszolgáló kakas, mely folyton kukorékol hőseink gyomrában, a kísérteties ház, hol egy élő sem látható s mégis főnek az ételek, működik a motíva, fon a guzsaly, varr a tű, verekedik a piszkafa, felemelkedik a küszöb, semmi esetre sem tarthatók Hoffmann-hatásnak, ha nép által előszeretettel emlegetett csodás helyzetekre és tárgyra gondolunk.” (DÖMÖTÖR SÁNDOR: Vörösmarty, a mese és Jókai. Debreceni Szemle 1931. 127—129.)

A holdvilágos éj motivumkészletének hazai és külföldi párhuzamai-
val legalaposabban Turóczy-Trostler József foglalkozott. A hazug-
vagy csalimesék forrásanyagából LUKIANOS Hazug, PLAUTUS Miles
gloriosus, RASPE-BÜRGER Münchhausen és GARAY JÁNOS Obsitos c.
művén kívül egy Finkenritter című német hazugregényre (1559),
N. G. BRETSCHNEIDER Schreckliche Mordgeschichte von einem Feld-
jäger, der vieler Gefahr entrann und sich zuletzt doch, ungerne,
entleibte c. versére (1781), végül pedig HERMÁNYI DIENES JÓZSEF
Nagyenyedi Demokritusának egyik, a holdvilág-aludtjej káprázatról
szóló anekdotájára utalt, amelyek közül főleg ez utóbbival és Münch-
hausen egyik elbeszélésével a rekrutáról, aki kenyérvágás közben
önmagát is kettészelte, mutat Vörösmarty elbeszélése feltűnő rokon-
ságot. Ami a földi paradicsomról szóló ösképzetet illeti, e tekintetben
egy, a Felső Magyarországi Minervában éppen 1829-ben megjelent
versről (Bacchusnak véletlen rabsága idejének legjobb korában.
SZEDER FÁBIÁN közlése: Régiség a XVIII. századból) tételezhető fel,
hogy „atmoszférikus és nyelvi hatást” tett Vörösmartyra. Viszont „a
keleti és nyugati mesétájak, egész Ázsia és Európa jól ismerik azt a
mesefajtát, melynek hősei — állatok, nyugaton főleg kakas, tyúk,
néha rák, kigyó, gyík vagy élettelen tárgyak, tű, tűzkő, törülköző,
mozsár, tojás — vándorútra kelnek s éjszakára megszállnak egy elha-

gyott tanyán. Mindegyiknek megvan a maga ősi helye s éppúgy gyöt-
rik, szúrdalják, csipik a hazatérő házigazdát, akárcsak Vörösmarty
túje, guzsalya, mosófája a három diákot.” (TURÓCZI-TROSTLER 15–44.)

Kutatóinknak itt felsorakoztatott megállapításai kétségtelenül érté-
kes adatokat szolgáltatnak *A holdvilágos éj* megalkotásának belső
körülményeire, de egyikük-másikuk korrekcióra, illetőleg kiegészíté-
sre szorul. Dömötör Sándor nézetével ellentétben Kovács Ágnes
szóbeli tájékoztatása szerint (l. Jókai Összes Műve. Kritikai kiadás.
Regények. 7. k. A fehér rózsza 1962. 423.) az önmagát nyársra húzó
kakas alakja a magyar mesevilágban ismeretlen; ezt tehát, amint
arra egyébként Turóczi-Trostler is utalt, nyugati forrásokból, feltehe-
tően a német irodalomból ismerhette Vörösmarty. Abban viszont
igazat kell adnunk Dömötörnek, hogy felesleges E. Th. A. Hoffmann
hatását keresni az elbeszélésnek valóság és irreális között ingadozó
jellegében.

Helyesebben: csak E. Th. A. Hoffmann példáját. Mert a német
romantika ihlető ösztönzését nem hagyhatjuk számitáson kívül.
Vörösmarty elbeszélése már címével is a jénai (Novalis, Tieck) és a
heidelbergi (Achim Arnim, Brentano, Eichendorff stb.) romantikusok
műveire emlékeztet, amelyekben a „holdsütötte varázsos éj” (die
mondbeglänzte Zaubernacht) mint tematikus motívum és mint han-
gulatos, díszítő háttér annyira uralkodó szerephez jutott, hogy a „kék
virág” (die blaue Blume) mellett az egész német és az annak nyomán
járó osztrák romantikának szelvében-hosszában elterjedt, már-már
közhelyszerű szinonimájává vált. Vörösmarty fogékonyságát a „hold-
fény-romantika” iránt egyébként már első nagyobb epikai műve:
A hűség diadalma (1822) is bizonyítja; ebben a cselekmény tetőpontját
„a fellegekből kitörő hold fényénél” lezajló kísérteties villi-tánc, ez a
MAILÁTH JÁNOS regéjéből (Villi táncz. Aurora, 1822) átvett motívum
alkotja. (L. részletesen Vty Akad. Kiad. 4. k. 1963. 40–43. és 249–
256., továbbá uo. a rendkívül jellemző 3. sz. képmellékletet.) Személy
szerint pedig Ludwig Tieck hatására is kell gondolnunk. Tudjuk, hogy
Vörösmarty élénk figyelemmel kísérte munkásságát (l. Vty Akad.
Kiad. 14. k. 1969. 289. és 303.), s aligha véletlen, hogy a Figyelmező
„63” szignót használó munkatársa – valószínűleg Toldy – Tieck
művészetének egyik jellegzetes sajáttságaként a „rege és valóság átcsa-
pását” emelte ki. (Figyelmező, 1837. November 15. 172.)

Mindez persze nem zárja ki, hogy *A holdvilágos éj* második részében
olvasható csodálatos alakváltozásokra a keleti mesevilág is hathat-
ott – annál is inkább, mert Vörösmarty éppen 1829-ben, tehát első
elbeszélésével egyidejűleg fogott hozzá az *Ezeregyéjszaka* regéinek lefor-
dításához. (L. kötetünkben 325. s. köv. 1.)

Összegezve az elmondottakat mindenesetre azt mondhatjuk, hogy
Galamb Sándor, Dömötör Sándor és Turóczi-Trostler József kutatásai
kisebb tévedéseik ellenére is fényt derítettek *A holdvilágos éj* tipoló-
giai sajátságaira, egyes motívumainak hazai és külföldi forrásvidékére.
De még további kutatást igényel, hogy a szinte áttekinthetetlen mese-
irodalomból mi és hogyan jutott el Vörösmartyhoz, s hogy költőnk

a hallomás vagy olvasmány útján szerzett anyagból mennyit, milyen mértékben használt fel elbeszélésének megalkotásában. Néhány — eddig figyelmen kívül hagyott — mozzanatra azonban már most is rámutathatunk.

A rege 197–202. sorában azt olvashatjuk, hogy Petró ősapja „a magyar szomszédoknál annyira nevezetessé lett mohóságáról, hogy neve példabeszéddé vált: 'neki esik mondák, mint tót a holdvilágnak, vagy pedig: neki esik, mint tót az alutt tejnek', mert alutt tej és holdvilág csúfosan egyértelmű vala tréfaikban.” Ebből a részletből jogosan következtethetünk arra, hogy Vörösmarty képzetét egy, abban az időben közszajon forgó közmondásszerű szójárás is megmozgatta. (A közmondásról l. MARGALITS EDE: Magyar közmondások és közmondásszerű szólamok. Bp. 1897. 14. és 727.)

Még konkrétabb adalék a következő. A rátótiáda, hogy az éhes paraszt „kikanalazta” a holdat, széles körben, de különösen a palócok közt volt ismeretes. BERZE NAGY JÁNOS (Magyar mesetípusok II. k. Pécs, 1957. 490.) c. munkájában jegyezte fel azt, hogy a palóc a holdat nézve így szól: „Úgy elnézem ezt a hódvilágot, azt gondolom cipő, pedig sajt.” ISTVÁNFY GYULA pedig egy cikkében (Palóc adomák és párbeszéddek. Ethnográfia 1912. XXIII. k. 107.) ezt a változatot közölte:

„A palóc asszony csitítja a szomszédját, hogy ne bosszankodjék.

Oh! Gondollya mē kkomámsszon' ho'ne bosszankodnék, mikaó jaz uram éttengēr béleō napon āt a kocsmāba jū' tennep, ma regvel meg a hogy csinyānām a disznaōnak az ennivalaōt, hāt a moslēkos dēzsa telyisded telyi van firis kenyērvel. Mondok:

— Embēr, mi dolog e', ki hān'ta ezt a szōrnyen sok kenyeret a moslēkba?

— Aszongya jaz uram: Ennē meg a fene, hāt úgy vaōt a dolog, hogy im tēnnap olyan szōrnyen becsudālkoztam, az' se tudom mikaō' feküdtem a kemenczēre. Csak arra érzettem fél écczakānak vadān, hogy szōrnyen megehültem. Kōrū' nēzek a hāzba, ott ēg látom az asztal alatt a dēzsāt. Hogy im' a haōd rāvīlāgitott im' asz' hittem ēldes tējvel van telyi. No, gondū'tam, mig ti alszotok, ēn maj' jaōl lakok. A dēzsāt telyi apriteom hāt kenyērvel, oszt hozzá látok, hogy maj' kanalazom. Hāt mikō'ja számba veszem a kanalat, akkaō' jērzem az iz ette vaōna me', hōgy nem ēldes tēj, ha possadt moslēk.”

Mármost tudjuk azt, hogy Vörösmarty 1829. augusztus utolsó napjaiban három hétre utazni ment Bugát Pállal Heves, Borsod és Gömör megyébe, hogy tanulmányozza a palócok életét, nyelvét, szokásait. (L. BTL 470.) Az elbeszélés ekkor még nem lehetett kész, mert Bajza, aki Vörösmarty távollétében átvette a Tudományos Gyűjtemény és a Koszorú szerkesztését, idézett levelében arról panaszkodik, hogy nincs elegendő anyag a Koszorú számára. Valóban, a Tudományos Gyűjtemény szépirodalmi melléklete augusztusban és szeptemberben nem is jelent meg, csak július után — ismét októberben, ezúttal megint Vörösmarty szerkesztésében. Már TURÓCZI-TROSTLER észrevette, hogy *A holdvilágos éj* stílusában mennyire hasonlít ahhoz

a levélhez (I. Vty Akad. Kiad. 17. k. 1965. 234–239.), amelyet Vörösmarty 1829. szeptember 17-én, Pestre történt visszatérése után írt Fábíán Gáborhoz. „Ugyanaz a hang, ugyanaz a mondatritmus, hasonló szókincs és szóhasználat, belső nyelvalak és mindent befutató ironia, sőt a helyzet is (cifra nyomorúság és nevetés): a levél egyetlenegy mondata sem rína ki *A holdvilágos éj* hangulatából.” (TURÓCZI-TROSTLER 47.) Turóczi-Trostler József megfigyelését konkrét motívummegyezésekkel is alátámaszthatjuk.

A regében:

Janó egyszerre nagy hahotával felkaczaga s olly huzamosan, hogy lehetetlen vala a kaczagás miatt tovább mennie. . E szóra mind Gyuró, mind Petró hangosan felkaczagának.

Alig végzé Gyuró e beszédet, már társai hatalmasan felkaczagának, úgy hogy lehetetlen vala neki is nem kaczagni. Egész ájulásig bánta ismét őket a kaczajdüh.

Azt tehát éppen nem leheté állítani, hogy ez a rettentő ellenség kifogott rajtok, sőt mikor leghatalmasabban uralkodott, sem volt képes jó kedvöket szomorúságra változtatni.

A levélben:

Elfeledvén, hogy a mesemondó currens-t akarván mondani, kurjancsnak keresztelé, a mire én, hogy a nevetés oldalamat ki ne üsse, irtóztató kaczajt indítottam.

Most már nem állhattam tovább, el kezdtem ezen czifra nyomorúságon nevetni, 's olly szívből nevettem, hogy társaim szinte megbánótódtak általa; tréfáltam volna is; de senki sem felelt.

[A parádi csevice-vizet Gyöngyöstre cipelő asszonyok fáradtságos munkával keresnek néhány garast], még is megtörhetetlen vidámságok mindig kész a tréfára.

Ezek szerint bizonyítottnak tekinthetjük, hogy Vörösmarty utazása után írta meg *A holdvilágos éjt*, s egyben feltehetjük, hogy egy, a palóc földön hallott – vagy újra hallott – rátótiáda mozgatta meg képzeletét. Fábíán Gáborhoz írt leveléből az is kiderül, hogy utazása során alkalma nyílt közvetlenül a nép szájából meséket hallgatni; amikor pl. Gyöngyösről Parádra rándultak ki, az éjszakát a benei (ma mátrafüredi) csárdában töltötték, s elalvás előtt vezetőjük „egy hosszú és tekervényes mesét kezdte mondani Bus Balázsról!”

Hogy Vörösmarty első elbeszélésének hősei éppen tót deákok, ez Turóczi-Trostler József szerint „bizonyára gyerekkori élményre vezethető vissza. . . Tudjuk, Vörösmarty édesapja a leghamisítatlanabb tót világból, Trencsénből, Árvából származó munkásokkal dolgoztatott.” (TURÓCZI-TROSTLER 42–43.) Erre a körülményre TÓTH DEZSŐ is rámutatott monográfiájában (173.), illetőleg Vörösmarty *Tót deák dala* c. verséhez írt jegyzetében. (Vty Akad. Kiad. 3. k. 1962. 337.) Kétségtelen, hogy Janó, Gyuró és Petró alakjainak megraj-

zolásában Vörösmarty felhasználta gyermekkori emlékeit, csak úgy, mint ahogy kínzó éhségük leírásában is felelevenedtek legszemélyesebb élményei a nyomorral való küzdés válságos évéből, 1827-ből. (L. LUKÁCSY–BALASSA 94–97.) Úgy tetszik azonban, hogy a tót deákok szerepeltetésének, ábrázolásának sajátos módjában még más is közrejátszott.

Ha ugyanis a csúfondáros közmondás („Nekiesik, mint tót a holdvilágnak” stb.) említésén kívül figyelembe vesszük Janó ősapjának provokatív célzását a fehér ló mondájára — amelyet Vörösmarty azért hagyott ki a *Zalán futásának* anyagából, mert úgy érezte, hogy „a kard és nyílt vitézség révén hont szerző fejedelemmel nem lenne összeegyeztethető ez a ravasz, csalárd eljárás” (I. Vty Akad. Kiad. 4. k. 1963. 421–424.) —, továbbá az elbeszélés befejezését, amely szerint az éhkoppon maradt diákok „a faluban termének, veszedelmesek a sáskánál s minden madaraknál”, végül pedig az egész regének — amint arra Turóczi-Trostler is többször utalt — humorból leplezetlen iróniába átcsapó hangvételt, akkor azt kell mondanunk, hogy Vörösmartyban egyfajta elfogultság is nyilatkozott meg regéhőseivel szemben. Ennek okát abban kereshetjük, hogy költőnk ekkor még nem tudta kivonni magát a Dugonics–Horvát István képviselte túlzóan nacionalista „pánnmagyar” szemlélet hatása alól. (Vö. Vty Akad. Kiad. 5. k. 1967. 391.) Jellemző adatként említhetjük, hogy amikor Vörösmarty 1828-ban átvette a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, mindjárt az első, januári számban közölte Horvát István kemény és gúnyos hangú bírálatát JÁN KOLLÁR *Ableitung und Erklärung des National-Namens „Magyar”* Pest, 1827. című tanulmányáról amelyben Kollár — kétségtelenül naiv, tudománytalan etimologizálás alapján — azt állította, hogy a „magyar” szó éppen annyit jelent, mint „szláv és tót”. Kollár-ellenes éle volt Vörösmarty *Gondolatok a magyar nyelv eredetéről* c. értekezésében (Tud. Gyűjt. 1828. 2. k.) a következő részletnek is: „Van, aki szinte a bögésig viszi nyelvünk eredetét, amint tudniillik a beszélni, vagyis ötleteit, indulatát kijelenteni vágyó ember első gyámoltalanságában zordon kitörésű hangokkal üvöltözött” — Kollár írta azt ugyanis fentemlített munkájában, hogy a „magyar” szó eredetileg a „mr” hangkapcsolatból keletkezett. Minthogy pedig Kollár tudvalevőn pesti evangélikus lelkész volt, nem tekinthetjük véletlennek, hogy a regé ironikusan ábrázolt hősei papi pályára készültek.

Értékelés

A *holdvilágos éj* értékelésében — mint azt egyébként a többi elbeszéléssel kapcsolatban is láthatjuk — irodalomtörténétirőink véleménye eltér egymástól.

Gyulai Pál csak annyit jegyzett meg róla, hogy Vörösmarty vele „a nálunk még szokatlan fantasztikus humoros beszélyt kísérlette meg”. (Vty Életr. 347.)

Radnai Oszkár sommásan ítélkezett: „Az egész elbeszélés naiv, érdektelen, a képzelet túlzott játékában humoros, inkább gyermekese.” (RADNAI 12.)

Galamb Sándor úgy találta, hogy szerkezet szempontjából ez a leggyöngébb novellája Vörösmartynak. „Az első rész, a három öreg tót halála, hosszúra nyúlik s nincs eléggé szervesen odaforrasztva a második részhez, a varázslathoz, pedig ez tenné a novella voltaképpeni tárgyát. De a varázs elmondásában sok báj van, s az öreg tótok halálában valami nem bántó groteszség.” (GALAMB 175.)

Szinnyei Ferenc szerint Vörösmarty a fantasztikus történetet jó humorral, elég népies, de nehézkes stílusban beszéli el. A realitásnak és a hátborzongató csodáságnak „különös vegyítésében” a magyar népmesék hatásán kívül – Galamb Sándorral egyetértően – ő is „a genialisan hóbortos” E. Th. A. Hoffmann mesenovelláinak befolyását feltételezte. (SZINNYEI F. II. k. 31–32.) Szinnyei Ferenc arra is rámutatott, hogy GAAL JÓZSEF A drótosok c. (1836.) genreképeinek Janó, Gyuró és Opolda nevű hősei élénken emlékeztetnek Vörösmarty három éhes tót diákjára. (II. k. 77.)

Marxista kutatóink behatóbban foglalkoztak a regével.

TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEFNEK ez volt a véleménye: „Elejétől végig egy megokolatlanul szeszélyes játékosztón nyilatkozik meg benne s állandóan két véglet, a komoly földi valóság s a valóságot mímelő látszat között lebeg. E játékosztón egyetlen célja: zavarba hozni az olvasót, játszani vele, kicsúsztatni lába alól a talajt, lehetetlenné tenni a tájékozódását. Ez az alaphelyzet határozza meg az elbeszélés menetét, nyílt, kötetlen szerkezetét. Minden részletének helyi értéke és szerepe attól függ, milyen mértékben segít fokozni az általános bizonytalanságot, a képzetek zúrzavarát. A játékosztón sem nem öntudatlan, sem nem elfogulatlan. Játék közben folyton ellenőrzi, végül leleplezi magát. Az önleleplezés hangja mindig ironikus. Márpedig az ironia ellensége az igazi mesének.” (12–13.)

Waldapfel József több ízben is kiemelte az elbeszélés szociális eszmeiségét. „Fantasztikum és realitás viszonya más szempontból érdekes és tanulságos a mesenovellákban [ti. *A holdvilágos éjben* és *A hecskebőrben*], melyeknek szinte alaptémája a paraszti éhezés. Éppen ez az, ami a realizmus és fantasztikum határát elmossa: az éhezés realista ábrázolása csap át a fantasztikumba, mese vagy álom alakjában. Az elsőben [ti. *A holdvilágos éjben*] az éhező tót parasztdiákok őseik éhezésével kapcsolatos csali-mesékkal kacagtatják egymást ájulásba, s éhségük varázsol eléjük csodás-rémes álmokat, míg az álmukban elfogyasztottnak hitt kakas fel nem ébreszti őket. Nagyon jellemző... *A holdvilágos éj* első diákjának meséje a maga ősapjáról, aki oda, Fejér megyébe járt le aratni, s aki lázongott az ellen, hogy az arató munkája eredményének csak egy kis részét kapja meg. Itt sem áll [Vörösmarty] egészen a nép oldalán. Jellemző, miképp bonyolítja az osztályharc e megnyilatkozását a nemzeti kérdéssel, mintegy a honfoglalás jogán igazolva még mindig a nemesség előjogait.” (WALDAFFEL JÓZSEF: Vörösmarty és kora. Irodalmi tanul-

mányok. Bp. 1957 335–336.) — „*A holdvilágos éj*ben emlegetett részesarató lázongása az ellen, hogy csak kis töredék jut neki abból, amit maga termel, az örökös éhezés, amelyet Vörösmarty alkotásaiban népi alakok egész sora szenved, akkor is félreérthetetlen állásfoglalás, ha a tót paraszt panasza a honfoglalásra vezetni vissza insége okát, és ha az örökös éhezést mások telhetetlen falánkságának minősítik. Ne feledjük, hogy éppen Vörösmarty fiatalsága idején voltak évek, mikor Magyarországon parasztok tízezrei haltak éhen, míg a háborús konjunktúra visszatérését leső nemesurak csűrjei és a spekulánsok raktárai zsúfolásig telve voltak a parasztok termelte gabonával.” (WALDAPFEL JÓZSEF: Gondolatok Vörösmarty halálának centenáriumián. Uo. 367.)

Barta János Vörösmarty költői ábrázolásmódjával kapcsolatban ezt írta: „A Zalán-korszak patrióta céljának típusokra van szüksége. . . Most [ti. a 20-as évek végén] uralomra jut emberábrázolásának individualizáló, túlzottan egyénítő komponense; túlegyénített, azaz groteszk alakokat teremt. Ezek önmagukban sokkal szemléletesebbek, konkrétebbek, mint eposzainak harcos alakjai, de éppen túlzott egyénítésük miatt már az irrealitáshoz közelednek. Hogy ez a hajlama az emberábrázolásának megvolt már előbb is, arra példák a zsengek néhány darabja: *Az elbusult deák* garaboncása stb. Első két novellája csupa ilyen groteszk alakokkal van tele. A három éhezőtót deák (*A holdvilágos éj*), sőt a három ösapa éppen azért nem tud, minden éhezés és nyomor ellenére, szociális mondanivaló hordozója lenni, mert nem érezzük őket típusoknak. Sorsukban sincs meg a tipikusság, az is ugyanolyan egyéni, hogy már a komikumba olvad.” (BARTA JÁNOS: Vörösmarty patriotizmusa. It 1950. 4. sz. 16.)

Juhász Géza értelmezése szerint a rege központi mondanivalója az éhség; a diákok hazugságai nem akármilyenek, valamennyi a siralmas hazai valóságot ábrázolja. „Stílus szempontjából *A holdvilágos éj* a legkezdetlegesebb; még erősen érezhető mondatain a nyelvújítás idegenszerűsége. De szerkezetileg sűrű, összeszedett, magas színvonalú, anyaga igen eredeti, s Vörösmarty minden novellája közt a legértelmesebb.” (JUHÁSZ 178–179.)

Tóth Dezső a rege ismertetése során kiemelte, hogy „*A holdvilágos éj* atmoszférájára álmok és valók, reálisnak és irreálisnak az a feszültsége és egymásba játszása jellemző, mint ami a *Csongor és Tündére*. Alapmotívuma is a dráma egyik fontos motívumával egyezik: valamelyes kompromittálása, humorisztikus, némi kárörvendezéstől sem ment kétségbevonása az álom- és ábrándvilágnak. . . Kettős játék folyik a novellán mindvégig: egy, amelyet a cselekmény fejez ki, s egy, amelyet az író folytat az olvasóval. Aminthogy két csattanója van az elbeszélésnek, az egyik a cselekményé: amely a diákokat megtréfáló elkarhozott szellem játékaként magyarázza az álom furcsa kalandjait — s egy, az olvasónak szóló önleplező gesztus az író részéről: 'Mert hogy valót szóljunk, a kakas felléptétől minden csupa álom volt.' E csupa áttűnés, e mesés jelleg ellenére *A holdvilágos éj*t a mesétől idegen csattanó, de mindenekelőtt a reális

elemeket felhasználó alakteremtés, a tót deákok megjelenése teszi novellává. Külső leírásuk, sajátos, később *A tót deák dalában* megénekelte világnézetük, nagy éhségük és nagy vidámságuk karikírozása — a prózai genre-teremtés irodalmunkban korai figuráivá teszi őket.” (TóTH D. 171–172.)

Szómagyarzatok

Sor:

- 2** *pukovai posztó* — Pucho Trencsén megyében, a Vág folyó partján fekvő mezőváros. Lakosai között számos posztókészítő volt, akik a város egyik részében külön laktak, s készítményeiket az egész országban árulták.
- 12** *módi* — divat.
- 15** *kordován* — lábbeli készítésére alkalmas különlegesen cserzett kecske- vagy juhbőr. Itt a három deák meztelen lábfejét csúfolja így Vörösmarty.
- 63—65** *Peiró, Janó, Gyuró* — Péter, János, György nevének beceformája.
- 90** *eldőd* — előd, ő, ősszülő
- 112** *fehér ló* — célzás az Anonymus gesztájában elforduló mondára, amely szerint Zalán bolgár fejedelem 12 fehér ló ellenében eladta az országát, amikor viszonzásul vizet, földet és füvet küldött a honfoglaló Árpádnak.
- 162** *kusztora* — fanyelű biccska, kés. Palóc nyelvjárási szó.
- 291** *gádor* — pitvar, tornác, a ház előrésze
- 318** *szösz* — kóc, csepü, kender-szösz
- 319** *lantorna* — ablaküveget helyettesítő hártya
- 333** *hegyökbe* — rájuk, tetejükbe
- 341** *öreg betűkkel* — nagy betűkkel
- 351** *nyírlé* — a nyírfa cukortartalmú, édes ízű nedvéből készült folyadék
- 360** *ebihal* — békaporonty, a békának vízben élő, kopolyúval lélegző, lábatlan, halhoz hasonló alakú lárvája.
- 385** *fűszeres szigetek* — Fűszer-szigetek, ma: Molukka-szigetek. Szigetcsoport Ázsia délkeleti részében, több ismert fűszernövény termőhelye.
semmiel sem engedett — semmiel sem volt nálánál gyengébb, rosszabb, értéktelenebb
- 420** *nekigebeszkedék* — nekifeszült, ágaskodott
- 424** *duska* — bőséges, mértéktelen evés-ivás; lakmározás.

Szövegváltozatok

- 3** UM hogy iskolák'
4 Ko, Um csak a' láb
5 Ko néminemüképpen

- 5 Ko födetlenül
 6 Ko szem, 's
 8 Ko sőt *medvékalpag*
 11 Ko, Um össze zsgorodva fejük'
 12 Ko, Um módijai
 látszott, ha csak
 13 Ko akarjuk *inkább* mintegy
 15 Ko felől
 Ko kordovány
 17 Ko vala *Sárinak* minden kecske-, szamar-
 18 Ko csizmáinál
 19 Ko lábokon
 20 Ko úton
 21 Ko, Um, MM 1845—48. X. k., MM 1847. is p nem.
 Ehhez Gyulai a következő megjegyzést fűzte: „E mostani
 s az előbbi kiadások közt némely kijavított nyomdahibákon
 kívül csak annyi a különbség, hogy a 9-ik lap 20-ik sorában
 előforduló *püspök* szó, a régiebb kiadásokban, talán az akkori
 censura miatt, így van nyomtatva: p . ; saját példányá-
 ban Vörösmarty írónnal kiírta az egész szót, minélfogva
 én is az egészet kinyomattam.” (ÖM 1884—85. VI. k. 380.)
 Vörösmarty szándékának megfelelően mi is kiértük a teljes
 szót.
 22 Ko szívbeli
 23 Ko legalább való *kapusság*
 25 Ko csuszni.
 27 UM *vigan*
 29 Ko, UM semmijök
 Ko mindenütt,
 32 Ko inkább, *mikor* mindenfelé
 37 Ko amazokkal (*most még nem adhatunk nekik nevet*) egybe
 41 Ko, UM pillantatának
 44 Ko tartottak:
 45 Ko lenni, 's
 46 Ko emlékezetükből.
 47 Ko alutt-téj'
 49 Ko kezök köbe, [sh.]
 50 Ko csak *sajtba nem*, ütköztvén, *közönségesen*, rend
 őket, 's
 54 Ko boszontó
 54 Ko *türték*.
 56 Ko uralkodott sem
 57 Ko változtatni,
 58 *füty* dal
 62 Ko *nyugalmok*'
 63 Ko *fütyörézt*
 Ko könnyűsége
 65 Ko érinték,

- 68** Ko felkaczaga,
69 huzamosan hogy
72 Ko eszedbe: „*Dédöm*’ halála
74 Ko szívü
 kaczajom,
75 Ko pót-szere,
76 Ko ős apám’
77 Ko boszorkodás
 miatt inkább
80 Ko megfárasztott kénytelen
81 fogni, a’ mely
83 Ko bele.
 Ko, UM vissza tért
84 Ko első, a’ ki
85 Ko hallgatsz’’, felelének amazok:
88 Ko, UM ős apja’
 UM mindenik
91 Ko királya,
 akar honnan
92 Ko megvendégelni. *De minekelötte tovább mennénk, el kell*
 mondanunk, hogy avval megelegedni több.
94 Ko mert *vall*jon
96 Ko dologra. [Utána új bekezdésben:] *Janó ősapja.*
97 Ko Csalódtok,
98 Ko nyúl-farka
100 Ko Vármegyébe
101 UM seregével ’s
104 UM borotváltak ’s
105 UM gyönyörü
107 Ko mindják. [sh.]
108 Ko természetü
109 UM részszel mellyet
112 Ko nélkül:
 UM nélkül
 Ko, UM elmerülve
113 UM MM 1845—48
 MM 1847 földre süttöt [Vörösmarty a saját példányában
 kijavította:] *lesütött.* [Emendáltuk.]
114 Ko ballaga
115 elsülyvedve
116 Ko, UM vissza foglalásról
117 Ko elkeseredtében,
120 Ko kasza él
 UM úgy
122 Ko ős apámat
123 UM nélkül
123 Ko elbámúlva
124 Ko terithette

- 128** Ko hátra,
 Ko elbeszéléshez. [Utána új bekezdésben:] *Gyuró' ősapja.*
- 129** Ko Meg
 története *valóban* különös
- 130** Ko hogy *ajúldsig* ne
 UM különös 's
- 131** UM *ugy*
- 132** Ko okunk *magunkat halálra* nevetni
- 133** Ko ősapám, nyugodjék
- 134** Ko, UM hosszú 's
- 135** Ko *hítták*
- 136** Ko *mellyen ha*
 UM *tágított*
- 141** Ko Szóval:
 ember,
- 145** Ko már [sh.?]
- 149** Ko *fiu*
- 151** Ko *huza*
 UM *nagyságú*
- 152** Ko *falu, az az a' kik*
 UM *az az*
- 154** Ko engedé, 's
- 157** Ko *műve*
- 158** UM *képzélhetitek* hogy
- 160** Ko, UM *szomorúság*
- 165** Ko *egyszer'smind*
- 168** Ko *beszédét,*
- 172** Ko *Petro*
- 172** hozzá. [Utána új bekezdésben:] *Petro' ősapja.*
 UM hozzá.
- 173** Ko *Soha*
- 174** Ko *hátra a' mi*
- 175** Ko *például*
- 179** Ko *nehány*
- 183** Ko *körül belül*
- 185** Ko, UM *legtüredelmesbike*
- 186** UM *nélkül*
- 188** Ko *tejet; nem*
- 189** Ko *gyanánt felakarta kanalazni.* *Jobb*
- 190** Ko *beszélük* hogy
 UM *apított*
- 191** Ko *igen különös* dolognak
- 193** UM *nélkül és*
- 195** Ko *szüntelen*
- 196** UM *kanalával 's*
- 197** Ko *tó-vizből*
- 199** Ko *vált: neki*
- 200** Ko *tejnek.*

- 200** UM tejenek” mert
203 Ko ősapámat, különböztetni
205 Ko nyomorúságinak
206 Ko tópartra
208 Ko *vala ám* az,
 Ko Beszélük a’
209 a’ *leghidegebb*
210 Ko csábítás
211 Ko közé,
212 Ko erős lelkűségén, *nem mozdult, az az nem csak nem lépett,*
de nem is hasalt neki (mert az előtt így is szokott tenni), sőt
 UM erőslelkűségén
213 Ko, UM bajtól, *egy óriási*
213 Ko önmegtartóztatásnak
215 Ko magát, úgy
216 Ko alá vagy miképp
217 Ko tüszent
218 Ko vége *vala* minden
219 hálogos
220 Ko nap-világával
221 UM nélkül
222 Ko tövestől
 szívestül
 UM szívestül
224 Ko kéztelenül
225 láták.
228 Ko *mindíg*
230 Ko kokas
233 UM körül
234 Ko megvan
 kísértet
235 Ko összebeszéltek
236 Ko kokas
238 UM vitéz ‘s
239 Ko jutottak,
240 csalánok,
241 Ko kokas
243 Ko állának, ‘s
244 Ko *szivü*
245 legyen.
 Ko *A’*
 ugrott,
 megkópasztá
246 Ko felmetszeté *magát,* ‘s
247 Ko *sűlni*
248 Ko erőlködék, még
249 Ko huzá
250 lépe,

- 250** Ko felől
251 Ko hangon,
 fölkapá
254 Ko kokas
 Ko, UM szállni
255 Ko azonban hogy
257 Ko kokas
 UM megsült
261 Ko kokas
 Ko tulajdoníták,
262 hangú
265 Ko kísértetes
266 Ko kokas
 tompán olly
269 Ko ugy
 kokas
270 UM éve 's
271 Ko faluvégén
 le; –
272 Ko falu-végén
273 tehát,
275 Ko kokas
277 Ko kokas", — "szól
278 Kn ahol
 UM a' hol
279 Ko halljátok hogy
 MM 1845–48 és MM 1847 kiált? még [Sh. Emendáltuk]
280 Ko kiáltás *hallott.* 'S
282 Ko kokas
284 Ko kikiriki
 Kikiriki
 UM *kikiriki*
Kikiriki
285 Ko kikiriki
286 Ko madara",
287 végre,
 UM *míg*
290 Ko, UM szüntelen
295 Ko sziveiken
296 Ko fölütni
299 Ko beléptek bészáródott,
 Ko házban zugás,
300 Ko mindenféle, sőt ha
302 Ko *meglehetett*
 UM *könnyű*
304 Ko rotyogását,
306 Ko legszebb *muzsika* vala

- 307** Ko *el*valának
308 nézve,
310 Ko jég-csap
312 Ko szenvedtek; de
vult, hát
313 Ko látta
314 Ko kelt,
316 Ko törte,
Másfelől a' szugban
317 Ko forgószél
319 Ko melly *olajos hólaggal* vala
321 Ko tűivel
MM 1845—48. MM 1847 tőivel. [Vörösmarty a saját
példányában kijavította: tűivel. Emendáltuk.]
328 Ko kötő-tű
329 mosó fa
330 Ko esék, 's össze foná
331 Ko kiszaladjanak, de
332 kellett
333 Ko szakadt,
336 Ko munka,
338 Ko fogdosni,
339 Ko szív-vidámító
341 Ko piszka-fa'
344 Ko piszka-fa
349 Ko piszka-fa
350 Ko küszöb'
351 Ko nyír lével
UM *ugy*
353 Ko nyír-lébe
355 Ko nyír-lé
356 Ko nyír-lében
358 Ko piszka-fából
360 Ko magát,
UM *mágát* (sh.)
363 Ko kokas
364 Ko hanyatt
366 Ko kokas midőn
368 Ko megrendült
370 Ko kokas
371—372 [MM 1845—48-ban és MM 1847-ben a „többször is...
vissza” mondat elejéről és végéről hiányzik az idézőjel;
sajtóhiba, emendáltuk]
Ko, UM haragját, 's *így* szóla hozzájok: „No! ne busuljatok,
többször
372 Ko vagyok,
374 Ko kokas' megjelenése, elmeháborító
UM bajnokai 's

- 375** Ko egyfelől
376 Ko pizska-fa
379 Ko ü
 pizska-fa
380 Ko kokas'
 UM helyén, az
 Ko pillanatig *csendesség lett, 's*
381 főzőkanál
 UM lón, 's
382 Ko „lehet” [sh.]
383 Ko legsűrűebb
384 Ko terült
 Ko 's *leggazdagabb* étkekkel
385 Ko fűszeres
386 meglévén ismét
388 UM eltűnt
390 Ko görény lukba
391 UM szélhez 's
393 Ko, UM légy-fiúnak
 Ko elő',
394 fény-bogár
396 Ko vissza bujt
 UM vissza
397 Ko olthatatlanul
 Ko jóltévőleg
398 Ko, UM legszelídebb
400 Ko csínnal
 UM csínnal, 's
403 Ko mosó fával, 's kötéssel 's
 UM kötéssel 's
406 Ko őket *ama'* dicsők
408 Ko mind ez
409 Ko történt. Ezen közben
411 Ko kokas
412 megvagytok
413 Ko király leányt
417 UM terítve
420 Ko kukoríta
 UM madár 's
421 Ko fölébredének; mert
422 kokas
 felléptétől
 UM kakas' felléptétől
422—432 Ko minden *csak álom* volt. *Csodálkozni fognak némelyek,*
hogyan álmodhattak hárman illy összefüggőleg? de ez már
 megtörtént, most inkább azt lássuk, mit tőnek a' fölébredés
 után? Janó
429 UM kukorikolásával

- 429 UM szünnén a'
 431 UM mint *egy* gazos
 435 Ko háromnak, és segítségért
 436 Ko most
 437 Ko, UM üzötten 's
 UM csak hamar
 438 Ko sáskánál,

[BESZÉLYTÖREDÉK]

Kézirat

OSzK Kézirattár, Vörösmarty Mihály: Beszélytöredék. Jelzete: „Analecta Literaria 6701.” 1911-ben került a könyvtár birtokába Gyulai Pál gyatékából.

A kézirat 4 levél, hajtogatással 7 számozatlan lap, azaz 14 oldal: 7 recto és 7 verso terjedelmű (1 r – 14 v), az első levél féllives, ezt három kettőbe összehajtott ív követi, csak az utolsó (14 v) üres. Az első féllives lap 24 × 38 cm, jobb széle vágott, a többi három egyenként 48 × 38 cm nagyságú. Valamennyi ív hullámos, rojtos, be-behajlott élű; a meritett papír eredeti alakját őrzi. Az utolsó lap (14 rv) jobb alsó sarkából egy 8 × 12 cm-es, ollóval levágott, téglalap alakú darab hiányzik. Az utolsó lap a beszély írásakor is, gyártási hibából eredően, gyűrött volt, ma a részint kisimult lapon néhány, eredetileg egybeírt szó két részre válik el: „i/dő . . la/kot . . h/omokban”

A papír anyaga sárgult fehér, meritett. Felülete durva, a merités után szemcsésen, szálkásan száradt meg.

Vízjel: függőlegesen futó, erős, 2–3 mm széles bordák, a bordák a papír felületén ráeső fényben is látszanak. Mindhárom ív egyik felében, a bordák irányára merőlegesen, vízjel-szó olvasható: M I T E.

A kézirat lúdtollal írt szöveg, a tinta halványuló barna színű, rajta porzó nyomai nem láthatók. A tinta a javítások helyén sem sötétebb barna, tehát javításai egyidejűek a kézirattal, vagy röviddel a félbehagyást követően készültek. Az írás alakváltozásai szerint Vörösmarty 4–5 nekifogással írta meg a töredéket, és a folytatások alkalmával visszamenőleg is javította. A magánhangzók írásában és az írásjelek használatában mutatkozó hibák, hiányosságok arra vallanak, hogy költőnk nagyon gyorsan dolgozott.

A kéziratnak címe nincs; töredék, de nem hiányos, hanem befejezetlen. A második lapon tollpróbák: *a*, *Am* (egyszer), *más* (hatszor), *magas* (kétszer), *János* (kétszer).

Megjelenés

Beszély-töredék. 1837. ÖM 1884–85. VIII. k. 38–48. 1. (382. 1.)
 A kéziratot Gyulai Pál adta ki, a cím is tőle származik. A szövegközlés nem betűhív, sőt sok helyen hiányos és pontatlan. Kiadásunk-

ban a Gyulai adta címet megtartottuk, a hibás olvasatokat helyesbítettük. Főszöveggként a végsőnek szánt teljes fogalmazást betűhíven közöltük, a kéziratban található javításokat, törléseket a szövegváltozatokban tüntettük fel.

Keletkezés

GYULAI a fenti kiadás 382. lapján jegyzetként ennyit mond: „Először e kiadásban. Némikép rokon Orlay című beszélyével; ugyanez idő tájt is írta s a tárgy és előadás is olynemű”, s ezen az alapon datálta a kéziratot 1837-ből. Ezzel a megállapítással azonban perbe kell szállnunk. A [Beszélytörödé]knek egyedül a nyitó jelenete emlékeztet némileg az *Orlayra*; viszont számos nyelvi és tartalmi saját-sága, valamint a kézirat anyaga és írása amellet szól, hogy jóval 1837 előtt keletkezett. E tekintetben érveink a következők:

1. A [Beszélytörödé]k vízjele, ill. papirosa csaknem azonos *A' bujdosók* harmadik kézírata 13. és 17. vízjével, papíryanagával és méretével, (l. Vty Akad. Kiad. 8. k. 962. 634.), ezt a kéziratot pedig Vörösmarty 1827–29-ben írta, illetőleg javította. (L. uo. 633.)

2. Alakja szerint a kézírás leginkább *A' bujdosók* második kézírata Vajdafi-Júlia jelenetének (1827) és a *Csongor és Tünde* első jelenetének (1829) írásához hasonlít.

3. Feltűnő a [Beszélytörödé]kben az -at, -et végű főnévből -s képzővel ellátott melléneveknek viszonylag gyakori használata: *látatos* (22. és 405. s.), *hallatos* (23. s.), *ájulatos* (264. s.). Vörösmartynak a 30-as években keletkezett műveiben ilyen nyelvi alakok már csak ritkán találhatók — annál sűrűbben a 20-as évek második felében írottakban. Pl.: „S néma halál hallgat *szózat*os ajkaidon” (*Vitkovics emlékezete*, 1829. 12. s.); „. . . *táplálat*os étkeket és bort, és ada sok szép szót hozzá . . .” (*Széplak*, 1828. 181. s.); „Kiki *foglalatos* maga' örömeivel” (*Tündérvölgy*, 1825. 617. s.); „Ott kezdem tehát fejtegetésemet, midőn már társaságos ember *tagzatos* hangon kezd beszélni.” (*Gondolatok a magyar nyelv eredetéről*, 1828. ÖM 1884–85. VI. k. 172.); „. . . a' halálnak *enyészetes* árnya” (*Két szomszédvár*, 1831. III. ének, 71. s.).

4. A *lassudan* (23. s.), *lassudott* (47. s.) is a 20-as évekre és a 30-as évek elejére jellemző. Pl.: „*Lassudan* és gyengén csendüle meg . a súp” (*Délsziget*, 1826. 544. s.); „. . . a sok zagyva nesz / *Lassudadon* kél” (*Az éj palástja*, 1829. 5–6. s.); „*Lassudván* örzeni kezdé védetlen tagjait . . .” (*Két szomszédvár*, 1831. IV. ének, 34. s.). Ezzel szemben 1837-ben Vörösmarty már így írt: „*Vasalt* botjával *lassanként* elko-cogott.” (*Orlay*, 237. s.); „*A dereglye lassanként* az est homályába vegyült.” (*A füredi szivhalászat*, 313. s.); „*Szél urfi lassanként* bele-tanult új helyzetébe.” (*Szél urfi*, 151. s.).

5. A [Beszélytörödé]k 369. sorában olvashatjuk: „. . . közelíte a' jós uő az ifjú *fehéhez*” — azaz „*fekhelyéhez*”. Ugyanigy *Az éj palástja*-

ban, 1829. 49. s.: „Ágyufeken, dobon nyujtózva szól / A' virrasztáshoz rögzött agg vitéz.”

6. A [Beszélytöredék] 105. sorában jelzőként használt „or” – a régi magyar nyelvben a. m. „tolvaj” – Vörösmarty egyik kedvenc szava volt a 20-as években. Főnévi igenévként szerepel a *Tündérvölgy*, 1825. 664. sorában: „Ne féljen harcolni, ha *orozni* nem fél”; a *Széplakban*, 1828. háromszor is találkozhatunk vele: „Orablók” (89. s.), „isten-telen *orvok'* csontival szörnyen beborítani puszta mezőket” (85. s.), „Mondva: *Or* eb kelj fel.” (321. s.), és előfordul a *Csongor és Tündé*-ben is (1830): „*Or* kezek megbántanak.” (ÖM 1884–85. III. k. 304.).

7. Noé nevének sajtósága változatával találkozhatunk a [Beszélytöredék] 179–180. sorában: „... azon pillantatok szép szemből jövőnek, ártatlanul, mint *Novaj'* galambjai.” A Tudományos Gyűjtemény 1829. évi I. kötetének 108. lapján olvashatjuk J* (Jankovich Miklós?) „könyvvizsgálatát” Preces S. Niensis Clajensis Patriarchae viginti quatuor linguis (Hungarice quoque) editae Venetiis in Ins. S. Lazari, 1823. c. munkájáról. Ebben többek között ez áll: „Novajnak nevezém Noét sem Sidó sem Görög sem Deák irás s kimondás szerint, hanem hajdani kéziratok nyomdokán, és leginkább Székes Fejérvári határral megütköző Novaj puszta nevérol. Itt van tudniillik azon szép gömbölü domb, mellyre Árpád maga sátorát helyeztette, mellyet Thuróczi Chronic: de Rebus Hungar. Noé dombnak nevez; 's mivel ezt a körülötte lévő pusztával együtt mai napig Novajnak, máskép Kisfaludnak hívják: bizonyos, hogy a régi időkben őseink a Deák Noé, és a Görög vagy Sidó Noach atyát Novajnak nevezék.” Vörösmarty ismerte ezt a recenziót – lehet, hogy Thuróczi krónikájának idézett részletét is –, hiszen mint szerkesztő ő közölte a folyóiratban J* kritikáját, s feltételezhetjük, hogy innen kapott ösztönzést a biblikus Noé névnek archaikus magyarnak érzett Novajra való megváltoztatására, egy olyan beszélyben, amelynek cselekménye a 14. század elején játszódik.

8. Tanulságos a szereplők nevének vizsgálata is. *Zádor*: a nőrabló Zádorág – Zádor fia, Zádorvár ura – a *Hábador* (1827) egyik szereplője. *Ila* és *Mara*: az Ilona és a Mariska névnek különösen a palócság körében elterjedt változata. Vörösmarty sokszor találkozhatott vele, amikor 1829 augusztusában és szeptemberében Bugát Pállal Heves, Borsod és Gömör megyét járta, hogy a palóczok életét tanulmányozza. (I. BTL, 470.) De olvashatott is róla SZEDER FÁBIÁN: A' Palóczok c. tanulmányában. (Tud. Gyűjt. 1819. VI. k. 39.)

9. Ugyancsak a palócok körében ismerkedhetett meg a [Beszélytöredék]-nek 249. sorában említett „kölykes kilincs”-csele, amelyről Szeder Fábrián előbb idézett cikkében ezt mondja: „Kölykeknek nevezetnek a fa'zárnak belső fácskája, mellyeket a kulcsnak fogai midőn felemelnek, az ajtó felnyílik, midőn pedig a kulcs kivettetik, azok leereszkednek, és az ajtót zárva tartják.” (Id. h. 36.)

10. Az *Ezerégyéjszaka* kétszer is említtetik a szövegben: „... az az ezer-egy ráncz rajtok [t. i. Mara néni arcán] melly az arab regék éjei

számának csak egygyel sem enged . (295. s.) és „a szinte 1001 redőü fekete szőr szoknya” (305. s.). 1828-ban bizta meg Károlyi István könyvkiadó és nyomdatulajdonos Vörösmartyt az *Ezeregyéjszakának* magyarra való fordításával, a kiadványsorozat első füzeté 1829 augusztusában jelent meg. (L. erről kötetünkben a 323. lapon.)

11. A „vidor eszű” Mikes Kelemen neve felbukkan a töredék 409. sorában. Tudjuk, hogy a Törökországi Levelek Vörösmartynek kora ifjúságától kedves olvasmánya volt (l. Vty Akad. Kiad. I. k. 1960. 741.); *Mikes búja* c. versét 1828 augusztusában írta.

12. „Alutt téj”-hez hasonlítja Mara néni a sebesült ifjú arcát. (369. s.) Ugyanez a szókapcsolat ismételten előfordul *A holdvilágos éj* (1829) 188., 189. és 200. sorában.

13. A [Beszélytöredék] a frissen kapott érdekes benyomások örömeivel részletes, pontos képet fest a balatoni tájról, az ott élő halászok életkörülményeiről, mesterségéről, szokásaikról. Vörösmarty 1827 óta kereste fel rendszeresen Balatonfüredet, s ilyenkor átrándult Tihanyba is. (L. Vty Akad. Kiad. II. k. 1960. 389.) *A' tihanyi viszhang* c. verse 1830-ban jelent meg a Koszoróban; a költemény 4. sorában olvasható „Tihany agg hátán ültenek a szeretők” a [Beszélytöredék] „ősz Tihany” (159. s.) kifejezésére emlékeztet.

14. Tóth Dezső helyes megfigyelése szerint a [Beszélytöredék]-ben romantikus motívumok mellett „bizonyos etnográfiai érdeklődés” nyomait is megfigyelhetjük (307.). Ezzel kapcsolatban emlékeztetünk kell arra, hogy Vörösmarty költészetébe 1828–29 táján kezd bevonulni a nép, a dolgozó paraszt. (L. kötetünkben a 241. lapon.)

Az itt felsorolt nyelvi fordulatok, konkordanciák, célzások túlnyomó többségükben Vörösmartynek 1828–29 körül keletkezett műveiből valók. Gyulaival szemben tehát szinte bizonyosra vehetjük, hogy a [Beszélytöredék] nem az *Orlay*val egyidőben — amelyhez egyébként csak annyiban hasonlít, hogy egy lovagi párviadallal kezdődik, de ez is egészen más körülmények és más személyek között folyik le —, hanem a húszas évek végén, valószínűleg 1829 őszén, a palócföldön tett tanulmányút után keletkezett. Bajza 1829. december 10-én írt levelében arról tudósította Toldyt, hogy „Vörösmarty erősen dolgozik *Konton*, újévig el akarja készíteni. Azután *Tündér Ilonába* fog s ha ez kész lesz, egy románt ír.” (L. BTL 481.) Könnyen elképzelhető, hogy a [Beszélytöredék] éppen ennek a tervbe vett, de sajnálatos módon el nem készült „román”-nak — vagyis egy prózában írt regényes történetnek — első részlete.

Értékelés

Irodalomtörténetíróink közül egyedül Tóth Dezső méltatta figyelemre Vörösmarty-monográfiájában a [Beszélytöredék]-et. (Tóth D. 307.) Gyulai téves időmeghatározását nem tette kritika tárgyává, de a fentebb idézett „etnográfiai érdeklődés” részletezéseket megje-

gyezte, hogy az elbeszélésnek egyes részleteiben „az ábrázolás Kuthy Lajos, Nagy Ignác prózája felé mutat, amelyben, a romantikus motívumok közt sok idillizálással, de sok ismertető realizmussal az írói láthatáron belül kerül a népi világ valósága is”

Szómagyarázatok

Sor

- 27** *Zádori* — utóbb Zádor a név
- 89** *Jolánta* — a reformkorban Dugonics András regénye (*Jolánka, Etelkának leánya*, 1803.) nyomán divatba jött női név. A név a régi magyar Jóleán női név felújítása, mellyel egyúttal a görög eredetű Jolantha, Jolantha nevet kívánta Dugonics magyarrá tenni.
- 105** *or* — 1. Keletkezés 6. pont
- 124** *sikér* — sekély, lapos
meneteles — nem meredek, lassan mélyülő vagy emelkedő
- 180** *Novaj* — 1. Keletkezés 7. pont
- 233** *támul* — támaszkodik
- 241** *cserény* — vesszőfonadék, vesszőfonadékból készült tárgy
- 244** *szak* — hosszú nyélre erősített szak alakú háló
gyalom — halászatnál használt hosszú kerítő háló, közepén zsákkal
- 249** *kölykes kilincs* — 1. Keletkezés 9. pont
- 253** *kocsi* — Kocs Komárom megyei községről kapta nevét az eredetileg ott gyártott szekérfajta
- 268** *együgyű* — egyszerű, naiv
- 296** *arab regék* — 1. Keletkezés 10. pont
- 325** *miolta az olasz bejött az országba* — vagyis 1301 után. III. Endre halála után többen is pályáztak a magyar trónra; heves pártharcok után végül is a nápolyi Anjou-ház tagja, Károly Róbert szilárdította meg uralmát.
- 334** *aggság* — bú, gond, aggodalom
- 369** *feke* — 1. Keletkezés 5. pont
- 380** *garda* — a pontyfélék családjába tartozó hal
- 393** *szak* — szakasztással készült pép vagy kása
- 409** *mint Mikes mondja* — „A házamban se szék, se asztal nem alkalmatlankodik” — írta Mikes Kelemen a Törökországi levelek 19. számú, Jenikőben 1718. szeptember 22-én kelt darabjában.
- 425** *kurta inge* — a derékig alig érő rövid ing a magyar paraszt viselete volt a régebbi századokban.
- 446** *holmidet* — a kötőhangzó régiesen nem 'a', hanem 'e'
- 451** *kobak* — lopótökből készült szűk nyakú ívövedény. — Ez az utolsó sor nyilván csak vázlatként van odavetve. Ezért is áll zárójelben.

Szövegváltozatok

Alapszöveg: a kézirat. A szövegváltozatok kijegyzésekor derült ki, hogy az elbeszélés azért is befejezetlen, mert egyes szavak választhatóan, két szinonimával egymás felett vannak feltüntetve. Vörösmarty tehát néhol nem döntötte el, melyik szó legyen végleges. Ilyenkor a főszövegben mindkét szót egymás felett kinyomtattuk; a felső szó az időrend szerinti újabb, sorrendben a második.

A kéziratot néhol T illetve 9 jel alatt Vörösmarty 1—2 mondattal bővíti. Mindez arról tesz bizonyosságot, hogy az *első*, és befejezetlensége miatt az *egyetlen* kézirrattal van dolgunk.

- 1 <Már> alkonyodott, [jav. grafitceruzával:] Alkonyodott, 's <a' vén> tihany [j.:] Tihany 1 árnyéka <messze nyújtzott el a' puszta> <fekete> [j.:] <seléten és hosszan nyújtzott el a' mind
- 3 hogy <az ősz> Balaton
- 5 jönék [j.:] jönének 5 ellen, <fordítva> mindenike
- 7 „Halál!” [kieg.:] „Halálom! 6 jövő, <midőn amaz mélyen> <a' mi jelszónak látszék [j.:] látattalék közöttök,> [kieg.:] hogy, össze érenek
- 9 látszék a' nem [kieg.:] látszék lenni a' nem 9 miatt, <lenni> <másodszor hagyott [j.:] hangzék társanak, mély, 's búelemű szava.> „életem.”
- 10 mcnda <mélyen 's> a' szó 10 's <búkedüleg,> [j.:] és mormolva
- 11 <'s> le<töré> fordítá a' <a' hosszú nehéz> dárdát, <mintha várna> <mellynek fényes hegye imént a' nap vég sugaraiban> <vérről látszott> <véres> [j.:] piros <tűzet égni,> [j.:] ége,> <tűzzel> <a' könnyű homok felé,> [j.:] vér [j.:] aczelhegyét 11 hogy <minekelötte megvárná> [fölötte folytatás nélkül:] <meg> a' [az előző rész folytatása:] megszólítassék.
- 13 lova ki<nyújtózhassék.> [j.:] pihenjen
- 15 's nem látszék szandokát. [Ez a kieg. a sor fölött a köv. helyett:] álla,<'s> már kanyarodni
- 18 homályosan [j.:] homályodo <keskenyedő> láthatáron <egy> <valami> <felbukkant, nem nagyobb, mint egy vad récze> <melly magányosan> <midőn magányosan lebeg el a' nyugovó hab fölött, 's tarka {mellét}> <elejét játszian mutogatja. Ladik lön {vala}, a' mint közeledék,> <'s dal hallék felöle el-el kapatva, a' szellős légen állal,> <mint> <egy vad {récze}> liba, melly legelőször úsz ki sásos fészkből, a' <ragyogó vizekre,> <egy> ladik <fel> kukkana fell, [sic!] nem
- 20 remegve, <ment> a' fodor szélű [j.:] fodros habok <víz>
- 22 láthatalan [j.:] láthatatlan
- 24 <A' la> gyorsan [j.:] Gyorsan 24 reneték, 's a' [j.:] ringaták elé, 's a'
- 25 szellő [j.:] szél 25 melly <asszonyi dal vala.> [j.:] a' legszebb
leány $\frac{1}{2}$ hang szó volt.

- 28 végső <lesz, {ez e} 's ha> ez
 29 előtt? <Némán rá inte amaz, 's meg veszteg> Némán
 30 dal, <szólható> szakaszonként
 32 előtt ösmeretlen [kieg.:] előtt nem ösmeretlen 32 's nem
 [kieg.:] 's bizonyosan nem
 36 teve, [j.:] tön,
 emlékezni <arra>, hogy
 37 tartani, <szabadán hagyta, 's ez> [kieg.:] A' ló [folyt.:] egy
 pillantatig
 38 majd <elsz> <megrázá> fület 38 csóvamos [j.:] bogláros
 39 fejét <'s fővenyt rug> mint [kieg.:] 's mint
 40 vágata el a' <puszta széleken {olly} olly irányban vissza a'>
 <mint jöve, nyergestül,> [j.:] vágatott a' parton vissza felé
 [folyt.:] dárdástúl.
 42 nevezni, <fordula,> <közelíte>: „lovatlatlan [kieg. és j.:]
 fordúla, „lovatlan 42 vagyok, <szóla,> <Zádor nem fogod-e>
 <utnak bocsátani a' magadét?> nem
 44 nem <szóla> felele 44 de haraggal [kieg.:] de megüté harag-
 gal <üté meg> a'
 47 láttatának. <Azonban egy pázsitos dombra dőle a' napkeleti, 's>
 <felülé a' sisakot> Zádor
 48 élni <könyebb> lovával
 49 mert <félle> <gyanítá,> {hogy} megtámadását, ha társa fölülő>
 <szándokát gyanít> most
 51 Azonban <szóltan egy köve leült, 's egy ha> 51 leült egy [j.:]
 letelepedett <köve>, [folyt.:] 's minden
 52 hasonlék egy hideg <stí>kőhöz, [j.:] a' hideg kőhöz, 52 mely-
 lyen <halál' tartományában> üle,
 54 részvétlen <áll> virrasztja
 55 idejét, <mig> a' napkeleti <megbontá sis> fölüté
 56 vi [j.:] az vidámságot [kieg.:] az uralkodó vidámságot
 57 tartani. <Az ifjúság szabad, nemes, árnyéktalan vonásai vál-
 to-> <zának bátor tekintetén, 's teljes merengéssel hallgatá a'
 dalt,> <szinei a' víznek {melly a' ladik} a' homályba mind-
 alább tűnven,> <mégse egyedül esett érzékei alá,> A' vidám-
 ságnak
 58 alapját, <melly a' legrendesebb vonások> innen
 59 állható a' <veszélyekk> <fenye-> veszedelemnek
 61 elmerült <'s mind> [j.:] vala 's csak
 62 mert <ladik> [j.:] a' csonak
 az est <homályában tűnni> ködében
 63 lebbent, mint [kieg.:] lebbent néhanyszor, mint 63 egészen
 <elvesze> beborula,
 66 fáradtan <dőle a' pázsitra>, [j.:] <ereszkedék> heveredék le
 az ifju hős, [folyt.:] 's mellyen [= mélyen!]
 68 csendben, <ama> <mindkett> amaz 68 érzelemtől <lekötözve>
 [j.:] érzelmétől legyőzve, [folyt.:] mindkett
 69 mindkettén <Jolántát>, [j.:] őt, 's nem

- 73 folytatá, <mélyen> <mély feddő> szemre hányás
- 74 szeretet tetszék ki: [kieg. választhatóan:] szeretet tetszék
hangzott
ki:
- 75 gyermekkor' <árlatlan> napjairól, <akkor { } a' mikről
azonban nem> <volna szabad feledkezned: akkor együtt lovag-
lánk vessző lovainkat,> <'s tündér leányt ígérének egymásnak
{elhozni} nagylelkűn elhozni;> <{'s a' bol}> [j. föléirt mon-
datokkal:] születésünk óta ... mindenünk, 's <boldogságu>
[folyt.:] 's boldogságunk <volt>
- 78 tetszés. Most <egyre találtunk, 's azt is elrontsuk-e? el legyünk->
<e rontva magunk is, magunk, 's nem ellenség által?> [j. fölé-
irt mondattal:] tiz év múlva a' halál legyen? [folyt. a
köv. sorban:]
- 80 Mikor <tizen öt év múlva ismét megláttalak és> [j.:] mert hogy
imént
megláttalak, <most> <'s mint ösmeretlennel vivők meg a' har-
czot,> [j.:] föléirt mondattal:] az nem, nem vala . . . nem
ösmerélek. <mi> <gonosz szellem kábita meg, hogy rád {nem}
ne ösmerjek.> <'s> Te [j.:] te megbukál
- 82 előttem, <'s én föltáram> <'s> mint 82 szívem a' [kieg.:]
szívem hogy a'
- 85 van <abb> az
- 85—86 inkább. Tudod [kieg. föléirt mondattal:] Mi gonosz szellem . . .
ösmerhetek
- 87 valál <'s akkor> sem [j.:] valál 's hideg, 's nem
- 89 mely <azt mondta volna>: hogy [j.:] mely tudtomra adja:
hogy
- 90 tőlem? <Véremem neveltem fel> szűmnek
- 94 más végét érők. [j.:] véget érnénk.
- 95 melyre halálom volt róva, [kieg.:] melyre jelszavúl halá-
lom 's életed volt róva.
- 96 a' durva izenet, [kieg.:] a' durva lélekrendítő izenet,
- 97 Én Én tudok [kieg.:] nem tudok
- 100 adák. — <De már> itt [j.:] adák. — Azonban itt
- 102 velünk, <'s tanúnk a' hold, mely> de nem
- 105 or<gyilkos> baglyok gyanánt < > rohannánk
- 107 sugalának, [j.:] sugalt
- 109 a' szerelem<ben nem kell> [j.:] a' szerelemnek nem kellene
- 113 én, — 's <én> utat hagyok hozzá: <legyen> <Esküdj, nyertes
a' ki> <kedvelletik> <nyertes a' ki kedvelletik.> <Esküdjél, hogy
nem más> <indulat vezete ott {és} itt ellenem, 's esküd{j} szent
lesz, 's <kétbe hozhatatlan. —> Esküdj hogy
- 115 hogy legyen nyertes [kieg. föléirt mondattal:] hozzá adá
mintegy igazolva szavát
- 116 most <halál> csende [j.:] most mély 's unnepi csende
állá be <mint a'> millyen

- 118 felől, gyengén, [kieg.:] felől, egyedül, gyengén, 118 elfogott [j.:] elkapott
- 120 csend <állá be> [j.:] üli [folyt.:] de csak
- 121 tetemében, 's megcsöndült a' <vas ruha testén, s'> eszmélet [j.:] tetemében 's fölcsendültek a vasak megrendült tagjain, Eszmélet
- 123 be a' <sziklás> habok közé <, 's talán messze menn>
- 124 ségedül [j.:] segedül
meneteles <a' részen> a' somogyi
- 125 midőn <bal vállá fölött> feje fölött [j.:] fölé
- 126 a' [j.:] vízben
- 127 hallá, <egyszerre felszökhék, felállá> fölegyenesedék,
- 129 látá [j.:] látta
- 130 hátul <ról>
- 131 amint <ez> [j.:] Zádor 131 teljes <agyarkodas> hatalommal
- 133—134 bajara <bal lábával gödörbe> csusszana, <melly> bal lábát [j. és kieg.:] bajara meg csuszamodék 's egy tág gödör bal lábát
- 134 's mig [j.:] Mig
- 134—135 szabadkozott, <amaz> az ifju már <meg ki-> eszmélten álla, [j.:] szabadkozott az ifju már <meg ki> eszmélten álla [j.:] szabadkozott az ifju már föleszmélten állt, [folyt.:] <'s neki fordítá kardot a' megrettent szive> 's <ináulatja egész> a' méltó harag egész <felzendülésével> [j.:] gerjéttével
- 135 vesztegelt [j.:] vesztegle
- 137 csapa <hozzá, > <hozzá>, [j.:] csapa rá,
befelé <gondolko{do}zott> a' <napkeleti hős, > midőn [j.:] be-
felé sieté a' gyozedelmes, midőn
- 139 hallá, <ki meg nem ijedve első ballépésén újolag ostromlani kez-> <de.> Átalkodva [j.:] föléirt mondattal:] hallá. Még sem szól csak egy fél hangot is hanem <vagni kezdé.> hozzá vága. Átalkodva
- 143 már vas [kieg.:] már a' vas
- 145 suhogáson <végzők> hallatának [j.:] suhogást hallatának <Zadornak> sisaka [j.:] A napkeletinek 145 meg, <a' nap-
keletinek> Zadornak
- 148 szaladának <most {a'} nehézkes> nagy [kieg.:] szaladának a' part' fovenyén
- 151 felvilágító [j.:] kivilágító
- 152 tehet, hanem [kieg.:] tehet vala, hanem
- 153 ütése <ügy> hangzottak
- 154 m [j.:] Zádor
- 155 vága, 's már [kieg.:] vága most, 's már
- 156 erővel <v> szurának
- 158 Ezer hangg [j.:] Ezerféle
- 159 Tihany kifejtődék [j.:] Tihany kikele
- 160 jeleit <kezdé> adni [j.:] jeleit adá

- 161 a' <h> vivók közül egyik <kele> fel, <a' napkeleti, ne> [j.:] a' vivók közül csak egyik a' napkeleti ébredés fel
- 163 felbontá <szédű> <szótalan> <mar> <ko> <vérebén> közel feltrengő [j.:] felbontá közel fekvő
- 165—166 lehete <még Kaukaszban is> [j.:] lehet vala bár melly rengetegben, vidékűl elfor- [lap alján félbehagyott ún. őrszótagok]
1. elforgatott [j.:] 2. elszőnyített [választhatóan j.:] 3. elcsonkított vonásokat
- 170 alávaló <egy rablót fogad meg> nem mer [j. fölérnt mondattal:] töre ki boszankodása,
- 171 kiállani, <egy rablót> [j.:] haramiát [folyt.:] fogad <kiirtásom-> <ra> <Ezt mormola> 's másodszer [j.:] kipusztításomra [j.:] meggyilkolásomra.
- 174 felébredé; <de {az} bajtársát nem találá többé; egy> 's a' mint
- 175 többé: <nyomok látszának> <mindenestűl el volt takarítva> <egy> <kis halász leány térdéle mellette> mindenestűl [E sor két része közt hosszú részlet áth.:] takarítva. <Egy kis> <halász leány könyezett fölötte, sugár nyelvű horgát tartván letűz-> <ve baljában, 's szemei, mintha segélyért könyörögenének, épen ég> <{re} felé {nézének}> tartának. {s így látá őt a' hős} A' {napke}> [j.:] <Az ifjunak ideje volt őt hosszabban szemlélni, 's úgy vevé> <észre, hogy {résztét}> az arczok, [j.:] arczok, mellyeken a' köny> <folya, szép arczok valának, 's hogy a' résztét borítá el azokat> <könyekkel. Könnyű ruhája csak kevéssel ére térdén alúl, kis lábai> <félíg a' homokba merülten állának, szőke haja kötetlenül borítá>) két vállát, mellyek között a' pongyola {ru} öltözet emlőjének> [j.:] <emlőjeg[?] {szabad}> nyílást hagyott. {Csak a' tisztaság volt} öl-> <tözete [kieg.:] öltözetének a' tisztaság volt minden ajánlása, 's> <a' legfiatalabb szépség piperéje> Egy kis halász leány
- 178 ki <segítseg> segélyért könyörög. <könyű ruhája csak {térdén}> <a> keveset térdén alúl {érök} kis lábai félíg fövénybe merül-> <ten állának. Szög fürteiben a' még félíg gyermek fő olly szabadon,> <'s kellemesen álla, mint> <pongyola öltözete, melly térdén alúl> <csak kevéssel ére,> <Imádsága> Könyörögése pillantatban [j.:] pillantatokban 179 de az<ok a'> [j.:] de azon 179 szép <fekete> szem<ek>ből <emelkedének>, [j.:] jövőnek,
- 181 vonás<a>i
- 182 perdüle [j.:] pördüle 183 a' levegő <ártalmaitól> [j.:] változásaitól
- 184 's a' <fövénybe> [j.:] homokra 184 hullott <Mint a' legsilá-> <nyabb vízcsepét, ivá el a' homok a' szem'> Mint a'
- 187 vállán. [j.:] vállain.
- 189 az ifju. — Oh [kieg.:] az ifju bágyadt nehéz mellel: Oh

- 190 atyám < *már rég* > [j.:] atyám tegnap óta
 191 Messze van-e tanyátok? — [j.:] Messze-e tanyátok? —
 193 Balaton [Kétszer kiírva, mert a lap alján ez őrszó.] < *rám rohan* >! [j.:] hegyembe jön! Olly [j.:] Ollyan
 195 elvezesselek? — *Az isten is* [j.:] *hogy* mint segítsek
 197 vezess < *el tanyádba nyugonni* > nyugonni tanyádba.
 197—199 A' szegény leány . midőn ezt hallá [Ezek a mondatok üres helyre sűrű sorokba beírva, apró betűkkel olvashatók a köv. áth. helyett:] < *Mint a' ki sokáig határozatlanul állt 's esze tanács nélkül* > < *ítova {vesztég} habozván egyszerre jó {gondolat} ölete támad,* > < *úgy szalada el a' kis leány meg könnyülve,* > 's tüstént
 200 rongyaival. < *A' sebek fején, lábán, 's bal vékonyan {elvaldának}* > < *hamar el levének* > A' vértet [j.:] Az ifju vértet
 204 van < *nak* > -e < *szép* > [j.:] < *vár* > [j.:] szép
 208 arcvonásinak minden [kieg.:] arcvonásinak mosolygás volt minden 208 változása < *mosolygás volt.* >
 210 's kez [j.:] 's az 210 válaszokat < *meg* > másítani
 213 vett el(?)
 214 De hogy' ösmerem [Az utóbbi szó felett egy jel: körbe zárt fekvő nyolcas —, amelynek magyarázata ismeretlen. Esetleg külön cédulán levő, vagy egyszerűen elfelejtett kiegészítésre utalhatna, de itt a szövegben láthatóan nincs hiány.] 214 ösmerhetném [j.:] ösmerném,
 216 a' víz. [E szó után nagy T jel áll. A jel ezúttal a lap aljára utal, de az e jel alatt olvasható mondatokat Vty áth.:] < *T Ha itt* > < *volna, tudom, hogy annak is bekötném sebeit. Azt mondják, olyan* > sugár, < *mint {egy} a' csáklya fa, 's {gyors mint} olyan szép* > < *meg olyan jó,* >
 217 mint egy < *menyhal szája* > < *csuka szája.* > [j.:] kis harcsa száj.
 220 meg: < *mind* > eltűnése
 223 nem láttál < *itt* > ma itt
 228 a' lelkek harcoltak [j.:] a' fekete lelkek hadakoztak 228 itt éjjel [kieg.:] itt az éjjel
 229 olyan — < *fekete* > lélek 229 mondtam < *hanem* > mikor [j.:] mondá — aztán mikor
 234 Nehéz < *leszek* > [j.:] nehéz vagyok
 235 vele fel [j.:] vele egy 235 partnilyáson támolyogni [kieg.:] partnilyáson felfelé támolyogni
 237 a' < *kis* > leány — [j.:] a' halász leány —
 240 érének. Sárfalai [j.:] érték. Alacson sárfalai
 240—241 bogárhátú < *tetője* > nádfődele, < 's *körötte száradni kiahgatott* > < *gyalmok, 's öreg szákok, hálók* > 's < *cserény* > ajtaja
 243 száradni < *kiahgatott, vagy* > letűzött
 246 tornyaival, — ez volt [kieg.:] fölélrt szavakkal:] túlparton a' viritó szőlőhegyek — ez volt
 248 meg nyitá < *uj* > kívünnen
 250 hiszik, < *a' külacscsal, 's mécses cseréppel* > egyikét

- 252 mécses < *csep* > cserép
a' tudósok [j.:] a'tudósbak
- 254 most < *bel* > odább
- 258 Egy < *alacson* > a'
- 259 benn < *mindé* > beterítve
- 260 talán a' [kieg.:] talán még a'
- 261 ág, < a' > mint 261 bunda volt, < *melly hosszával szinte elfogá* >
< *az egész tanya' szélét, 's egyik belső szeglettől a' másikig ért.* >
< *melly a' két belső szegletet {ütvén meg hosszával} { . . . } fáradt* > < *tagok alá {szint} szinte ajánlkozni* > < a' legajánlko-
zóbb > < *melly* > < a' tanya {két} {bel szegletét} belsejét {fogta}
szinte meg tölté hosszával > < *foglald el, 's széltében* > a' leg-
nálkozóbb
- 263 szinte < *betölté* > megüté
- 264 az ifjú < a' lányka se > nagyon
- 265 alig eszméle < *különben egyes* > különben
- 266 fel nyalábolvan < *vas* > vérté
- 268 pillantanak a' [j.:] pillantottak az 268 együgyü < *szives* >
leánykára; [j.:] leányhoz;
- 269 kijelenteni < a' köszönetet [sic!] *mellyet szive érzett, azt az*
a' köszönetet
érezett. < *Még egy utolsó darabért futott most a' lányka, de a'*
Még a'
- 270 melly < *utolsó* > együl 270 lányka [j.:] leány
- 271 látott [*tova futni.*]
- 275 kézében < *egy letörött, mellyel a'* > ugyan
letörött, mellyel [kieg.:] letörött ág < > mellyel a' < z >
- 277 aggodalom [j.:] aggodalma 277 körül < *néze, nem lát-e jöve-*
< *vénnyt, a' ki segítene?* > tekintgete
- 278—279 < *Már* > Az alatt a' tó < *háborgani* > kezdé, < *most* > [kieg.:] lassu
moraj < *jelenté fölgerjedését.* > < 's a' > fölháborodását
- 280 sem volt, [j.:] lendült, < *nagy tajtékos hullám* > { } *mintha* >
< *tengeri {ne} tulajdonaival akarna kérkedni, nagy zúdulással*
< *emelé hullámit, 's haragosan turá ki* > nagy hullámokat
- 281 tajtékot [j.:] tajtékot 281 üres csónak < *bukkant fel néha*
< *közöttök* > lebbene
- 282 hányatván < *alt* > [= általuk] dühöktől.
- 284 gondolatot < *forga* > < *emele lelkeb* > forgata
- 287 volna. < *Bizony {k} Ila te, mit nézsz* > Bizony
félórája, < *hogy órája* >, hogy
- 289 merőn. < *Kiálta* > egy
- 290 megdöbbenve < . . . > kiálta üres hangon, < *de örömmel*
< 's szökhék > < *az anyó felé. Jaj, be jó, hogy itt van {ked} Mara*
néni > de vigasztalódva
- 291 megösmeré. < *Ila gond* > Egyébkor
- 292 *hogy* < *tiszta rendes öltözete, melly fehérrel foltos kék vászonból*
< *állá, 's ezen egy ránczaival* > *hogy* < *nem ok nélkül* > különben
rendes

- 293 vagy nagy [j. és kieg.:] van most nagy
 293—294 rendetlenségben, 's <különben> is [kieg.:] egyébkor is
 295 lettek, <kék, sarkig érő mente vala az öregén, mellynek bőrig>
 <kopott már> 296 éjei<nek> szám<ain>anak
 297 mellynek [j.:] mellyek
 298 tanúja, <ege> [=egész?]
 300 Ila is <az ösmeretség {kép}> vissza idéző öregén alig vala képes
 alig lett
 301 Ha e' [j.:] De a' tagadhatatlan <kék . .> kék mente,
 303—304 térdig <éve> kurtult, 's mellynek <bárány> bőrig kopott
 <bárány> pereme <régóta> hajdani ékét a' bodor <bárány>
 bárány
 304—305 rég <elhullata> nem ösmeré, a' fekete [kieg. föléirt szavak-
 kal:] a' szinte 1001 redőü fekete szoknya, [kieg.:] fekete szór
 szoknya,
 307 's fején [kieg.:] 's ősz fején [folyt.:] <fején a' fátyol kendő,>
 <ne> a' körül
 309 rendben <felhalmozva szinte> felakgatva 309 elő <kinek> kit
 312 vala <szer> fű<szerekben> [j.:] fűben, 's < . . . > jövendőben
 <is.> [Itt egy ♀ jel következik, amely a köv. lap legaljára
 utal, ahol megismétlődik, s a szöveg folytatását adja. Utána
 az első jel helyére kell visszatérni az olvasásban.]
 316 <A'> Ila 316 monda < > fojtott
 317 jó itt van [kieg.:] jó hogy itt van
 318 ke<n>det
 319 elállván, — mert < > még aluszik. <Mi> [Új bekezdés-
 ben:] Mi
 320 öreg, <k> kíváncsin
 321 látá, <mintha vissza jön> <térnének ijedelmei> ijedve lépe
 vissza <, mintha tartana, hogy> három lépésnyire. < >
 322 érettünk! <Vala> <ezek> vala
 325 nem lesz itt <jó isten> [j.:] békeség
 325—326 országba. Szent [kieg. a sor felett:] Kolnában [?] volt
 332 mohó a' [kieg.:] mohó ez a'
 334 Ez a' [j.:] Csak ez a'
 335 látsz, <kélszer olyan> anyád lehetne, <már>
 336 már. — Azt
 337 ember, <mint te> olly
 mint te <gunyhód' szegletében,> [j.:] apád' gunyhójában
 342 ijedtem-e? <Ott ültem> [j.:] Künn fontam
 343 ments meg <a' gonosz sátán körmeitől,> csak
 344 ám 's egy [kieg. és j. a sor alá és fölé irt szavakkal:] ám, hogy
 szedjem orvosságomat 's <puskatussal> egy irtóztató
 348 tudja <mint én.> — De
 349 bekötőznöm. Azért [j.:] Azét JA két szó között kieg. a sor
 fölé irt mondattal:] körültekinte . . . hallja. Azét
 356 az átkozottak, mint [Kieg. a sor fölé irt mondattal:] szóla
 lélekzetje fogytan,

- 358 is. Mire [Kieg. a sor fölé írt mondattal:] 's kepzeld, édes lányom,
- 360 jöttem, már [kieg.:] jöttem, körülöttem már <sem> egy
- 362 azt a' <te> betegedet 363 rejte <az> orvosságot.
- 364 Oh Ila [j.:] Mara szöla aggodalommal [kieg.:] szöla most aggodalommal
- 365 leány. — Szegénynek [Kieg. a sor fölé írt mondattal:] ki a' beszéd . hallá.
- 367 vére <elment> [j.:] kifolyt
- 373 huza azonban [j.:] akközben alól, <'s monda: hozz vizet> <lélkem leányom> 's egész
- 374 hivatalának. [E helyen φ jel utal a lap aljára, és ott olvasható kiegészítésül a köv. mondat:] De már isten nyugossza.
- 379 pontyokat, 's <gard> <egy kis> vagy négy 380 különös apró [kieg.:] különös izes apró
- 381—382 olly <sürüen> [j.:] fölösen 's <nagy számmal> [j.:] vastagon teszi költözését, <hogy Tihany lakosai a'> <hegyről könny> <hogy> <mig a' sokaság ölnyi mélyre> <hogy mig> egy ölnyi csapatban [j.:] csoportban is, hogy a' fölül [j.:] tenn viczkan-dók <messze látható> csapását
- 384 lakosai [j.:] lakosai [kieg.:] a' hegyről
- 385 szeker<enként> [j.:] szeker számra leányka <mosa> <rézbográcsya> vevé
- 386 fölé <tevé. A'> <tevé> helyhezé. [A köv. mondat kiegészítésül a sor fölé, — és T jellel a lap aljára írva:] Balaton . . . kellete.
- 388 <A'> Süllő,
- 388—389 fővének a' <nagy> [j.:] <benne> [j.:] vízben 389 A' halakat, [j.:] gardákat,
- 390 külön <teve> raká;
- 391 azt [j.:] azon
- 391 teszi. 'S <most egyedül úszott a' kövér süllő a' szöke lében,> <mint egy fejedelem, magába szíva az [j.:] a' {e} szakig fött kis> <halak minden> 's most
- 394 hal<ak' ízét> társai
- 397 felszedé <mindenét> [j.:] magát
- 400 ellen <semmi m> nem vala 400 csak <minél ham> legközelebbi
- 402 terhele meg <meleg ételével> a' legjobb
- 405 dolgot<,> teve, 406 meg<,> [kieg.:] vele.
- 406 vala fájdalma, [kieg.:] <vitézünk> [j.:] hősünk
- 409 nem alkalmatland<ék> [j.:] ának a' <hajlékban>, [j.:] házban,
- 410 valának <az asztal> a' megterített, [kieg.:] asztal
- 411 maga adá <a' legszivesebb> [j.:] adogatá azt betegének a'
- 412 kézzel. <Az ifjunak nem mondhatni, hogy éhe nem lett volna,> <meglehetősen fogyasztá mind a' le> Illy
- 414 ifju ugy [kieg.:] ifju hős ugy 414 magát <az> evésre
- 415 a' ház, 's <egy ölnyi mag> egész ölesmagasságában <az> ajtója
- 416 álla meg, <Szinte három> [j.:] két öles csákklya ja> <kezzében 's

- a') <gyalmok rongyaival foltozott> kőntese eléggé [kieg. a sorok aká irt mondattal:] Fényes körös . válláról lelőga
- 421 hada [j.:] hadnak
- 422 vala, <derékon> karcsu 423 gátyája [j.:] gatyája <bokán fölül> jóval is
- 425 valának <behintve.> <mocskolva.> [j.:] iszaposak. 425 vállairól [j.:] vállain
- 427 hogy <na> [j.:] a' <ma> verőfény-nyel [Elválasztott szó.] barátkozik; <Alóla pedi . .> <Ha pedig valamelly> Mint egy
- 428 látszának [j.:] látszott 428 halász <meg> oldalcsontainak épülete; [j.:] épülete. <'s egyedül a' fej vala gondosan takarva> <széles karimájú szőr kalap> 'S hógy [j.:] hógy
- 431 széles zsirral [kieg.:] széles karimájú, zsirral
- 433 azonban <elül> még is [j.:] azonban, hogy még is
- 434 elül <karimát> fel vala
- 435 adá <vonásainak>, [j.:] meg arczának,
- 436 melly <igen gyak> még
- 437 pór népben. <A' miatt> Ila
- 443 megerősödött <azon gondolatban mellyel> első
- 445 nekünk <ezentúl> veszedelmes,
- 449 maradának <Nem sok idő múlva pusztán maradt a' ház, nem sokkal> <üresebb mint előbb,> Este felé
- 450 de <lako> lakói elköltöztével <nélkül már elt> <élet' jele> <nélkül. A' csónak, melly az életnek> minden jele nélkül. [j.:] minden élet nélkül.

A KECSKEBŐR (Pórrege)

Megjelenés

Aurora 1834. 275–308. 1. Csaba álnév alatt
Magyar Hazai Vándor VI. évf. 1836. 81–91. 1. Aláírás: V. M.
UM 1840. II. k. 133–165. 1.
MM 1845–48. X. k. 22–50. 1.
MM 1847. 1478–1494. h.
MM 1863–64. X. k. 23–52. 1.
ÖM 1884–85. VI. k. 25–45. 1. (380. 1.)

Keletkezés

A vagyonszerzés, a pénz áldásos vagy átkos hatalma Vörösmarty életfilozófiájának egyik központi, a boldogsággal, az élet céljával kapcsolatos problémája. Boldoggá tehet-e a kincs? — vetette fel költészetében újra meg újra a kérdést, és a válasz minden esetben tagadó volt: „Legyen bár mint özön, A telhetetlen elmerülhet benne, s nem fogja tudni, hogy van szivöröm.” Ezt példázta a *Csongor és Tündében* a Kalmár alakja és sorsa, ezt a *Kincskeresők* c. drámájának tragikus kimenetelű konfliktusa. Horváth János megállapítása, hogy a *Kincskeresőkben* a *Csongor és Tünde* bölcséleti ága folytatódik (HORVÁTH JÁNOS: Vörösmarty drámái. Bp. 1969. 95.), *A kecskebőrre* is érvényes. Csakhogy ezt az eszmeiséget, amelyet Vörösmarty egyszer egy szimbolikus mesedrámban, majd utána egy romantikus szomorújátékban fejezett ki, ezúttal paraszti környezetben lejátszódó, vaskos humorral megfogalmazott rege formájába öntötte. Hogy ez a *Kincskeresőknek* groteszk ellenvilága, mintegy paródiája, arra úgyszólván valamennyi kutatónk (Radnai Oszkár, Galamb Sándor, Turóczi-Trostler József stb.) rámutatott.

A kincskeresés, kincsásás ősrégi irodalmi téma, népmondákban, népmesékben is előfordul. Legkülönbözőbb hangulatú és műfaji változataival különösen a felvilágosodás és a romantika korában találkozhatunk gyakran, elsősorban a német irodalomban. Humoros-

tréfás novellában történt feldolgozása a mi irodalmunkban már Vörösmartyt megelőzőleg is megjelent. KÁRMÁN JÓZSEF A kinczsásó (1795) és FÁV ANDRÁS A hasznosi kinczsásás (1824) c. elbeszélése a felvilágosodás szellemében itéli el és teszi nevetségessé a babonás hiszékenységet, (Vö. NÉMEDI LAJOS: Kármán József, „A kinczsásó” című elbeszéléseinek forrása. ItK 1971. 481–488.) a munka nélküli gyors meggazdagodás lehetőségének rögeszméjét s ennek szükségszerű kudarcát. Nyilvánvaló, hogy Vörösmarty regéje ennek az irányzatnak egyenes folytatása. (L. WÉBER ANTAL: A magyar regény kezdetei. Bp. 1959. 65.) A racionális tanulság különösen a befejezésben kap erős hangsúlyt, a pórrege itt közvetlen célzatú tanító mesévé vált át: a gonoszkodó Peti megjavul, tél derekán iskolába jár, ősszel-tavaszzal szorgalmasan dolgozik a mezőn — tanulással és munkával különb emberré válik, mint a nálánál idősebb, naiv ábrándokat kergető nemzedék. Ezen a ponton Lőcsláb fia irodalmi előzménye a tizenhét évvel később keletkezett *Petike* c. vers kedves-humoros főhősének, akinek költőnk ugyancsak egy szebb jövőt jósol, ha leszokik kamaszos ábrándozásáról és szorgalmasan jár iskolába.

Értékelés

A korabeli kritika eléggé kedvezőtlenül fogadta a művet.

A Tudományos Gyűjtemény 1834-i évfolyamában (VIII. f. 75. l.) „Vidéki” Az 1834-i Aurórákról c. szemléjében ezt írta: „A’ ketskebőrrel fejezi bé prózáját Kilián Aurórája. Pórregének moncja a költő, tehát Volkmärchen: Szent Muzeus botsásd meg neki, mert nem tudja, mit cselekszik! őrizz meg bennünket ezután illy pórregéktől!” Hasonló hangnemben nyilatkozott a Literatúrai Lapok névtelen kritikusa. „A’ kecskebőr Vörösmartytól mulatságos pórrege, a’ szerzőnek ismeretes gazdag erejével ’s a’ póri geniusnak és életnek a’ legkisebb körülményekig hív festésével készítve. De épen e’ liv festésnél fogva olly alacsony körbe helyezé magát a’ költő, hogy több mivelte észesű olvasók, kik illyest Aurorában nem vártak, megbotránkozva és bosszankodva vették azt le kezeikből.” (Literatúrai Lapok 1836. 6. sz. febr. 5. 43. h.)

Másképp vélekedett az utókor.

GYULAI PÁL szerint Vörösmarty valamennyi elbeszélése közül „legjelesebb *A kecskebőr*, a kitűnő zsánerkép, melyben Vörösmarty népies humora egész eredetiségében nyilatkozik” (Vty Életr. 347.)

Pintér Kálmán *A kecskebőrben* megnyilatkozó „gazdag humort és vastag realizmust” emelte ki (PINTÉR KÁLMÁN: Irodalmi dolgozatok Vörösmartyról. 1897. 128–129.), Radnai Oszkár pedig azt, hogy Vörösmarty „ebben a regében a népies elemet, ha nem is költői hatással, de tökéletes életigazsággal alkalmazta.” (RADNAI 12.)

Galamb Sándor részletes elemzéséből figyelemre méltó a következő — a későbbi kutatók részéről is elfogadott — részlet: „A sovány

meséből nehéz megérteni ennek a novellának kitűnőségét. Vannak Vörösmartynak e téren merészebb kísérletei is, de ez a legösszhangzatosabb és a legvalószerűbb. Alakjai kitűnően jellemzettek, . . . beszéltetni is pompásan tudja őket. Igazi parasztos kiszólásaik vannak, minden irodalmi vagy papirosztól mentesek, a nélkül azonban, hogy durvák lennének. Még beszédük ritmusa, még a lélekzetvételük is benne van. S az egészen valami egészséges humor, valami korlátozás nélküli parasztos vidámság vonul végig. Compositiója is tökéletesebb, mint *A holdvilágos éjé*. Technikai szempontból meg éppen nagy haladást mutat" (GALAMB 176–177.)

Turóczy-Trostler József arra mutatott rá, hogy Vörösmarty második regényének mélyén megcsillan egyfajta humanizmus. „A két félszeg kincskereső groteszk kalandja a kecskével, irtózatuk, csalódásuk, lakomájuk valahogyan szájalomra és együttérzésre készítet. A fenségestől a nevétségig talán rövidebb, kevésbé meredek az út, mint fordítva. S mintha *A kecskebőrben* már-már megindulna ez a vissza és fölfelé utaló folyamat. Mindenesetre közelebb járunk a humanista Vörösmarty legnyomasztóbb lírai tapasztalatának forrásvidékéhez: az ember fáj a földnek.” (TURÓCZI-TROSTLER 55–56.)

Juhász Géza szerint *A holdvilágos éj*hez viszonyítva „kétségtelenül többlete a novellának, hogy a hegyvidéki szlovákok inségének, elégtelenségének feltárása után [Vörösmarty] nem habozik megmutatni, hogy nem rózsásabb a magyar jobbágyok helyzete sem. Sőt a diákok ősei határozottan különbek, mint Lőcsláb és Röhögi. Vörösmarty nem akar ezzel átlalánosítani: típusok helyett kivételes figurákat mintáz ő, még pedig ez alkalommal kacagató fogycatóságok halmozásában leli kedvét. De gazdasági helyzetrajzát, a zselléryomort és babonás elmaradottságot hitelesnek kell tekintenünk, az egész történetből kiáradó úri felfogással együtt. Műfajilag *A kecskebőr* inkább visszafejlődés, mint haladás. Amit nyer külső valószínűségben, annyit vesz *A holdvilágos éj* merész távlatának beszűkítésével, a groteszk mesétől az anekdota felé tolódik el. Bonyodalma elejétől végéig izetlen, a nemes urak harsány röheje százados távolból is sérti a fület. Viszont időközben Vörösmarty prózája sokat fejlődött, tisztult papirosízű neologizmusoktól; alakjait illúziókeltőbben beszélteti minden paraszt-ábrázoló kortársánál.” (JUHÁSZ 180.)

Fenyő István elsősorban az *Aurora* szempontjából emelte ki a rege jelentőségét. „A népies széppróza terén [ti. az *Aurora*ban] Vörösmartyé a kezdeményezés. Első népi beszélye, *A holdvilág* [!] még 1829-ben megjelent s a sikeren felbuzdulva új 'pórregét' írt, *A kecskebőrt*, melyet az *Aurora* 1834-ben adott ki. Vörösmarty elbeszélése — melyben a népi valóság az irreális fantasztikummal keveredik kiváló alkotás, az irodalmi népiesség legjobb alkotása. Sőt egyszerűsége a magyar prózának is egyik legkiemelkedőbb műve a 30-as években. Vörösmarty pórregéje már számos elemet tükröz a nép életéből, ez emeli társai népiessége fölé.” (FENYŐ ISTVÁN: *Az Aurora*. Egy irodalmi zsebkönyv életrajza. Irodalomtörténeti Füzetek. 4. sz. Bp. 1955. 90–91.)

Tóth Dezső is *A holdvilágos éjjel* vetette egybe *A kecskebőrt*, és úgy találta, hogy ezt „minden vonatkozásában nagyobb realizmus jellemzi. . . . Itt a valószínűtlen és irreális egyszerű tévedéssé lesz: a „rémállat” csak egy szerencsétlen ijedt kecske volt, s a kecskebőr sem bosszúból elevedett meg, csak Peti gyerek bújt bele s a rossz lelkiismeret segített rémet látni benne. Ezt a valóság javára billenő alapbeállítást az alakok, a légkör, a stílus fokozott realizálódása kíséri. Sikerült is Vörösmartynak — a humor groteszk túlzásain belül — igen eleven figurákat teremtenie. . . . A népi életszféráat felölő gazdag szókincs, a nyelvjárás-imitáció, a nyelvi humor lehetőségeinek spontán kihasználása — a stílári realizmus képviselőjévé, sőt továbbfejlesztőjévé teszik a prózaíró Vörösmartyt.” (TÓTH D. 173–175.)

Érdekes adatot közölt *A kecskebőrrel* kapcsolatban DÖMÖTÖR SÁNDOR: Vörösmarty, a mese és Jókai c. cikkében. (Debreceni Szemle 1931. 129.) „A novella népi ízének valóságát bizonyítja az is, hogy a ponyván is megjelent. (Magyar Hazai Vándor 1836.) A Komáromi Kalendáriom 1837. évfolyamában megjelent egy Lőcsláb története c. történet, mely főleg Lőcsláb alakjának megrajzolásában mutat rokonságot Vörösmarty Lőcslábjával, a mese egészen más. A történet megindítására itt tehénbor szolgál. Ennek a történetnek pedig az ad különös érdekességet, hogy sok motívuma megegyezik Jókai Csaloéka Péterének kalandjaival, s így irodalmunknak két nagy egyénisége véletlenül a magyar népmese egyik legkedveltebb alakjának: a furfangos, néha megmagyarázhatatlan lelkű, a furcsa, a csoda iránt különös, speciális érzékkel bíró tréfamester születésénél valószínűleg találkozott.”

A pórregével kapcsolatban meg kell még emlékeznünk, hogy Arany János — amikor arról volt szó, hogy mint a Néplap szerkesztője a fővárosba költözik — 1848. április 22-én kelt levelében többek közt ezt írta Petőfinek: „Menjek csak Pestre, majd meglásd minő alföldi családot formálunk ott, összesítvén gazdaságainkat, mint Lőcsláb Jakab és Röhögi János a Vörösmarti [!] 'Kecskebőr'-ében.” (PETŐFI SÁNDOR: Összes Művek. Kritikai kiadás. VII. k. Bp. 1964. 142.)

Szómagyarzatok

Sor:

- 11 *gordon* — gyomnövény, gaz
- 14 *lantorna* — l. a 251. lapon a 319. sorhoz írt magyarázatot
- 22 *kacsiba* — horgas, görbe, löcsös lábú
- 25 *halovány seprű* — cirokféle növény
- 44 *kobak* — tők-edény
- 48 *vonás* — itt alighanem játékosan a 'húzás' helyett áll. ('Meghúzta' a korsót, jót 'húzott' belőle.)
- 59 *idomtalan* — ostoba, otromba

- 79** *merény* — merész vállalkozás
88 *szűrű* — szérú
126 *morkoláb* — kísértet
162 *félhaj* — fészter, nyitott tetejű kocsiszín
174 *tevejárás* — Vörösmarty itt a faluzó vándorcirkuszokra gondolt
176 *nádaz* — náddal fed. Ez régen külön paraszti mesterség volt.
177 *az olasz tápláló művésztársai* — ironikus kifejezés: a vándorcirkusz olasz tulajdonosának állatai
218 *agy* — kerékagy
237 *surjány* — serdülő, süvölvény
269 *sivány* — kopott, elviselt
295 *különösen* — külön
306 *tüszögő* — járás közben tüszenteshez hasonló hangot adó nyitott vagy rongyos bocskor
320 *merény* — l. a 79. sorhoz írt magyarázatot
323 *garád* — felhányt földből való s fűvel, gyeppel vagy bokrokkal benőtt kerítés, gyepű
369 *hőskedűség* — hősiesség, hőskedvűség. Vö. Vörösmarty Zrínyi c. versének 9. sorával: „És ha *kedünk*, ha ez a lélek nem volna letörve.” (l. Vty Akad. Kiad. II. k. 1960. 22. l.)
387 *korhol* — súrol, horzsol
414 *történet* — véletlen
430 *elakadt életművei* — elakadt testi szervei
440 *lelkesen rosszul* — egész lélekből, buzgón. Itt komikus értelemben.
449 *Noé hollója* — a biblia szerint a Noé bárkájából kibocsátott holló azzal a rossz hírrel tért vissza, hogy a vízőlön még nem múlt el
457 halovány volt, mint a *cseppentett tökmag* — játékos-tréfás változata a „piros, mint a cseppentett vér” népi szólásnak
462 *tekintétét* — tekintélyét
513 *morgadalom* — Vörösmarty szóalkotása a 'morog', 'morgolódik' igéből, a bosszankodás kifejezésére
521 *szekéren ment, gyalog jött* — népi szólás, a m. 'lelohadtak a reményei', 'nem sikerült a vállalkozás'.
572 *alkalmas rettegés* — illő, meglehető rettegés
619 *kobak* — l. a 261. lapon a 451. sorhoz írt jegyzetet
648 *pedestris muzsa* — szó szerint: gyalogjáró múzsa, azaz alantjáró, alrendű költészet
662 *környület* — körülmény, állapot
699 *nyiszol* — nyiszál
707 *levélhordozói* — régen vidéken a levélkézbesítést rendszerint szegényparasztoakra bízták.

Szövegváltozatok

- 20 UM *útczának*
21 UM *útczában*
42 UM *sílt*
70 UM *kiapadhatatlan*
78 UM *jól lakásnak*
83 UM *ezentúl*
89 UM *légy is*
92 UM *kívül*
98 [MM 1845—48-ban és MM 1847-ben 'de egy szikrával' olvasható. Vörösmarty saját példányába bejegyezte: de *azért* egy. Ezen az alapon a főszövegben emendáltuk.]
102 UM *Végezé 's*
112 UM *ut*
115 UM *bátorszivűsége*
118 UM *fonalát is*
126 UM, MM 1845—48 és MM 1847: *porkoláb olvasható*. [Vörösmarty a saját példányában kijavította: *morkoláb*. Ezért a főszövegben mi is emendáltuk. A *morkoláb szóra* vonatkozólag l. a szómagyarázatok között.]
127 UM *semmit 's*
rendkívül
128 UM *szűnyadozó*
130 UM *Bizony János koma az*
140 UM *vitórláit 's*
144 UM *vissza hozá*
146 UM *felállott 's*
UM így
148 UM *barát 's*
150 UM *össze vissza hányt*
151 UM *felnyúlának*
154 UM *fúlada 's*
UM által adá
158 UM *vadkan-nemű*
159 UM *elnyúgodott*
167 UM *emberszámot 's*
170 UM *per patvar*
175 UM *történt hogy*
176 *öreg bíró'*
UM nádaza 's
177 UM *megállította*
180 UM *ugrándozott 's*
181 UM *fölfítogatta*
193 *Aur megszületett — a' gonosz világ' értelme szerint talán egy harmadiknak is közbe járultával. 'S*
198 UM *mindkettejük*
világból 's

- 202** UM szívvidámító
210 UM mérőföldnyi
 vissza jövet
216 UM összetanult 's
218 UM fölül
229 UM magosabban
234 UM míg
241 UM bár milly
246 UM tündér világába 's
249 UM megindúlt
257 UM haladni ha
261 UM károgmentek
274 UM fenn maradt
 UM meglátszának
277 UM feleltek 's
284 UM míg
290 UM így
292 Aur keed
296 UM kocsis széles
297 szemérlől 's
302 UM kenderhámból 's
303 UM alá 's
307 UM fehérítetlen
 csak nem
316 UM Így
331 UM egy két
333 UM Lőcsláb. [Kurzív!]
 Aur keed
334 UM Röhögi [Kurzív!]
335 UM Lőcsláb [Kurzív!]
 Aur keed
336 Aur keed
337 UM meghajlott. 'S
338 üregbe —
 UM benézett —
 Aur keed
340 UM Röhögi. [Kurzív!]
341 UM Lőcsláb. [Kurzív!]
 milliomadtában
349 Aur keed
357 UM szemeivel is
361 UM hogy egész
365 UM Jankó 's
366 UM lábbon;
371 UM csizmaszárából 's
379 UM homályban 's
380 mindenkép
383 UM utban

- 383** UM megírt
386 UM rohanat 's
390 UM ordítózás
397 UM van 's
398 UM egyedül
399 UM által fúrni
407 UM előttűnt
410 UM magát 's
411 UM torkolatot 's
417 UM pedig
422 UM hosszú
425 [Vörösmarty a saját példányába bejegyezte: *nyaka*, de később ezt áthúzta]
427 UM magát 's
433 UM míg
435 UM felült 's
452 UM lemutatva 's
458 UM találta 's
462 UM el,
465 UM bírni
468 UM nélkül
 Aur noha minden
469 UM megindultak 's
470 UM felhasítva 's
483 UM is 's
486 UM magát 's
 az *elvéuilt* Lőcsláb
493 UM károsította;
494 UM ura hagyott
503 UM van 's
520 Aur betelik
521 UM ige
526 UM uton
527 UM csikorgatásától,
528 Aur lelki isméréttől
534 Aur kifogni.
545 Aur a' „jóra rosszra szövetséges két barát”
546 UM fakanalaikkal
558 Aur, UM maradhatlannak
563 UM megízlett
566 Aur, UM teregető
567 UM vissza lopóznak
573 UM szívemelő
579 Aur háboríttatását,
580 UM indult
582 UM után 's
583 Aur viheték
584 UM utat

- 589** UM örületbe
 Aur hozá
592 Aur, UM helyzetben már *a' halál' iszonyatait várták; mert az*
593 Aur vala, *mint a kérgeibe szorult keserű gondolaté, olly keserű,*
mint maga a keserűség, de olly mód nélkül keserű, hogy azt
hasonlíttani sem lehet. E' szánandó
597 UM szembehunyva
601 UM olly mit
604 Aur nyugodalmat
608 UM [MM 1845—48 és MM 1847 Vörösmarty saját példá-
 nyában: álmadozásokkal. Emendáltuk.] álmadozásokkal
613 UM újonan
614 UM bútorok
620 Haza!
621 UM fölivedve
626 UM nyílhatnak
628 UM is míg
 Aur fiatal? Az elhatározásnak
630 UM kellett 's
632 együgyűbbnek tanácsa
645 MM 1845—48. MM 1847 Peti *bátorságra* bélyegzett
 Aur Peti *latorságra* bélyegzett; [Vörösmarty saját példányá-
 ban *latorságra* javította a *bátorságra* szót, ezért emen-
 dáltuk a főszevegben]
646 Aur, UM volt, a
651 UM kalandozást
652 UM kedvéért
657 Aur csintéttel
 UM csintéttel
 UM adta 's
658 UM honnosította
 csintétekért
664 Aur család' (*familia*) egyik
666 UM fejlesztés
671 Aur felől
679 Aur pajzánykodásra
682 Aur némi *nemű* jelenségét
685 UM vizatérőket
688 Aur szaladnak,
714 Aur derekán,

ORLAY (Regényes történet)

Megjelenés

Aur 1837. 236–295. l. Aláírás: Vörösmarty
UM 1840. II. k. 43–106. l.
MM 1845–48. X. k. 51–107. l.
MM 1847. 1495–1528. h.
MM 1863–64. X. k. 53–108. l.
ÖM 1884–85. VI. k. 47–89. l. (380. l.)

Keletkezés

Történeti tárgyú regény- és novellairodalmunk a 19. század 20-as éveiben indult fejlődésnek, elsősorban Kisfaludy Sándor rege-költészetére, valamint az osztrák-német írók (Veit Weber, Mednyánszky Alajos, Hormayr József) hasonló alkotásai nyomán. A 30-as évek második felében azután fokozatos változást tapasztalhatunk. A követeésre ösztönző hazai példakép immár nem Kisfaludy Sándor, hanem Jósika Miklós; az osztrák-német romantika hatása lassanként megszűnik, s elbeszélőink modor, stílus és technika tekintetében egyre inkább a francia romantika vonzási körébe kerülnek. (Vö. SZINNYEI FERENC I. k. 67–97. és II. k. 228–257.)

Ezt a folyamatot Vörösmarty elbeszélései is pontosan tükrözik. Első regéit szoros szálak fűzik a német és osztrák elbeszélő irodalomhoz, de már az *Orlay*-ban feltűnnek a francia romantika — és rémromantika — kelléktárából hozzánk is elkerült és divatossá vált motívumok. Ezt már GYULAI PÁL is kiemelte: az *Orlay* — úgymond — „a francia romantika hatásának első szüleménye beszélyirodalmunkban” (Vty Életr. 347.), s megállapításával az utókor teljes egészében egyetértett. (L. alább.)

Hangsúlyoznunk kell azonban azt is, hogy az *Orlay* keletkezésében nemcsak külső hatások érvényesültek — a beszély szervelesen nőtt ki Vörösmarty költészetének egészéből. A „regényes történet” szenvedély dűlta főhőse sokban emlékeztet Telegdirre (*Vérnász*, 1833.)

és Marótra (*Marót bán*, 1838., de vázlatban már előbb): őt is az elvakult szerelemfáltás és a kíméletlen bosszú viszi végül is pusztulásba. Nem közönséges gonosztevő; utolsó jelenete Zelemérral bizonyos rokonszenvet, sajnálatot ébreszt bennünk. Figyelemre méltó ebből a szempontból a beszély kétféle befejezése. A történet az Aurorában az 1367-ik sorral végződik, viszont Vörösmarty az UM-ben – és a további kiadásokban is – még 10 sornyi szöveggel egészítette ki elbeszélését. Ez utóbbi változatban Mátyás király mondja ki a tragikus esemény végső tanulságát: Orlay a haza jobb sorsra érdemes fia volt, vezetés szenvedélye és fegyelmezetlensége akadályozták meg abban, hogy hasznos tagja legyen a társadalomnak. Ellentmondásos jellege pontosan egybevág Vörösmartynek a negatív drámai hősről vallott felfogásával: „Mind a jó ember egy kis botlással vagy hibával, mind a rossz egy kis tiszta érzettel tárgyai lehetnek a komoly drámának: amaz, mert bűne s botlása következtésével küzködve érdekes; ez, mert épen azon tiszta érzése által bűnhődik, mely romlott szívében egyedül maradt fenn, s mely nélkül alkalmatlan volna a valódi szenvedésre. Továbbá megjegyzésre méltó, ha azt akarjuk, hogy az érény szenvedése boszorkodást ne gerjeszsen, rajta valami homálynak kell lenni, például: dacznak vagy tulságnak, mely mintegy maga ellen lázítsa a sorsot és világot; vagy ha egészen rossz a drámai hős, kell fényes tulajdonainak lenniök, s ha ezek mellett is megbukik bűneiért, a legfőbb érdekű darabot adhatja.” (*Elméleti tövedékek*. 1573 – 1585. s. Vty Akad. Kiad. 14. k. Bp. 1969. 49.)

Azt, hogy Orlay „rokona” Marót bánnak és Telegdinek, már Radnai Oszkár is észrevette, és arra is figyelmeztetett, hogy Zelemér alakja sokban hasonlít Hajnáéhoz és Enikőéhez. (RADNAI 14.) De az *Orlay* és a *Marót bán* között – ez utóbbinak megírásához Vörösmarty már 1835 előtt hozzáfogott (l. Vty Akad. Kiad. 10. k. 1971. 589.) – még több tárgyi egyezést is találhatunk. Galamb Sándor szerint „az áltemetési pompa, melyet benne [ti. a beszélyben] a meghaltnak vélt Orlay számára üres koporsóval rendeznek, *Marót bán* temetési jelenetére emlékeztet.” (178.) További konkordanciákra Fehér Géza mutatott rá: „Ida és Hasszán jelenetével azonos helyzetet mutat be Orlay és a foglyul ejtett Zelemér találkozása a föld alatti teremben. . . Orlay más áttételben ugyan, Zelemért tévesen mondja özvegynek, mint Hasszán követe Idát. Van még egy lelemény – a francia romantikus drámák hatására –, amit a *Marót bán* és *Orlay* egyaránt tartalmaz, s ez az igazság fokozatos feltárása: Bod eredete, családi helyzete a *Marót bán*ban, Zelemér fogságának rejtekhelye az *Orlay*ban.” (Vty Akad. Kiad. 10. k. 1971. 606.) Galamb Sándor még azt is megjegyezte, hogy az *Orlay* cselekményének megindításában feltűnő az egyezés közte és *A két szomszédvár* bevezetése között; Orlay és Csatár párbaja pedig „édes testvére a fattyú Csoznak, a cifra Lemőkök és tiszta Rucsukok annyi buzgalommal és aprólékossággal kidolgozott összecsapásainak.” (GALAMB 179 – 180.)

A beszélyt egyéb szálak is fűzik Vörösmarty költészetéhez. Három szereplő nevével már a *Zalán futás*ban is találkozhatunk: „Szép

Szelemért gyors naszádon viszi a fene Zámir" (I. ének 731. s. Vty Akad. Kiad. 4. k. 1963. 70.; a név eredetét l. uo. 396.); „Miért örvendsz magadon ragyogó szépsége *Csatár*nak, szűz *Habilán*?" (VI. ének 55. s. Vty Akad. Kiad. 4. k. 1963. 145. s hozzá uo. 408.); „Erre az ősz táltos, kit szinte *Etel* vize mellől / *Csendes* rejtékiből *Álmos* táborába idézett, / Erre kijött *Darvas*." (II. ének 318–320. s. Vty Akad. kiad. 4. k. 1963. 81. és hozzá uo. 399.). Egy *Csatár* nevű „ifjú vitéz a király pártján" szerepel a *Salamonban*, illetőleg ennek első változatában, *A belső háborúban*. És az *Orlay* első jelenete az 1830-ban megjelent *Toldi* következő sorait juttatja esziünkbe:

Szép csendben az agg Duna ontja vizét,
Két sajka röpülve hasítja közét.
Sajkán komor arczczal az éj' ködekint
Két harc'fia ül, 's vadán öszszetekint;
És habzik a' víz evezőik alatt,
A' sajka előbbre 's előbbre szalad.

Viszont ugyancsak az I. fejezet utolsó mondata „A kis sziget ismét puszta maradt, de a dulakodó nyomokkal együtt járó vér mutatá, hogy ember vendége volt" — mintha *Az emberek* (1846) lesújtó kijelentését előlegezné: „Az ember fáj a földnek."

Az *Orlay* drámai feldolgozásai

Az *Orlay* keletkezésével kapcsolatban Galamb Sándor ezt írta: „Érdekes, hogy a prózában írt beszélgetések legtöbb helyén jambusok csendülnek ki, melyeket Vörösmarty szokása szerint gyakran gyorsít egy-egy anapsztus. Aligha csalódunk, ha azt hisszük, hogy Vörösmarty e művét eredetileg drámának tervezte, s később — ki tudja, mi okból — novella-alakban írta meg." (GALAMB 179.) Galamb feltevése mellett szól az a körülmény, hogy a beszélyt, nem sokkal megjelenése után, ketten is dramatizálták.

Először Szabó Pál, a debreceni színtársulat tagja, készített belőle *Orlay, vagy az indulatok hatalma* címmel „eredeti 4 felvonásos" drámát, amelyet 1838. november 27-én mutattak be a debreceni színházban „fényes közönség" előtt. (Honművész 1839. 12. sz. február 10. 95.) A darabról — amelynek szövege nem maradt ránk — „Mlgr és társai" szignóval a következő kritika jelent meg a Honművészből (1839. 18. sz. március 3. 143.): „Őszutó 27-én „*Orlai, vagy az indulatok hatalma*" színmű új dráma (Vörösmarty novellája után készítve) került szőnyegre, melly czélszerű kidolgozás, megfontoltabb átnézés 's a' drámaírás szabályai utáni szerkesztés mellett csakugyan nem lenne érdektelen színmű, kivált, ha még az arczpirító és szeméremmel meg nem férő szavak 's gondolatok kifejezései is elhagyattatnának."

Négy évvel később jelent meg Pataky Mihály (1795–?) erdélyi író Boszu c. színműve (Pataki Mihál' eredeti színművei. I. k. Kolozsvár, 1842.). Erről a *Regelő* Pesti Divatlapban „barsa" aláírással a követ-

kező recenziót olvashatjuk (1843. 20. sz. március 9. 627.): „Boszu Vörösmarty' Orlay czimü novellája után dolgozva. Őszintén mondjuk, hogy ebben az írónak egyéb érdeme (ha érdemnek lehet mondani?) nincs, mint hogy azt felvonások és jelenetekre osztá — nem adván annak semmi más fordulatot, bonyolódást, mint drámának kell.” A kezdetleges dramatizálást Bayer József is alaposan leszólta. (BAYER JÓZSEF: A magyar drámairodalom története. I. k. Bp. 1897. 429—430.)

Értékelés

Az *Orlay* két dramatizálása a mellett szól, hogy Vörösmarty elbeszélését országsherte tetszéssel olvasták. Az irodalom berkeiben azonban kevésbé méltányolták: mindössze egy — rövid és semmitmondó — kritika jelent meg róla Koltay [álnév ?] aláírással a *Rajzolatokban* az 1837-i *Aurora* ismertetése során. „Orlay — írta a nem éppen tájékozott recenzius — komoly elbeszélés Vörösmartytól. Elbeszélő pályán most látjuk először Vörösmartyt és egyúttal elmondhatjuk, hogy az ő dolgozatai, bármily nemben, mindig kedvesek a műértők előtt, ő olyas valamit ad, mi lelkünkhez szól, mintha lelkünkéből volna merítve.” (*Rajzolatok* 1837. 4. sz. 30.)

Az utókor behatóan foglalkozott a beszélyvel.

Radnai Oszkár úgy találta, hogy „szerkezet, nyelv, meseszöveg, jellemrajz tekintetében hasonlíthatatlanul felette áll” az eddigiek-nél. (RADNAI 13.)

Galamb Sándor alapos elemzése szerint túlzottan romantikus történet, de tagadhatalanul van benne hév és erő. Különösen a barlang-jelenet elkeseredett, vad szenvedélye, a halállal való teljes leszámolás a magyar romantikus irodalom egyik legmegkapóbb alkotásává teszik. Elnagyolt körvonalakkal „jellemzett alakjai romantikus típusok: nemes vitézek, szenvedélyes, sötét jellemek és szelíd, 'hárfazengésű' asszonyi lelkek; csupa olyan alakok, aminőket Vörösmarty drámáiból és utolsó eposzaiból jól ismerünk. Kompozíciója szilárd, stílusa pedig a legkiforrottabb, legnemesebb lendületű a Vörösmarty-novellák között.” (GALAMB 177—180.)

Szinnyei Ferenc így jellemezte a beszélyt: „Az író regényes történetnek nevezi s valóban az is, alakjai romantikus sablonok, dialogja is romantikusan patetikus. A kriptai jelenet, a titkos rablótanya sötét terme, a titkos kijárás a patak medrén át, Orlay végső jelenete s amint a szegény nő a halottal a koromsötét rejtekben marad stb., mind túlzottan, szinte sablonosan romantikus. Igazi korrajz nincs benne, de a nagy költő kezenyoma azért meglátszik élénk menetén, szép részletein, nyelvének költőiségén.” (SZINNYEI F. II. k. 245.)

Juhász Géza ezt írta: „Az előző évben jelent meg Jósika történelmi regénye, az Abafi. Talán annak sikere is hozzájárult, hogy még egyszer visszatért a költő az eposzok világába, A két szomszédvár bomló

oligarchiájának festéséhez. Itt már van az országnak erőskezű gazdája: Mátyás, akinek az alakja századokon át a nemzeti királyság varázsát sugározta a Habsburg-gyarmat elégedetlenei felé. A Mátyás-kultusznak azonban volt kuruc mondanivalóján túl osztályharcos tartalma is: Vörösmarty főleg ezt aknázza ki. A szép lányt egy köznemes, a „félparaszt” Csatár üti el az előkelő Orlay kezéről. Hogy az elvetemült főúrnál mennyivel különb Mátyás köznemes vitéze, Vörösmarty igen határozottan emeli ki. Itt-ott azért még mindig beletéved a hangjába némi akaratlan tisztelet a nagybirtokos iránt, sőt végső jeleneteiben szinte érthetővé teszi a szörnyeteg Orlayt, mikor lehetőséget ad neki, hogy megvallhassa örült szerelmi szenvedélyét. Itt a lírikus kerekedik fölül az emberábrázolón: alig hogy beszélni kezd Orlay a maga dühödöttségéről, boldogtalanságáról, egyszerű gátlás nélkül szakadnak föl Vörösmartyból saját elfojtott panaszai. Az úri kisasszony, a szép Zele, vágyat ébreszt egy szegény vak fiúban is, annak szintén saját tizenkilencedik századi érzelmességéből ad a költő epekedő vallomásokat.” (JUHÁSZ 180–181.)

Fenyő István az Aurora történetének ismertetése során megállapította, hogy „a kalandos-romantikus elbeszélés műfajában Vörösmarty a mester. *Orlay* c. regényes elbeszélésében úgyszólván a műfaj minden ismertetőjelét összesűríti (párbaj, tetszhalál, sírbolt, barlang, gyilkosság, asszonyrablás stb.). Szerencsére nem túloz, a romantikus kellékek nem mossák el a novella eszmei mondanivalóját, a feudális anarchia megőrzését. Vörösmarty is Mátyás, a nemzeti király alakját idézi fel.” (FENYŐ ISTVÁN: Az Aurora. Egy irodalmi zsebkönyv életrajza. Irodalomtörténeti Füzetek. 4. sz. Bp. 1955. 114–115.)

Tóth Dezső is elsősorban a beszély romantikus jellegét emelte ki. „Orlay nem merő gonosztevő, hanem szenvedélyhajszolta férfi, akit a féltés dühangyalai kergetnek bűnbe s aki a hatalmába került Zelemérhez is szerelemért könyörög. A francia romantika ellentétes tulajdonságok egységét kereső jellemzésének szülötte Csigolya, a haramia is, aki míg készséggel vállal emberölést és nőrablást, addig szokatlan szelídséggel beszél kisleányhoz, romantikus a fiatal Sajó alakja is, aki mint vak, ügyefogyott és pór születésű fájdalmas reménytelenséggel szerelmes Zelemérbe — s az egyes szereplők kritikusszerű pillanatokban elmondott átkozódó, fogadkozó monológjai, szenvedélyfeszítette heves kitérősei a francia romantika levegőjét lehelik. . . Mátyás alakjának felléptetése a novellának sajátos szint, nemzeti jellegzetes — Mátyás megmarad az igazság bajnokának, s nagyrészt e hagyományos szerepével függ össze az elbeszélés feszültsége, érdekessége is, amely azonban nem pusztán a romantika abszurd szituációiból táplálkozik, hanem amelyet az igazság fokozatos kiderítése, a rejtekhely lépcsőről lépésre történő fellelése: egyszerűen a nyomozás izgalmát tart ében. Főleg ez a motívum, nemkülönben az előadás gyors menete, a szerkezet arányossága tünteti ki az *Orlayt* az átlag történeti elbeszélések sorából.” (TÓTH D. 304–305.)

Szómagyarázatok

Sor:

- 11** *a csend zavarója* — ember — a békés táj és a gyilkos indulatú ember ellentéte gyakori motívum Vörösmarty költészetében
17 *gyalom* — l. a 263. lapon a 244. sorhoz írt magyarázatot
93 *cinkosul* — gazember, rabló módjára
137 *foglaltos* — szorgalmasan munkálkodó
162 *mester* — iskolamester, kántortanító, falusi tanító
177 *elcsapott* — elsietett, sebesen elment
207 *szerkeződve* — összeállva valamiből
243 *Mindenható! ha én egyszer, csak egyszer megláthatnám őt* — vö. Eger, II. ének 460—461. sorral: „Oh csak ez egy látást engedd, mindennek adója! Vesszek el aztán.”
268 *gyilok* — tör, kétélű szűrőfegyver
308 *a hold' vitéze* — a haramia, aki az éjszaka leple alatt űzi mesterségét
321 *törzsök szék* — ülő alkalmatosságu szolgáló lefűrészelt fa-törzs
328 *naddály* — pióca
391 *merény* — l. a 278. lapon a 79. sorhoz írt magyarázatot
501 *közös verekedés* — általános verekedés
593 *elméletei* — elmélkedései, gondolatai
841 *legvontabb* — legfeszültebb

Szövegváltozatok

[Magyarország az Aur-ban következetesen kis kezdőbetűvel: magyar-ország]

- 2** UM jelszó;
4 Aur homok szigetét tüntete
UM homok szigetét
18 Aur egymásnak *éllel* úgy
21 UM *tűze*
30 Aur amint
vízbe
34 UM gyanítatá
41 Aur visszavonulni
fegyvertelenül
UM vissza vonulni
54 UM *míg*
55 UM *víz*
58 UM kikapvan (sh.)
Aur *míg meg* nem

- 61** UM jösz
68 UM sziget
76 UM karcsúság
81 UM karcsú de
 Aur tagjai' összeillő aránya
86 Aur nyugodtan
88 UM szánjanak, ha
 szemközt
97 UM megrendülten
101 Aur magadat
113 Aur most teljes bizodalomával
116 UM sűrűbben
123 UM karcsapás [sh.]
124 Aur fordulván kardja,
127 UM sziget
129 UM hasítá
136 Aur azok,
149 UM is 's
150 UM eltűnt
158 UM híveit
159 UM csinnal
162 Aur véghangjai
175 Aur tömjénytől
177 Aur egyház' ajtónál
181 Aur beszédét,
 UM "Urnak
183 Aur "Hallgass, — felele a' szélhűdt Dara
 UM — felele a' szélhűdt Dara —
191 [MM 1845—48-ban és MM 1847-ben a „kincsét” kimaradt. sh.
 Emendáltuk]
195 Aur szenvedély dulta
203 Aur vő,
206 Aur, UM nász kíséret
218 Aur előtt,
237 UM Dara 's
238 Aur "Ah,
239 Aur én *nem látom az eget, nem látom a földet, nem látom*
241 Aur gondolatim álomhoz
242 Aur el, 's nincs
243 Aur ha *őt* megláthatnám!
248 UM hullottak 's
253 Aur felelet —,
256 UM leány 's
257 Aur, UM kíváncsiság lelkesítette
260 Aur más.
268 UM hüvelyű
272 UM míg
275 Aur UM két,

- 278** UM *tiéd*
279 Aur UM *kellene tartanom*
283 Aur ezen *szerény* kis
284 Aur *míg az a'*
286 UM *a' te* vitéz
287 Fúljon előtt nincs idézőjel. [Sh. Emendáltuk]
292 Aur UM *előbb.*" [sh.]
295 Aur UM *egyszersmind*
300 UM, [MM 1845—48, MM 1847 *Tolvaj!* után nincs idézőjel. Sh. Emendáltuk.]
303 Aur *becsületétől*
 No 's
306 Aur: *lajstromodat:*
314 Aur *ütődtem*
319 Aur *gaz ember*
321 Aur *törzsök-székre*
331 Aur *egypár férfi szemmel*
340 UM *utált*
343 UM *kétségbe esésem*
346 UM *örök létet*
352 UM „*Biz*
368 Aur *előbb még,*
373 Aur *gyengéseim.* — 'S
 UM *új*
377 UM *Fordítsd*
381 UM *ugy*
383 Aur *uram*
396 Aur *mintha*
407 UM *zúgá*
413 Aur *farkas völgyből*
415 UM *szelidséggel*
416 [MM 1845—48, MM 1847 (*midjárt*) Sh. Emendáltuk.]
417 [MM 1845—48, MM 1847 *senkit?* idézőjel nélkül. Sh. Emendáltuk.]
422 [MM 1845—48., MM 1847 *bossúsan* Sh. Emendáltuk.]
423 UM *fiu*
425 UM *között a'* szabadba
427 UM *eltűnt*
436 Aur, UM *szív*
440 Aur *ízlem*
441 Aur *bírlak*
449 Aur *mint és*
451 Aur *De,*
456 Aur, UM *mintezekre*
461 UM *még is*
464 Aur *elmerülve*
466 Aur *Csatár!* —
467 UM *ugy*

- 468 UM szüntelen
 UM kísértene
 471 Aur parancsolhattam 's
 480 Aur, UM Zelikém,
 482 Aur, UM él,
 498 Aur Orlay, 's
 504 UM eltűnt
 511 Aur, UM lön
 518 UM csak ugyan
 520 UM körültekinteni
 522 UM fennsége
 524 UM szédülten
 529 UM szédítő
 mődön (sh.)
 535 UM történetíróink
 544 UM bajnokának balesetén
 546 UM büntetésére
 551 Aur szolgálalak, *siess a'*
 561 Aur *tíz*
 563 Aur ketten minden
 564 UM nélkül
 572 Aur, UM *ha*
 573 Aur nyugodjál
 578 Aur *közül*
 579 UM nélkül
 580 Aur nyomára sem
 587 Aur, UM szoros út
 589 Aur *érte*
 592 Aur, UM lombsuhogás 's
 598 UM sohajta
 602 Aur kórebet
 607 Aur, UM születés vagy?
 608 Aur, UM Oh *a'* kit
 609 Aur, UM még is
 610 UM megnyílnék
 619 Aur *mintha*
 621 MM 1845—48 és MM 1847 elbúczúzom [Sh. Emendáltuk.]
 626 UM szelíd
 627 Aur durva férfias
 628 UM lelkiösméret
 638 Aur, UM *mint a' horhosból a' gyalogutra*
 642 Aur kézláb
 651 Aur még *mindig* fenmaradott
 Aur *valljon,*
 652 UM felől
 655 UM bírt.
 661 Aur levegőt,
 668 Aur, UM megszaggatva

- 669** Aur visszatérhessen
 UM nélkül
670 UM ártalmainak 's
677 UM remény:
680 UM férfiú
683 Aur azonközben
684 UM körös körül
 Aur anyatermészetten
688 UM kívül
689 Aur mint *egy* templomé
691 Aur nyílás
702 Aur nyulánk délczeg
720 Aur becsületénél
726 Aur vonúlt
729 Aur MM 1845—48. nyomorú hogy [Felkiáltójel nélkül. Sh.
 Emendáltuk.]
739 UM szük
743 Aur közül
747 Aur sohajts vagy
753 Aur meg,
 UM meg mától
759 UM nemsokára
763 UM egy
765 Aur él-e,
 UM tudni él-e,
767 UM utának
769 Aur, UM benn
770 UM címerek
771 Aur bevonva,
 UM szomorúság
773 Aur örökös,
776 Aur palotába
777 Aur fejér
780 Aur jövevény,
781 Aur Urunk, ?
787 Aur hol létéről
795 Aur Nyúgodjál
 öreg,
 keresek, *igazság*; de
796 Aur, UM Orlayház
798 Aur lappanganak; 's ki
803 Aur, UM borzalmú
804 Aur, UM sikeresbbé
805 Aur, UM kétfelül
806 Aur, UM versent
816 Aur valljon
817 Aur felől,
819 UM büntetésnek

- 820** Aur, Um Mindezekre
822 Aur *Hangzott* [sh.]
838 Aur, UM kísértetnek
848 Aur testedet, *amint*
 szólsz,
849 Aur Csatárnak *hölgyét*, az
 UM Darvas,
853 Aur *rendkívüli*
 UM *rendkívüli*
856 [MM 1845—48 és MM 1847 mondá: Felséges idézőjel nél-
 kül. Sh. Emendáltuk.]
858 Aur Királyom' *személyét tisztelem*, a' törvénynek
869 Aur visszatántorodott, 's minden a' ki
873 Aur levertségét,
877 UM megesküdni
879 Aur tartalak,
881 Aur isten'
884 Aur te *hölgyemet*, Darvas'
886 Aur haragja,
887 UM mindezekre
888 UM állítottam
891 Aur megbizonyítására akárhol
892 UM akárhol,
893 Aur *keztyűjét*,
 Aur *keztyűjét*
895 Aur, UM *közt*
898 Aur, UM Felséges
900 Aur *víhatok*
 UM *vívok*
907 Aur *ítéljenek*
912 Aur, UM Orlay? te
 Aur *makacson*
917 [MM 1845—48 által e kötőjel nélkül. Sh. Emendáltuk.]
919 [MM 1845—48 és MM 1847 öt Sh. Emendáltuk.]
 Aur *megbünteti*
920 Aur, UM *halál!* —
921 Aur *keblű*
923 Aur *egyike*,
926 Aur *elrabolt leányért!*
929 Aur *előtte*,
939 UM *kivánok*
940 Aur meg *azon* ajtót!
942 UM *nyílék*
953 UM *Még*
954 Aur *rendkívülisége*
973 *fátyol kendő*
976 Aur *fiú*,
978 Aur *föliül*

- 979** Aur, UM megszaggatva
 UM *míg*
990 Aur mind inkább
 Aur sűrűjébe
991 Aur éhelhalás [sh.]
993 Aur menekedett,
 Aur *cseregdedező*
995 Aur *felé hólgye* gyaníthatólag
1002 Aur *sűrű*
1004 Aur, UM *benn*
1007 Aur *Csatár,*
1008 *sovárgónak*
1010 UM *töredelt*
1012 Aur, UM *fonállal*
1024 Aur *könyörüljön*
1031 UM *patkányhust*
1037 Aur *hiálta*
1039 Aur *nyomoru elcsigázott*
1040 *gyűlölség*
1041 Aur *előtt,*
1048 Aur *jövendőle.*
 UM *jövendőt*
1052 Aur *kínjaiban*
1054 Aur *ohajtását.Mind*
1055 Aur *fenn*
1057 Aur *ritkán*
1060 Aur *mellett*
 mint *egy élő*
1063 Aur *szíves*
1066 Aur *ahítattal*
1068 Aur *bíza*
1070 Aur *fátyol rojttal*
1072 Aur *útját az óhajtott*
 UM *útját*
1079 Aur *kínzója*
1085 UM *megsulyogató*
1093 UM *ur*
1094 Aur, UM *lesz,*
1096 UM *társaiával*
1102 Aur *lassú*
1103 Aur *vissza tért*
1114 Aur *bűnömet,*
1116 Aur UM *értted*
1130 Aur *összevetém a' lehető a' lehetetlennel*
1137 Aur *hogy én téged,*
1146 Aur *Oh*
1147 Aur *Oh*
1156 Aur *Orlay,*

- 1161** Aur soha sem
1170 Aur nyugalmas de
1172 Aur elhagyák,
1191 UM *íme*
1192 Aur *órvénybe*
1198 Aur nem *a'* szilaj
1199 Aur szeretek,
1202 Aur *szívünk*
1204 Aur vevén;
1207 Aur elborzasztott,
1221 Aur halál *a'* násznagyunk
 menyegzői
1223 Aur volt,
1225 Aur, UM *testszín,*
 Aur *kihányva,*
1226 Aur *tüntetének*
1229 Aur *látszo* [sh.]
1237 Aur fél halotti
1246 Aur Orlay!
 UM *vigy*
1248 Aur *gyűlölsz*
1253 Aur lennie —,
 UM *ugy*
1254 Aur *utáltál én*
1268 Aur *sugaraid*
1271 Aur *hölgyet,*
1273 Aur *vonult*
1274 Aur *monda ő*
1281 Aur *fült,*
1285 Aur *kísértetet*
1297 UM de *azon pillanatban*
1302 UM *nyilék mellyet*
1304 Aur *al végén*
1308 Aur *becsületes*
1309 Aur *nélkül*
1310 *drágaságot*
1312 Aur *magokviselete*
1319 Aur *méne,*
1324 UM *borult*
1330 Aur *kívánta*
1331 UM *alíg*
1335 Aur *körül*
1336 Aur *felfödöznie*
1337 Aur *kisérnie.*
1341 Aur *őrül*
 UM *nyílása*
1342 Aur *másik a' király után, ki az illy kalandoknak szenvedélyes*
barátja volt, az üregbe

- 1347 UM előteremül
1352 Aur fel felé
1356 Aur előre. *A' király megindult sürgeléseire, 's most*
1357 Aur hol,
1364 Aur gyilkával,
1368—1376 Ez az utolsó szakasz az Aur-ban hiányzik
1372 UM közt!

A FÜREDI SZIVHALÁSZAT

Megjelenés

Ath 1837. I. félév 3. sz. január 8. 22–24. l.; 4. sz. január 12. 29–32. l.
és 5. sz. január 15. 35–40. l. Aláírás: Vörösmarty
UM 1840. II. k. 1–39. l.
MM 1845–48. X. k. 108–141 l.
MM 1847. 1528–1547. h.
MM 1863. 64. X. k. 109–142. l.
ÖM 1884–85. VI. k. 91–117. l.

Keltekzés

Balatonfüred a 18. sz. végétől indult fejlődésnek és a reformkorban már hazánk egyik leglátogatottabb, legkedveltebb fürdőhelyének számított. Nemcsak szénsavas forrászive és a festői táj vonzotta a gyógyulni és pihenni kívánókat; nagyszámú, a korviszonyokhoz mérten jól felszerelt emeletes fogadók, magán szállások, vendéglők és fényes boltok biztosították az üdülők kényelmét s a legváltozatosabb mulatságokban sem volt hiány. Különösen nyáron át folyt Füreden mozgalmas, városias élet. Földbirtokosok, politikusok, tehetős polgárok és arisztokraták adtak itt egymásnak találkozót; a tóparti hársfásétányon Pest ünnepelt szépei, az író- és művészvilág hírességei sétáltak a cigányzene hangjai mellett, míg az Anglus-kert tekervényes ösvényein „Vénusz madárkái” kinálgatták magukat az alkony óráiban (vö. LUKÁCSY–BALASSA: 243.), amikor az úri közönség már a színházban, kávéházban, kaszinóban vagy éppen a bálteremben szórakozott.

1827 óta Vörösmarty is rendszeres látogatója volt Balatonfürednek, s ilyenkor gyakran átrándult a szomszédos Tihanyba is. (L. Vty Akad. Kiad. II. k. 1960. 389. és LUKÁCSY–BALASSA 241–245.) Jól ismerte hát a fürdőélet viszonyait, s tapasztalatait bőségesen fel is használta beszélyében, amelyet Eötvös Károly tudomása szerint 1835-ben ott a helyszínen gondolt ki és írt meg. (EÖTVÖS KÁROLY: Utazás a Balaton körül. Bp. 1957. I. rész. 171.) Elbeszélésének alapötlete sem merőben kitalálás. „Gyakran az itt mulató társaság – olvashatjuk az egyik

korabeli útirajzban — éjszaka fáklya világánál bé szokott ladikázni jó messze, sokszor Tihanyig is, a Balatonba, melyly közben a vizen tüzi játékok adatnak és a kívülről szemlélőknek szép mulatságul szolgál.” (OLÁH JÁNOS: Balaton melléki tudósítások barátságos levelekben. Tud. Gyűjt. 1834. III. f. 67.)

Tudjuk azt is, hogy Vörösmarty és barátai nemcsak pihentek és szórakoztak Füreden, hanem politizáltak is, elannyira, hogy a bécsi rendőrség is figyelte őket. (LÜKÁCSY—BALASSA 245.) E tekintetben tehát Kajáry, Csöngedi és Radó társalgása a beszély kezdetén nemcsak a történet megindítását, hanem a füredi élet jellemzését is szolgálta, s egyben alkalmat nyújtott Vörösmartynak, hogy legszemélyesebb politikai nézeteinek is hangot adjon. Figyelemre méltó, hogy ami a három jóbarát vitatkozása során a faji megkülönböztetésnek, az amerikai néger rabszolgaság intézményének embertelenségéről elhangzik, szinte szóról szóra visszatért egyrészt a *Gondolatok a könyvtárban* c. költeménynek jól ismert 77–79. sorában (vö. Vty Akad. Kiad. 3. k. 1962. 402–403.), valamint Vörösmartynak 1848-ban írt politikai cikkeiben. (*Zsidóügy, Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől.*)

A személyes élményeken kívül *A füredi szívhalászat* keletkezésében szerepet játszhattak bizonyos irodalmi mozzanatok is. Balatonfüred dicsérete sokszor megcsendült régebbi költőink — Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kis János — lantján (vö. VÁTH JÁNOS: Füred a szépirodalomban. 1943.), s tudunk olyan szépprózai elbeszélésről is, amelynek szerzője a történet színhelyéül Balatonfüredet választotta. Ilyen volt MAILÁTH JÁNOS Füred c. regéformája elbeszélése útirajz keretben (*Aurora* 1825.) és INÁNCSI PÁP GÁBOR Balatonfüred c. levélregénye *Történetek a mai időből* c. gyűjteményes kötetben, 1823. (L. SZINNYEI F. I. k. 86. és 101.) De sem Mailáth, sem Pap Gábor nem ad részletes miliőrajzot, úgyhogy műveik és *A füredi szívhalászat* között nincs lényeges kapcsolat. Vörösmarty beszélyének egyetlen komoly műfaji előzményéül CSATÓ PÁL két novellája: *Egy nap Szliácson* (1834) és *A három pohár* (1835) tekinthető, amelyekben a költött történet a fürdői élet részletes és színes ábrázolásával párosul. Viszont Csató novelláinak színhelye nem Balatonfüred, hanem két felvidéki fürdőhely.

Értékelés

GYULAI PÁL mindössze annyit jegyzett meg, hogy „az *Orlaynál* kevésbé sikerült *A füredi szívhalászat*, amely a jelen életből van véve, de cselekvénye és jellemrajza inkább külső.” (Vty Életr. 347.)

Radnai Oszkár a beszély meseszövegét erőltetettnek, valószínűtlennek találta, de kiemelte, hogy a verseny leírása színes, érdekes, mozgalmas és különösen a nők egyéniségét jellemző külső rajz remek (RADNAI 14.).

Galamb Sándor több szempontból is fogyatékosnak ítélte az elbeszélést: a történet valószínűtlen és gyöngén motivált, hiányzik belőle

a hangulati egység, alakjai halványabbak, mint az *Orlay* személyei. Annál nagyobb elismeréssel szólt a bevezető jelenetben megnyilatkozó politikai állásfoglalásról: „Ez a rajongás a fenntartás-, kizárás nélküli szabadságért és egyenlőségért Vörösmarty lelkének egyik legszébb vonása. Fáj neki, hogy még ott is, ahol az emberi egyenlőség a lehető legkiterjesztettebb, még ott is akad emberfaj, mely ki van rekesztve belőle.” Galamb néhány konkordanciára is felhívta a figyelmet. Elsősorban természetesen *A füvedí szívhalászat* és a *Gondolatok a könyvtárban*, valamint az 1848-ban írt politikai cikkek között található párhuzamra; továbbá arra, hogy „a gáláns felvonulás odasorakozik az ossavidéki Philo seregének vagy Eger daliáinak felvonuláshoz”; végül pedig, hogy Vörösmarty a „herélt” Ali jellemzését szolgáló hasonlatot — „Ifjúság nélkül lőn a vad gyermek öreggé” (*Eger*, I. ének 643. s.) — beszélyében Magyarországra vonatkoztatva megismételte. (GALAMB 181–182.)

Szinnyei Ferenc rövid jellemzése szerint az elbeszélés nem sokban különbözik a korabeli novelláktól; alakjai mesterkélték, hiányzik a lélektani indokolás. De ügyesen van elbeszélve, párbeszédei finomak és elmések, a verseny kissé hosszadalmas leírása élénk és humoros. (SZINNYEI F. II. k. 33.)

Juhász Géza is gyengének találta a „naivul regényes” történetet, de kiemelte, hogy az alakok viszonya egymáshoz és az egész társadalmi háttér komoly figyelmet érdemel. A bevezető jelenetben Vörösmarty keményen bírálja hazánk feudális elmaradottságát, s a reformkor haladó magyarjainak komor önismeretét mondja ki: a remény pusztán annyi, hogy talán még megmenthető az ország, de csak a teljes átalakulás, megújulás esetén. „A dologtalan társasággal szemben az inas és a szobalány alakját vonzónak mutatja Vörösmarty, . . . uraság és cselédek ilyen módon kielezett ellentéte szintén demokratikus állásfoglalás.” (JUHÁSZ 181–182.)

Tóth Dezső azzal kezdte *A füvedí szívhalászat* jellemzését, hogy Vörösmarty valamennyi elbeszélése között a leggyengébb. „Kissé bonyolult és nehézkes meséjében a másutt is nyomot hagyó Kisfaludy Sándor-féle regehagyomány romantikus sablónja kísért, csak éppen modernizált változatban”; a korabeli társalgási „negéd” keresett kifejezéseivel előadott történetet csak a miliórajz realiztikus elemei teszik érdekessé. A továbbiakban azonban kiemelte Kajáry alakjának elevenségét, korszerűségét; reális korabeli színekkel festett s némileg tendenciózusan arisztokrata-ellenes élű az intrikus Rontó is, aki a 40-es évek társadalmi drámáinak s romantikus társadalmi regényeinek züllött arisztokrata fiatalembereivel rokon, azoknak korai elődje.” (TÓTH D. 303.)

Szómagyarázatok

Sor:

- 16** *tormába esett féreg* — a szóláshasonlat kettős értelmű: 1. környezetétől kényelemből vagy megszokásból nem akar valamely előnyös változás kedvéért megválni; 2. nincs nyugta, mindig fészkelődik. A szövegösszefüggésből következtetve Vörösmarty alighanem az első értelemben használta
- 91** *borág koszorúzza* — Vö. *Széplak* (1828) 14. sor: „ . . . Halmaidat koszorúzza borág . . .”
borág — szőlő, szőlővessző
- 93** *boráról és költőjéről kétszeresen classicus Badacson* — célzás Kisfaludy Sándorra, alább a Georgikon- és Helikon-alapító Pestetics Györgyre.
- 285** *balság* — itt: baleset, szerencsétlenség
- 340** *gyílok* — l. a 286. lapon a 268. sorhoz írt magyarázatot
- 461** *illetlenül* — elfogatlanul
- 492** *kelevéz* — dárdszerű hosszú szűrő, tasztó fegyver
- 501** *elsudamlott* — elsuhant
- 564** *tengelicze* — apró termetű madár; fehér, fekete, sárga, barna, piros színek tarkítják
- 587** *közegyenes* — párhuzamos
- 600** *Zala barnái* — ti. a cigányok
- 703** *guzs* — ladikon kenderkötélből való gyűrű az evező rögzítésére
- 791** *holtomiglan-holtaiglan* — katolikus házasságkötéskor az eskü szövegében szereplő, sokat idézett formula; jelzi a házasság felbonthatatlanságát
- 811** *csigat* — csitít
- 812** *szerdek* — szerzemény

Szövegváltozatok

- 1** Ath hajú magas
4 Ath, UM fölpenderített
6 Ath áll, felele a kérdezett.” [Az idézőjel elhelyezése sh. Emendáltuk.]
9 Ath, UM biztatá
Ath ért;
11 UM míről
13 Ath elmerül? [Idézőjel hiányzik. Sh. Emendáltuk.]
16 Ath esett *féregék*, mi magyarok,
18 Ath ahitatossággal
22 Ath is mint
Ath, UM víznek
23 Ath becsületes
24 Ath lehet barátom

- 24 Ath Radó;
 25 Ath „korán sem
 MM 1845—48, MM 1847 Koránsem [Idézőjel nélkül. Sh.
 Emendáltuk.]
 29 Ath Radó ki
 32 Ath egyfelől, *másfelől* a'
 42 Ath Bocsánat uram
 43 Ath korán sem
 44 Ath, UM gyanítatná
 47 Ath kívül
 52 UM tudnillik [sh.]
 54 Ath Radóra,
 57 Ath 's
 58 UM *ur*
 64 Ath figyelem, monda
 73 Ath tavakat, 's
 74 Ath hiszem Amerika
 77 Ath meglegedve, 's
 81 Ath iparban, 's
 82 Ath börtöneiben, 's
 84 Ath negerek [sh. ?]
 85 Ath borítá
 86 Ath negerek [sh. ?]
 Ath tetszik maradjunk
 Ath szólal!
 87 Ath ön,
 90 Ath derült
 97 Ath 's midőn
 99 Ath ver,
 101 Ath ámul
 106 Ath föld hanem
 110 Ath butaság, 's
 111 Ath egy két
 113 UM nyomoru
 114 Ath "Uram?" mondának felindulva
 117 UM önök uraim
 121 Ath vadgyermek
 teszem, férfikor
 122 UM nélkül
 123 UM nélkül
 125 Ath, UM bír
 127 Ath bőrét, 's megifjúdni
 128 Ath életű
 130 Ath elméjében,
 131 UM igen [sh.]
 132 Ath köszönet uram
 őszinteségért

- 134** UM *kívánjuk*
135 Ath ha bár
keserű, érből
137 UM *nélkül*
139 Ath letalálna
140 Ath, UM megfordúlt
141 Ath gúny uram
143 Ath Csöngedy, *mi*
144 embert uram
149 Ath, UM „Ej ej
153 Ath Csöngedy, 's
156 Ath térne *az* alföldre
159 Ath ismertették,
161 Ath tréfáit,
163 Ath kiigazítán a'
165 Ath át csapott
167 Ath *között* monda
168 Ath hozni, monda Kajáry. Különben [A két idézőjel hiányzik. Sh. ?]
180 Ath szerelmes.
magához? [idézőjel nélkül. Sh. ?]
183 Ath voltál,
186 Ath vagyok,
188 Ath sajnálkozásig de
189 szörnyűképpen
Ath hihetetlenül
190 Ath ha bár
UM Kajáry;
191 Ath Kajárig, 's
195 Ath titkaidat,
197 Ath *kezét* nyugván [sh.]
199 Ath meglepett,
balatonszabású
200 Ath nagyítás
201 Ath téged szilajt
202 Ath egyszersmind illy
203 Ath Ah, barátom
204 Ath zsarnokaink:
207 Ath buvarkodása [sh.]
209 Ath, UM *szívét*
211 Ath, UM *évü*
212 Ath serdült
Ath, UM gyermek-éveiből
215 UM *amit*
217 Ath születik, *m/v*elt
218 Ath jó; ah
hűség'

- 223** Ath civilizatióinak'
224 m^rveit
225 Ath közül
229 Ath útközben
232 Ath elkerültének, isten tudja merre
233 Ath, UM öt annyi
236 Ath napot közöttetek
 UM közöttetek
 Ath barátom,
242 Ath kívánt
243 Ath Kajáryhoz,
244 UM tanú
 Ath, UM ifju
245 Ath, UM között
 MM 1845—48, MM 1847 kell össze [Sh. Emendáltuk.]
 jegyesével, ma
248 Csöngedyre 's Kajáryra
250 Ath ismerőseinek
251 Ath nélkül felült
255 Ath, UM így
257 Ath jöttek,
 reszketsz,
260 UM míg
261 Ath, UM között
262 Ath életét, 's
267 Ath, UM lön
273 Ath dölföt
 bal hitet
275 Ath, UM olly lenező
276 Ath nélkül hogy
279 Ath gyengébbek' 's
 UM gyengébbek
284 Ath keserűsége
285 Ath érheti,
286 UM gyűlölni
287 Ath Harag,
290 Ath észre vétetett
294 Ath közül
298 Ath eröntül
 UM mⁿtegy
300 Ath úrfi miatt, millyenek
302 UM állíták
303 Ath mértékben,
305 Ath által suhanni
 UM általsuhanni
307 Ath azalatt
 életű
310 UM kitűnteti

- 314** Ath *tüz*-nyárs
315 Ath táján 's
316 Ath csillagai [apoztróf nélkül]
 elhúnyt
 UM szelid
319 Ath *tüz*játékkal
320 Ath, UM lön
 Ath óranegyed
322 Ath véletlenül
325 Ath 's közelb *közelb* jöven
326 parttól, mintegy
327 Ath partfelé
328 UM asszonyod Judit?
331 Ath kerül
332 suhant-el
333 Ath eltűnt,
336 Ath *izeiben*
 Ath Judit,
338 Ath beteg,
 Ath hah! [Idézőjel nélkül. Sh. Emendáltuk.]
340 Ath asszonyt,
341 Ath volt,
342 Ath helyhez, 's
344 Ath "Ah,
346 Ath megvagyok
 Ath, UM *iszonyún*
347 UM neked Tivadar,
351 Ath egyedül
353 Ath fenyegetéseivel,
354 Ath leány-szívnek
355 Ath, UM Tivadar akármí
 Ath áron, 's
360 Ath akaratban,
362 Ath most,
365 Ath vagy,
366 UM szívű
370 Ath elne
372 ömlött (sh.)
373 Ath megrendülés
 Ath vissza nyéré
374 UM otthonn
375 Ath nemsokára
376 Ath vezetni"; 's
377 Ath Nemsokára
378 Ath míg
380 alatt hogy
381 Ath *űzöje*
382 ütni,

- 381** Ath, UM lön
387 Ath össze harangozá
389 Ath kává 's
390 Ath hírre,
 Ath, UM lön
391 Ath kérdezősködés,
392 Ath került
393 UM minden
395 Ath jegyesénél,
 hírül
396 Ath volt,
397 Ath alatt,
402 Ath szinnáz
406 Ath serepet [sh.]
407 czivódásból
 Ath ébreszti
408 Ath fejecskejét 's
 látszik
410 Ath kiáltása 's
414 Ath gaz ember
416 Ath szegem,
421 Ath gyilkost,
427 Ath egészségtelen,
435 Ath, UM künn
 Ath karjain
 Ath mulatság kereső
436 Ath volt 's
437 Ath felderült
440 Ath hölgy,
 férfi-szív
442 Ath, UM míg,
443 Ath számára 's
445 Ath szerelmessé *legyen.*
448 Ath Szívhalászat [nem ritkítva]
 UM Szívhalászat
449 Ath "Ezen
 dél után
 hajóverseny
451 Ath, UM szívet
453 Ath viselni,
 UM színökkel
460 Ath, UM vissza váltani
 Ath nőhajó
 UM közt
461 Ath *illetlenül*
462 Ath színén
464 Ath jegyesének, 's
465 Ath rá fordítá

- 467** Ath szívbeli
 hízelkedék
470 Ath csendes 's
471 Ath *ladikokkal*
 hús,
472 Ath valának,
478 Ath fenn állva
 nőhajót
482 Ath, UM egymás [apoztróf nélkül]
 Ath fordítatott
485 Ath háromszín
487 Ath, UM *közül*
488 UM különbözőniök
492 Ath, UM *hosszu*
494 Ath, UM *csinos*
503 UM *háromszin*
505 Ath, UM *szívárványszín*
506 Ath élet-öröm-vágygal
508 UM *csinos*
510 Ath, UM *ujnyival*
 Ath *súlyedett*
512 Ath *kivül*
520 Ath *foglala*
522 Ath *közelge,*
525 Ath *foglala*
532 Ath *sárga szín*
536 Ath *belül*
538 Ath, UM *egyedül*
 UM *közt*
541 Ath kezeivel *egy hason-színü*
 UM *hason-színü*
543 Ath *nélkül*
 ismertessék nem
545 Ath *múlta*
546 Ath *erejü*
547 Ath epedsége *mérsékelé,* 's
548 Ath *karcusúság*
551 Ath *kerekded alakjait* 's
552 Ath *alkatú*
 azon fölül
553 Ath vonzó egy félbánatos
 szelid
555 Ath, UM *szél hajtotta*
556 Ath "*Gyönyörü*
 UM *Gyönyörü* [hosszu ő sh.?
563 Ath *színeket*
564 UM *kitüntetni*
565—566 Emendált szöveg az Ath alapján. A kötetkiadásokban ez

- a hely így hangzik: tarkaságnak; a' zászlók mind
meghajoltak . . .”
- 567 Ath előtt félelemből
tudható, de
- 572 Ath legvégül
- 574 Ath természetekért
- 579 Ath *Igy* [rövid]
- 580 Ath férfi-hajók
UM nő,
- 582 Ath mozdúla
- 587 Ath vagy 50 lépésnyire
- 589 Ath külső,
590 partfelőli,
- 593 Ath szívhalász
- 594 Ath letűzvé
- 599 Ath mely *nem* sokára [Az MM 1845—48-ban és MM 1847-
ben a 'nem' hiányzik. Sh. Emendáltuk.]
- 600 UM megpendíték
- 602 Ath *vigabban*
- 604 Ath kikerülésre,
- 609 Ath középben [Az MM 1845—48-ban és MM 1847-ben 'közé-
pén' Ez sh. Az Ath szerint Emendáltuk.]
- 612 Ath férfihajókat kikerüljék 's
- 614 Ath mind untalan
- 615 Ath örködvén a' két *rendelőnek* dereglyéje
- 616 Ath menetelét, 's
UM elhárítani
- 619 Ath komp, 's mind inkább
- 623 Ath a' 8 evezős
- 624 UM életet
- 625 Ath magát 's
- 629 Ath, UM felül
- 631 Ath különböző *erényeiket*. *Míg*
- 632 egykettő
UM *Míg* egy kettő
- 633 Ath zászlóját,
- 635 Ath csapongott 's
- 636 Ath aranyhalat
- 642 Ath révészek,
- 643 Ath voltak hogysen
- 648 Ath keresztül
- 649 Ath derekán, így tere
UM derekán,
- 652 Ath jelentvén,
- 655 Ath, UM vízbe
- 659 Ath könnyű
- 660 Ath köz vélemény
egyértelmű

- 663** Ath nem sokat
670 Ath kikerülte
 egy 50 éves
671 Ath agg legény'
672 Ath közül
678 Ath mindazok
681 Ath után,
 Ath helyett hogy
685 Ath ladikcsoport'
690 Ath zászlóju
691 Azután
694 [MM 1845—48-ban és MM 1847-ben 'zászlos' Sh. Emen-
 dáltuk.]
696 Ath „Zala' őzei”
697 Ath illetetlenül
 UM illetetlenül
698 Ath indulóhely
703 Ath gúzson,
708 Ath tegye. 'S
709 Ath kerülni a'
710 nélkül
 Ath erejét, 's
712 Ath 's a' legjobb)
714 Ath mielőtt
717 Ath esik;
721 Ath elkékült
722 Körül
 UM körül tekinte
724 Ath evezőjével
726 Ath csak nem
 Ath, UM erőködése
727 Ath evezőkötél elszakadván vagy
729 Ath haladása 's
732 Ath tiéd
733 UM istenért Lidi
 Ath Az [idézőjel nélkül. Sh.]
734 Ath tartóztasson [Idézőjel nélkül. Sh.]
736 Ath könnyű *vala menekedni*: Lidi
 UM könnyű *menekedni*: Lidi
740 Ath van, nézd
744 Ath nélkül emlékezni *tudok*.”
 UM nélkül
745 Igy [rövid]
 leány,
746 Ath temete
749 Ath guzsával
750 Ath vonná egyenesen
752 Ath, UM pillanatig

- 754 Ath megy *az*, mint
758 UM *tüköre*
761 Ath *víz' tükvét* „Mi volt ez?’ Mi
764 Ath, UM *vízbe*
767 Ath *sajkáját*,
769 Ath „*Álig*,”
776 Ath, UM *halász jóslotta*
778 Ath *vele mint*
781 Ath, UM *szívhalászat*
782 Ath, UM *menyasszonyába*,
Ath *került*
784 UM *disze*
785 Ath *veszve*,
786 Ath *fordúlt*, sokan
788 Ath *közül*
jövének 's
nem egy könnyen
793 Ath *évi*:
795 Ath *fürdő*,
797 Ath *rendkívül*
Ath *'s ah fájdalom!*
798 Ath *ezen fölül*
802 Ath *egykedvűségét*
mutatni,
807 Ath *szólt békitőleg Rontó*
UM *kibékítőleg*
808 Ath *veszteségedre*,”
809 *hitves*,
813 Ath *közülők*
817 Ath *érteni*,

CSIGA MÁRTON VISZONTAGSÁGAI

Megjelenés

- Ath 1837. I. félév 22. sz. március 16. 171–175. és 23. sz. március 19.
180–183. 1. Aláírás: Vörösmarty
UM 1840. II. k. 169–192. 1.
Erdélyi Házi Segéd 1841. 49–54. 1. Aláírás: V. M.
MM 1845–48. X. k. 142–163. 1.
MM 1847. 1548–1560. h.
MM 1863–64. X. k. 143–164. 1.
ÖM 1884–85. VI. k. 119–136. 1. (380. 1.)

Keletkezés

Sallay Imre emlékiratában ezt olvashatjuk: „Vörösmarty amint szerette barátait és becsülni tudta azokat, szintúgy idegent vagy ismeretlent megsérteni sohasem volt érzetében; mindenki irányában megkímélő volt. Egy példának fölhozásával is elég bizonyíthatni: 1836-ik évben „Csigá Márton viszontagságai” című költeményét [1] bevégezve, letisztázás végett kezemhez adta, czímét tekintve, olvasom „Csiba Márton viszontagságai”, ez volt a költőtől eredetileg kigondolt címet; erre csak egyszerűen mondtam: „Pozsonyban egy Csiba nevű öreg ügyvédet ismertem.” Vörösmarty kérdezé: „Tehát léteznék ily nevű család?” „Igen”, — felelék. „Úgy hát más nevet gondoljunk ki e költeménynek! Nem szeretném, — mondá — ha valaki e művemnek foglalatja által csak távolról is sértve találná magát.” S így lett Csiba Mártonból Csigá Márton nevezet.” (LUKÁCSY — BALASSA 164.) A címváltoztatást minden további nélkül elhíhetjük Vörösmarty derék famulusának; de valószínű, hogy miként a műfajra, a keletkezés időpontjára sem emlékezett már pontosan. Vörösmarty nem szokta kész műveit az íróasztala fiókjában tartogatni; nagyon is valószínű tehát, hogy a *Csiga Márton viszontagságait* *A füredi szivhalászat* megjelenése után, vagyis 1837. január 15-e és március 15-e között írta a hetenként kétszer megjelenő Athenaeum számára, amelyet mindig el kellett látni friss anyaggal.

Turóczy-Trostler József szerint az elbeszélés keletkezésében lélektanilag közrejátszott Vörösmarty közismert vonzódása a romantikus álomélményhez. „Álmainkat állandóan befolyásolják, megkötik az ösök álomanyaga és álomtechnikája, a kollektív 'öntudatlan', időpontunk, társadalmi helyzetünk szükségletei és korlátai. Azonkívül az irodalomtól megörökített álmok. Ebben az értelemben az élet-álom, álom-halál-féle képletek többet jelentenek egyszerű hasonlatoknál vagy metaforáknál. Az örök Calderon-típus képviselői, a barokk-nemzedékek, romantikus művészek és olvasók e képletek nevében járnak állandóan az álom és valóság két sarka között és menekülnek az élet problematikája elől az illúziók, az álmok irrealitásába. Tudjuk, mit jelentenek a romantikus Vörösmarty életében is ezek a képletek. Amikor aztán a kiábrándulás éveiben csodahitével együtt fel kell áldoznia feltétlen hitét az álomban, ez az áldozat még jobban elevenébe vág, mint a 'Holdvilágos éj' álomparódiája. Mert a 'Csiga Márton'-ban a leleplezés nemcsak az álom furcsa hiábavalóságának, hanem az álom álcázott magyának és legbelsőbb értelmének is szól. Micsoda aljas indulatok és elfojtott ösztönök szunnyadnak a tisztességes nyárs-polgár mindennapi, unalmas élete mögött, milyen jó végre egyszer túladni minden erkölcsi törvényen és gátláson! Ez a felismerés olyan megrázó jelentőségű, hogy a valóság el sem bírná. Ezért jobb az álomra bízni, benne végigjátszani és parodisztikusan elhajlítani az egészet. Az ébredésig Csiga Mártonnak minden szabad: lopni, rabolni, gyilkolni, az elbeszélőnek pedig végletes realistának lenni. Ebben a realizmusban jóval kevesebb a groteszk elem, mint a 'Holdvilágos éj'-ben, látszólag nagyon kevés abból a nevetséges hangulatból, amely a 'Kecskebőr'-t jellemzi. Ha a 'Holdvilágos éj'-ben a tiszta játék-öszton, a 'Csiga Márton'-ban a nem kevésbé tiszta álomöszton technikája, fogásai, egymást túlhaltó meglepő fordulatjai, kötetlen asszociáló módja határozzák meg az elbeszélés belső alakját. Mindez lehet a költő eredeti élménye és állandóan megismétlődő személyi tapasztalata, az álom anyaga viszont ettől még származhatik a kollektív emlékezet kamráiból s származhatik irodalmi forrásokból is.” (TURÓCZY-TROSTLER 61 – 62.)

Ez utóbbiak közül fel is sorolt jó néhányat Turóczy-Trostler József. (63 – 71.) Így pl. az *Ezeregyéjszakából* az orvosról és a fiatal szultánról szóló mesét, VOLTAIRE: *Le Blanc et le Noir* c. elbeszélését, CALDERON: *Az élet álom és GRILLPARZER Az álom élet c. drámáját*. Az kétséges, hogy Vörösmarty ismerte Voltaire elbeszélését; viszont az *Ezeregyéjszakát* ő fordította (I. kötetünkben 323. s. k. 1.), Calderon színjátékait már 1825-ben olvasta (I. Vty Életr. 305. és Vty Akad. Kiad. 14. k. 1969. 289.), Grillparzer színművét pedig éppen 1837. március 11-én mutatta be a Pesti Német Színház, s tudjuk, hogy ennek előadásait — főleg a Pesti Magyar Színház megnyíltáig, tehát 1837. augusztus 22-ig — írónk rendszeresen látogatták. Ezekon kívül — mint feltehető ihletforrása — Turóczy-Trostler még az akkoriban divatos, Vörösmarty irodalmi műveltségének kialakulásában is szerepet játszó (I. Vty Akad. Kiad. 14. k. 1969. 330.) német végzetdrámára is utalt; az a

fordulat, hogy Csiga Márton álmában — tudtán kívül — saját fiát öli meg és rabolja ki, hasonlít ZACHARIAS WERNER Február 24-e c. híres és hírhedt végzetdrámájának hátborzongató befejezésére.

Viszont Galamb Sándor E. Th. A. Hoffmann hatását hangsúlyozta. Csiga Márton, akit saját gonosztevő képmása üldöz, aki szemben áll alteregójával, szerinte élenken emlékeztet Medardus barát esetére, akit a német író Die Elixire des Teufels c. regényében az egész cselekményen végigkerget a maga képmása, akivel megbirkózik, akit helyette fognak el és akasztanak fel. (GALAMB 184.)

Galamb Sándornak ezt a megállapítást átvette Szinyei Ferenc (II. k. 33.) meg Hankiss János is; ez utóbbi azzal a kiegészítő megjegyzéssel, hogy „a *Csiga Márton* hangulatában van valami fausti elem is: ahogy mélyebben merül az élet borzalmaiba, a vesztőhely közelébe, az ördög hatalmába”. (HANKISS JÁNOS: *Európa és a magyar irodalom*. Bp. é. n. (1942.) 320. és 588.)

Értékelés

GYULAI PÁL rövid jellemzése szerint Vörösmarty a *Csiga Márton viszontagságaiban* — *A holdvilágos éj*hez hasonlóan — „a nálunk még szokatlan fantasztikus humoros beszélyt kísérlette meg” (Vty Életr. 347.)

Radnai Oszkár nagyon leszóltja: „Egyszerű gyermekmese, minden költői kvalitás nélkül.” (RADNAI 15.)

Galamb Sándor különösen az álom leírásának művésziességét emelte ki. Ez „annyira finom, annyira művészi, olyan fékevesztett szárnyalású, hogy Vörösmarty legcsodálatosabb alkotásai közé tartozik. Ezt az álmot csak az a költő írhatta meg, aki a Mindenség pusztulását és semmiségét átérzette (*Csongor és Tünde*, *Éj monológja*), az a költő, aki a Halál és az Örök zsidó küzdelmének bizarr haláltáncát álmolta meg, a *Vén cigány* mámorosa, a nagyszerű halál prófétája és a túlvilági képet kergető földfúró lázbeteg éneke.” De megdicsérte az elbeszélés stílusát is: „Nyelve kiforrott, prózai nyelv, mondatai csiszoltak és nagy műgonddal készültek.” (GALAMB 183–184.)

Másképp értékelte az elbeszélést Szinyei Ferenc. „Igen jól van elbeszélve, de disszonáns hatást tesz. Az lélekrajzi motiválása hiányos. Az író említi, hogy Csiga tele volt furcsa és eredeti gondolatokkal s a végén is iparkodik az álmot magyarázni, de ez nem egészen sikerül. Az álomszerűség nincs mindenütt kellőképpen éreztetve. Az események gyors perdülése álomszerű ugyan, de már a közbeszótt bűnleírás, mikor Csigáról mint harmadik személyről beszélnek, rontja az álom összefüggését. Még az író is beszél közben. Ezeket könnyen elkerülhette volna. A csúnya és rémes históriát, mely csupa gazságból áll, humoros hang mérsékli s teszi eredetivé.” (SZINYEI F. II. k. 32–33.)

Juhász Géza — meglehetősen erőltetetten — olyan eszmeiséget olvasott ki az elbeszélésből, hogy Vörösmarty azt a harcot akarta

segíteni, amelyet a reformkorban a haladó közvélemény a feudális igazságszolgáltatás avult és embertelen rendszere ellen vívott. Álomkéntömben megmutatja a valóságos hazai helyzetet, úgy tüntetve fel, mintha minden visszaélés csupa kivétel volna. „A novella befejezése bizonyára úgy hatott, mint gyilkos güny a lelkiismeretlen ítéletmondók, az osztálytársadalom törvénytevői ellen.” (JUHÁSZ 182--183.)

Romantika, realizmus és népiesség arányának szempontjából értékelte az elbeszélést Tóth Dezső. „Ami Vörösmarty művészetére vagy inkább kedvtelésére is vall, az az (itt még fokozottabban, mint *A holdvilágos éj*nél), hogy rohamosan bár, mégis fokozatosan, szinte észrevétlenül visz át a reális összefüggések világából az irrealitás más törvényű, tér- és időrendszerében felforgatott szférájába. Egy ideig ugyanis Csiga Márton kalandjait valamely lélektani realizmus kapcsolja össze. . . Még az is reális keretek közt zajlik le, hogy tévedésből saját fiát fojtja meg, s akasztófára jut — innen azonban kezd a reális összefüggések világa megbomlani, az elbeszélés üteme, szédülete fokozódni: tér- és időbeli ugrások után végül is mint új életet kezdett bírónak, alteregoja mint fia gyilkosa fölött kell ítélkeznie, míg az egész fantasztikumnak véget nem vet pokolbahullása, pontosabban az éjjeliőr kiáltása, amely felébreszti a lidércnyomásos álomból. A novellában nincs meg *A holdvilágos éj* népies humora, nincsenek meg genre-alakjai — a romantika némi szórakoztatásnál egyebet nem nyújtó visszaélése ez az irrealissal, a fantáziával, s ha Vörösmarty romantikájának zsakutcájáról beszélünk, épp e novellák, a *Csiga Márton*, s a *Szél urfi* nevezhetők annak, semmint a *Széplak*, *A két szomszédvár* vagy éppen romantikus drámái.” (TÓTH D. 305—306.)

Szómagyarázatok

Sor:

- 8** *dohánytalan esték* — a dohánynövény Amerika felfedezése után került Európába
36 *intézet* — rendelkezés
50 *merény* — l. a 276. lapon a 79. sorhoz írt magyarázatot
115 *póka* — pulyka
132 *gáddor* — l. a 249. lapon a 291. sorhoz írt magyarázatot
143 *vászonkorsó* — mázatlan cserépből készült füles korsó, színe hasonló a nyersvásznonhoz
152 *beszédek' zavaréka* — zavaros beszédük
174 *nyomtatol* — lóval csépelő
200 *sokadalom* — vásár
218 *áros* — kalmár, kereskedő
237 „*mint ama könnyű köd forgó szél előtt*” — Vörösmarty az idézetben — nyilván emlékezetből — ZRINYI MIKLÓS Szigeti Veszedelem c. eposzának két sorát vonta össze: „Mert mint

az könnyű köd eltünteteti magát'' (XIII. ének 29. versszak)
és „Mint fölyhő szél előtt siet forgásában'' (II. ének 62. vers-
szak).

- 306** *lésza* — vesszőfonadék, vesszőből font ág
433 *bontakozottság* — rendetlenség
469 *balfelé intett* — a keresztény tanítás szerint haláluk után
a gonoszok, kárhozottak kerülnek isten baljára
kalánfülü angyal — kanálfülű, görbe fülű „angyal”, azaz:
ördög
511 *iskolává teszi a fogházat* — a börtönviszonyok megjavítása
sűrűn vitatott téma volt a reformkorban. Vö. *A füredi sziv-
halászat* 82. sorában olvasható célzást.

Szövegváltozatok

- 1** Ath egykor'
3 Ath bírta,
Ath természetü
6 Ath elmélkedett,
7 neki,
Ath rá jött
11 Ath, ez *köztünk maradjon!* becsületes
12 Ath dolog,
13 Ath mindezek *változtatni* kell
15 Ath telides tele
23 Ath, UM szemközt
Ath világnak;
25 Ath hallák
32 Ath határtalan;
39 UM leírása
42 UM rendkívül
47 Ath, UM kezdenének
50 Ath, UM Szinlett
51 Ath világban
53 Ath részesülhetendő
54 Ath bizott
56 Ath szerencséjű
61 Ath becsületes
62 Ath hatalomszóval
65 Ath jöszágából [sh.]
66 Ath zsebébe,
68 Ath, UM tön
Ath, UM mondá a'
68 Ath hogy *néha* utakat
80 Ath nem régóta

- 88** Ath csakhamar
91 Ath Kímélést
95 Ath együgyű
 gondatlan
97 Ath közül
 írás
104 Ath, UM közt
108 Ath mendegelt [sh. ?]
112 Ath körütekintés,"
116 UM még is
117 Ath, háznak,
123 Ath *minha* felfüze volna
124 Ath akasztá,
139 Ath, UM szívbátorításra:
143 Ath vászonkorsó 's
148 Ath féleszmélettel
151 Ath borra,
152 Ath zavaréka,
 jönnek;
 vannak! —
153 Ath körül
154 Ath, UM följesztett
156 Ath megszűnt,
159 Ath, UM nyakékességétől
160 Ath agybafoibe
162 Ath kocsiján
169 Ath segítség
172 Ath segített
176 Ath még is
177 Ath kíméletes
179 UM szívesség
180 Ath megrendíték *becsület* emberünket
 volt,
182 Ath kocsijáról
183 Ath indulván valamit
188 Ath lova' 's kocsijának
190 Ath tapasztalásainak *némi* árnyékoldala
197 Ath szállítani
198 Ath, UM nezővárasra
200 Ath volt. *Csiga* ellen
202 Ath, UM túl adott
203 Ath, UM szekeresűl
204 Ath : magának zsibárosnak [sh.]
205 Ath lábbelije
206 szakadozott, 's fakó
208 Ath felhuzván
209 Ath, UM észreuvé,
214 Ath vette; de

- 217 Ath pénzt,
 218 Ath rosszul
 219 Ath észreuvé
 221 Ath huzott
 224 Ath, UM észreuvé,
 226 Ath holmijét
 235 UM boszontásul
 236 Ath, Um nyergelt *rossz* paripát
 Ath farától,
 237 Ath előtt,"
 242 Ath égett,
 245 Ath halavány
 246–247 Ath nadrág, *sárga* mente, *zöld* dolmány
 248 Ath, UM vendégül
 249 Ath levén
 251 Ath m i n d e n k i n e k
 252 MM 1845—48, MM 1847 ismeretsegét [Sh. Emendáltuk.]
 255 Ath mindazokat
 261 Ath ifiú
 262 Ath madár-' s patakzaj zengék és suttogák
 266 Ath alatt,
 274 Ath kölyök! szóla
 281 UM ajálkozott
 283 Ath vön
 285 Ath tekintetű
 286 Ath, UM busáson
 292 Ath még is
 293 Ath fordúlaton,
 295 Ath okot, és
 298 UM, MM 1845—48, MM 1847 Későn [Idézőjel nélkül.
 Az Ath alapján emendáltuk]
 305 Ath, UM ki 's
 311 Ath, UM im
 312 Ath körül
 314 Ath ablakot, 's
 316 Ath egyenesen 's
 nélkül
 321 Ath „aluszik!” most
 323 Ath elnyomott
 324 Ath között," monda
 328 Ath „Meghalt,"
 329 megnyúgovással
 331 Ath útas
 332 mellyen *egy* holt
 337 Ath fákla világánál
 340 Ath lelkiismeretükön
 345 UM utas
 349 Ath sikerült

- 351** fák/avilágnál
 bekísérteték
354 Ath házi gazda
355 Ath szökék, 's
359 Ath Halljátok nép
 UM gonosztévő
364 Ath érintené, 's
365 Ath lélekzetet [sh.]
367 Ath kínjait
372 Ath fel,
 lator barlang
374 Ath menedékül
379 Ath rábízott
383 Ath bíró
388 Ath élet',
394 Ath közhaborodásban
397 Ath nélkül
400 Ath nélkül
402 Ath gyűrű
403 Ath forgatott *el.*
405 Ath hívatá
408 MM 1845—48, MM 1847 tömött [Sh. Emendáltuk]
414 Ath vádlott, magos száraz ember, iszonyatosan
418 Ath megtestesült
420 Ath, UM tiszzeresen
422 Ath forduljon
439 Ath ruhaszínei,
 UM ruha-színei
440 Ath, UM bírónknak
441 Ath már a' *kék mentés vándortól is feldöbbenvén*
444 Ath fagyos *vérvoltó* tekintete
447 Ath kísértetileg
453 UM ítéletét
454 Ath megkönnyebbült
456 UM szókkal "te
457 Ath fogván,
458 Ath, UM gyűlésből.
468 Ath pillantatát *évé a'*
469 Ath kalánfű
471 Ath kinzók 's kinzottak
 UM kinzók és kinzottak
477 Ath fölébredett
478 Ath sűrűen
479 Ath csinért
 Csiga másképpen
482 Ath, UM becsületes
488 Ath mintha
490 Ath szállt

- 496** UM *ordita*
498 Ath *kísértetbe*
505 Ath *mintha*
507 UM *Igy*
513 Ath *lelkü emberek jöttek*
514 Ath *vala, sem*
UM *szigorú*
517 UM *szíves*
520 Ath, UM *nyilvános*
521 UM *távolabb*
oráit

SZÉL, ÚRFI (Tündér rege)

Megjelenés

- Ath 1837. II. félév 34. sz. október 26. 537–544. h. Alíírás: Vörösmarty
UM 1840. II. k. 195–209. l.
Lilium naptár és almanach. 1841. 153–162. Alíírás: Vörösmarty
MM 1845–48. X. k. 164–176. l.
MM 1847. 1560–1568. h.
MM 1863–64. X. k. 165–178. l.
ÖM 1884–85. VI. k. 137–148. l. (381. l.)

Vörösmarty írói alkatának egyik legjellegzetesebb vonása: a fantasztikum iránti vonzódás rányomta bélyegét széprózai elbeszéléseire is. *A holdvilágos éjben* a reális valóság az álom- és mesevilág csodás jeleneteivel szövődik egybe, s *A kecskebőr* a fantasztikumot a valósággal szándékosan egybemosó romantikus elbeszélés parodisztikus változata. A következő két beszély e tekintetben kitérést jelentett a széprózaíró Vörösmarty pályáján: Az *Orlay* és *A füredi szívhalszat* teljes egészében a történeti, illetőleg a társadalmi valóság ábrázolásának jegyében készültek. De már a *Csiga Márton viszontagságaiban* ismét az irracionális fantasztikum groteszk-rémes képsorozata alkotta a történet lényegét, a való élet rajza csak az elbeszélés keretében kapott helyet, hogy végül is az utolsó rege, a *Szél úrfi*, teljes egészében a „tündérezés” világába vezesse el az olvasót. A kör bezárult: Vörösmarty a *Szél úrfival* visszatért oda, ahonnan *A holdvilágos éjjel* elindult. (Vö. TóTH DEZSŐ: A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig Bp. 1965. 454. és 458.)

A *Szél úrfi* keletkezésében kétségtelenül közrejátszottak világirodalmi, elsősorban keleti reminiscenciák: erre vall a gyönyörű „tömkelegben” álló és szerelmi büntanyául szolgáló pompás kastély, a füstoszlopnak emberré alakulása, a varázstükör, a viráglányok, a tűz segítségével történő alakváltozás motívuma. De a rege, koncepciójának egészét tekintve, szervesen nőtt ki Vörösmarty tündérező költészetéből. „A történet főgondolata — a tündér, aki megunva égi hazáját, földi érzelem után vágyódik, s mint tündér belepusztul — többször

- 222 *tömkeleg ernyői* — a labirintus (l. a 19. sorhoz írt magyarázatot) lugasai, lombfedte árnyas helyei
 234 *sivó* — sívalkodó, visitó
 282 *elköszöntés* — felköszöntés

Szövegváltozatok

- Ath az alcim zárójel nélkül
 5 Ath *vész*,
 Ath, UM *pajzányúl*
 9 Ath *leányi 's*
 UM *leányt*
 10 Ath *védeni*.
 13 Ath *férhetett, 's*
 20 Ath *rövid*,
 23 Ath *B a l l é p é s*
 25 Ath *halmának [ritkítva]*
 26 UM *szív*
 28 Ath *ér, 's*
 31 Ath *elkeserült*
 35 Ath, UM *jajdultak*
 Ath *kórók, 's*
 37 Ath *nélkül*
 48 Ath *lassan, lábhegyen*
 50 UM *'s odább suhant*
 51 Ath *dolgot:*
 54 Ath *futna, 's*
 55 UM *szív*
 58 Ath, UM *közül*
 UM *szívrepesztő*
 66 Ath *szív*
 71 Ath *ő ha*
 75 Ath, UM *közül*
 77 Ath, UM *gyönyörű*
 78 Ath *legszőkébbike, 's*
 80 Ath *maga? [sh.]*
 83 Ath *magára, ez*
 85 Ath *izmos fürge*
 87 Ath *keserű-*
 UM *keserű*
 89 UM *mindazon*
 Ath *és öröm, mellyek'*
 93 Ath *kinyújtá kezeit [sh.]*
 95 Ath *arczait:*
 99 Ath *hive,*

- 103** Ath szenvedéseiért, testesülve
107 Ath szerelmeskedést;
111 Ath látszék,
115 Ath, UM tön
118 Ath, UM 's a' t.
 állanak
119 Ath könnyű
120 Ath, UM ne hogy
125 Ath (experimentum), 's
127 Ath Tavaszillatéhoz, 's
129 Ath fehérlábak
 Ath csitt,
135 Ath részt
 UM ugy
140 Ath értelmű
151 Ath helyzetébe:
157 Ath illenék,
158 Ath, UM hazudtolá:
 Ath édes, mint
162 UM érzékenyülten
168 Ath kerülne
169 Ath, UM India'
170 Ath barangolhat),
173 Ath, UM perdültek
174 Ath Pető te
177 Ath elragadtatva 's
179 Ath mondá
180 UM neked elmondanám
185 Ath elbirjam
186 UM leg édesebb
188 Ath, UM gyógyíthatatlan
 Ath sebei! oh hála
189 Ath fátyolában,
190 tünnek
192 Ath, UM vagyok Pető
196 Ath, UM 'stb.
198 Ath újság),
203 Ath kísérni.
205 Ath, UM közül
211 UM szív'
212 Ath rokonaiknak,
216 Ath B a l l é p é s
 Ath, UM dúlt
217 Ath tűkröt
221 Ath tűkör'
 UM háborítlanul
227 Ath háborítatlanul
228 Ath 's boldogítót adhat

- 230** Ath mindazon
jó akaratnak
237 Ath kihült;
Ath, UM lön
240 Ath magosan
241 Ath rendkívül
UM megörült
243 Ath gyűjte
245 Ath, UM közül
248 Ath hatalmas *fekete* füstfelleg
250 Ath kialakult
256 Ath megyünk, együtt
258 Ath rozzantan, megtestesülve
262 UM gyanútlanabbul
267 Ath halmozá:
268 UM Fűszag
271 Ath fiának: [sh. ?]
273 Ath összecsödité
274 Ath véletlenül
276 UM tagjaikkal
277 Ath körülolvadozák
284 Ath volt: [sh. ?]
285 Ath, UM észrevevé
287 Ath kezdenek
288 Ath, UM míg
289 Ath, UM észrevevé
296 Ath hiába: *hölgyét* nem
298 Ath örült
300 Ath ránta *le* töveikből
304 Ath körül
307 Ath körülfolyá
314 Ath szemeiből,

EZEREGYÉJSZAKA I. FÜZET

Megjelenés

Ezer Egy Éjszaka. Arab regék. Fordította V. . M. . . Pesten, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi Istvánnál. 1. füzet. 1829.

[A sorozat további része: 2. füzet 1829.; 3–5. füzet 1830.; 6–7. füzet 1831.; 8–9. füzet 1832.; 10–11. f. 1833.; 12. füzet, fordította Szalay László, 1833.; 13–16. füzet, fordította Lencsés L. József, 1833–34.; 17–18. füzet, fordította Szabó Dávid, 1834–36.]

Keletkezés

Az *Ezerégyéjszaka* c. arab mesegyűjtemény (9. század) Európában először Antoine Galland francia orientalista (1646–1715) fordításában (1704–1717) vált ismeretessé, s hamarosan magára vonta olvasók írók és tudósok egyre fokozódó érdeklődését. Kevés orientalisták egész sora – köztük a hazánkban is jól ismert Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1836) osztrák történétíró – foglalkozott a több kéziratban is fennmaradt eredeti arab szövegekkel, s kutatásaik, felfedezéseik nyomán a Galland-féle fordításnak számos bővített és helyesbített változata látott napvilágot francia, angol és német nyelven. Ez utóbbiak közül a mi szempontunkból a legfontosabb – mert ez szolgált a magyar fordítás alapjául – a következő volt: Tausend und Eine Nacht. Arabische Erzählungen. Zum erstenmal aus einer Tunesischen Handschrift ergänzt und vollständig übersetzt von Max Habicht, F. H. von der Hagen und Karl Schall. Wien, 1826. Gedruckt und verlegt bei Chr. Fr. Schade. Honti Rezső téved, amikor azt állítja, hogy Vörösmartyt „Trattner a 'teljes' német Weil-féle szöveg átültetésével bizta meg 1824-ben.” (Az Ezerégy Éjszaka Meséi. Bp. 1956. 545.)

A felvilágosodás, még inkább a romantika korában nálunk is elterjedt az orientalizmus divatja, főleg a különböző epikai műfajokban. (L. STAUD GÉZA: Az orientalizmus a magyar romantikában. Bp. 1931.) Olvasóközönségünk körében nagy népszerűsége tettek szert a „titokzatos és csodás Keleten” játszódo kalandos-mesés történetek. Ez

indította a jó üzleti érzékkel rendelkező pesti kiadó cég tulajdonosait — helyesebben Károlyi Istvánt, mert betegeskedő apósa helyett 1827 óta egyedül ő vezette az üzletet —, hogy a Habicht Hagen–Schall-féle fordítást rövidesen annak megjelenése után magyarul is kiadja.

Staud Géza úgy tünteti fel az *Ezeregyéjszaka* fordításának lekezelését, mintha a vállalkozás Vörösmarty kezdeményezésére jött volna létre. „Vörösmarty, miután 1828-ban átvette a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, állandó figyelemmel tartotta a német folyóiratokat és a szerkesztésben is utánuk igazodott. Legtöbbet forgatta az 1828-ban megindult német folyóiratot, az *Auslandot*. Ez a folyóirat rendkívül sok keleti hírt és tanulmányt közölt és Vörösmarty többet lefordított belőlük a Tudományos Gyűjtemény számára. És végül ugyanebben a folyóiratban olvasta Vörösmarty az *Ezeregy-éj* hirdetését is, amely Habicht, von der Hagen és Schall 1825-ben megjelent teljes *Ezeregyéj* fordítását ismerteti a közönséggel. Valószínűleg ez a hirdetés hívja fel a figyelmét az *Ezeregyéjre* és a Trattner cég megbízásából még 1828-ban belekezd a fordításba.” (156–7.)

Közelebb jár az igazsághoz BRISRTS, aki szerint „Károlyi maga adta a megbízást Vörösmarty-nak a regék fordítására 1827-ben.” (61.) Vörösmartyt ugyanis nem fűtötték fordítói ambíciók; a kortársak — Bajza, Toldy, Sallay vallomása szerint (l. alább) pusztán pénzkéréses céljából fogadta el Károlyi ajánlatát, azzal a kikötéssel, hogy neve nem fog szerepelni a vállalkozással kapcsolatban. Károlyi ezt az ígéretét nem tartotta meg, mert őt is az üzleti érdek vezette: költőnk ekkor már legtekintélyesebb íróink közé számított, s így közreműködése egyik záloga volt a kiadás várható sikerének.

Károlyi gondosan előkészítette az olvasóközönséget az *Ezeregy-éjszaka* megjelenésére. Az első hír erről a Hazai és Külföldi Tudósítások 1829. augusztus 8-i számához csatolt hirdetések között jelent meg. „Petrozai Trattner J. M. és Károlyi István Typographiájában Pesten, az Országúton 531. szám alatt: a jövő [!] Augusztusi Vásárra Habicht Max. és Schall Károly igen teljes kiadása után megfognak [!] jelenni: a' világszerte ösmeretes napkeleti Elbeszélések illy cím alatt: Ezer egy Éjszaka. Arab regék. Fordította V. . . Mihál. 12-et rébbe gyönyörű borítékba fűzve 36 [!] kr. A' közkedveltségű munka úgy hisszük, a' Magyar Olvasóknak új nyereség leszen.” Másfél hét múlva, augusztus 19-én pedig újabb — terjedelmes — közlemény látott napvilágot, ugyancsak a Hazai és Külföldi Tudósításokban.

„Az Ezer egy Éjszaka' címe alatt világ-szerte ösmeretes Arab Regék a' legváltozatosabb mulattatás mellett annyi életbölcsestéget foglalnak magokban, 's Kelet' sajtáságainak, szokásainak ösmertetésében oly gazdag Kincstár gyanánt tekintethetnek, hogy nem csak az olvasó világ előtt köz kedvességet, hanem sok legnyomósabb itéletű férfaktól is — kik közül elég legyen csak egy Montesquieut, Göthet, Vossot, Lichtenberget, Jean Pault említenünk — méltó javalást, és magasztalást nyertek. A' mivel't Európa' íróji egymással vetekedve fordígtatták nyelvökre, 's egyik kiadás példányai a' másik után kaptak el. Francia, Angoly, Német 's a' t. nyelven sok száz ezrekre terjedő

példányokban keltek (legközelebb Bécsben egyszerre 3 kiadás jelent meg). Mivel nincsen olyan nemzetű, rangú, hivatalu, koru, hitű ember, a' ki azt gyönyörűséggel nem olvashatná. Csak nemzetünk vala mind- eddig kizárva e' bájos tündérvilág birtokából, holott a' Magyar maga is — keleti eredetű lévén — az illy Regéknek nagy kedvelője. Ebbéli fogyasztásunkat egy közlészeletű literátorunk segédelmével kipó- tolni akarván, arra határoztuk magunkat, hogy e' gyönyörű Regéket a' legteljesebb gyűjtemény szerint honni nyelvünkön közre bocsássuk. Mutatványul most az első kötetet nyújtjuk honnosinknak illy cím. alatt: »Ezer Egy Éjszaka. Arab Regék«, ebből egyszermind látni fogja az olvasó a' fordításban azon csint, 's egyszerűséget, melly az eredetihez, t. i. az Arabhoz képest olly szükséges volt. Illyen több kötetre fog az egész munka terjedni, 's bizodalommal vagyunk a' jó ízléshez, hogy vevőkre találand. A Regék foglalata: A' számár, ökör és paraszt. — A' kalmár és a' szellem. — Az első öreg és a' nőstény eb története. — A' második öreg és a' két fekete kan eb története. — A' harmadik öreg története az öszvérrel. — A halász története a' szel- lemmel. — A' görög király 's Dubán orvos története. — A' negyven vezérek. — Sahabeddin sejk története. — A' kertész, fia és a' számár. — A' férj és papagáj története. — Mahmud szultán és vezére. — Brachmán Padmanába és az ifju Fikai története. — Aksid szultán története. —"

A könyv nem is váratott sokáig magára: augusztus 29-én közölte az újság, hogy az *Ezeregyéjszaka* első füzeté „ép most hagyta el a sajtót.” Károlyi szeptember 5-én és szeptember 9-én újra hirdette az arab regéket, november 7-én pedig már arról tájékoztatta az olvasó- kat, hogy a második füzet a novemberi vásárra meg fog jelenni.

A Hazai és Külföldi Tudósításokat Trattner — Károlyiék adták ki csakúgy, mint a Tudományos Gyűjteményt. Érthető tehát, ha ez utóbbiban is sűrűn jelentek meg közlemények az *Ezeregyéjszaka*val kapcsolatban. Így a folyóirat 1829 augusztusi kötetének 124—125. és novemberi kötetének 123. lapján „Jelentés” címen megismételték, — csekély változtatással — a Hazai és Külföldi Tudósítások augusztus 19-i számában közzétett hirtetést, 1832-ben, a nyolcadik füzet meg- jelenése után pedig újabb fogalmazású közleményben ajánlották a sorozatot az olvasóknak.

„Jelentés ezen Mulattató-jeles Munka folytatásáról: Ezer egy Éjszaka. Arab regék, 18 Füzetekben, fordította V. M. — I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII-dik füzet. 12ed rétet, borítékba kötve, egy-egy füzet árra [!] 30 Kr ezüst p.

Nem egy könnyen találtatik olly *Mulattató Munka*, melly mint eredeti és egyszer'smind fordítás, olly nagy számmal elterjedett volna Ásiának legnagyobb részében, nyugoti Afrikában, és egész Európá- ban mint az *Ezer egy Éjszaka* cím alatt ösmeretes *Arab Regék*. Ezek a' legváltozatosabb mulattatás mellett felette sok életbölcséséget fog- lalnak magokban, és a' Napkelet' sajtáságainak, szokásainak ösmer- tetésében, interessáns gazdag kincstár gyanánt tekinthetnek, mellyet az Utazók Leírásai semmikép' ki nem pótolhatnak. Az Arabnak vitéz-

sége, a' kalandok és csudálatos történetekhez való hajlandósága, szerelme, és bosszuállása, az Arab asszonyok' fortélyossága, a' Biráknak megvesztegethetősége — mint egy rajzolatban tüntetnek szemeink eleibe; aranyos — tündér — Paloták, bájoló szépségű Asszonyok, gyönyörű Kertek', mulatságok, ebédek' leírásai, mintegy elragadva viszik érzékeinket a' Keletre 's a't. Szóval, nints olly nemzetű, rangu, hivatalu, koru, és hitű ember ki ezen Regéket gyönyörűséggel ne olvashatná.

Eddig a' nyoltz első Füzet (1 — 8.) jelent meg, minthogy ezeket a' tiszteletre méltó olvasó Közönség igen kedvesen fogadta, a' Kiadók igyekezni fognak, hogy a' még hátra lévő Tíz-Füzetek is minél előbb napfényt láthassanak." (Tud. Gyűjt. 1832. III. kötet 126 — 127.)

E hosszabb jelentéseken kívül a Tudományos Gyűjtemény az „Új Könyvek” rovatában többször adott hírt a sorozat egyes darabjainak megjelenéséről: 3. f.: 1830. V. k. 127.; 5. f. 1830. X. k. 143.; 6. f. 1831. VII. k. 125.; 7. f. 1831. IX. k. 127.; 8. f. 1832. II. k. 129.; 9. f. 1832. V. k. 129.; 11. f.: 1833. VIII. k. 139 l. Az utolsó ilyen jellegű hirdetés a folyóirat 1833 augusztusi számának 142. lapján jelent meg, teljes féloldalon: „Ezer egy Éjszaka. Arab regék. Fordította V. Mihál. Az Isőtől a' XI. füzetig, egy egy füzet ára 30 kr.” Ennek a közleménynek jellegéből arra következtethetünk, hogy a kiadó az első 11 kötetet összefüggő egységnek tekintette. Nem a mű szempontjából, hiszen még további 7 füzet jelent meg, hanem a fordítót illetően; valóban, a 12 — 18. füzet címlapján már nem szerepel Vörösmarty neve. (L. alább.)

A nagy hírverésnek meg is volt az eredménye. STAUT JÓZSEF Museus travestált regéi (1834) c. könyvének bevezetésében ezt írta: „Szálljon le csak kegyed Pestre vagy máshová, minden szép 's magát csinosbítni kívánczozó szép hölgy könyvtárotskájában megláthatja az arabs meséket, az ezer 's egy éjjel.” (L. GYÖRGY LAJOS: A magyar regény előzményei. Bp. 1941. 480.) Kozocsa Sándor pedig kimutatta, hogy az *Ezeregyéjszaka* 1. füzetéből 1832-ben újabb lenyomat készült. változatlan szöveggel. (Keleti dolgozatok Löw Immánuel emlékére Szerk. Scheiber Sándor. Bp. 1947. 121 — 123.)

Későbbi kiadások

Az *Ezeregyéjszaka* iránti érdeklődés később sem csökkent. Ez indította Heckenast Gusztávot arra, hogy 1866-ban *Arab regék* címen egy szemelvényes válogatást adjon ki az első kiadásból, már modernebb helyesírással, egyébként azonban a szöveg legkisebb változtatása nélkül. (*Arab regék*. Fordította Vörösmarty Mihály. Pest, 1866. I — II.) A kiadó az előszóban ezt írta:

„E két kötetben veszi az olvasó közönség az „ezeregy éjszaka” [!] című arab regegyűjtemény válogatott érdekes darabjait.

Az „ezeregy éjszaka”, mint Gyulai Pál a költő újonnan kiadott összes munkáihoz írt életrajzban említi, kedvenc olvasmánya volt

Vörösmartynak. A regegyűjtemény évekkel ezelőtt megjelent magyar kiadásának nagy részét ő fordította.

Ezen régebb kiadás 18 füzetből állván, igen terjedelmes volt, s régen elfogyott.

Elérkezettnek véltük tehát az időpontot, hogy az elhunyt nagy költő e művének egy részét újabban a közönség elébe bocsássuk.

Az által, hogy jelen kiadásba csak az érdekesebb darabokat vettük fel, minél tágabb kört akartunk nyitni a könyvnek; az által pedig, hogy csakis a Vörösmarty által fordítottakra szorítkoztunk, azt kívántuk elérni, hogy e két kötet Vörösmarty összes munkáinak mintegy kiegészítő részül tekintethessék.

De másképen is kedves szolgálatot véltünk tenni az olvasó közönségnek e könyv kiadásával. Azt hisszük, hogy e regék, melyeknek majdnem mindenikében a keletiek ragyogó képzeletébe burkolt erkölcsi tanulságok rejlenek; melyek Európa minden művelt nyelvére le vannak fordítva, s mint mindenütt, úgy nálunk is, megjelentésükkor nagy tetszéssel fogadtattak, mai olvasó közönségünknek is érdekes olvasmányul fognak szolgálni."

De van az *Ezeregyéjszakának* még egy magyar kiadása, mely Vörösmarty fordításával áll kapcsolatban. Ez a következő: *Ezeregy éjszaka. Arab regék, Galland, Habicht, Vörösmarty M. és többek kiadása után rendezte Nádor Gyula*. Bp. é. n. (1884–85.) 1–4. k. Az I. kötet belső borítólapján a következő fülszóveggel:

„A kiadó szava. Az Ezer-Egy Éjszaka jelen kiadása nem szorul hosszas okadatolásra. Európában való első megjelenése óta le van már fordítva minden művelt nyelvre, száz meg száz változatban s kiadásban: lefordította ennek egy részét fél századdal ezelőtt halhatatlan Vörösmartynk is, kinek — Gyulai Pál mondja — kedvenc olvasmánya volt s ki talán nem egy inspiratiót meríthetett belőle.”

Az Ezeregyéjszaka megjelenésének visszhangja

A fordítás megjelenése irodalmunkban viszonylag csekély visszhangot keltett. Amikor az első füzet könyvárusi fudalomba került, Fenyéry Gyula (Zádor György) tollából közölt a Tudományos Gyűjtemény egy rövid ismertetést. A cikk így hangzik:

„A' napkeleti tüzes elmének tündéri álmait, az Ezeregyéj alatt világszerte kedvelt regéket, ideje hogy valahára nemzetünk is megismerje. A' képzelődésnek szabadabb 's kellőbb játékait, a történeteknek kifogyhatatlan kútfejét, 's azt a' mindég mosolygó változatosságot — alig van mű, melyben csak felényire is fel lehetne találni. 'S ha a' mieinktől olly igen különböző napkeleti szokásokat leszámlljuk, még erkölcsiség' tekintetéből sem lehet felőlök dicseretnél egyebet mondani: a' bűnnek büntetése, 's szenvedő rénynek mindenkor jutalma adatik. Az előadás, ámbár néha képekben gazdag, többnyire egyszerű 's igen keresetlen; illyennek kellett a' fordításnak is lenni, ide értvén, hogy a' melly szavak nyelvünkben nem voltak, azokat felvenni nem

lehető tilos. A fordítás olyan mint kívánni lehetett: csinos és egyszerű, 's a kiadóknak (Petrózaai Trattner J. M. és Károlyi István) igen dicséretes azon szándékok, hogy a megkezdett munkát, mint a hazai Tudósítások után reméljük, folytatni akarják. A nagy munkának ezen első kötete az ezeregy éjből tizenégyet foglal magában, 's 192 lapot fog el 12-ed rétbén. Csinos borítéka, nyomtatása 's a mérsékletes ár is (30 kr. pen.) ajánlják a munkát." (Tud. Gyűjt. 1829. IX. k. 94. l.)

A VIII. füzet megjelenése után Holéczy Mihálytól jelent meg egy beszámoló, ugyancsak a Tudományos Gyűjteményben. Ez terjedelmesebb, mint a Fenyéryé, de csak azért, mert az *Ezeregyéjszaka* szépségeinek, a „szívömlésnek”, a hasznos élettörvényeknek, az érdekes meseszövegsnek és a költői hasonlatoknak illusztrálására számos szemelvényt közölt az egyes füzetekből. Magáról a fordításról ő is csak annyit mondott, hogy „a fordító Ur köszönetet érdemel tőlünk, midőn velünk honni nyelvünkön olly munkát közöl, melly Európának minden csinosabb nemzeténél kedvezést talált, és tekintetben tartatik.” (Tudományos Gyűjtemény, 1832. IV. k. 113–120.)

Felfigyelt az *Ezeregyéjszaka* megjelenésére Kazinczy is. 1829. december 30-án azt írta Toldynak, hogy „szeretné látni Vörösmarty keleti regéit” (KazLev. XXI. 184–85.); amikor azonban kézhez kapta az első két füzetet, lakonikus rövideggyel kijelentette: „Elborzadok az Ezer egy Éjbe pillantván”. (Ugyancsak Toldyhoz, 1830. október 5-én. KazLev. XXI. 384.) Egy későbbi levelében azután meg is magyarázza visszatetszésének okát: „Borzadva látom az 1001 éjszaka példányát, melyben betű, papiros rosszak, 's a 2d kötet nem durchschlossolva van nyomtatva, holott úgy az első. Valóban Vörösmartynak inkább kellene tisztelni nagy érdemeit.” (Toldyhoz, 1830. november 1-én. KazLev. XXI. 395.) Ebből a fogalmazásból azonban nem tűnik ki, vajon magát a fordítás munkáját is költőnk érdemei közé sorolta-e.

A fordító személyének kérdése

Irodalomtörténetírásunk hosszú időn keresztül csupán annak a ténynek közlésére szorítkozott, hogy az első magyar *Ezeregyéjszaka* 1–11. füzetének fordítása, illetőleg szerkesztése Vörösmarty névéhez fűződik. A művel elsőnek érdemben STAUD GÉZA foglalkozott Az orientalizmus a magyar romantikában c. (1931) említett bölcsészdoktori értekezésében. Ismertette főbb mozzanataiban a vállalkozás létrejöttét, az egyes füzetek megjelenésének időpontját és kitért a Heckenastnál 1866-ban megjelent kiadásra is. (49–53.) Jellemezte az arab regéknek Vörösmarty költészetére gyakorolt hatását (l. alább), de egyben jelezte azt is, hogy Vörösmarty fordítói-szerkesztői szerepe még tisztázásra szorul.

Staud többször is hivatkozott disszertációjában Britsis Frigyes „szíves szóbeli közléseire”, akit vele egy időben foglalkoztatott a téma, s kutatásainak eredményeit Vörösmarty és az *Ezeregyéjszaka*

c. hosszabb tanulmányában (ItK 1933. 59–74.) tette közzé. Brisits Staudnál részletesebben — de korántsem teljes egészében — sorakoztatta fel a keletkezésre és a fogadatasra vonatkozó adatokat, s ő is érintette az *Ezeregyéjszaka* és Vörösmarty költészetének kapcsolatát. De tanulmányának legnagyobb jelentősége, hogy felvetette és az irodalomtörténeti adatok, illetőleg némi szövegvizsgálat alapján igyekezett megoldani azt a kérdést: mennyiben tekinthető Vörösmarty az *Ezeregyéjszaka* fordítójának?

Brisits nem adott határozott választ. Kissé bonyolult esszéstilusban megfogalmazott dolgozatában egy helyütt azt mondja: „A kérdéses füzeteket (ti. az I–II.-et) Vörösmarty aligha fordíthatta egyedül. Nehéz ennek az idegenszerűségekkel meggyötört fordításnak szerzőjéül Vörösmartyt igazolni. Más, akár ez időbeli, akár korábbi vagy későbbi prózájával ez a szöveg nem hitelesíthető. Az irodalomtörténeti feljegyzések ellentmondó adatai valami lappangó, homályos hagyományra utalnak, mely körülbelül abban a megállapításban lenne összefoglalható, hogy csak az I–II. fordítása az övé. Teljes bizonyosságra csak a szöveg alapján aligha lehet jutni. Egészen külső tekintélyekre kell hagyatkoznunk. Valószínű, hogy Vörösmarty a többi füzetből is sokat fordított, javított, szövegegyeztetést, simítást, azaz szerkesztői együttes munkát végzett.” (68–69.)

A továbbiakban azután megerősítette azt a feltevést, hogy Vörösmarty Zádor György közreműködésével készítette el a fordítást (69–71.), de idevonatkozó fejtegetéseit azzal fejezte be, hogy „néha egy-egy szó arra is enged következtetni, hogy Vörösmarty és Zádoron kívül más is dolgozott a fordításon. Mintha a fordítás nyelvi és stílusbeli összehangosításának gondja, mely Vörösmarty főmunkája lehetett, e részekben (ti. a IX–XI. füzetben) már meglazult volna.” (72.)

Érdemes megjegyezni, hogy Brisits tanulmányából György Lajos a következő megállapítást szűrte le: „Károlyi, a Tudományos Gyűjtemény kiadója . . . Vörösmartyt bizta meg a folyóirat szerkesztésével, egyszersmind az *Ezeregyéjszaka* fordítására is megkérte. Így jelent meg hét év alatt 18 füzetben az arab mesék első magyar kiadása. Maga Vörösmarty csak a szerkesztést végezte s talán az I–II. füzet fordításában vett részt. Az I–XI. füzet Zádor Györgynek tulajdonítható, a XII. füzet Szalay László, a XIII–XVI.-at. Lencsés József Antal tanár és a XVII–XVIII.-at. Szabó Dávid orvos-doktor fordította. A fordítás filológiaiilag nem pontos, a szövegtszetelet kényes gondosságát általában nélkülözi.” (GYÖRGY LAJOS: A magyar regény előzményei. Bp. 1941. 479–480.) Hasonló álláspontra helyezkedett legújabban Oltványi Ambrus is, aki Bajza József egyik leveléhez fűzött magyarázó jegyzetében ezt írta: „Vörösmarty [az *Ezeregyéjszakának*] inkább — fordítások revideálását végző — szerkesztője, semmint tényleges fordítója volt.” (BTL 657.)

A probléma teljes megvilágítása, s a vele kapcsolatos helyes álláspont kialakítása céljából először sorokoztassuk fel — eredeti szövegünkben — az irodalomtörténeti és bibliográfiai adatokat.

1. BAJZA JÓZSEF: „Károlyi, a typographus, Kisfaludyt a zsebébe akarja dugni. Most talán már abban mesterkél, hogy az írókat egymással összevezítse. Egész élete illy szövevényes utakból áll. A fordított Ezer egy éjre Vörösmarty tudta nélkül s akarhatja ellen ezt tette: fordította V. Mihály.” (Bajza levele Toldyhoz, Pest, August. 11-d. 1829. L.: BTL 467.)

2. BAJZA JÓZSEF: „Vörösmarty megint meg van engesztelődve Károlyi iránt, s tudod miért? mert a fordított Ezer egy éjszakának ívéért 8 ft fizet. Vörösmartynak igen könnyű megengesztelődni, mihelyt simán bánnak vele.” (Bajza levele Toldyhoz, Pest, September 6-d. 1829. L.: BTL 471.)

3. BAJZA JÓZSEF és TOLDY FERENC: „Még egy vállalatot az „Ezeregy Éjszaka” első magyar fordítását kell ez időszak [ti. 1823-tól 1832-ig] végéről említenünk, melyet főleg anyagi érdekből, de irodalmunk’ nem kisebb nyereségével eszközölt.” [Jegyzetben:] „Az első 11 kötet Vörösmartyé, 1829—33; folytatták Szalay László és Lencsés Antal, befejezte Szabó Dávid (Pest, Trattner—Károlyinál, 1829—1835. 18. füzet).” (Vörösmarty életének vázlata. MM. 1847. VII. 1.)

4. FERENCZY JAKAB—DANIELIK JÓZSEF: „Vörösmarty Mihály. . . Ő indítá meg „Ezeregy éjszaka” magyar fordítását, s az első 11 kötet tőle van (1829—1833); folytatták Szalay és Lencsés Antal; befejezte Szabó Dávid. (Pest, 1829—1835. 18 füzet).” (Magyar írók. Életrajzgyűjtemény. Pest, 1856. I. köt. 620. 1.)

5. FERENCZY JAKAB—DANIELIK JÓZSEF: „Zádor György. . . Fordította az „Ezeregy éjszaka” című arab regék 2., 5., 7., és 8-dik füzetét, habár azok nem neve alatt jelentek meg.” (Uo. 624. 1.)

6. TOLDY FERENC: „Ezeregy Éjszaka, arab regék, fordította V. . . M. . . Pest, I—II. 1829., III—V. 1830., VI—VII. 1831., VIII—IX. 1832., X—XI. 1833.” [Jegyzetben:] „Folytatták Szalay László (XII. 1833), Lencsés (XIII—XVI. 1833, 34) és Szabó Dávid (XVII, XVIII. 1834, 35). Egyébiránt e munka, melyet Vörösmarty főleg kereset okáért vállalt, az ő köteteiben is csak részenként saját dolgozata, a nagyobb részre ő csak átnézője volt a szövegnek.” (TOLDY FERENC: A magyar költészet, nyelv és irodalom kézikönyve. II. k. Pest, 1857. 534.)

7. SALLAY IMRE: „Zádor Pestre átköltözvén, szívélyes barátságát éreztette Vörösmartyval mindaddig, miglen Zádor Pápára, a törvényszakba tanárnak ki nem neveztetett; sőt amaznak munkálataiba is tényleg befolyt, nagyban segédére volt kiváltképpen az „Ezeregy éjszakák” [!] magyarra fordításában, úgyszólván Vörösmartynak jobbkeze volt e vállalatjában, mindaddig, mig e mű fordítását Vörösmarty egy másnak átengedte, mivel ő az időben a Tudományos Gyűjtemények [!] szerkesztésével is foglalkozott.” (Igénytelen, rövid vázlatok Vörösmarty Mihály koszorus költőnek életéből. Kézirat. 1865. L. még. LUKÁCSY—BALASSA 95—96.)

8. TOLDY FERENC: „Vörösmarty gondja alatt jelent meg, részint általa fordítva is, az „Ezeregy Éjszaka, arab regék” első tizenegy

kötete, 1829–33. (A magyar nemzeti irodalom története. 2. átdolgozott kiadás. II. kötet. 1868. 47. l.)

9. TOLDY FERENC: „Ezeregy Éjszaka, arab regék, fordította V M. . . Pest, I–XI. kötete 1828–33. [Jegyzetben ugyanaz a szöveg, mint az 5. pontban.]. (TOLDY FERENC: A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a jelenkorig. 2. átdolgozott kiadás. IV. köt. 1876. 239 l.)

10. GYULAI PÁL: „Megemlítendő még, hogy Vörösmarty 1829-ben az *Ezeregy éjszaka* című arab regék fordításához is hozzá kezdett, leginkább azért, hogy nyomasztó pénzvisszonyain könnyítsen. Vállalatának Trattner–Károlyi volt kiadója: *Ezeregy éjszaka, Arab regék*. Fordította V. . . M. . . Pest, I–II. 1829., III–V. 1830., VI–VII. 1831., VIII–IX. 1832., X–XI. Vörösmarty 1833-ban lemondott e vállalatról s a többi köteteket (1833. XII–XIII., 1834. XIV–XVI., 1834–5. XVII–XVIII.) előbb Lencsés, majd Szabó Dávid fordították és szerkesztették. TOLDY a Magyar nyelv és irodalom kézikönyvében (Pest, 1857. II. k. 589. l.) a XII-ik kötet fordítójának Szalayt mondja, azonban Szalay saját nyilatkozata szerint, fordított ugyan szíveségből, e kötetbe s az előbbieke is egy pár ívet, de a vállalat rendes dolgozó társai közé nem tartozott. Egyébiránt Vörösmarty is a nevének kezdőbetűivel jegyzett kötetek nagyobb részének inkább csak átnézője volt, s ez oknál fogva nem vétettek föl Vörösmarty összes műveibe a fordítások.” (ÖM 1884–85. VIII. k. 401.)

11. PETRIK GÉZA: „Ezer egy éjszaka. Arab regék. Fordította V(örösmarty) M(ihály). (12-r.) Pesten, 1829–34. 1. és 2. 1829; 3.–5. füz. 1830; 6. és 7. 1831; 8. és 9. füz. 1832. – 10. és 11. füz. 1833; – 12. füz. (Ford. Szalay László) 1833; – 13–16. füz. (Ford. Lencsés) 1833–34; – 17. és 18. füz. (Ford. Szabó Dávid) 1834–35. (Magyarország bibliográfiája. 1712–1860. I. k. Bp. 1888. 731–732.)

12. SZINNYEI JÓZSEF: „Lencsés (József) Antal. . . Ezer egy éjszaka. Arab regék. 1833–34. Ford. a 13–16. füzet.” (Magyar Írók élete és munkái. VII. k. Bp. 1910. 1033 h.)

13. SZINNYEI JÓZSEF: „Szalay László. . . Ezer egy éjszaka. 12. füzet. ford. 1833.” (Magyar Írók élete és munkái. XIII. k. 1909. 337. h.)

14. SZINNYEI JÓZSEF: „Vörösmarty Mihály. . . Ezer egy éjszaka. Arab regék. Ford. V M. . . U. ott. [Pest] 1829–33. I–XI. füzetét. (Újabb kiadásai neve alatt és „Arab regék” cz. U. ott. 1866. Két kötet és Galland, Habicht, Vörösmarty M. és többek kiadása után rendezte Nádor Gyula. Képekkel díszített első teljes magyar kiadás. Bp., (1884–85). Négy kötetben.” (Magyar Írók élete és munkái. XIV. k. Bp. 1914. 1346. h.)

15. SZINNYEI JÓZSEF: „Zádor György. . . Az Ezeregy éjszaka több füzetét (3–14. füzet ? 1830–1833.) fordította. (Névtelenül.)” (Magyar Írók élete és munkái. XIV k. Bp. 1914. 1698. h.)

16. SZINNYEI JÓZSEF: „Vörösmarty Mihály . . . 6. Kurzgefaßte ungarische Sprachlehre für Deutsche. Nebst einer Auswahl deutsch–ungarischer Übungsstücke. Aus der Ungarischen Handschrift des M.

Vörösmarty. Pesth, 1832." (Magyar frók élete és munkái. XIV. k. Bp. 1914. 1346. h. — Megjegyezzük, hogy a címlap leírása nem pontos: azon mindenütt ungrisch áll, azonkívül a szerzőt teljes egészében megnevezi: *Michael Vörösmarty*.)

A Hartleben-cég kiadásában megjelent nyelvkönyv három részből áll: egy nyelvtani összefoglalásból, a mindennapi élettel kapcsolatos. kétnyelvű beszédgyakorlatokból, végül egy — ugyancsak kétnyelvű — szépirodalmi szemelvény-gyűjteményből. (Vö. FEHÉR GÉZA: Úljön kegyed az íróasztalhoz. . . Magyar Nemzet 1973. január 7.) Ez utóbbi csoportban, a nyelvkönyv 114—153. lapján, a negyedik olvasmány főcíme: *Eine Erzählung aus 1001 Nacht in's Ungrische übersetzt von V. M.*, szövege pedig a Habicht-von der Hagen—Schall-féle kiadás VIII. kötetéből a 281—285. éjszaka meséje: *Geschichte des Prinzen Seyn Alasnam und des Königs der Geister*. A német szöveg a könyv recto-lapjain olvasható, a verso-lapokon pedig Vörösmarty fordítása a következő címmel: *Szeyn Alaznám herceg' és a szellemek' királya története. (Az 1001 éjszakából.)* Ez a szöveg teljesen azonos a Trattner kiadta magyar *Ezeregyéjszaka* 8. füzetének 3—30. lapján található részlettel.

Mármost a felsorolt adatok egybevetéséből a szerzőség kérdésében a következő álláspontra helyezkedhetünk.

Károlyi István 1827 végén vagy 1828 folyamán megbízta Vörösmartyt a német nyelvű *Ezeregyéjszaka* magyarra való fordításával. Vörösmarty elfogadta az ajánlatot, részben mert kedvelte az arab regéket (L. Vty. Életr. 305.), részben anyagi okokból. A munkáért ugyanis a kiadó ívenként 8 forintot fizetett, ami abban az időben eléggé tisztességes honoráriumnak számított. A füzetek legtöbbje 12—13 ívből állt, így Vörösmarty az általa fordított, illetőleg szerkesztett 11 füzetért összesen kb. 1100 forintot kapott — ugyanannyit, mint 1833-ban *eredeti* műveinek háromkötetes kiadásáért, ugyancsak a Trattner — Károlyi cégtől. (L. Vty. Akad. Kiad. I. k. 315.)

Vörösmarty nem akarta nyilvánosságra hozni, hogy a fordítás az ő műve. Feltehetően úgy érezte, hogy egy ilyen népszerű, a ponyvához közel álló kiadvány fordítása egy immár országos híró költő számára nem eléggé rangos feladat. A szórakoztató jellegű szépprózai elbeszélések, románok ebben az időben még az alrendű irodalomhoz számítottak, különösen az idegen nyelvből fordítottak; ha átnézzük a húszas évek román-fordítóinak névsorát, alig találunk köztük nevesebb író. Károlyi azonban nem respektálta költőnk kívánságát, mert számára Vörösmarty neve üzletet jelentett. Végül is úgy döntött, hogy a fordító személyét csak nevének kezdőbetűivel jelzi; a közönség úgy is kitalálhatta, hogy kit takar a rövidítés, s ebbe, Bajza szerint éppen a kereset okáért, Vörösmarty is belenyugodott. Így jelent meg az *Ezeregyéjszaka* első 11 füzete 1829 augusztusa és 1833 augusztusa között. A 12. füzettől kezdve Vörösmarty már nem vett részt a vállalkozásban; ekkor már a Tudományos Gyűjtemény szerkesztéséről is lemondott, Károlyi másokat (Szalay Lászlót, Lencsés Antalt, Szabó Dávidot) bízott meg a sorozat folytatásával és befejezésével.

Vörösmarty nem egyedül végezte a neve alatt megjelent füzetek fordítását. Olyan időpontban vállalta a feladatot, amikor több irányú költői munkássága mellett (versek, eposzok, drámák) idejét és energiáját nemcsak a Tudományos Gyűjtemény szerkesztése, hanem a hamarosan meginduló akadémiai munkálatok is nagy mértékben igénybe vették, ezért segítség után nézett. Választása — amint ez a kortársak, elsősorban Sallay Imre hiteles tanúvallomásából kitesszik — Zádor Györgyre (az akkor még Fenyéry Gyula álnéven író Stettner Györgyre) esett. Mondhatnók: magától érthetődően, hiszen rajongó tisztelője, hűséges barátja a folyóirat szerkesztésében meg az akadémiai Zsebszótár munkálataiban is hathatósan támogatta. Brisits feltevése, hogy Zádor Györgyön kívül még más is közreműködött a fordításban, semmivel sem bizonyítható.

Zádor György társszerzőségét a kiadó sem a füzeteken, sem a velük kapcsolatos hirdetésekben nem közölte. Az MM 1847 elé illesztett „Életrajzi vázlat” is egyedül Vörösmartyt tüntette fel az első 11 füzet fordítójául. A társszerzőség tényét elsőnek a FERENCZY JAKAB — DANIELIK JÓZSEF szerkesztésében megjelent Magyar Írók c. irodalmi lexikon publikálta 1856-ban, még hozzá konkrét adatokkal: a kiadvány szerint Zádor György fordította az *Ezevegyéjszaka* 2., 5., 7., és 8. füzetét. Ez az adat azonban nem a Vörösmarty munkásságát ismertető részben, hanem a Zádor Györgyről szóló cikkben, D. F. betűjegyével jelent meg. Hogy Vörösmarty nem egyedül végezte a fordítás munkáját, ezt közvetlenül egy évvel később Toldy Ferenc mondta ki irodalomtörténetünkben, de kevésbé adatszerűen: az *Ezevegyéjszaka* csak részben költőnk „saját dolgozata, a nagyobb részre ő csak átnézője volt a szövegnek”, s ezt a megfogalmazást későbbi munkáiban is megismételte. Az „Életrajzi vázlat” — amelynek Bajza mellett ugyancsak Toldy volt a szerzője — és a Magyar költészet, nyelv és irodalom adata közti ellentmondást azzal magyarázhatjuk, hogy Toldy, noha nyilván tudomása volt Zádor közreműködéséről, ezt költőnk iránti tapintatból, annak életében, nem tartotta szükségesnek nyilvánosságra hozni.

Kérdés mármost, hogy az *Ezevegyéjszaka* mely részeit fordította Vörösmarty, mely részeit Zádor György. Erre vonatkozólag csupán Danielik cikke nyújt határozott tájékoztatást, ennek hitelességét azonban, minthogy nem hivatkozott forrására, nem tudjuk ellenőrizni. Danielik József nem tartozott Vörösmartyék köréhez, így homály fedi, honnan szerezte pontosnak látszó értesülését. A stilisztikai szövegelemzés sem látszik célravezetőnek. Abban igazat kell adnunk BRISITSnek, hogy „mind Vörösmarty, mind Zádor kész szöveg kényszerül adott alaki és stílusbeli feltétele előtt állottak, mellyel szemben szinte elvesztették szabadon megnyilatkozó írói egyéniségük vonásait.” (71.) Kettejük prózája között amúgy sem lehetett nagy különbség: egyidősek, azonos műveltségűek voltak, mindketten a Dunántúlról származtak, egyazon írói körben tevékenykedtek. De technikailag is reménytelen lenne az ez irányú nyelvi bizonyítékok gyűjtése, mert az *Ezevegyéjszaka* teljes sorozata ma már nem található

meg közkönyvtárainkban: az OSzK állományából pl. hiányzik a 3., 4., 6., 9–18. füzet, a szegedi Somogyi Könyvtárból a 3–14. füzet, az MTA könyvtárában is csak az 1–2. és az 5–8. füzet található meg. Minthogy nem eredeti műről, hanem fordításról van szó, voltaképpen teljesen közömbös, milyen mértékben osztották meg Vörösmarty és Zádor egymás között a munkát; a kutatás szempontjából egyedül az a fontos, hogy Vörösmarty fordítói-szerkesztői tevékenysége az *Ezeregyéjszaka* létrejöttében vitathatatlan tény, nem rekeszthető ki költőnk életművéből.

Két körülmény figyelembevételével azonban a szerzőség kérdésének vizsgálatában ennél tovább léphetünk. Lélektani szempontból rekonstruálva a fordítás keletkezését, nagyon is valószínű, hogy Károlyi megbízása nyomán Vörösmarty egyedül látott hozzá a munkához, s csak később, egyéb teendői sokasodásával vette igénybe Zádor segítségét. Lényeges mozzanat az is, hogy az első füzetről, annak megjelenése után, éppen Zádor György tollából közölt egy ismertetést a Tudományos Gyűjtemény. Nehezen képzelhető, hogy egy olyan komoly és szerény egyéniség, amilyen Zádor volt, saját munkájáról írjon ha nem is részletes méltatást, de mindenesetre elismerő sorokat. S ha ehhez hozzávesszük egyrészt Danielik korlátozott értékű adatait, másrészt a jegyzetanyagunk következő fejezetében foglalt nyelvi tanulságokat, *szinte bizonyosnak látszik, hogy az Ezeregyéjszaka első füzetét teljes egészében Vörösmarty fordította.* Ezért is soroltuk ezt be az *Osszes Művek* közé.

A fordítás nyelve

Az *Ezeregyéjszaka* fordításáról mint írói teljesítményről, BRISITS-nek a lehető legrosszabb véleménye volt. Szerinte „az a nyelv, amelyet [a fordító] használ, már a nyelvújítás reformjából nőtt ki. Látni rajta ennek minden kísérletező egyenetlenségét és túlzásait, s az egyrészt idegen betétként ható szóanyagával megszagatta a szöveg magyarosságának sima folyamatosságát, másrészt megrontotta a mese-hangulat egyszerű báját.” (66.) Azután: „E vegyesen és zavarosan hullámzó szóanyagon kívül még felülről a fordítás mondatfűzésének idegenszerűsége. A századeleji deákos és német szerkesztésű mondatformák keresztezik egymást benne. Az idegen mondat-nemeknek, szóalakzatoknak szinte állandó jelenléte nemcsak a fordítás magyarosságát hervasztja le és belső ízét-zamatát olvasztja szét, hanem a szövegben a fordítás nyers, szolgálai jellegét éreztetvén, ezen egészen felülről az esztétikai élvezet nyugodt zavartalanságát. . . A fordítás filológiaiilag nem pontos. A műfordítás szövegtiszteletének lényeges gondosságát lépten-nyomon átüti az alakító vagy az eredeti szövegbe beledolgozó szabadság.” (67.) Végül: „Nehéz ennek az idegenszerűségekkel meggyötört fordításnak szerzőjéül Vörösmartyt igazolni. Más, akár ezidőbeli, akár korábbi vagy későbbi prózájával ez a szöveg nem hitelesíthető.” (68.)

Meg kell mondanunk, hogy Brisits megállapításai, amelyeket néhány rendszertelenül kiragadott példával próbált bizonyítani, nem állják meg a helyüket. Már Császár Elemér, az ItK szerkesztője is szükségesnek tartotta, hogy lábjegyzetben a következő megjegyzést fűzze hozzájuk: „A kritikus, úgy vélem, túlságosan magas mértéket alkalmaz a fordításra. Próza fordítást egyébként is bajosan lehet „műfordításnak” nevezni — az *Ezeregyéjszaka* lefordításával meg éppen nem akartak Vörösmartyék írói babérokat keresni. Egy páratlanul népszerű idegen művet akartak a magyar közönség kezébe adni, nagyobb becsvágyuk nem volt. Ebből a szempontból nézve, a fölrott „pontatlanság” nem esik súlyal a latba — én még csak hibáztatni sem merném (egyik-másik eltérés igen szerencsés is!)”. (68.) Császárnak tökéletesen igaza volt, véleményéhez legfeljebb azt tehetnők hozzá, hogy Brisits mind lélektanilag, mind pedig történetileg hibát követett el a fordítás megítélésében. Nem gondolt arra, hogy Vörösmarty főleg anyagi kényszerből fogadta el Károlyi megbízását; szíve szerint nem is érdekelte túlságosan a költői feladatokhoz mérten másodrendűnek érzett munka, s igyekezett gyorsan, olykor talán kissé felületesen is végezni vele. S figyelmen kívül hagyta Brisits azt is, hogy az *Ezeregyéjszaka* fordítása nyelvünk fejlődésének átmeneti korszakában keletkezett (Vö. TOMPA JÓZSEF: Az irodalmi nyelv. Nyelvünk a reformkorban. Szerk. Pais Dezső. Bp. 1955. 337. és 408.) s az ebből adódó nehézségek, egyenetlenségek, sőt fogyatékoságok Vörösmarty prózaírására is rányomták bélyegüket. Annál is inkább, mert költőnknek ezen a téren még alig volt gyakorlata: mint prózaíró csak 1828-ban lépett a nyilvánosság elé a Tudományos Gyűjteményben írt cikkeivel, meg első novellájával, *A holdvilágos éjjel*.

Hogy a kérdésben világosan lássunk, mindenekelőtt állítsuk egymás mellé a magyar és a német *Ezeregyéjszaka* egyik rövid részletét az első füzetből; azért ebből, mert ezt még teljes egészében Vörösmarty fordításának tekinthetjük.

A' halász története a' szellemmel

Volt egyszer egy öreg 's olyan szegény halász, ki alig kereshetett annyit, hogy feleségét, 's három gyermekeit, kikkől állott egész házanépe, táplálhassa. Mindennap igen korán kiment halászatra, de azt tevő törvényeül, hogy napjában csak négyzetveti meg hálóját.

Egy reggel még holdvilágon kimene a' tenger partjára. Levetkezett, 's megveté hálóját. Midőn a' partra huzá, ellenállást érzett; azt gondolá, hogy jól fogott, 's már örült belsőképen neki. De midőn nem sokára észre vevé, hogy hal helyett, egy számár csontváza van hálójában, 'a mely még

hálóját is megszagatá, igen bószus vala rajta, 's a' következő verseket mondá:

„Oh te ki az éj' setétében mégy veszedelmekbe, hagyj alább serénykedéssel, mert minden iparkodásod daczára sem nyered meg élelmedet.

Nézd a' halászt a' tengeren, a' csillagtalan éjben, keresete miatt mint teszi ki magát!

Hónig gázol vízben, a' hullámok minden felől csapkodják; de nem szűnik szeme a' háló minden mozdulatát vigyázni.

Elvégre örvendve zárja be éjszakáját, ha csak egy hal sérült is meg horgán.

Az veszi meg tőle ki éjfelét nyugalomban, 's a' nélkül hogy magát hidegnek kitenné, 's szerencse' áldomásai között tölté.

Magasztaltassék az Úr, ki ennek ad, s amattól megtagad! Amaz nyugalomban költi el a' halat; melyet ez fáradsággal fogott.”

.....
Minekutána a' halász, illy hitvány fogáson boszszonkodva, hálóját, melyet a' számarcsontváz több helyeken megszagatott, ki foltozta volna, másodsor is megveté azt. A' midőn kihuzá, ismét nagy ellenállást érzett, mellynél fogva azt hívé, hogy tele van hallal; de nem lelt benne semmit is, egy nagy kosárnál egyebet, tele homokkal és iszappal.

E miatt igen nagy búa esett. „Oh sors!” kiálta panaszkodó hangon, „szűnjél meg rám haragunni, 's ne üldözz egy szerencsétlent, ki könyörög, hogy kiméljed őtet. Eljöttem hazunnan, hogy élelmemet keressen, 's te halállal fenyegetsz. Nincs ennél egyéb keresetem, hogy magamat tápláljam, 's minden ráfordított iparkodásom daczára is, alig szerezhetem be háznépemnek a' legszükségesebbeket. De nincs igazam, rád panaszkodnom: te gyönyörűségedet leled benne a' becsületes embereken méltatlankodni, 's a' nagy férfiakat homályban hagyni, míg a' gonoszokat kegyeled, 's azokat felnagaszталod, kik semmi erénnyel sem ajánlják magokat.”

180 – 181. 1.

Geschichte des Fischers mit dem Geiste

Es war einmal ein alter und so armer Fischer, daß er kaum so viel erwerben konnte, um seine Frau und drei Kindern zu ernähren, welche seine

Familie ausmachten. Er ging alle Tage sehr früh auf den Fischfang, hatte es sich aber zum Gesetze gemacht, nur viermal jeden Tag sein Netz auszuwerfen.

Er ging eines Morgens beim Mondschein hinaus an das Ufer des Meeres. Er entkleidete sich und warf sein Netz aus. Als er es ans Ufer zog, fühlte er bald Widerstand; er glaubte einen guten Fang getan zu haben, und freute sich schon innerlich darüber. Als aber bald darauf bemerkte, daß anstatt der Fische, in seinem Netze nur das Gerippe eines Esels war, welches sogar sein Netz zerissen hatte, so war er sehr verdrießlich darüber, und sprach folgende Verse aus:

„O du, der du dich während der Dunkelheit der Nacht in Gefahren begibst, laß nach in deinen Bemühungen: denn der Lebensunterhalt wird dir trotz deiner Anstrengungen doch nicht zu Teil!

Betrachte den Fischer im Meere, wie er in der sternlosen Nacht seines Erwerbes wegen, sich aussetzt!

Bis an die Brust wadet er im Wasser, die Wellen peitschen ihn von allen Seiten; doch hört seine Auge nicht auf jede Bewegung des Netzes zu beobachten.

Endlich beschließt er noch freudig seine Nacht, wenn nur ein Fisch sich an seiner Angel verwundet hat.

Derjenige kauft ihm denselben ab, welcher seine Nacht in Ruhe und ohne sich der Kälte auszusetzen in der Segnungen [!] des Glücks zugebracht hat.

Gepriesen sei der Herr, der diesen gibt, und jenem vorenthält! Jener verzehrt die Fische mit Ruhe, die dieser mit Mühe gefangen hat.”

.....

Als der Fischer, verdrießlich über einen so schnöden Fang sein Netz wieder ausgebessert, welches das Eselsgerippe an mehreren Stellen zerissen hatte, so warf er es zum zweitenmal aus. Indem er es herauszog, spürte er abermals starken Widerstand, deshalb er glaubte, daß es voll Fische wäre; aber er fand darin nichts als einen großen Korb voll Sand und Schlamm.

Er geriet darüber in große Betrübniß. „O Schicksal,” rief er mit klaglicher Stimme aus, „höre auf, gegen mich zu zürnen, und verfolge nicht einen Unglücklichen, welcher dich bittet,

sein zu schonen! Ich bin von Hause gegangen, um hier meinen Unterhalt zu suchen, und du drohest mir den Tod. Ich habe kein anderes Gewerbe, als dieses, um mich zu ernähren, und trotz aller Sorgfalt, welche ich darauf werwende, kann ich meiner Familie kaum die dringendsten Bedürfnisse verschaffen. Aber ich habe Unrecht, mich dich zu beklagen: du findest Vergnügen daran die ehrliche Leute mißhandeln und die großen Männer in der Dunkelheit zu lassen, während du die bösen begünstigst und diejenigen erhebst, die sich durch keine Tugend empfehlen."

(114–117. 1.)

Első olvasásra is megállapíthatjuk, hogy a magyar fordítást semmiképpen sem lehet pontatlansággal vádolni. Vörösmarty elhagyta ugyan a bécsi kiadás 40 lapra terjedő, irodalomtörténeti tájékoztatást nyújtó előszavát, és a kötet végén felsorolt 48 német szómagyarázatból mindössze 14-et vett át. (A magyar kiadás a 3. füzetből kezdve azután már egyáltalán nem közölt szómagyarázatokot.) Egyébként azonban a magyar meseszöveg mondatról mondatra követi a német eredetét, tartalmilag semmit sem hagy el, semmit sem tesz hozzá.

Részleteiben elemezve a kétféle szöveget, megállapíthatjuk, hogy a fordítás a német nyelv biztos ismeretéről tanúskodik. Ami az egyes szavakat illeti, hibának mindössze az minősíthető, hogy ezt a szókapcsolatot: „das Netz auswerfen” Vörösmarty úgy fordította: „a hálót megvetni”, e helyett: „a hálót kivetni”. Ma már nem mondjuk: „belsőképpen” (értsd: magában) meg „a becsületes embereken méltatlankodni” (értsd: a becsületes emberekkel méltatlanul bánni); de a korabeli szótárak – MÁRTON JÓZSEF: Új német–magyar és magyar–német lexikon, vagyis szókönyv, I. k. Bécs, 1799; Magyar és német zsebszótár. Közre bocsátá a Magyar Tudós Társaság. Második, vagy német–magyar rész. Budán, 1835.; FOGARASI JÁNOS: Magyar és német zsebszótár. II., vagy német–magyar rész. Pest, 1836. – tanúsága szerint a német „innerlich” és a „mißhandeln” magyar megfelelője valóban „belsőképpen”, illetőleg „méltatlankodni valakin.”

Akad egy-két példa a szolgai fordításra is: „wie er sich aussetzt” – „mint teszi ki magát” (a német szövegben, valószínűleg sajtóhiba következtében, kimaradt a vonzat: „den Gefahren” – „a veszedelmeknek”, s ez, értelemszavaróan hiányzik a magyarban is); „die sich durch keine Tugend empfehlen” – „semmi erénnyel sem ajánlják magokat.”

Velük szemben azonban több esetben a magyar szöveg jobb az eredeténél. Magyaros szabad fordítás: „mert minden iparkodásod dacára sem nyerheted meg élelmedet” – „denn der Unterhalt wird dir trotz deiner Anstrengungen doch nicht zu Teil”; vagy: „nem left benne semmit is, egy nagy kosárnál egyebet” – „er fand darin nichts, als einen großen Korb”. A mutató és vonatkozó névmások egyszerű-

sítésével, illetve elhagyásával jól hangzó, ritmikus megoldást talált: „Derjenige kauft ihm denselben ab, welcher seine Nacht in Ruhe . . . zugebracht hat” — „Az veszi meg tőle, ki éjjelét nyugalomban tölté”; feltűnően szép, adekvát fordítás: „Gepriesen sei der Herr” — „Magasztaltassék az Úr”.

A szolgáltság ellen szól az is, hogy Vörösmarty sok esetben nem követi a német szöveg időgyezetetését. Pl.: „Eszre vevé, hogy hal helyett egy számár csontváza van hálójában” — „Als er bemerkte, daß anstatt der Fische in seinem Netze nur das Gerippe eines Esels war”. „Azt hívé, hogy tele van hallal” — „er glaubte, daß es voll Fische wäre”, s tegyük hozzá, hogy mindkét mondatban az egyes szám használata („hal”) magyarosabb a többesnél („Fische”). Magyarosabbnak érezzük azt is, hogy ezt a kifejezést: „bis an die Brust watet er im Wasser”, így tolmácsolta: „Hónig gázolt a vízben”.

Találkozunk latinus–németes főnévi igenes mondat szerkezettel is. Pl.: „szünjél meg rám haragudni” — „Höre auf, wegen mich zu zürnen”; „De nincs igazam rád panaszkodnom” — „Aber ich habe Unrecht, mich dich zu beklagen”. Mint ellenpéldákat idézhetjük viszont azokat a mondatokat, amelyekben a „zu + infinitívus” rövidítő szerkezet helyett „hogy”-gyal kezdődő célhatározói vagy tárgyi mellékmondatot találunk. Pl. „Eljöttem, hogy élelmemet keressém” — „Ich bin von Hause gegangen, um hier meinen Unterhalt zu suchen”; „Azt tevé törvényül, hogy napjában csak négyszer veti meg hálóját” — „Er hatte aber es sich zum Gesetze gemacht, nur viermal jeden Tag sein Netz auszuwerfen”; „Gondolá, hogy jól fogott” — „Er glaubte einen Guten Fang getan zu haben”.

Az sem vitatható, hogy a szövegben előfordul idegenszerű vonzat („igen boszus vala rajta”), nehézkes szórend („Hogy feleségét s három gyermekeit, kikből állott egész háznépe, táplálhassa”), de nem olyan mértékben, hogy ez „felőrölte vona az esztétikai élvezet nyugodt zavartalanságát” — 1829-ben! És nem „rontották meg a mesehangulat egyszerű báját” sem, főleg ha figyelembe vesszük, hogy maga a német szöveg is középszerűnek mondható, nyomát sem találjuk benne a romantikus meseirodalom (Novalis, Tieck, Eichendorff, Grimm) költőiségének, művészi szépségeinek.

De Brisits legelhamarkodottabb állítása, hogy „nehéz ennek az idegenszerűségekkel meggyötört fordításnak szerzőjéül Vörösmartyt igazolni” Ennek éppen az ellenkezője igaz! Vörösmartyra vall már a „setét” szó is, aki valamivel zűvesebben használta a szó e-s, mint ő-s változatát. (L. TOMPA JÓZSEF: i. m. 322.) Az „áldomás” szót „áldás” értelemben („a szerencse áldomásai” — „in den Segnungen des Glücks”) jól ismerjük a *Gondolatok a könyvtárban* befejező mondatából: „Köszönjük élet! áldomásidat” A latin conjunctívus narratívusnak használatával (Minekutána a halász . . . hálóját *kifoltozta volna*”) lépten-nyomon találkozhatunk a novellákban. Pl.: „Innen lón, hogy a megmaradott s közössé lett szőlőt . . . együtt *kezdenék* mivelni” (*Kecskebőr*, 202. s.); „Lőcsláb egyik tátosát pedig, épen midőn *hivezelné*, a lezuhant ól rokkantotta meg. (Uo. 214. s.); „S mi-

után Lőcsláb megmutogatta volna, hogy a kecske önként ment a késnek" (Uo. 492. s.); „S most megint egy nagy üreget értek, hol miután tüzet raktak volna" (Orlay, 1357. s.); „Miután azt gondosan eltapodta volna" (Orlay, 398. s.); „Mielőtt haza térne az Alföldre " (A füredi szívhálászat, 156. s.); „Mielőtt indulnának, egy dereglye vete horgonyt hátok megett." (A füredi szívhálászat, 595. s.)

A többes szám latinos – németes használatára („három gyermekeit"; „több helyeken") is találhatunk analógiákat Vörösmarty műveiben. Pl.: „Magok a két gyilkosok" (András és Béla, 34. s.); „Az állatember minden bűneit" (Gondolatok a könyvtárban, 14. s.); „Színészeink két főhíbai" (Színbírálatok I. 44. s.); „minden szabad mozgásai mellett" (A füredi szívhálászat, 632. s.).

Fenti példáink egy 47 sornyi szemelvény elemző egybevetéséből adódtak, de hasonló képet kapnánk akkor is, ha a magyar és a német szöveg összehasonlítását az *Ezeregyéjszaka* I. füzetének más részleteire is kiterjesztenők. Kimondhatjuk tehát, hogy az arab regék első magyar fordítása – keletkezésének időpontja és célja felől nézve – sem pontatlannak, sem magyartalannak nem mondható; nem mérkőzhetik ugyan Vörösmarty költői alkotásainak magas rendű stílusával, de mind a 30-as évek elbeszélő szépprózájának, mind Vörösmarty ebben az időben írt egyéb prózai műveinek, köztük novelláinak is, a színvonalán áll.

Az *Ezeregyéjszaka* hatása Vörösmarty költészetére

Már KEMÉNY ZSIGMOND megemlítette Vörösmartyról tartott emlékbeszédében (1864), hogy „az arab regék . szintén megnépesíték képzeletét"

Bővebben fejtette ki ezt a gondolatot STAUD GÉZA. „Vörösmartyt – írja disszertációjában – Kelet színes, mesés világa vonzotta. Keleti képeket, hasonlatokat gyakran találunk írásaiban s az *Ezeregyéjjel* való kapcsolatok kimutathatók a fordítással egyidőben készült munkáiból is. Az *Ezeregyéj* legerősebb hatását a *Csongor és Tündében* láthatjuk. A mesefantáziának ez a csapongása, amely Argirus históriáját ilyen ragyogó mesévé varázsolta, az *Ezeregyéj*ből merített bátorságot magának. Az *Ezeregyéj*nek Vörösmartyra tett hatása azonban nem külsődleges. Ő teljesen feldolgozza, átgyúrja erős líraiságával és csak transzponált formában jelenik meg előttünk." (155–156.)

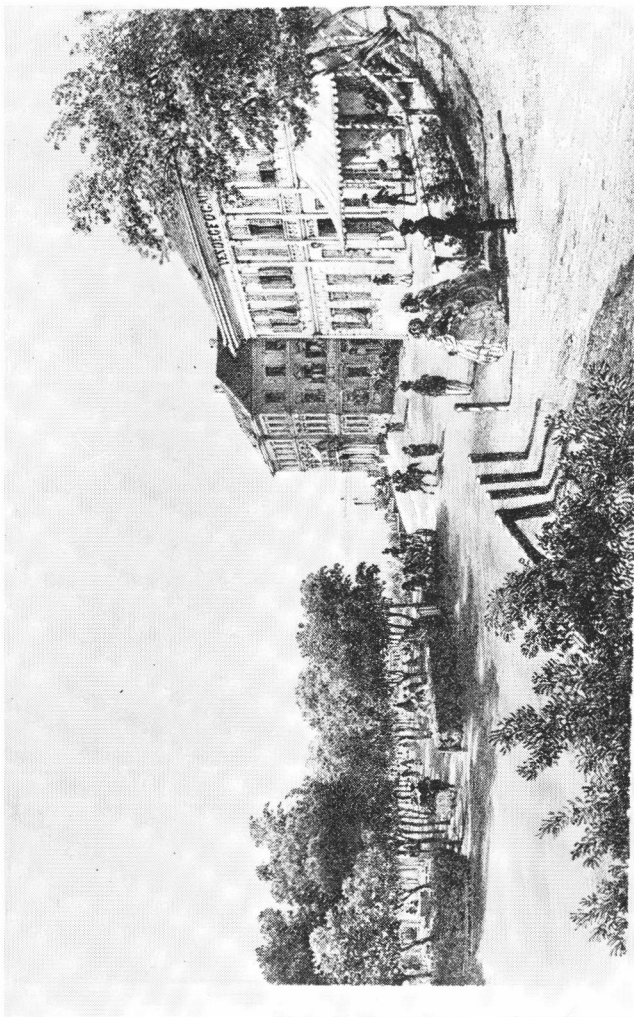
Még részletesebben foglalkozott ezzel a kérdéssel BRISITS FRIGYES. (72–74.) Szerinte Vörösmarty képzeletét történelmi pátosz, hősi képességű lelkiség, magyar népmesei csodásság, irodalmi hagyomány, az eszmélkedés ossziáni borúra nevelte – csupa olyan elem, amely nem tudott magába táplálékot felvenni az *Ezeregyéjszaka* irreális világából. Ha azonban mesét nem is, de indítékot, díszítő képelemeket tanult belőle; indítékokat, amelyek kimélyültek eszmélkedéseinek arányain, képelemeket, amelyek teljesebbé tették képzeletének szín-pompáját.

Az *Ezeregyéjszaka* indíték- és színhatását mutatja a *Rom c. elbeszélésében* (1830.) Rom istennek és az öreg Sinai királynak (*Ezeregyéjszaka* II. füzet. XVII. történet) alakazonosságá. A *Csongor és Tünde*-ben fellépő kalmár, király és tudós „halvány alakmintája” lehetett a II. füzet XLI. éjszakájában szereplő három kalandor, s az indíték, hogy Csongor nem ébred fel Tünde jövetelekor, szintén bonyodalom-fejlesztő elemként van meg a VI. füzet CCXXV. éjszakájában, Kamaral-szamáñ királyfi és Ghiaur király leányának találkozásakor, azzal a különbséggel, hogy egyszer egyik van ébren, máskor a másik. Több epikai vagy drámai indíték kölcsönzéséről azonban aligha lehet szó.

Ezzel szemben Brisits több példát sorol fel (*Magyarvár, Laurához, Haragszom rád*) arra vonatkozólag, hogy a női alakok festésében Vörösmartyra hatást gyakorolt az *Ezeregyéjszaka*nak „színérzékisége”, továbbá megemlíti azt is, hogy az élő szobor képe emlékeztet a 25. éjszakában szereplő férfire, aki fejétől fogva övig ember, testének másik fele pedig márvány, s egész testében állandó kínjai vannak.

Tóth Dezső megállapítása az, hogy „az *Ezeregyéjszaka* fordítása ha nem is magas színvonalon, de a romantikus irodalom-kultúrát szolgálta, s ugyanakkor Vörösmarty képzeletét újabb elemekkel gazdagította, főleg a mese-alakítás szabadságával ihlette, s valószínű, hogy a *Csongor és Tünde* szimbolikus alakjai az ezeregyéj [!] inspirációja nyomán öltöztek a jellegzetesen keleti mesefigurák (fejedelem, kalmár, tudós) alakjaiba”. (TÓTH D. 139.)

MELLÉKLET

1. Balatonfüred Vörösmarty korában

K O S Z O R Ú,
SZÉPLITERATURAI AJÁNDÉK

A'

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYHEZ.

1 8 2 9.

Kilenczedik Esztendei Folyamat.

P E S T E N,

PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS MÁRÓLYI ISTV.
KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBEN.

A HOLDVILÁGOS ESTE.

Három árva tót deák mendegelt egykor este szép holdvilágnál a' téres országuton. Pakovai posztóból készült kék nadrágjok, hogy az iskolák' kezdetéig külszíne ne kopjék, ki vala fordítva, a' dolmány szonképen; csak a' láb és fej marada néminemüképen fődelenül, noha boglya gyanánt emelkedő rőt hajok, mellyből két parányi szem, 's a' nem épen legszeplőtelenebb arcz buvának elő, teli mértékben megérdemelheté a' fejfödél, sőt medve-kalpog nevezetet, ha csak azon kis bőrkét, melly sapka korában valaha elég hegyesen állhatott, de most az idő' súlya alatt a' eglopulva 's aszú fige gyanánt össze zsugorodva fejük' búbján a' világnak minden módijai ellen csúfolódni látszott, — ha csak, mondom, ezen rendes kis jószágot nem akarjuk inkább mintegy holdog emlékezetből még ma is saphának nevezni; más felől az a' természetes kordorvány lábok' fején, melly már szinte fényt a' feketeiség miatt, bizonyosan kophatlanabb vala Sárinak minden kecske - számár - szarvasbőr csizmánál; de szoros értelemben vett csizma csak ugyan nem vala lábokon. — Illy csodálatos szürkén ballagának a' sima fehér úton, 's egy sem volt közöttök, ki legalább is p. . . nem akart volna lenni a' pálya végével, de egyszer'smind olly szívbeli készüléttel edzette tel magát, hogy a' legalább való kapusság' hivatala több mint kielégítő ok leheté megnyugvására, ha a' kegyetlen végzet főlebb nem engedé csuszni. Ezen megtörhetetlen hősei a' sorsnak, ha egyetlen ellenségöket, az éhséget, meggyőzheték, olly vígan valának, mint a' jó kedv maga. Illyenkor a' földet legalább is paradicsomnak nézték, 's mivel rajta semmijök sem volt, olly egyenlőséget találának mindenütt, 's olly szabadon 's függetlenül barangoltak ide 's tova, hogy sokszor épen e' határtalan szabadságból el nem tudák magokat határozni, merre ne menjenek inkább, mikor mindenfelé me-

Koszoru 1829.

10

EZER EGY ÉJSZAKA.

A R A B R E G É K.

FORDÍTOTTA

V M . .

PESTEN,
PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁNNÁL.
1829.

4. Az Ezeregyéjszaka 1. füzetének címlapja

TARTALOMJEGYZÉK

Beszélyek és regék

A holdvilágos éj	7
[Beszélytöredék]	19
A kecskebőr (Pórrege)	33
Orlay (Regényes történet)	53
A füredi szívhalászat	91
Csiga Márton viszontagságai	115
Szél úrfi (Tündér rege).	129

<i>Fuzeregyéjszaka I. füzet</i>	139
---------------------------------	-----

Jegyzetek

Rövidítések	235
Bevezetés a jegyzetekhez.	237
A holdvilágos éj	242
[Beszélytöredék]	259
A kecskebőr (Pórrege)	274
Orlay (Regényes történet)	283
A füredi szívhalászat	297
Csiga Márton viszontagságai	310
Szél úrfi (Tündér rege).	319
Fuzeregyéjszaka I. füzet	325
Mellékletek	345

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Szerkesztésért felelős: Pataki Vera

Műszaki szerkesztő: Csóka Jánosné

Terjedelem 22 (A/5) iv – AK 460 k 7477

74.75787 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

